



AZ ÓZ.

Országos Széchényi Könyvtár

A legkedvesebbet mutasd most Diána,
Kit híven rejtegetsz mélyén a pagonynak! ..
Mért zörren a bokor? a haraszt utána?
Ki közelg, ha kigyúl pírja az alkonyak?
Ki lép ki oly halkkal az erdő-nyílásra?
A fűrge lábú óz: hazánk gazellája!

St.



a az emlős állatok között is volnának olyan kétes fajok, melyeket — miként a legalsóbb rendű szervezetek egy részét — a természet majd egyik, majd a másik országába lehetne sorozni: akkor vadászati szempontból az őzet tréfásan ily semkint, sembent állatnak vehetnők, mert elejétől kezdve vita tárgyát képezte, vajjon a fő-, közép- vagy az apróvadhoz számítandó-e.

Ezzel kezdi *Diezel* az őzről szóló fejezetet, s hogy ezen könyvébe felvette, azzal indokolja, hogy az 1848-adik év után megváltozott vadászati viszonyok folytán a sertevad, a rőt vad és a däm vad Németország szabadterületeiről majdnem egészen eltűntek és egyes helyeken az őz is kezd ezeknek sorsában osztozni. Így akkor, midőn könyvét megírta, tulajdonképpen csakis az apró vad vadászatáról lehetett szó s csak egy jobb jövő reményében iktatta be könyvébe e fejezetet. Németországban Diezel könyvének megjelenése óta lényegesen meg-

változtak a viszonyok. A különböző vadászati védegyletek tevékenysége bőven megtermette gyümölcsseit s ma már nemcsak az őz tenyészik nagy számmal, hanem a rőt vad is örvendetes és jelentékeny szaporodást mutat.

Hazánkban szintén érezhető volt az 1848-ban megváltozott birtokviszonyoknak hatása, mihez nem csekély mértékben járult a könnyebben és gyorsabban kezelhető lőfegyverek feltalálása, illetve elterjedése is. Aki az 50-es években fegyverengedélyt kapott, nyiltan, aki nem kapott, titokban hódolt Dianának. A vad közös vagyonná vált, pusztította mindenki, de óvására, szaporítására vagy hasznosítására nem gondolt senki. Midőn a szomszédos nyugati tartományokban, különösen Cseh- és Morvaországban, már a múlt század derekán a vadászati gazdaság nem megvetendő hasznot hajtott s a szakszerű kezelést folytán ezen haszon fokozatosan gyarapodott, addig nálunk, még a hatvanas években is, az itt-ott felcsillanó jóakarát és igyekezetet a szomszédok példáját követni, a vadászati törvény hiánya miatt pium desiderium maradt.

A vadásztörvény kedvező hatása a vadászati viszonyok javulását illetőleg tagadhatatlan. Az ország nyugati részeiben az apró vad szaporodása, a még ugyan mindig hiányos törvény oltalma alatt és az egyesek, valamint a társulatok fáradhatatlan és szakszerű tevékenysége folytán emelkedőben van; a keleti részekben azonban a javulás csak igen kis mértékben, sőt egyes helyeken egyáltalában nem mutatkozik. És ennek a stagnálásnak, hogy ne mondjam visszaesésnek, oka nem a törvény hiányosságában, nem az illető helyeknek a vadszaporulatra alkalmatlan, vagy kedvezőtlen viszonyaiban keresendő, hanem abban, hogy a törvény számtalan helyen csak irott malaszt, és annak érvényt szerezni nem tudnak, vagy nem akarnak.

Ha a szarvast pompásnak és büszkének mondjuk, akkor az őztől a kecses és kedves jelzőket nem tagadhatjuk meg. Azt sem tagadhatja senki, hogy ezen gyönyörű vad éppen oly dísze erdeinknek, mint a nemes szarvas.

Majdnem tévovázva kezdek ezen ártatlan állat vadászatának leírásához, hiszen így is sokkal több az ellensége az őznek, mint barátja, kik még adnak valamit a vadóváásra s különbséget tudnak tenni a vad hasznosítása és pusztítása között.

Miután az őzvad kártékonyságára mezőgazdasági szempontból alig lehet valamit felhozni, az erdőgazdaság kénytelen palástolni az irtóháborút. És sajnos, a vad esküdt ellenségeinek számát nem kis mértékben növelik azok, kik *Diana* papjainak tartják magukat, de annak ruháját érdemetlenül viselik. Így egy vadászat bérlője — elég szégyen, hogy az illető erdész volt — a lehető legszebb vadállománnyal átvett bérletén valósággal vandal módon garázdálkodott. Pusztított mindent, s ha tőle függ, talán az egész vadállomány a kihalt őslények közé került volna. Ez az úr arra a kérdésre, hogy miért jár el ily helytelenül s különösen miért igyekszik az őzet kiirtani, azt felelte: »Erdőgazdasági szempontból járok így el, mert az erdőnek tudvalevőleg az őz a legnagyobb ellensége.« És fájdalom, Dianának ilyen hitehagyott papja nem egy van.

Az őz (*Cervus capreolus*) a szarvasfélék (*Cervina*) családjába és a kérődzők (*Ruminantia*) rendjébe tartozik.

Az őzvad hímjét »bak«-nak, nőstényét »sutának« vagy »őzkecskének« nevezik. Az áprilisban, májusban, néha június elején ellett fiatal őz első évében »őzgida«, a székelyföldön őzolló.* Az egyéves bakot, midőn már 2—15 cm hosszú agancscsapok diszítik homlokát, »csapos«-nak nevezik, az egyéves sutát ellenben, míg nem párosodott, »őzüsző«-nek mondják; ha az idősebb suta nem vett fel, akkor »meddősuta« a neve.

Ha a bak a csapos agancsát lehullatta és kétágút rakott fel, »villásbak«-nak nevezik. Azután, mikor már az agancsa háromágú, tehát agancsainak hat ága van, egyszerűen »bak«-nak mondják. Különbözik nem ritkaság, hogy egyik-másik öreg baknak az agancsa erős villás, vagy éppen erős csapos. Az őzbakot úgy mint a szarvast, az agancságak szerint jelölni — habár »hatosbak«-ról elgyszer hallunk, — sok értelme nincsen, mert hatnál több ága az őz agancsá-

* A fiatal kecskét kecskeollónak nevezik a székelyek.

nak ritkán van. Éppen ezért az erősebb bakokat testalkatuk, illetve aggancsuk minősége szerint, »jó«, »erős«, vagy éppen »kapitális« jelzővel jelöljük. Minél idősebb a bak, annál erősebb, szélesebb, de egyszersmind annál rövidebb az agancs »rózsatöve«; ennek térfogata szerint tehát meg lehetős biztonsággal következtetni a bak korára. Az igen vén bakok az agancs végét gyakran nem hámozzák le tökéletesen; ezen jelenség különösen szigorú tél után tapasztalható. Ha a vén bak agancsa nem rendes nagyságú, akkor azt »csenevész«-nek, a természetestől eltérő agancsot pedig »rendellenes«-nek »abnormis«-nak nevezik.

Télen a »hullató« körül a combok hátsó felén az őznél egy fehér folt látható, mit »tükör«-nek neveznek; a tükör szőre hosszabb, mint a test többi részén. Az őz himivarszervét »csök«-nek, a végén levő szőrpamatot »ecset«-nek, »pamacs«-nak és a magképzőt »herék«-nek mondják. A suta ivarszervén a »hüvelyen« lévő hosszabb szőrpamatnak »kötény« a neve. Télen, midőn a bakok agancsukat levetették, vagy iramban lévő őzvadnál a nem gyakorlott szemű vadász csakis az ecset és a kötény után képes a két ivart biztosan felismerni.



Bizonyos esetekben fontossággal bírhat olyan őznek az ivarát meghatározni, melyik már fel van darabolva vagy pecsenyének van elkészítve. Ehhez a medence letisztítása szükséges. Dr. E. Schäff, a hannoveri állatkert igazgatójának közlése nyomán, a medencéről az ivar meghatározható: »A különböző ivarok medencéje a legtöbb emlős állatnál, így az őznél is, éppen úgy mint az embernél különböző alkotású; a nősténynél, az ébrény befogadása céljából, mindig szélesebb. Továbbá a fancsontok és azoknak porceresztéke vékonyabb, illetve kevésbé erős, minek következtében a szülés alkalmával engedékenyebb. Az őz ivarának megkülönböztetésére legalkalmasabbak a fancsontok. Az őz suta fancsontjain, a varrattól jobbra és balra lapos bemélyedés látható (4. ábra). Ha ezen varratnál a fancsontokat szétválasztjuk, a repedési felület keskeny és hosszú; a baknál ellenben a fancsontok vastagok és duzzadtak, a repedési felület pedig majdnem olyan széles, mint hosszú (3. ábra). A gidáknál a különbség nem látható ily tisztán, hanem a kinőtt őzeknél a medencéről az ivart biztosan meghatározhatni. Bizonyos fokú gyakorlottság mindenesetre szükséges, mert az egyedi különbségek a meghatározást nehezíthetik.«

Az őzről és a többi, a vadászat tárgyát képező állatokról, nem mondjuk hogy lát, hanem »észrevesz«, pl. »észreveszi« a vadászt; nem szagol, hanem »szelet kap«; midőn a szemével, fülével és szaglásával egyszerre akar meggyőződést szerezni, vajjon nem-e fenyegeti veszély, akkor »neszel«.

A mellső végtagok függesztőjét »lapocká«-nak, a hátsó végtagok felső részét »comb«-nak s a két comb közötti részt »medencé«-nek, ennek felső részét »remek«-nek nevezik. A válltól a keresztcsontig terjedő rész a »hát«. A vesék táján a jobb- és baloldali bemélyedés a »horpasz«, »vékonya« vagy »lágycék«. A nyakon kétoldalt, a gége és csigolyák közt lévő izmot »torokpecsenyé«-nek mondják. A légszűrő »gége« s ennek felső vége a »gégefő«. A gerincoszlop alatt, kétoldalt fekvő hús »vesepecsenye«, »szüzpecsenye«.

A lábujjakat borító szaruállomány a »csülök«, a csülkök fölött lévő szarunemű durványos kinövések az »álcslülök«. A csülkök alsó lapján lévő kiemelkedés »csülökboka«, a homorú rész »csülököbe«, »csülökvápa« és a csülkök lenyomata a talajban a »nyom«.

A szívet, májat és a tüdőt együttesen »joh«-nak, az emésztés szerveit, t. i. a gyomrot és beleket együttesen »zsiger«-nek nevezik; a gyomor »bendő« és a végbél nyílása »hullató«, a bőre pedig »csuha«. Ha az őz nyári, illetve téli szőrözete kihull, akkor a színe megváltozik, »kiszínesedik«, »vetkőzik«, »szóredzik«. A bőralatti zsíradékát »kövérség«-nek, a hasürben lévő »faggyu«-nak nevezik. Ürüléke »hulladék«, az ürülék eltávolítása »hullatás« és a hugyozása pedig »vizelés«.

Ha több őz van együtt, akkor »őzcsapat«-nak mondják. Ha az őz fájdalomában vagy félelmében hangot ad, ez »bégetés«; ellenben ha más okból pl. megzavarják és egymásután többször, rövid, dacosan hangzó orrhangot hallat, »riadoz«, »böfög«.

Az őz szokása szerint a pagony bizonyos részében »áll«, vagy itt vagy amott van az »állása«; ellenben tartózkodására vonatkozólag, ebben vagy abban a sűrűben »tanyáz«. Heverőhelye »fekvés«, ennek kitisztítása a mohától és lombtól, mielőtt »leheverednék« »alomverés«, »almot ver«. Ha a bak agancsát vékony fácskákhöz, vörös fenyőhöz, erdei fenyőhöz stb. dörzsöli, hogy arról a szőrös »háncs«-ot eltávolítsa, azt mondják »hámozza«, »tisztítja«; ha ezt pajkosságból teszi, akkor »feni« az agancsát.

Azon növények, melyek az őz eledelül szolgálnak, képezik a »táp«-ot; az etetőknél a vadnak »eledel«-t adnak. Az őz »legel« s a fiatal hajtásokat »lerágja«. Az őz a legelőre »vonul«; ha jól lakott »bevonul az erdőbe« és este megint »kilép«. A rendes útját a legelőre »forgó«-nak, »váltó«-nak nevezik, betartja »forgóját«, »váltóját«.

Az őz párosodását »üzekedés«-nek nevezik, az idő pedig, melyben ez történik az »üzekedési idő«. Üzekedés idején az őzsuta hangjának utánzásával csalogatják a bakot, éppen azért az üzekedési időt csalogatási időnek is nevezik. Az őzbak »fedezi«, »borítja« a sutát s mielőtt ezt tenné »üzi«, »hajtja«. Ha a suta felvett, azaz a bak fedezte, akkor »vemhessé válik« és az »ellési idő«-ben »ellik«. A gidák az anya »tőgyé«-ből »szopnak«.

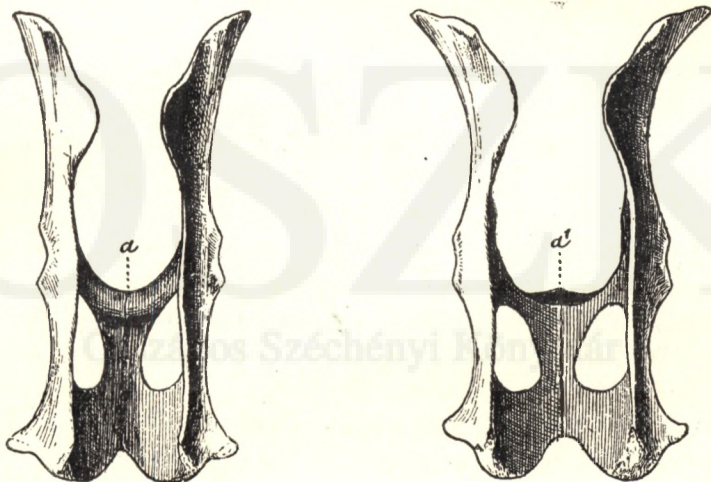
A leggyorsabb tempóban menekülő őz »iramodik«; futása »ügetés«, ha lassan jár »gondtalanul jó, megy«. Árkon, bokron, uton, nyiladékon stb. »átugrik«, »átdobja, átveti magát«; a hálóba »beleesik«; gyors eliramodása »ugrássokkal« történik. Ha megzavarják »felkel«; a lövésre »összerogy«; ha találva

ván »meg van sebezve«, »meg van löve«. Lövészely alatt a vadász először azt a helyet érti, hol a vad a lövés pillanatában állott, másodsor azon pontot, hol a lövedék a testbe hatolt »becsapódás«; hol a lövedék a testből kimegy, az a golyó »kicsapódása«, »külső sebnyílás«.

»Letarkózás« alatt azon eljárást értjük, mellyel a vadász a megsebezett bak nyultagytát a gerincagytól a tarkókés segítségével elválasztja; a tarkókést lapjával a nyak hossz tengelyére merőlegesen, a nyakszirtecsont és a nyakcsigolya közé kell beszúrni, hogy a szúrás azonnal halált okozzon. Ha az őz



3. ábra. A »medence« hosszmetzete.
A baké. A sutáé.
A vonalakkal árnyékolt lapok a medence hosszmetzési felületei.



4. ábra. A medence mellső része, a keresztcsont eltávolítása után felülről nézve.
Bak, a duzzadás. Suta, a' mélyedések.

ijedtében fejvel valamely fatörzsnek iramodik, a nagy ütés következtében »nyakát szegheti«.

Ha az őz a vadász keze által adja ki páráját, akkor »elesett«, »dermedtté vált«, ha a halál oka betegség, éhség vagy más véletlenség, akkor a vad »elhull«, »döggé válik«; az elhullva talált vad »hullottvad«. Az elejtett vadat »feltörrik«, »kizsigerelek«, »csuháját lehúzzák és »feldarabolják«.

Az őz csak a mérsékelt éghajlat alatt tenyész; a forró- és hidegöv alatt nem fordul elő.

Az őzvad kedvenc tartózkodási helyei a síkság és dombos vidék előerdői, különösen a sarjerdők és vágások, de előfordul a közép és magasabb hegységben is. A lomblevelű és vegyes állagokat jobban kedveli, mint a tűleve-

lúeket. Az őzvad tenyészésére az olyan erdőségek, melyekben sok kaszáló, rétság van, vagy melyek a szántóföldekkel határosak, a legkedvezőbbek. Ingványokban csak akkor szokott állani, ha ott sok csalán, fűzbokor, nádas stb. van s azonkívül száraz helyet is talál, hol leheveredhetik.

Az őz táplálékát főképpen erdei és réti fű, a különböző zsenge mezei növények, ú. m. búza, rozs, árpa, zab, lóher, lucerna, repace, lencse, borsó és csibetopp (*Ornithopus sativus*) képezik; a két utóbbit és az érett zabot különösen kedveli. Szereti a vadgyümölcsöket, különösen az áfonyát, többféle gombafajt, a tölgy- és bükkmakkot, végre a különböző lomblevelűek rügyeit, hajtásait és zsenge leveleit. Télen főkép a nyár, fűz, tölgy és tűlevelűek, különösen a lucfenyő és a fehérfenyő rügyeivel táplálkozik; a fagyöngyöt és a szeder leveleit különösen szereti.

Az őzvad évenként kétszer *vetkőzik*. A tavaszi szőredzés ideje május, június; a téli szőr októberben nő ki. A gidák életük első heteiben rövidszőrűek, színök barnásvörös, sok apró fehér pettyel vegyítve. A fehér pettyek lassankint eltűnnek és a gida színezete a negyedik hónapban egészen olyan, mint az öregeké.

A téliszőr nemcsak jelentékenyebben hosszabb mint a nyári, hanem színre is eltér. Télen az őz színe a nyakszirttől egészen a tükörig inkább sötétbarna, erősen befuttatva szürkével. A fejen és lábszárakon a téliszőr keveset változik, tehát rövid és barnásvörös, de nem olyan világos, mint a nyári szőrözet.

Szép, nagy szemeiből bizalom, szelidség és elevenség sugárzik ki. Fülei körülbelül 6 cm-re állnak egymástól s ezen távolság a fülek hegye felé nagyobbodik. A fülek hossza körülbelül 16 cm, fent hegyes tojásdadon végződnek s egyszerre vagy egyenkint gyorsan ide-oda mozgathatók. Szőrözetük igen rövid, sötétbarnás, szélei feketék s a fülkagyló belseje finom, hosszú zsemle-sárga szőrrel van fedve.

Keskeny *feje* (l. a koponya alkotását az 5. ábrán) az orr felé kissé hegyesen végződik és sötétbarnás, finom rövid szőrözettel van borítva. Orra mindig nedves és sötétfekete, alsó ajaka szürkésfehér, a torok ellenben szürkésárga, idősebb korában fehéresszürke.

Fogazata a következő:

Az őzgidánál születése után csakhamar az alsó állkapocsban 8 tej-metszőfog s úgy az alsó, mint a felső állkapocsban mind a két oldalon 3 zápfog mutatkozik. Szeptemberben kinő a negyedik, októberben az ötödik zápfoga, melyek november táján már egyenlő magasan állanak a három elsővel. Körülbelül október végével vagy novemberben a középső pár metszőfog kiesik s helyébe egy pár új szélesebb és hosszabb metszőfog nő, melyek csakhamar megbarácsolnak s rendszeren apró hosszbarázdolást mutatnak. A következő pár februárban, esetleg márciusban hull ki, úgy hogy körülbelül egy év leforgása alatt az összes metszőfogak váltása végbemegy. A tizenkettedik hónapban a felső és alsó állkapocsban kinő a hatodik zápfog; ugyanezen időben, esetleg 3—4 héttel később, kieserelődik a 3 első zápfog, a későbbben nőtt három zápfog állandóan

megmarad. A záfogak színe később feketésbarna lesz, úgyszintén a második télen a többié is.

Az őzvad korát a fentiek alapján másféléves koráig biztosan meghatározhatni, később azonban nem. Gyöngyfogakat itt-ott az őznél is találtak már, ez azonban igen ritkán fordul elő.

Az őz a hosszú, csinos és nagyon hajlékony nyakát jobbra és balra hajlíthatja, de fölfelé és lefelé csak úgy tudja, ha kinyújtja.

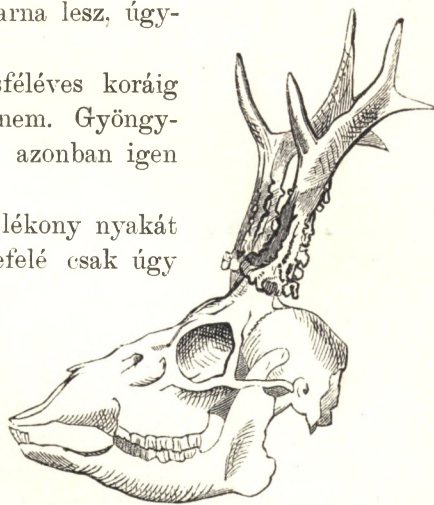
Hátsó lábain a sarokizület alatt fekete-barna színű, rövid szőrrel fedett duzzanat van. A farkdurvány néha, kivételesen 5 cm hosszú is lehet, de rendszeren oly rövid, hogy a szőrözet egészen elfedi.

Az őz színe nagyjában állandó, a színváltozatok ritkaságszámba mennek. Ilyenek a tiszta fehér őzek, melyek ritkák ugyan,

de azért gyakoribbak mint a tarkák, melyeknek az alapszíne barna fehér foltokkal, vagy fordítva. *Buffon* és *Heppe* szerint létezik egy sötétbarna színű és sárga tükrű válfaj, ezenkívül vannak szürkésfekete és sötétfekete őzek is: ezek a Haste-Ottenseni pagonyban és Lucieben fordulnak elő; az utóbbi Lünneburgtól délre a lüchovi főerdészség főtömegét képezi. Az állomány itt, a bizonytalan határok folytán kevés, de az Altmárnak ettől délre eső részeiben a fekete őzek gyakoribbak. 1848-ig Bajorországban is voltak fekete őzek. Egy különös válfajt képeznek az ú. n. feketehátúak. Ezekről *Eulefeld* az őzről írt monográfiájában azt írja, hogy nyáron vöröszínűek, télen azonban nyakuk és hátuk — itt-ott a test közepéig — sötétfekete. A test többi részei olyan színűek, mint a vörös őz téli szőrözete; de a felső ajakon a két fehér folt és a fehér alsó ajak, mi a vörös őzet jellemzi, megvan. Eredeti színezetű bakot lőttek egy hajtóvadászat alkamával *v. Pappus-Trazberg* báró vaddús vadászterületén. Az illető baknak a fején a zergééhez hasonló két hófehér sáv, a hátán pedig a gidáéhoz hasonló nagy fehér foltok voltak. Hátsó végtagjai szintén fehéren voltak tarkázva. A hátsó láb csülke fehér, a mellső fekete volt. A hajtásban egy hófehér suta társaságában jött s valószínűleg ennek a fia volt. Ezen bak rajza a »Wild und Hund« 1896. évi 45. számában megjelent. Végre *Wildungen* a »Taschenbuch für Jäger« c. könyvében 1804-ben két ólomszürke bakról tesz említést; ezeket a század kezdetén az *Erbach* gróf-féle pagonyokban hozták terítékre.

Az őznek *háromféle hangját* különböztetik meg, ú. m. a hívó, riadó és siró hangját.

Az elsőt, a sipító hangot az őzgida hallatja, midőn anyját keresi, ez a hang vékony és magas; majdnem egészen hasonló ehhez az anyaőz felelete, ha fiait hívja, csak valamivel mélyebb. Ezen sipító hangot egyes közlemények szerint a bak is hallatja, ha a csapattól eltévedt.



5. ábra. Az őz feje.

Ha az üzekedési időben a bak az őzűszőt vagy sutát hajtja, ezen hívó hang valamivel mélyebben és gyorsabban hangoztatva hallható.

A riadó hangot, az ú. n. »böffenést« csak az idősb őzek hallatják, úgy a bak, mint a suta; a síró hangot pedig minden őz, nem- és korkülönbség nélkül. A kor- és nembeli különbség szerint ezen hangok magasabbak vagy mélyebbek, így pl. az öreg bak mélyebben riadoz mint a suta.

A bak a riadozó, böffenő bö! bö! bö! hangot röviden adja egymásután és élesen s dacosan hangzik. A sutánál ezen hang valamivel magasabb és az orrán át hangzik, a hangok valamivel nyujtottabbak is; körülbelül böh! böh! böh! Mindenesetre éles és gyakorlott hallás kell ahhoz, hogy a bak böfögését a sutáétól meg tudja különböztetni.

A síróhang inkább bégetésszerű, hosszúranyujtott és recsegő, végre szív-szaggató sírásba megy át.

A riadozás az ijedtség, a bizalmatlanság, vagy valamely tárgy fölötti bámulásnak a kifejezése. Ezt leginkább az estéli és reggeli órákban, szürkületkor, az erdő sűrűjében, de a szabad mezőn sohasem hallhatni. Jellemző, hogy télen a leromlott őz sohasem riadoz. A hó elolvadása után a vadász örömmel hallhatja őzeit riadozni, mert ez jele annak, hogy megint jó erőben érzik magukat.

A síró bégetésnek igen különböző okai lehetnek, de mindig ijedtség vagy fájdalom okozza; a megsebzett őz béget a fájdalomtól, vagy ha a vadász megfogja; béget akkor is, ha a kopók, rókák vagy a farkasok megfogják és a szét-tépés veszélyében forog. Béget, midőn a veszélyt csak képzei, pl. ha az őzűsző üzekedéskor a bak elől nem tud menekülni.

Mielőtt az üzekedést tárgyalnók, még a bak *agancsképződéséről* kell szólnunk. Megjegyzendő, hogy agancsos suták is fordulnak elő ugyan, de ezeknek agancsai nem rendesek, főkép a háncsuk a legtöbbször nincs letisztítva.

Ha a bakgida körülbelül négy hónapos, a homlokesontja domborodni kezd, ezen domborodásból egy pár hét alatt kis, bunkószerű kinövések képződnek, melyekből a tél folytán lassankint a háncsal bevont gombocskát viselő rózsatók képződnek. Ezeket még letisztítja és januárban, illetve februárban lehullatja. Miután a rózsatókön lévő gombocskák nagyon picinyek, ezen folyamat, még szűk helyen, pl. fogságban lévő őznél is, könnyen elkerüli az észlelő figyelmét. Különben is ez csak erőteljes bakgidáknál képződik; a gyengébb, csenevész egyedek nem növesztenek gombocskákat, csak a bőrrel bevont rózsatóveket fejlesztik. A tulajdonképpeni csapok a következő tavaszon fejlődnek; melyeket májusban, vagy később, néha júniusban tisztít le oly módon, hogy puha fájú, vékony törzsecskékhez addig veri és dörzsöli, míg a háncsot teljesen eltávolítja. Az első és illetén letisztított agancs világos barna színű és csúcsai fehérek; rendesen nem, vagy csak kissé gyöngyözött és a rózsatótól felfelé húzódó barázdák vannak rajta. A fiatal bakoknál apró gyöngyözés csakis a homlokesonttól körülbelül másfél centiméternyire kiálló s egymástól jó távol-eső rózsákon szokott lenni.

A csaposőz decemberben veti le az agancsát s az új, mely rendesen villás, körülbelül három hónap alatt fejlődik ki. A márciustól májusig letisz-

titott agancs barnább, gyöngyözöttebb; az agancstörzs erősebb és hosszabb is az előbbinél; a rózsák azonban a fejhez és egymáshoz közelebb állanak, megnyíben szélesebbek lettek és erősebb gyöngyökkel bírnak.

Ősszel, rendszeren november végével — mindig korábban, mint az előző évben — agancsát újra lehullatja s ugyanazon időben, mint az előző évben, a harmadikat növeszti, melynek a legtöbb esetben egyenkint három, a kettőnek együtt hat ága van. Ezentúl az agancsok elvetése minden évben majdnem ugyanazon időben és az öreg bakoknál rendszeren már októberben történik. Minél öregebb a bak, annál kisebb a homlokcsont dudora és az évről-évre terjedelmesebb és gyöngyözöttebb rózsák mind közelebb állanak a koponyához, sőt gyakran egészen egymáshoz szorulnak. Az agancstörzsek maguk is rendszeren gazdagon és szépen gyöngyözöttek s minden évben erősebbek lesznek, de nem mindig hosszabbak. Az igen hosszú, huszonöt, harminc vagy még több centiméter hosszúságú agancsok, a tapasztalat szerint, rendszeren nem igen erősek, tehát azon agancsok, melyek jelentékeny hosszúság mellett feltűnő vastagok is, ritkaság számba mennek, mert éppen a kevésbé hosszú agancsok szoktak különös vastagok és erősek s egyszersmind majdnem mindig gazdagon és szépen gyöngyözve lenni. Itt-ott szép nyolcágú agancsok is találhatóak, de a tíz- vagy több ágúak éppen oly ritkák mint az ú. n. keresztcs agancsok, melyeknél a mellső ág a hátsóval egy vonalban van.

Az agancsok hámozása és teljes letisztítása nem történik oly szabályszerűen mint az elvetése. A tavaszi rossz időjárás, a hiányos vagy rossz táplálék,



de legfőképp a szigorú, nagyon havas tél, mikor az őz sokat sanyarog, jelentékeny eltéréseket okozhatnak.

Talán nem lesz érdektelen az ú. n. »agancsos őzkecskék«-et is felemlíteni. Ilyenekről már *Döbel* tesz említést; *Flemming* és más későbbi vadászati írók írnak agancsos őzkecskékről, melyek vagy magánosan, vagy egy, sőt két gidával jártak.

A »Wild und Hund« 1895. évfolyamának 2. számában az »Ursachen schwacher Geweih- und Gehörnbildung« c. cikk írója kétségbe vonja azt, hogy az agancsos őzkecskéknak gidái volnának s azt állítja, hogy azok kivétel nélkül »meddők«. Ezen nézetet azonban *M. Weitmann* a nevezett folyóirat 4. számában a következő közleménnyel cáfolja meg:

»Habár agancsos őzkecskékről szóló közleményeket több vadászlapban olvastam, melyek szerint ilyenek hajtóvadászatokon terítékre kerültek, oly értesítésre, mely a szabadban észlelt agancsos őzkecskéről szólana, nem emlékszem. *Diana* ezen kegyével, melyért talán sokan irigyelhetnek, urbachi pagonyomban tüntetett ki, hol hónapok óta észlelek egy, körülbelül 8 cm hosszú agancsal bíró kecskét, mely két gidájával (bak és suta) bizonyítékot szolgáltat arra, hogy a suta agancsképződésének ritka esete *nemcsak a meddőknel fordul elő . . .*«

Eulefeld főerdész monografiája »Das Rehwild, dessen Naturgeschichte, Jagd u. Pflege« szintén tartalmaz közelebbi adatot az »agancsos őzkecskék«-ről. A »Wild und Hund« 1896. 25. számában egy agancsos őzkecske feje és koponyája van lerajzolva; ezen őzet 1895. november 3-án a Stuttgart melletti solitudei kir. vadaskertben hajtóvadászat alkalmával lötték. Ugyanezen évfolyam 39. számában *J. Nobel* szintén egy agancsos őzkecskéről tesz említést, melynek agancsa gyűjteményében van.

Az őz üzekedési ideje július közepén kezdődik s augusztus közepéig tart. A bak mindjárt az üzekedési idő kezdetével felkeresi a sutát, hanem ez sokáig incselkedik vele, míg végre meghallgatja. Az incselkedés abban áll, hogy udvarlója elől folyton menekülni igyekszik s eközben sipító hangot hallat. A bak kiválasztottját a legnagyobb kitartással követi, úgy hogy a megerőltetéstől gyakran hörgő hangot ad. A borítás csak egy pillanatig tart; a bakok azonban az első fedezés után rendszeren úgy ki vannak merülve, hogy azonnal lefekszenek, a suták pedig utána vizellenek. A bak vetélytársat nem tűr a közelben s féltékenyen őrzi szépét; mihelyt egy közeledik, azt azonnal üzőbe veszi, miből természetesen igen gyakran heves féltékenységi tusák keletkeznek, melyek azonban a legtöbb esetben ártatlan kimenetelűek és a gyengébb fél elűzésével végződnek. Azért azonban súlyos sebesüléssel végződő, sőt halálos kimenetelű ilyenmő párbajokra is van elég példa.

November vége felé, különösen ha a nyár folytán bő táplálékuk volt, az őzek egészen olyan viselkedést mutatnak, mint az üzekedési időben, mennyiben a bakok a sutákat folyton hajtják. Dacára, hogy a fedezést ilyenkor senki sem észlelte, az alábbi okokból még a század közepéig ezt tartották az igazi üzekedésnek. Először is természetellenesnek látszott, hogy az őzsuta július

végétől május végeig lenne vemhes, míg a sokkal erősebb rőtvadnál a vemhesség szeptember végétől júniusig tart. Ezenkívül még a szakképzett anatómusok sem voltak képesek decemberben a megtermékenyítés bizonyítékait kimutatni.

Csakis *Bischoff* gieszeni tanárnak sikerült 1847-ben megállapítani, hogy a megtermékenyítés nyáron történik és a megtermékenyített peték decemberig nagyságváltozás nélkül maradnak a méhben. A peték kicsinységük folytán nehezen találhatók meg és csak decemberben kezd az ébrény egyenletesen növekedni.

Mindenesetre eléggé feltűnő, hogy az ős hónapokkal az üzekedési idő után egészen hasonló viselkedést tanúsít, mint üzekedéskor és hogy a megtermékenyített peték olyan hosszú ideig látszólag teljes nyugalomban maradnak. Ámbár megmagyarázni nem tudták, mégis eddig megnyugodtak abban, hogy a termékeny üzekedés tényleg július, augusztusban megy végbe. Eközben azonban az őzek késői üzekedését, illetve fedezését, valamint a sutáknak rendkívüli időben való ellését itt-ott többen észlelték.

Amellett, hogy csakis az augusztusi üzekedés termékeny, a *Bischoff* által annak idejében felhozott érvek egyike az volt, hogy az őzbakoknál csak ebben az időben talált spermatozoidokat.

A késői üzekedés ideje alatt észlelt tényleges fedezésekről szóló adatok gyarapodása *Brecher* erdőmestert, az őzben gazdag grünwalde-i főerdészség intézőjét újabb vizsgálatok eszközzésére indította. Ebből kifolyólag úgy *Sigismund* med. dr. és gynecologus és *Schwarz* tanár, valamint a marburgi egyetem anatómia tanára, *Strahl* is talált az 1893. és 1894. december, illetve január havában frissen lőtt bakok ondóvezetékeiben, illetve a mellékherékben életképes sperma-



tozoidokat. Ezzel természetesen a július-augusztusi üzekedésen kívüli termékeny fedezés lehetősége valószínűvé vált, de bebizonyítva nincsen, mert az a kérdés merült fel, vajjon a suták fogékonyak-e a termékenyítésre. *Brecher* tehát a további kutatásokat ajánlja; a legmeggyőzőbb bizonyíték természetesen az volna, ha egy fogságban tartott sutához csak novemberben eresztenék a bakot és ez azt termékenyen fedezné. Ezáltal kitünnék az is, vajjon a késői üzekedés van-e befolyással a terhesség időtartamára.

A szarvasfélékre vonatkozólag azt a nézetet is vallották, miszerint az agancsképződés és a nemzőképesség között annyiban van összefüggés, hogy csak akkor nemzőképesek, ha az agancsuk tökéletesen ki van fejlődve. Azonban *Borne* egyik tábori lovasvadászvezred hadnagya 1892. december 28-án Neumarkban a bärfeldi uradalom vadászterületén olyan bakot látott fedezni, mely agancsait már levetette, míg különben a legtöbb esetben a fedező bakok agancsot bírtak.

A fentebbiekből eléggé kitűnik, hogy a késői üzekedés kérdése még eldöntve nincsen, különösen az egyik jelenség okait illetőleg, milyen az utóüzekedés, mit a többi rokon vadnemeknél nem észleltek. A vadaskertekben tartott rőt-dámvad késői üzekedése nem bír azon jelentőséggel, mint az őzeknél mindig meglehetősen szabályossággal jelentkező későüzekedés.

Negyven hétre az üzekedés után a suta a pagony valamelyik elrejtett zugában, rendszeren magas fűben egy, két — ritkán három gidát ellik. Habár fordultak már esetek elő, hogy a szaporodás nagyobb volt, ez mégis a legnagyobb ritkaságnak tekinthető. *Sponeck* gróf »Jagd-Merkwürdigkeiten«-jében olvashatni, hogy egy suta éppenséggel öt gidát hordott méhében.

1813-ban április elején — még a francia uralom alatt, mikor a vad óvását és vadászat helyes gyakorlását nem vették olyan szigorúan — X. erdész egy hajtóvadászaton olyan sutát lőtt, melyben négy egészen kifejlődött, egészen kiszőrözött és életképes gida volt. Ezen eset valódiságáról annak idejében *Fr. Eichhoff* wittlichi erdőfelügyelő kezeskedett.

Egy 1884. évi értesítés szerint a Salzkammergutban a Tuschelsee melletti egyik pagonyban egy suta négy gidával volt látható. A gidák rendes fejlődésűek és egyenlő nagyok voltak.

Szerető anyjuk aggódó gondossággal és a legnagyobb gyöngédséggel ápolja és védi fiait; az első napokban csak pillanatokra hagyja el, vagy közvetlen közelükben marad, hogy folyton oltalma alatt legyenek. Mihelyt veszélyt gyanít, azonnal jelt ad: vagy sipító hangot hallat, vagy ami gyakoribb, a lábával a földön dobog, mire a kicsinyek lebújnak a magas fű közé.

Az ellés idejétől körülbelül augusztus végeig, tehát a szoptatás főidőszakában a suta hévvel ugrik, ha a csalsípon a gidák sipoló hangját utánozzuk. Miután ezt a vadorzók és dögvadászok, sajnos, igen gyakran felhasználják, nagyon ajánlatos a rossz szomszéd felőli határ közelében, vagy ha magában a pagonyban garázdálkodnak a vadorzók, a sutákat »elijesztetni« oly módon, hogy csalsípval magunkhoz ugratjuk s ekkor előlépve, vaklövéllel elzavarjuk. Ilyes tapasztalatok után sokkal óvatosabban fognak a csalsípra beugrani. Kinek

azonban özállománya kedves, járja be ezenkívül óvás szempontjából augusztus végeig gyakran azon helyeket, hol tudja, hogy a suták ellettek, mert ezeknek ellövése pótolhatatlan veszteséget okozhat, sőt az egész özállományt tönkre teheti.

A tulajdonképeni szoptatási időszak, mint említettük, augusztus végeig, vagy néha szeptember közepéig tart; de azért a gidákat anyjuk már a második hónapban legelőre vezeti. A gidák a következő ellés idejéig anyjukkal maradnak; ezen időtől kezdve önállóak lesznek és második életévükben szaporodás-képesek.

Az öz gyors szaporodását megkönnyíti az illető vidék alkalmas volta és a vadóvás megfelelő, célszerű gyakorlása.

Az öz, mint ismeretes, egyike azon vadfajoknak, mely veleszületett bátortalanságánál fogva, annak dacára is, hogy emberrel szemben bizonyos bizalmasságot mutat, le nem küzdhető s minden mozdulatán észrevehető félénksége által tűnik ki. És hogy mégis vannak esetek, midőn ezen vad, leküzdve az embertől való veleszületett félénkségét, a veszély pillanatában, vagy nagy fájdalomtól kínozva, nemcsak hogy elfogadja az ember segítségét, hanem azt fel is keresi, azt a következő hivatalos adat igazolja. A plescheni kerület főnökének hivatalos jelentésében szóról szóra ez áll: »A sebötkai mezőn igen különös eset történt. Az ottani juhász, amint a mult nyáron juhait legeltette, egyszerre egy öz közeledett a nyájhoz. A juhász észreveszi s amint közeledik, látja, hogy az öz hüvelyéből valami őzlábhhoz hasonló lóg ki. Közelebb megy — az öz nyugodtan megáll — látja, hogy nem tud megelleni és minden valószínűség szerint már hosszabb idő óta van ilyen állapotban. A már rothadásnak indult gidát kihúzza a hüvelyből, mire a suta megszabadulva a fájdalomtól és aggodalomtól, eltávozott és a közeli erdőbe vonult. — Valószínűleg a nagy aggodalom, mert nem tudott elleni, készítette arra, hogy valahol segítséget keressen. — Miután a fentebb elmondottak be vannak igazolva, nem lehet ezen esetet a mesék országába utasítani. Vajjon a juhok látása készítette-e az őzet arra, hogy ott segílyt keressen, vagy talán végszükségében az egyedül levő emberhez is közeledett volna — ki tudja?« A valószínűség amellet szól, hogy az öz ezen esetben a nyáját és nem a juhászt kereste föl.

Hasonló feljegyzésreméltó eset történt Spessártban Rothenburgban az elhalt Steinbrenner főerdésszel, ki egy elleni nem tudó szarvastehenet szabadított meg élő borjától.

A »Wild und Hund« c. vadászlapnak »wilde Jäger« álnév alatt író munkatársa ezen lap 1895. évi 15. számában hasonló esetet ír le.

»Az elmúlt év február 28-án főkép a rókák miatt a pagonyban járkálva, cserkészés közben egy fiatalosban egy magánosan legelő őzre bukkantam. A távcsővel nézegetve feltűnt ugyan, hogy mozdulatai nagyon nehézkesek, de nem vettem tovább reá ügyet s tovább cserkésztem. Az őz, egy öreg suta, csak akkor vett észre, midőn 100 lépésnyire lehettem hozzá s nagyon meglepett, midőn ahelyett, hogy elmenekült volna, szépen lehasalt s fejével követte mozdulataimat . . . Körülbelül két óra mulva visszakerültem ugyanabba a fiatalosba s csodálatosképen ismét rátaláltam az őzre. Ekkor azonban hatvan lépés-

nyire lehettem tőle, midőn észrevett. Legnagyobb bámulatomra ismét lehasalt és így maradt akkor is, amidőn feléje közeledtem. Természetesen látni akartam, meddig vár be, illetve mi lehet az oka ezen különös viselkedésének. Midőn egy pár lépésnyire megközelítettem, kétségbeesetten igyekezett felállani, de hiába. Hozzá léptem, megsímogattam a szegény állatot, mialatt, valószínűleg a félelemtől, keservesen bégetett; mindjárt láttam, hogy nyomoruságosan le van romolva, úgy hogy az egész állat csak csont és bőr volt. Dacára, hogy nem tettem szívesen, mégis kötelességemnek tartottam a szegény párát fájdalomtól megszabadítani, tehát letarkóztam. — Ez volt az egyetlen suta, mit életemben szándékosan terítékre hoztam. A feltörésnél mindjárt észrevettem, hogy a méhmagzata igen nagy és kőkeménységű. A feldarabolásnál kitűnt, hogy a nyomorult pára valószínűleg több mint egy év óta hordozta a teljesen genyvedésbe ment és megkeményedett méhmagzatot.«

Ehhez egészen hasonló esetet beszél el »Der Heger« ugyancsak a »Wild und Hund« 1895. évi 16-ik számában.

Mily nagy bajjal jár egy őzállománynak felnevelése, azt *Schreiner* württembergi kir. főerdész esete Dettmarkeban bizonyítja. Midőn ugyanis *Schreiner* 1851-ben pagonyát átvette, az 1848-iki vandalizmus az egész őzállományt, egyetlen erős öreg bak kivételével, teljesen kiirtotta. Ezen bak is csak rendkívüli okosságának, óvatosságának és emberkerülésének köszönhette, hogy törzsének sorsát csodálatosképen elkerülte. A család ezen utolsó ivadékát most a legnagyobb gonddal kímélték, mert hivatva volt egy új dinasztia alapítani.

Azonban *Schreiner* hiába várta, hogy a szomszédos pagonyokból egy pár őz átváltson; az őzek maguktól nem jöttek s csak négy év után sikerült egy nőstény gidát szereznie, melyet az új őzállomány létrehozása céljából felnevelt.

A fiatal őz szépen fejlődött s csakhamar egészen megszeliődött, de az erdőben egyedül semmi szín alatt sem akart maradni. Midőn tehát elérkezett az üzekedés ideje, melynek célszerű felhasználásától függött a terv sikere, nem maradt más hátra, mint a gyermekek ágát, melyhez az őz szokva volt, s mely mellett egész éjjel feküdt, oda vitetni, hol az öreg remete rendszeren tartózkodott. Kezdetben ennek sem volt a megkívánt hatása, mert az őzüsző első időben csak félórára, később fél — azután egész napra hagyta oda ugyan játszótársait, de a vadászlakba rendszeren visszatért.

Augusztus 1-én látták először a szabadban a bak társaságában, nyolcadnapra eljött vele a bak egészen a vadászlakig, melynek udvarán a gyermekek játszottak. Először nagy kedvet mutatott a bizalmas közeledésre, mi azonban mégis abban maradt.

1855. október 5-én, miután előttevaló nap kevés friss hó esett, visszatért az őzsuta a vadászlakba s anélkül, hogy a szabadba kívánczolt volna, ott maradt 1856. április 1-éig; ekkor visszament az erdőbe s csak május másodikán jött haza előrehaladott vemhes állapotban. Június első napjaiban ismét meglátogatta a vadászlakot s úgy látszott, mintha a bekövetkezendő elléshez segítséget keresett volna. Mint rendszeren, kenyeret és sót kért, de egy félóránál tovább nem maradt.

Később, június végével többször látták; kezdetben egy, később két gidával, néha még az öreg családapa kíséretében is.

A zord idő beálltával az öreg suta megint visszatért a rendes téli szállására, nem törődött többet a gidáival, melyek anyjuknak kedvenc tartózkodási helyével sohasem akartak megbarátkozni és ott maradt a rügyfakadásig.

A suta a következő nyáron nem mutatkozott a vadászlakban s már azt kezdték hinni, hogy ápolóit egészen elfeledte, midőn december 2-án egyszerre csak az ajtó előtt termett és bebocsátásért kopogtatott. Nem messze voltak mögötte a fiatalok, de ezek látva, hogy anyjuk nem jön vissza, ismét az erdőbe vonultak.

Midőn 1858. február 16-án *Schreiner* ezen észleleteit épen leírta, a már négyéves suta ismét vemhesen feküdt a lábánál.

Az utolsó ellésből származó mindkét gida *Schreiner* legnagyobb öröme suta volt, mi biztosítékot nyújtott arra nézve, hogy a sok és nagy fáradság, melyet az új őzállomány megteremtésére fordított, nem veszett kárba. Nevezetes, majdnem nevetséges az egészben az, hogy *Schreiner* a tenyésztést nem, mint rendszeren történni szokott és történik, egy *sutával* kezdte, hanem egy bakkal, melyet rendszeren, ha első szülötteivel, illetve vetélytársaival szemben nem a legnyájasabban kezd elbánni, egy golyóval kell a kormány letételére kényszeríteni azzal a vigasztalással, hogy »a mór megtette kötelességét, a mór mehet«.

Mint jellemző adatokat az őz természetrajzához csatolhatni ide azon észleleteket, melyeket *Schreiner* ezen őz után tett, s melyek elég érdekesek, hogy feledésbe ne menjenek. *Schreiner* szóról-szóra a következőket mondja:

»Az őznek még egy pár sajátságát akarom közleni. Ilyen főképen az, hogy viharos időjárásakor igen félénk és nyugtalan. Kétszer fordult elő, hogy ilyen alkalommal az ablakon keresztül menekült a szabadba. (A tapasztalt vadász igen jól tudja, hogy a vad a szabadban is, főkép a szarvas és az őz, viharos időben és az első hó alkalmával mindig bátortalan, zavart, igen gyakran meg-megiramodik s a nagyobb sűrűségbe vonul.)

»Ellés idején, ha gidái még kicsinyek, feleségemmel és gyermekeimmel szemben haragos, a fejével dőf, mint a bak és mellső lábaival erősen vág. Az erdőben dolgozó emberekkel, különösen asszonyokkal szemben is, ha ezek gidáihoz közelednek, erősen felingerül s holmi ág-gyűjtő asszony nem igen maradhat sokáig közelében.

»A két tacsókmótól egyáltalában nem fél; ha valakit ugatni kezdenek, mi az őznek akárhányszor nincs inyére, mellső lábaival addig vágja, míg el nem hallgatnak.

»Az ablakpárkányra gyakran feláll s szereti nézni, hogy mi történik kint. Legkedvesebb ételei a cukor, kávé és más nyalánkságok. A szobában tiszta s vagy kopogtatja vagy vakarja az ajtót, mint egy jól nevelt eb, ha ki akar menni.

»A fiatal őzek épen oly félénkek, mint bármely más vad. Az anyát gidáival gyakran beloptam; mihelyt valamelyik gida észrevett, eliramodott,

míg az anya előbb meggyőződött, hogy mi történik. Ha hangomat hallotta, vagy megismert, egy darabig nálam maradt, pajkoskodott s azután mint egy eb, letartott fejjel a nyomot követve, fiai után ment.«

Különben amilyen könnyen és rövid idő alatt lehetséges, szorgalmas óvással és célszerű bánásmód mellett, az őzállományt gyarapítani, ellenkező esetben épen oly gyorsan megritkulhat, mivel ellenségben nincs hiány, s mert azonkívül, hogy a róka, macska, nyest, sőt a nagyobb menyét és egyes nagyobb ragadozó madarak nemcsak a frissen ellett, hanem a már kissé megerősödött gidákat is üldözik, igen sokféle bajnak és betegségnek van ezen gyenge állat kitéve. Ez utóbbiak közül kiemelendők a körömfájás, a vérhas és sorvadás vagy aszkór, melyek gyakran a legrövidebb idő alatt a legszebb őzállományt is teljesen megritkítják. A vérhas azáltal támad, hogy szigorú telek után az őzek a különböző kövér mocsári- és vizinövényekkel tele tömik bendőjüket; a sorvadást pedig többnyire az okozza, hogy a megemészthetetlen farostok a gyomor redői között megakadnak.

Azon őzek gyomrában, melyeket szigorú telek után elhullva találtak, férfikölnagyságú kemény csomók voltak, melyekről a közelebbi vizsgálat folytán kitűnt, hogy puhafák kérgéből, rügyekből és makkból állottak, melyeket egy gyantaszerű kötanyag tartott össze. Az ilyen őzek bendőjében más táp nem volt és nagyon le voltak romolva.

Azt is tapasztaltam, hogy nedves telek után sok őz pusztul el; ezeknek a mája van mindig megtámadva s igen gyakran csak egy genyecsomóból áll. Vajjon a májrothadásnak a csirázó makk élvezete volna az oka, nem merem biztosan állítani, mivel ezen betegség ott is jelentkezik, hol ilyen nem található.

Egy más betegséget illetőleg ideiktatom *Schottky* militschi főerdész közleménye nyomán, melyet »Az őzagancsok rendellenes képződéséről 1826-ban Harzban« c. értekezés kapcsán tett közzé, a következő értesítést:

»Minden vadász tudja, hogy az őzbak agancsa csenevész marad, ha ennek fejlődése idején a heréi megsérültek, úgyszintén az is ismeretes, hogy nem növeszt többé agancsot, ha a sérülés idején éppen lehullatta volt. De más betegségekben is, milyenek a májbaj, körömfájás, emésztési zavarok, lövés-okozta sebesülés, a bak csak csenevész agancsot növeszt, míg egészséges állapotban, jó táp mellett az agancsa a fejlődés legmagasabb fokát érheti el.

»1826-ban vidékünkön is ugyanazon észrevételeket tették, melyek a fent idézett értekezésben fel vannak sorolva. Maga *Schottky* négy erős őzbakot lőtt, melyeknek agancsai feltűnően el voltak csenevészedeve; az egész vadászati idején alatt húsnál több őzbakot vizsgált meg s ezeknek több mint kétharmada csenevész agancsú volt, dacára hogy heréikben a sérülésnek semmi nyoma sem volt látható. Ezen általános elcsenevészedésnek gyanítható és beigazolt oka az őzeknél előzőleg fellépett körömfájásban keresendő. Alig lehetett itt-ott egy darabot látni, amelyik nem sántított volna s igen sok áldozatul is esett.

»Valószínűleg a Harzban is az őz azon időben ezen vagy más betegségben szenvedett.«

Hasonló tapasztalatokat gyakran tehetni. Így az 1887/88-diki erős tél után az őzállomány egész Északnémetországban, de különösen Poroszország keleti részében, nagyon megritkult, s a megmaradottakon is meglátszott a betegség nyoma.

Ennek igazolására Königsbergtől délre, a wildenhofi uradalom hozható fel, hol évenként májustól július végeig, kizárólag a háziúr vendégei, körülbelül 25 darab erős bakot lőttek. 1888 nyarán itt a lelövessel csakis a konyhai szükségletre kellett szorítkozni. A vendégszerető háziúr nyíltan megmondotta vendégeinek, hogy őzbak van ugyan elég s tavasszal meg is erősödtek, de az agancsaik mind csenevészek, miről maguk is meggyőződhetnek.

Így is történt. Az első vendég által lőtt bak oly csenevész agancsot viselt s a többi is, amit látott, oly keveset ígért, hogy a különben kedvelt vadászterületnek azonnal hátat fordított s megírta a többi pályázónak is, hogy ezen évben vétek volna az erős bakokat lelőni, melyek jövőre valószínűleg kapitális agancsokat fognak növeszteni. A vendégek ehhez tartották is magukat.

Másrészről kivételesen a jó táplálék következtében az agancsképződésben életkorukat megelőzhetik és így a második évük végével már hatos agancsot növesztenek. Az ilyeneket azonban a gyengébb és hosszabb rózsató elárulja. Hasonlót tapasztalhatni a fogságban tartott őzbakoknál, melyek, mint a család kedvencei, táplálékban semmi hiányt nem szenvednek.

Igen sokat szenved az őz a bőr- és orrbögölyöktől, melyek közül az első petéit ősszel a vad bőrébe rakja le. A petéből kikelő vastag, fehér kukacok a bőr alá fúrják magukat, gyulladást s végre genyes daganatokat idéznek elő, melyekből végre kihullanak és a földre jutnak. Az orrbögölyök álcái az orr nyákhártyáiban fejlődnek, néha az agyig furakodnak s nem ritkán az állat elhullását okozzák.

Fel kell említenünk még az őzbakoknál, mint nem ritkán előforduló rendellenességet, az úgynevezett *parókás agancsot*. Ez különleges kinövésékből áll, melyek az agancs szárait magukba foglalják, hánccsal van borítva és mely agancs sem le nem vettetik, sem pedig dörzsölés által le nem tisztítatik. Ezen megbetegedési tünet mindig a herék elvesztésében vagy részbeni sérülésében találja az okát. Ha már kifejelett bak lesz kiherélve, akkor szintén a parókás agancs képződése áll elő.



6. ábra. Parókás bak.

Ezen fejezetnek záradékát az *őznyomok és más ismertető jelek* leírása képezi.

Az őz nyoma, külső alakját tekintve, nagyban hasonlít a szarvaséhoz; természetesen sokkal kisebb, úgy hogy a legerősebb őzbak nyoma is jóval kisebb, mint a három hónapos szarvasborjué.

Az őz nyoma után tehát az ivarra következtetni, nemcsak szőrszálhasogatás volna, hanem a legtöbb esetben nem is vezetne biztos eredményre. Kedvező talajon éles megfigyelés mellett egyes jelek, mint a szarvasnál, felismerhetők, p. o. az *erős* bak csülkeinek nyoma tompább mint a sutáé. A bak jobban »keresztez« mint a suta, t. i. az egyes nyomok jobbra és balra jobban eltérnek az egyenes vonaltól. Továbbá a bak nyomában a »gyuródás« látható. Végre a bak sarka szélesebb és hosszabb és az álcüskök távolabb állók mint a sutáé.

A 6. ábra a lépő őz nyomát, a 7. ábra az iramodó vagy szökőét mutatja.

A vizelesen kívül (a bak ugyanis az egyes nyomok közé, a suta a nyomokba vize) tulajdonképen csak egy biztos és határozott ismertető jel van, melyről a bakra következtethetünk és ez a már említett »agancshámozás«. Különbözik az őzbak nemcsak a rendes időben, március- és áprilisban dörzsöli az agancsát, hanem egész nyáron, de különösen az üzekedési időben. Azon fácskákról, melyeken agancsát dörzsölni szokta, a kéreg többé-kevésbé le van hántva. Olyan területeken, melyeket nem ismerünk jól, vagy az őz csak megfordul, ez a jel a legbiztosabb, mert a fák kérgén okozott hántás frissességéről következtethetünk arra, vajjon a bak közelebről vagy régebben dörzsölt.

A tavaszi szőrödzés idejétől kezdve az egyes erős nyomokról némi valószínűséggel bakra lehet következtetni, mert ezen időtől kezdve a bakok a többitől elváltan, magánosan maradnak, egészen az üzekedési időig. Ettől az időtől kezdve többnyire az utoljára fedezett suta társaságában élnek.

Még egynéhány, az őz vadászatra fontos megjegyzést kell ide csatolnom.

Először is a hajtott, iramodó őzek sok kerülőt és cselugrást tesznek.

Másodszor, a les tekintetében igen fontos tudnivaló, hogy midőn az őz csapat legelőre vonul, tapasztalat szerint a bak legutoljára lép ki a sűrüből.

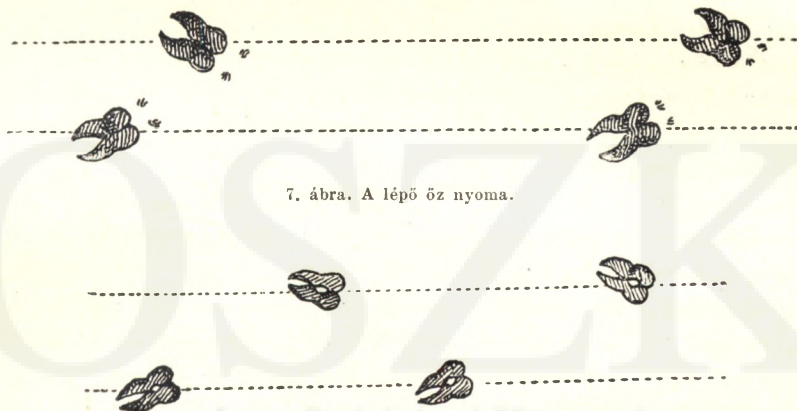
Harmadszor, ha a vadásznak kitünő a hallása és föltételezve azt is, hogy sok alkalma van magát gyakorolni, megmondhatja előre, hogy a feléje iramodó csapatban van-e egy erős bak. A bak ugyanis iramodásban sokkal erősebben dobbant a földre lábaival mint a suták, vagy általában a gyengébb őzek, tehát ezen dobbanás hangja kihallatszik a többi közül. Ezen jel azonban korántsem csalhatatlan; de azért nagy gyakorlattal és éles hallással egyik-másik annyira viheti, hogy a dobbanás hangja után képes előre megmondani, van-e erős bak a csapatban. Én magam több ilyen vadászt ismerek, kik jelenlétben a bak jelenlétét vagy hiányát képesek voltak előre jelezni és ritkán csalódtak. Ennek természetesen előfeltétele a kemény, fagyos talaj, mert természetesen puha, homokos vagy épen törmelékes talajon ilyen megkülönböztetés lehetetlen.

Negyedszer, akárhányszor hallhatni, hogy az őz riadoz anélkül, hogy látni lehetne. Most azon fordul meg, hogy a bak riadó hangját a sutáétól

megkülönböztessük. A bak többnyire csak akkor riadoz, ha gyanusat vett észre, bőfögő hangja dacos, és röviden szakgatott. A suta is hasonlóan bőfög ugyan, de hangja magasabb és nyújtottabb, inkább bégetésszerű, mint dacos.

Midőn a bakok agancsukat lehullatták, igen sok vadászatkedvelő zavarban van, és ez tényleg zavarólag is hat azokra, kik a bakot csak a fejről ismerik meg, mert a baknak biztos felismerése, ha ez a keskeny erdei utakon vagy sűrűségeken átillan, nem könnyű.

Ezen ismertető jelhez, mint egyetlenhez, nem is célszerű ragaszkodni, mert a bak sokáig nélküli fejdíszét, s némelyiknél általában hiányozhatik. Az egyiknek esés következtében törik le, a másinak, ha elhullatta, nem nő más, a harmadiknak viaskodás közben történt szerencsétlensége, egyszóval sok véletlen szerepelhet az agancs elvesztésénél.



7. ábra. A lépő őz nyoma.

8. ábra. Az iramodó őz nyoma.

Igen könnyű ellenben nem nagy távolságból az őz ivarát hátulról megkülönböztetni; részint azért, mert a bak tükre sokkal fehérebb mint a sutáé, részint azért, mert az utóbbinál a lecsüngő kötény azonnal szembeötlik.

De mit használ a felismerés magában, ha nem értékesíthetjük, azaz nem lőhetünk? Őzre hátulról löni söréttel épenséggel nagy szabálytalanság, mert a comb húsán keresztül a lövedék nem hatolhat a nemesebb részekhez; tehát az ilyen lövés, hacsak nem közvetlen közléről történt, hiba. Legkevésbé lehet ilyen lövést kezdőknek megengedni, kik még a keresztben álló őzet is elég gyakran combon találják.

A legbiztosabb jel és amely soha sem csal, az ecset, melyet oldalról a legjobban láthatni. Ámbár azt mondják, hogy a jó vadásznak nincs szüksége sem agancsra, sem tükörrre, sem ecsetre, azért az őzbakot gyors szökésben is megismeri az alakjáról, mert a rövidebb nyak, a vastagabb fej, a zömök test és büszke tartása eléggé elárulják annak, ki megszokta cserkészés közben, lesen stb. a vadat figyelemmel észlelni. Azonban azt sem lehet tagadni, hogy mindez a nyugodtan viselkedő állatnál, kedvező feltételek mellett, jól észlel-

hető, de azért roppant gyakorlat szükséges ahhoz, hogy valaki kedvezőtlen, a gyors áttekintést akadályozó körülmények között is meglássa azt, mi a nyugalomban és kellő térben oly könnyen szembeötlik.

Kezdőknek és azoknak, kik még nem bíznak magukban, tehát azt ajánlom, hogy hajtóvadászaton, hol az őz gyorsabban szokott a puskás mellett eliramodni, s hol még a vén gyakorlott vadásznak is össze kell szednie magát, inkább ne lőjjenek, mintsem kinevetessék magukat, ha ugyan más, nagyobb kellemetlenség nem is származik belőle.

Hanem miután így is sokan azt kérdezhetnék, hogy hát a vadászat hol marad? hisz a legtöbbnél úgy is a vadászat a fő, kedvenceimnek óvására vonatkozólag többet nem mondok.

És hogy a türelmetlen s puffogatni szerető urakat is kielégítem, elhallgatok egyetmást, mit még mondani lehetne és áttérek magára *a vadászatra*.

Az őzvadászat szokásos módjai a következők:

A les.

A cserkészés.

A cserkészés kocsin.

A csalogatás.

A hajtóvadászat.

A kopózás.

A három első a korrekt vadászra csak akkor bírhat ingerrel, ha egy erős bakot golyóval ejtethet el.

A les helyének kiválasztása természetesen az év szakától függ, ez határozza meg az órát, melyben a vadászat ezen módját gyakorolhatjuk, mert a les helye és ideje az illető évszak által nyújtott tápláléktól van föltételezve.

December, január és február hónapokban, ha nincs nagy hó, az olyan vágásokban, hol sok erdei szeder, bokor és nyárfagyökerhajtás van, ritkán ülünk hiába. Úgyszintén nagyon szeret az őz a repevetésre is kijárni, míg az őszi vetést rendszeren csak akkor keresi fel, ha frissen kezd sarjadzani; ilyenkor a nap bármely szakában láthatjuk az őzeket legelőre vonulni. Ha az őszi vetés nagyra nőtt, akkor felkeresi az erdei réteket, a tavaszi vetést, a fiatal lóhert és júniusban a vágásokat, melyeket egész őszig látogat.

Olyan esztendőben, mikor gazdag makktermés van, különösen oly közép-erdőkben, hol sok a makkfa, a les nagyon bizonytalan, mert az őz mindenütt talál táplálékot s nincs kényszerítve bizonyos helyek felkeresésére. Annál biztosabb azonban a les ilyen években oly helyeken, hol a túlevelű vagy növendékerdő makkterekkel érintkezik.

A szóknál a les tavasszal és ősszel a szőrödés idején a legbiztosabb, habár az őzek a szókat egész nyáron felkeresik, anélkül azonban, hogy bizonyos időt betartanának.

Gazdag makktermő években szeretik a forrásokat és vízmedencéket felkeresni s ivásra rendszeren, ha nem nyugtalanítják, a déli időt választják. Az öreg bakok rendszeren magánosan vonulnak legelőre; ha azonban a bak egy özüsző kíséretében van, akkor rendszeren azt tapasztaltam, hogy az özüszőt előre

ereszti s ha ez már nyugodtan legel, akkor lép ki a sűrüből; tehát mintegy előrsül küldi, hogy megbizonyosodjék, vajjon nincs-e valami veszély.

Ha egy csapat vagy, mi télen nem ritkaság, több családból összeverődött falka van együtt, akkor rendszeren egy öreg suta a vezető s csak mikor ez óvatosan mindenfelé neszelt, akkor a többi is lassankint kilép. Az nagyon ritka eset, hogy bak végezné a kémszemlét.

Lehet, hogy ez egyik-másik vadász nézetével nem vág össze, de én mindig így találtam mindenütt, hol alkalmam volt az őzeket észlelni.

Néha, még akkor is, ha biztosan tudjuk valamely öreg baknak a járását, megtörténhetik, hogy hiába ülünk el lesre, mert hol itt, hol ott és különböző időben lép ki s legtöbbször beáll a szürkület, mielőtt a várvavártat láthatnók.

Oly helyeken, hol egyes tölgyek állanak, jó makktermésű években a legtöbbször be kell várni a holdvilágot, mi azonban nem elég arra, hogy golyós puskával célozni lehessen.

A szóznál való les különben szintén oly bizonytalan, miután az öreg bak az ilyen helyeket nagyon szabálytalanul keresi fel, tehát a vadász türelmét itt is néha igen erős próbára teszi. Ha általában csak bakról van szó, akkor, ha őz van elég s nem zavarják sokat, a szóznál egyet könnyen lehet lőni.

Hol a magas leshely készítése lehetséges, ott ilyent kell készíteni, mert ez az eredményt biztosabbá teszi.

Végre megjegyzem azt is, hogy az esti les több valószínűséggel jár mint a reggeli les.

A *cserkészést* sokan, habár talán némi túlzás van benne, a vadászati módszerek koronájának nevezik, mert a vadász minden tulajdonságait igénybe veszi; okosságot, figyelmet, ravaszságot, éles érzékszerveket, mindenekfölött pedig nyugodtságot és türelmet igényel. Miként azonban az ízlések a világon mindenben különbözők, úgy a cserkészet ellen is némelyek azt a kifogást teszik, hogy a cserkésző vadász a vadnak az életét mintegy *ellopja*.

Ismeretes, hogy régen mily nagyrebecsülték a jó cserkélőt s tényleg az ilyen megbecsülhetetlen vadász, mert csak cserkélés közben ismerheti meg legjobban vadállományát és, ha szükséges és kívánatos, a legkönnyebben képes egy bakot lelőni anélkül, hogy a vadat nyugtalanítaná.

A cserkészés is az évszakokhoz alkalmazkodik s ez határozza meg a nap-szakát. A cserkészés reggel bizonytalanabb mint estefelé; még pedig az esti cserkészet akkor a legháládatosabb, ha előzőleg zivatar vagy záporosó volt, mert az őzek ilyenkor szeretnek a szabad terekre kivonulni, hogy megszáradjanak.

Hogy a cserkészőnek a pagonyt a legpontosabban kell ismernie, nem is kell említenem, épen oly kevésbé azt sem, hogy a jól rendezett vadászterületen a cserkészutak és ösvények mindig tisztán tartandók.

Útmutatást írni a cserkészetről e könyv keretén belül nem lehet, mert akkor túlságosan kellene a részletekbe bocsátkozni; ezek pedig annak, ki a cserkészést ismeri, fölöslegesek, az pedig, ki nem ismeri, úgy se venné hasznát, mert itt a gyakorlat a mester s enélkül a legjobb útmutatást sem volna képes megérteni. Így tehát csakis a főbb szabályok közlésére szorítkozom.



Magától értetődő, hogy a cserkészésnél a szél járásával számot kell vetni; soha sem szabad széllal, hanem mindig szél ellen kell cserkészni. Az is világos, hogy csak addig lehet előrehaladni, míg az őz lefelé, illetve vonulásban van; mihelyt azonban fejét felemeli és neszel, vagy nyugtalanságot és bizalmatlanságot mutat, gyanakodni kezd, azonnal meg kell állni. A vad belopására olyan helyet kell választani, hol vagy fa van előttünk vagy valami magasabb hely mellett cserkészünk el, mert azt tapasztaltam, hogy ily módon az őz általában minden vad kevésbé fél az embertől, mintha magánosan állva ötlék a vadász a vad szemébe.

A csizma vagy cipő lehúzását nem ajánlom; ezen elővigyázattal egyes vadászatkedvelők nagyra vannak ugyan, de más haszna alig van, mint hogy valami tövisbe lépünk. Sokkal ajánlatosabbak a nemez- vagy kaucsuktalpú cipők, melyek ma már eléggé el vannak terjedve s mindenütt kaphatók. A rendes cipő épen olyan jó különben, mint ezek, csak ne csikorogjon.

Réten vagy más szabad területen sokkal nehezebb belopni a vadat mint vágásban, mert ha nincs itt-ott egy-egy bokor, csak ritkán sikerül s még akkor is csak nagy elővigyázattal lehetséges.

A csúszás, mászás és más hasonló, divatját mult cserkészfogások azért nem érnek semmit, mert ezen természetellenes testtartás mellett nem lehet jól lőni.

Ha a bak megugrik, mi néha előfordul, nyugtalankodik s rá böfögni kezd, azért még nem szabad feladni a reményt, mert akárhányszor tapasztaltam, hogy ha nem a szimat volt az oka, akkor a kíváncsiság visszacsalta a bakot a félt tárgyhoz s folytonos riadozás közt közeledve áldozatul esett.

Gyakran a bak eliramodik, a suta pedig nyugodtan tovább lefelé; ilyen esetben csendesén helyt kell maradni, sőt — ha lőtávolon kívül vagyunk és a suta nem mutat semmi gyanakodást — óvatosan közeledhetünk is. A legtöbb esetben nem fogunk hiába várni, mert a szökevény visszatér kedveséhez.

Az őzsuták általában sokkal kevésbé félénkek mint a bakok; talán a nagyobb oltalomnak tudatában vagy korlátoltabb szellemi fejlettségében találhatjuk e jelenségnek magyarázatát.

Végül megjegyzem, hogy a cserkészés nagy szélben és ha a talaj nedves, sokkal jobban sikerül, mint szélcsendben és szárazságban. Száraz időben kétszeres óvatosságra van szükség, mert nemcsak a becserkészendő vadat kell

folyton szem előtt tartani, hanem a talajt is, amelyre lépünk, nehogy egy ágacska roppanásával a kedvező eredményt meghiúsítsuk.

A cserkészetre vonatkozólag ide csatolom még egy tapasztalt vadásznak rendelkezéseimre bocsátott jegyzeteit, melyeknek habár minden pontjával nem is értek egyet, azért általánosságban figyelemreméltók.

Miután a cserkészetnél a vadásznak első feladata a vadnak érzékeit megtevésztetni, minden tétében erre lehetőleg tekintettel kell lennie. Az őz szaglászervét megcsalni lehetetlen; tehát arra kell törekednie, hogy jó széllel közelítse meg. Óvatos közeledéssel, semmi zajt, neszt nem okozó gumitalpú cipő használatával a nagyon finom hallását játssza ki; alkalmas színű ruhájával pedig látását téveszti meg. Ruházat tekintetében, ide számítva a kalapot vagy sapkát is, legcélszerűbb a szennyesszürke vagy vörhenyesszürke szín, mi különösen ajánlatos, ha valaki fiatal fenyőerdőben (karóerdőben) cserkész. Ki főképp vágásokban cserkész, hol a környezet zöld, az használjon ilyen színű ruhát. Miután igen gyakran voltam abban a helyzetben, hogy pagonyomban vágás és karóerdő váltakozott, zöldszínű sapkát és kabátot viseltem, ezek azonban egészen szürkével voltak béelve. Ha a vágásban végeztem a cserkészéssel s a karóerdőben akartam folytatni, hol a vad rendesen tovább jár-kei, mielőtt a sűrűbe vonulna, akkor kifordítottam a kabátot és a sapkát; a nadrágom ugyis szürke volt. Akárhányszor tapasztaltam, hogy ezen ruhában, ha nyugodtan állottam és a szél kedvező volt, az őzek sokáig néztek anélkül, hogy tisztába jöttek volna; végre nem törődtek velem s így vagy lövéshez jöttem, vagy észrevétlenül tovább mehettek. Az sem célszerű, ha a puska csöve világos, vagy épen fénylő világos; napfényben pedig a fegyvert mindig úgy kell tartani, hogy ne csillogjon, mert akkor a vad könnyen észreveszi. Szürke, puha szarvasbőr keztyűk megóvnak a szunyogcsipéstől s nem akadályoznak a lövésben. A vadásztársinya, vezetékszíj stb., mind fölöslegesek a cserkészetnél. A szükséges pár töltényt vagy a zsebembe teszem, vagy egy kis tölténytartóban a nadrágszíjra akasztom. Minden, ami a kabát fölött lóg, fölösleges akadék. A tarkókést és a távcsövet azonban elhagyni nem szabad. A lehető nagy tárgylencsékkel bíró jó távcső kitünő szolgálatot tesz. Hosszas fáradság után hánszor hiúsul meg a cserkészet a bak fel nem ismerésén, s mennyi időveszteséggel jutunk néha arra, hogy a becserkészett őz suta? Tehát a jó távcső mindig kéznél legyen.

Nedves időjárás alkalmával az őzet tisztásokon és karóerdőben kell keresni. A nyugodtság és óvatos elővigyázat nem eléggé ajánlhatók; kerülni kell minden fölösleges mozdulatot; oly helyeken, hol vad gyanítható, meg kell állni, 10—15 percig fedve csendesen maradni és tisztásokra, hol a vad megláthat, kilépni nem szabad. Nyiladékokon és erdei utakon járjunk mindig a fákhoz közel, hogy a vad kilépésekor észre ne vegyen s hogy szükség esetén egy lépéssel már a sűrűbe húzódhassunk. Az utak kanyarulatánál, nyiladékok kereszteződésénél álljunk meg egy pár percre s ha a terepet kikémllettük, csak akkor menjünk óvatosan előre. Ha észrevettük, hogy a vad meglátott, sokkal jobb tovább menni, mint hirtelen megállni. Dudolva, füttyörészve vagy

hangosan beszélgetve akárhányszor megközelíthetjük a vadat. Nem egyszer sikerült egy riadozó bakhoz oly módon lőtávolba jutnom, hogy hirtelen épen az ellenkező oldalról cserkésztem feléje mint ahonnan a veszélyt gyanította, vagy valami gyanus tárggyal nem volt tisztában. Az utóbbi esetben a bak egyszerre elcsendesedett, nem tudta, mit gondoljon s mielőtt valamire elhatározta volna magát, a golyó elérte. Ezen eljárást azonban nem akarom mint ilyen esetekben okvetlen számbaveendő szabályt ajánlani.

Hogy hol lehet legjobb eredménnyel cserkészni, az a tápláléktól és a napszakától függ. Oly vidékeken, hol majdnem kizárólag fenyőerdők vannak, a bakot a mezőn és a réteken találhatni. Júniusban már a sűrűben talál táplálékot; ekkor az őzek mintha eltűntek volna, csakis esős időben láthatók a tisztásokon és karóerdőkben. Tehát itt vadászni nem érdemes s ha nyári bakot akarunk lőni, a csalsípot kell segítségül venni.

A *cserkészés szekérral* lényegesen különbözik a gyalogcserkészéstől. Míg ez utóbbinál a vadász minden lehető megtesz, hogy a bak észre ne vegye, tehát ennek minden érzékét tévedésbe ejteni igyekszik, addig a szekérral való cserkészés eredményessége azon alapul, hogy az őz a ló- vagy ökörshékérral szemben kevés bizalmatlanságot mutat s különösen élénkebb forgalmú vidékeken a különböző járműveket annyira megszokja, hogy azokat semmibe sem veszi, sőt néha bizonyos kíváncsisággal nézi. Tapasztalatból tudja, hogy ezen emberi eszközök vele nem törődve járnak ide-oda. A szekér elé fogott négy-lábú állatok pedig, úgy látszik, megnyugtatólag hatnak az emberrel szemben mindig bizalmatlan állatra. Annyi bizonyos, hogy az őzek a szekeret néha bámulatos közelre bevárják; ha a szekér lassan halad s nem tart egyenesen feléjük vagy nem áll meg közelükben, nem iramodnak félre. Ha az őz bokor vagy magas fű által fedve gondolja magát, akkor néha a szekeret egy pár lépésre elereszti maga mellett. A tapasztalaton alapuló ezen vadászat tehát abban áll, hogy szekéren olyan helyeken, hol az őzek tartózkodnak, addig járunk, míg az alkalmas bakot meglátjuk s lassú közeledéssel lőtávolba igyekszünk hozzá jutni. A kellő lőtávolban a vadász, anélkül hogy a szekér megállana, leszáll erről s mellette haladva a kedvező pillanatban, ha fedezete van, megáll; míg a vad a tovább haladó szekérra figyel, nyugodtan célbaveszi és lő, vagy ha fedezet nincsen a megállás pillanatában, mihelyt a szekértől lehet, teszi a lövést. Sokan, különösen öreg urak, kiknek a leszállás vagy a szekér mellett való menés terhes, nem szoktak a kocsiról leszállani, hanem arról lőnek. Ilyen esetben a kocsisnak a puskás jelzésére abban a pillanatban kell a lovakat megállítania, midőn a bak tisztán látható és a lövésnek a megállás pillanatában dördülnie kell, mert a bak, mihelyt a szekér megáll, kivált ha közel van, azonnal elugrik.

A szekéren való cserkészésnek a szabályai következők:

1. A szekér elé jól behajtott lovakat kell fogni, melyek meg vannak szokva a bozótos, egyenetlen talajon is nyugodtan járnak és a lövéstől nem félnek. A lovak színe közömbös, habár némelyek az ellenkezőt állítják; még kevésbé áll az, hogy az őzek az egyszerű igás lovaktól nem félnek annyira,

mint a tüzeesebb fajlovaktól. Éveken keresztül jártam cserkészni két szürkével, néha különböző színű trakehnivel s nem vettem észre semmi különbséget, ha aztán két gebén kellett menni. A fő az, hogy a kocsis értse a dolgát; ne hajtson se egyenesen a vadra, se egyenetlenül, hanem tartsa a lovakat mindig lépésben.

2. A szekér legyen olyan, hogy kényelmesen lehessen felülni és leszállni. Ne ajtaja, hanem mindkét oldalán széles kiszállója és ugyancsak széles lépcsője legyen, melyre biztosan léphetni. Feltűnő színű ne legyen. Ha az elölés hátulján a puská és a töltények számára való készülék van, ez igen előnyös.

3. Igen helyes, ha a kocison és a vadászon kívül még egy harmadik személy is van a szekéren, még pedig az, ki a cserkészést vezeti s ki a kocsis mellett ül. A kocsis az útra és a lovakra vigyáz, míg a másik a vadra ügyel, az irányt és a lassúbb vagy gyorsabb hajtást jelzi. A vadász a hátulsó ülésen foglal helyet. A harmadik személy jelenléte már azért is kívánatos, mert a lövés után észlelheti a vadat és az esetleges utánkeresésnél is azonnal kéznél van.

4. Ha a vadász a szekérről leszállott, a szekér ugyanazon oldalán megy tovább, amely felől a vad van. Tudom, hogy egyesek éppen megfordítva gondolják s a szekér mögé bújva, úgy mennek, hogy ez közte és a vad között legyen. Ez azonban teljesen fölösleges aggodalom. A vad a szekeret és kísérőjét mint összefüggő egészet képzeli s azzal éppen nem törődik, vajjon ez jobbról vagy balról megy a szekér mellett, csak ne távozzon attól el. Ha a vadász az első ülés mellett a vad felőli oldalon megy, akkor a bakon ülő vezetővel könnyen értekezhetik, a vadat észlelheti és azt a helyet, ahonnan legbiztosabban lőhet, kiválaszthatja; míg az ellenkező oldalról, részint a lovak, részint a szekér miatt nincs kellő kilátása s a fák között álló vad felé az alkalmas nyílást nem találja meg.

5. Igen gyakori az az eset, hogy a bak, éppen akkor, midőn a vadász lövésre készen megáll, a szüggel vagy, mi még rosszabb, farral van feléje fordulva, vagy valami ág a lapockáját eltakarja, vagy végre suta, illetve más gyenge bak áll előtte; ilyenkor legtanácsosabb nyugodtan állva megvárni, míg kedvezőtlen állását megváltoztatja, mert az őz rendszeren a mozgó szekér után néz s a nyugodtan álló vadászt nem veszi azonnal észre. Csak ha biztos fedezet van a vadász előtt, p. o. ölfá, akkor próbálhatja helyét megváltoztatni, mert, ha a vad figyelme egyszer fel van keltve, elég a legkisebb mozgás, hogy észrevegye, míg a kis neszt a szekér zöreje elnyomja.

6. Ha a vad kedvezőtlen állása miatt a vadász egyáltalában nem lőhet, akkor a szekéren ülő vezető fordíttassa meg a szekeret, vagy ami még jobb, kerülőúton hajtasson innét oda, hol a vadászt hagyta, hogy ez a szekér mellé csatlakozva, kedvezőbb helyet kereshessen, honnan lövést tehet.

7. A lövés után, ha a bak nem maradt a tűzben és a gyors odasietés nem szükség, a némileg fedett helyzetben levő vadász maradjon csendesen a helyén, mert az elhibázott vagy megsebzett bak, mely eddig a kocsit nézte, akárhányszor éppen a vadász felé fog menekülni s így alkalmat ad egy második lövésre, vagy a lövés pontos észlelésére.

Ezen szabályoknak egy része természetesen elesik, ha a vadász a kocsiról lő. Ez azonban már azért sem felel meg az ízlésnek, mert gyakori ismétlődés esetén a vad bizalmatlanná válik a szekérrel szemben, hacsak nem egyes bakokra és biztos eredménnyel történik a lövés. Az elhibázott bakok és azon őzek, melyeknek társát a halálos ólom a szekérből érte, a szekérrel szemben biztosan gyanakvók lesznek, kivéve ha az egyes lövések között nagyobb szünetek vannak.

Egyes helyeken az egész őzállományt csak azon célból tartják, hogy bizonyos időben a vadászat tulajdonosa, vagy vendége minél szebb terítéket érjen el. Ilyen esetben célszerű, ha a cserkésző szekér már hetekkel a vadászat előtt a reggeli és estéli órákban naponkint megfordul azon helyeken, hol az őzek biztosan állani szoktak, anélkül hogy feltűnően közelednék feléjük. Ennek folytán annyira hozzászoknak a szekérhez, hogy annakidején még a szekérből is szép számmal lehet terítékre hozni, mielőtt a járművel szemben bizalmatlanokká válnak. Ha a vad a szekérrel szemben bizalmatlankodni kezd, még mindig van egy mód a szekér segítségével lövéshez jutni, csak hogy ezen esetben a bak váltóját nagyon jól kell ismerni. Mihelyt a bak látható, a vadász azonnal leszáll, fődött helyen és jó széllel elállja a váltóját, a kocsis pedig a szekérrel egy kerülőt téve, ellenkező oldalról úgy hajt ide-oda fordulva a bak felé, hogy ezt a vadász felé terelje.

Midőn kocsiról kell lőni, akkor a kocsis úgy hajtson, hogy a vad lehetőleg a koci baloldala felől legyen. Megállás alkalmával a lovak álljanak csendesen, se a rúdhoz ne dörzsölődjenek, se a fejüket ne rázzák, mert egy ilyen mozdulat a vadászt éppen a válságos pillanatban zavarhatná.

Mindannak dacára, hogy az elmondottak alapján könnyűnek látszik a cserkészés szekéren és tényleg évenként sok bak kerül ily módon a síksági erdőkben terítékre, mégsem szabad hinni, hogy az eredmény mindig biztos és sok körülménység nélkül volna elérhető.

A szekéren való cserkészésnek tagadhatatlanul megvan a maga ingere és előnye. Mindenekelőtt kevés



testi megerőltetést igényel, ha eltekintünk a korai felkeléstől, mi sok embernek éppen nem okoz örömet; különösen júniusban korán kell kelni, mert az erős bakok többnyire már virradat előtt eltűnnek a legelőről, hogy a védő sűrűségben leheveredjenek. Az is kellemes, hogy több vadász mehet együtt a kocsin, anélkül hogy egymást zavarnák, mennyiben a lövés sorrendjét illetőleg valami módon előzetesen megegyeztek és így az eredmény veszélyeztetése nélkül a legjobban mulathatnak.

Továbbá a vadászat ideje is tovább tart mint a gyalogcserkésznél, mert olyan pagonyokban, hol nagy kiterjedésű tiszta karóerdők vagy szántóföldek vannak, melyek őzben nem szenvednek hiányt, akkor a délelőtti és délutáni órákban is lehet szekéren cserkészni, holott ezen időben gyalog semmit sem lehet végezni. Úgy az erdőben, mint a mezőn a szekér zörgése felkelti a közelben lehevert őzet, mit egy éles füttyel vagy hasonló hanggal is elérhetni. Ilyen pillanatban a szekérről löni ajánlatos.

A kezdő vadászok kedvéért azonban megjegyzem, hogy nincsen könnyebb, mint szabad mezőn a távolságot elnézni.

A mezőben álló vadat a gyalogcserkésző, különösen ha a gabona már nagy, akárhányszor nem látja meg, úgyszintén ligeterdőben sem, a magas fű miatt, míg a kocsiról igen, tehát ez is egyik előnye a szekéren való cserkészésnek.

A szekéren cserkésznél elesik annak fontolgatása is, hogy a szerencsésen elejtett zsákmányt miként szállítsa haza. Ugyan nem minden vadásznak kell saját bakját a hátán haza cipelnie — soknál ez nem is menne — de legalább a kártékony elől, milyen van két- és négy lábú elég, el kell rejtenie, mert már az sem kellemes, ha másnap nagy készültséggel érte menve, azt kikezdve találja; az meg éppen nem örvendetes, ha annak csak hült helyét leli, mi, sajnos, a jártabb pagonyokban nem éppen ritkaság.

Ha meggondoljuk azt is, hogy a szekéren cserkésző a pagonyt keveset nyugtalanítja, ha eredménytelen is, mint sétakocsizás a természetkedvelőnek élvezetet nyújt, mert könnyen hárommnyi vadat láthat és hosszabb időn át észlelheti mint a gyalogcserkésző; akkor nem lehet csodálni, hogy ezen vadászati módért annyian lelkesülnek és rajongnak s kik nagyobb élvezetet nem is képzelnek, mint elvégezve a napi teendőt, könnyű vadász kocsin gyors lábú lovaktól vonatva a vadászterületre sietni.

Sajnos azonban, hogy ezen élvezetből nagyon kevesen vehetik ki részüket; hegyes, dombos vidéken, sűrű vágásos területeken, melyekbe csak egy pár lépésre láthat a szem, a cserkészés szekéren lehetetlen, illetve eredménytelen. És végre sok, nagyon sok hivatásszerű és nemhivatásszerű derék vadász van, kiknek ugyan telik még a talpaltatásra, ha lyukasra cserkelte a cipője talpát, de nincs módjukban vadászfogatot tartani.

Így most áttérhetek a harmadik vadászati módra, *a csalogató vadászatra*.

A csalogató vadászat lényege abban áll, hogy a vadász természetes (falevél) vagy mesterséges eszköz segítségével az üzekedés idejében, július-, augusztusban, az őzszó hangját utánozza, miáltal a bakot magához csalja, hol reá a keresett szépe helyett a gyilkos ólom vár

A suta hangjának utánzásával való hívást »csalogatásnak« (Blatten) nevezzük és ha a bak enged a hívásnak, azt mondjuk, »beugrik a csalsípra«.

A hívóhang különböző módon idézhető elő. Erre a célra különböző eszközök vannak szaruból, fából, ólomból, ezüstből stb. forgalomban; de sok vadász falevéllal, szalmaszárral, sőt minden segédeszköz nélkül, pusztán a szájával is képes a suta hangját csalódásig híven utánozni.

A kettős hangnak nem szabad soha élesnek lennie, hanem mindig lágy és nyujtott kell hogy legyen. Ezen hívást leírni nehezen lehet, ezt csakis kizárólag gyakorlatilag lehet megmutatni és megtanulni; különben oly könnyű, hogy aki egyszer hallotta, még ha nincs is valami különös jó zenei hallása, az illető eszközön utánozni tudja.

A csalsípokat rendszeren úgy készítik, hogy magasabbra és mélyebbre hangolhatók; és éppen a hangolás a legfontosabb. Ha a hang igen mély, akkor ritkán jön valami, ha pedig igen magas, akkor igen hasonlít a gidák sipításához. A középhangot eltalálni tehát nagyon fontos s erre csak a tapasztalás tanít meg. Különben a nem túlságos mély hangra az öreg suták hamar beugranak, azért tanácsos, hogy a vadász, mielőtt a lövést elhamarkodná, jól megnézze, vajjon bak vagy suta van előtte.

Az üzekedés idejének kezdetén a legjobb idő reggel 5 órától 9-ig; később a bakok a nap bármely szakában ugranak. A legalkalmasabb idő volna ezen vadászati mód gyakorlására az éjjel holdvilágnál, annál is inkább, mert az őzek éjjel rohanva jönnek a hívásra, csakhogy ilyenkor nagyon nehéz a nemet megkülönböztetni és a hold nem is ad elég világítást a golyólövéshez!

Ha valaki a csalogatást eredménnyel akarja üzni, azaz nem akar többször ok nélkül csalogatni, anélkül hogy bakot látna, akkor annak az őzálománynak igen jól kell ismernie; mert oly helyeken, hol sok őzűsző áll, a bakok nem egykönnyen ugranak, míg ott, hol az őzűsző kevés, nem hivatják sokáig magukat. Az is előfordult, hogy a hívásra a bak és az őzűsző egyszerre jelentek meg. A legtöbb eredményt reggel és estefelé csendes vágásokban és erdei tisztásokon érhetni el; oly pagonyokban, hol sok az őz, ilyen helyeken található a »boszorkány gyűrűket« is. Ezek olyan kisebb-nagyobb körök, melyek azáltal keletkeztek, hogy a bak az őzsutát körben hajtotta s hasonlítanak a lovglóterek letaposott köreihez, csak kisebb átmérőjűek.

A csalogatásnál rendszeren háromszor kell a csalsípra fújni s azután bizonyos ideig szünetelve, ha semmi sem látható, ismételni. Három-négyszeri eredménytelen ismétlés után, 10 percnyi várakozás multán el lehet távozni s más helyen kell szerencsét próbálni.

A bak a csalsípra nem mindig jön szökelve; néha úgy lopózik a vadász felé, mint a róka s valamelyik sűrű bokor mögött megállva neszeli. Ezt a legtöbb öreg bak megteszi az üzekedési idő végén. Csak a legkisebb mozdulatot tegye a vadász ilyenkor, elkezd riadozni s odébb áll. Ha a bak lőtávolon kívül állott volna meg neszelve, akkor egy kis idő múlva lehet még egyszer csalogatni, de csak egyetlen, nagyon tiszta hanggal, mert ha elriasztjuk, ezen évben aligha sikerül többé becsalni.

Ha kevés az özűsző, ott a hívásra néha két bak is ugrik egyszerre, míg ahol sok a suta, ott a csalogatás teljesen hiábavaló.

Legnehezebben a nagy sűrűségekben lehet a bakot csalogatással eső elé kapni, mert ilyen helyen észrevétlenül jön egészen egy pár lépésnyire. Aki ilyen helyen biztosan akar löni, az másodmagával kell hogy vadásszon és a segítő megbízhatóan kell hogy a sípot kezelje. Ez utóbbi 40—60 lépésnyire áll meg a vadász mögött, ki lehetőleg a lövésre legalkalmasabb helyen ül le. Ezen módszer különösen nagyon óvatos bakokkal szemben szokott beválni, melyek figyelnek ugyan a hívásra, de csak egy bizonyos távolságig közelednek a hang felé és sokáig neszelnek. Ilyenekkel azután igen gyakran előfordul, hogy a vadász azon hiszében, hogy nincs semmi, vagy ha hallotta a bakot zörögni, azt hiszi, hogy ismét eltávozott, felkel helyéről s csak a bak riadására jön rá, hogy jobb lett volna még egy keveset várni. Itt van helyén az előbb felhozott eljárás, miszerint a vadász a csalogató előtt ül be a sűrűbe, mert éppen a nagy óvatosság és a csendes belopódzás hozza a vén ravaszt a nyugodtan ülő vadász puszkacsőve elé. Az őzeknek sok nestora szabadult meg ily módon minden földi gondtól.

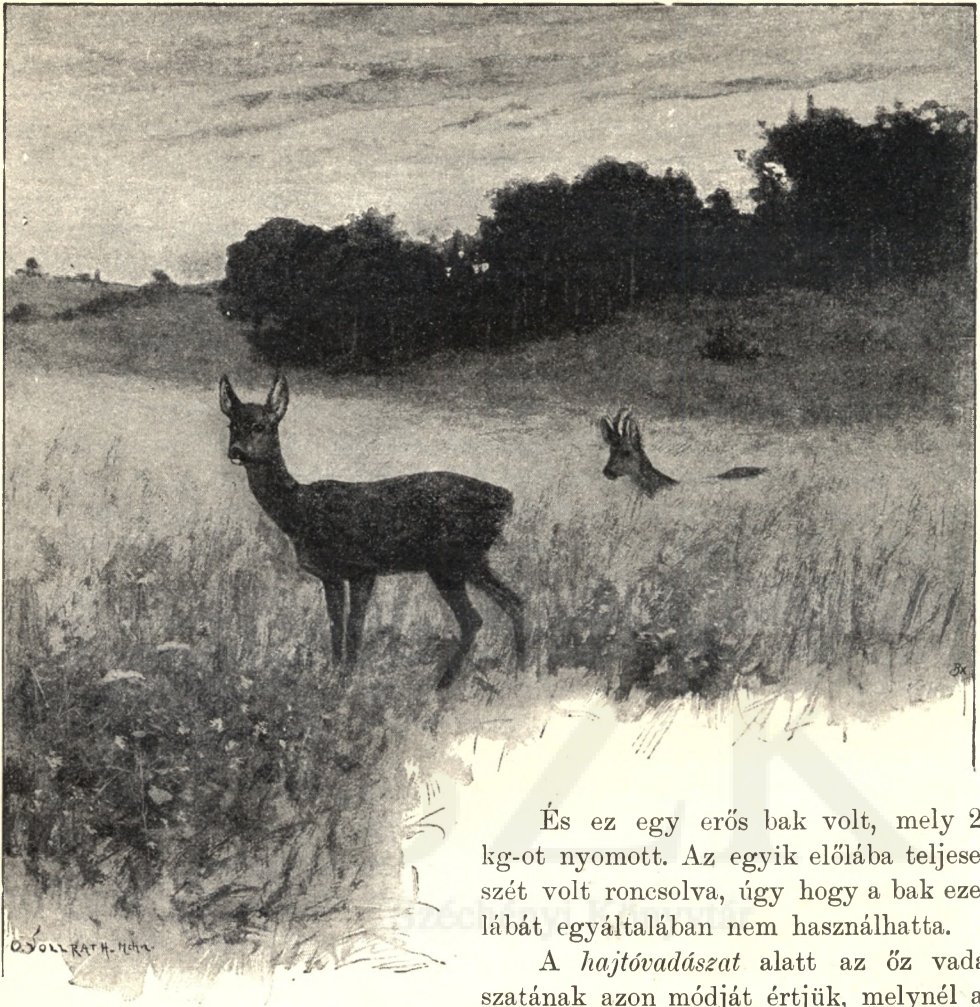
Csak nemrégiben jöttek arra, hogy a bakok, melyek a suták és üszők sipító hangjának utánzására egyáltalában nem ugrottak be, a bak által kergedett özűsző síró hangjának utánzását hallva, megfélelkeznek minden óvatosságról; ebből kifolyólag kezdték a síró csalsipokat készíteni. A síró csalsip hangjára különben nemcsak a bakok ugranak, hanem a suták is jönnek. Azonban tagadhatatlan, hogy ez az őzeket nagyon nyugtalanítja s így azt tartom helyesnek, hogy a vadász ezen eszközt csakis olyan tapasztalt bakkal szemben vegye igénybe, mellyel más módon nem képes boldogulni.

A csalogatásra vonatkozólag ideiktatom egy más tapasztalt vadász következő jegyzeteit:

Sűrűségekben s általában oly helyeken, hol a csalogatásra kiszemelt helyet némi zaj, zöreij nélkül nem közelíthetni meg, mielőtt a vadász a sípba fújna, várjon 2—10 percig csendesen, hogy az esetleg közel levő bak, mely az okozott zörejtől talán nyugtalanná lett, lecsendesedjék. A csalogatás bevégezése után szintén maradjon vagy öt percig csendesen ülve s azután ha már nincs semmi reménye, lehetőleg nesz nélkül távozzon. Ennek dacára is már megtörtént, hogy őz ugrott el közelemből, valószínűleg egy éppen odalopódzó bak. A legtöbb vadász azt a hibát követi el, hogy jön, leül, egy párszor belefúj a sípba s ha nem ugrik semmi, azonnal tovább áll.

Magam is megértem s más megbízható vadászoktól is hallottam, hogy a bak ugyanabban az órában többször ugrott a hívásra, dacára, hogy a vadászt meglátta, illetve szimatot kapott. Ezek mindig olyan gyenge bakok voltak, melyek vagy nem értek meg a golyóra, vagy nem lehetett rájuk löni.

Sajátságos eset történt egyszer Offenbach közelében. Egy bak beugrik a hívásra, söréttel a lábát ellövik s az illető vadásznak nem lévén alkalmas ebe, nem tudta kézrekeríteni. Egy hétre a megsebesítés után ismét ugrott a hívásra és ekkor terítékre került.



És ez egy erős bak volt, mely 20 kg-ot nyomott. Az egyik előlába teljesen szét volt roncsolva, úgy hogy a bak ezen lábát egyáltalában nem használhatta.

A *hajtóvadászat* alatt az őz vadászatának azon módját értjük, melynél az őzet emberek által hajtatva, a puskások

elé szorítják. A hajtások rendezésénél igen gyakran nagy hibákat követnek el, amennyiben ahelyett, hogy azokat minél rövidebbre fognák, oly hosszú és kiterjedt hajtásokat csinálnak, mintha farkas volna a hajtásban. Igaz, vannak olyan területek, hol a megszakítás lehetetlen; de ilyen helyen kellő tekintettel kell lenni az őzek azon szokására, hogy, hacsak lehet, oldalt kitörnek. Ehelyett rendszeren a puskásokat elől felállítják, még ha a meghajtható terület egy negyedórajárás hosszú is. Amint rendszeren nincsenek tekintettel az oldalt kitörő vadra, úgy nem gondoskodnak arról sem, hogy visszatörő vad váltóit elállják. Pedig aki gyakran volt őz vadászaton, tudja, hogy a dámszarvason kívül egy vad sem siet jobban oldalt vagy a hajtóvonalon keresztül visszatörni, mint éppen az őz. Tehát nem szabad elmulasztani ezen váltóknak a legmegbízhatóbb puskásokkal való elállítását, vagy olyanokat kell oldalt állítani, kiket, ha nem is a legjobb lövők, a rendező elsősorban lövéshez akar juttatni.

Azon őzek, melyeknek többször sikerült a hajtóvonalon visszatörni, ezt minden új alkalommal megkísérlik. Ha a rendező ezt tudja, igen helyesen tesz, ha a dolgot megfordítja, azaz a hajtókat nem szembe indítja a puskásokkal, hanem a puskásoktól kezd befelé hajtatni. Azon esetre, ha ezt nem akarja, mindig jó egy megbízható puskást a hajtók közé beosztani.

Mint minden hajtóvadászatnál, úgy az őzeknél is a nagy láрма többet árt mint használ. Nem szabad azt hinni, hogy sok hajtóval lehet eredményt elérni; kevesebb, de jó hajtóval, kik vonalban mennek, köhécselve, füttyörészve kevés lármát csinálnak, többet lehet elérni, mint egy sereg lármással, kik csapatokba összeverődve, mindenütt nagy közöket hagyva az észnélküli kiabálásokon kívül, semmit sem végeznek. Egy öreg bakot egy-két helyismerő hajtó hamarabb képes puskacsó elé terelni, mint egy tömeg ember, kik csak egymást zavarják.

A rémcafatok alkalmazása különösen akkor tesz kitünő szolgálatot, ha a hajtás oldalaira nem jut puskás, vagy nem is akarunk állítani. Ezeket egyszerűen vagy a fák alsó ágaira, vagy a bokrokra kell akasztani, vagy egymástól jó távol álló emberekkel tartatni, kik, ha az őzek oldalt kitörni akarnának, láрма nélkül a zsinór egyszerű rángatásával visszariasztják.

Ha valaki nyáron egy erős bakot akar löni, melynek az állását tudja, akkor legcélszerűbb, ha egy pár vagy csak egyetlen, de a helyet jól ismerő emberrel hajtat. A puskások az összes jó váltókat minden oldalról elállják s a hajtó köhécselve, füttyörészve, egy-egy száraz galyat letörve, zeg-zugban keresztül megy a hajtáson. Rendesen nem kell sokáig várni s a bak valamelyik váltóján, hol legnagyobb a sűrűség, igyekezni fog kilopózni.

Habár a hajtóvadászat sok élvezetet nyújt, *az ebekkel való hajtatást* legtöbben mégis, nem egészen ok nélkül, fölébe helyezik. S tényleg nincs is nagyobb élvezet, mint mikor a jó hajtó tacsók vagy kopók összhangzó csaholását feszült figyelemmel hallgatjuk. A hajtás hol közeledik, hol távolodik s eszerint nő vagy fogy a remény, hogy Diana istenasszony minket választott-e ki kegyencéül! Ha végre a várva-várt teljes iramban előttünk van és egy korrekt golyólvéssel terítékre hoztuk, bizonyára a kielégítés érzete egészen más, mint mikor a lassan bujkáló s folyton neszelő őzet egy pár lépésnyi távolságból egész kényelmesen lelőjük.

De bármennyi élvezetet nyujtson is ezen vadászati mód, síksági vadászterületeken senkinek sem ajánlom, kinek őzállománya kedves, a kopókkal, sőt kitaró tacsókkal sem az őzek hajtatását.

Csakis oly hegyes vagy ingoványos vidékeken, hol a hajtók nem birnak járni, hol tehát más mód nincs a vadat kimozdítani, van helye a kopózásnak. Ezen vadászati mód ilyen helyeken nem hátrányos hatású, ha mértéket tartunk az élvezetben s ha a területet, melyet kopókkal meghajtattunk, egy-két hónapig nem nyugtalanítjuk. Az természetes, hogy kopókkal vadászni oly időszakban nem szabad, mikor a suták a vemhesség előrehaladott állapotában vannak, vagy a gidák oly aprók, hogy az ebek elfoghatják, vagy az anya a kihevülés folytán tőgyüszkösödést kaphat és belevész.

Hajtóebekkel nagyobb területek vadászhatók le, s ki a területet és a vad váltóit jól ismeri, kevés puskással is szép eredményt érhet el.

A hajtásról magáról fel lehet ismerni — ha egyetlen őzet hajtanak az ebek — vajjon ez bak vagy suta-e, mert a suta ritkán szalad messze s ilyenkor a hajtás inkább egy szűk körben megy, míg a különösen erős bak gyakran nagyon messze elviszi a kopókat a felkeltés helyétől.

A meghajtandó terület minden oldalát lehetőleg el kell állítani puskásokkal, az ebekkel való hajtásnál is. A puskások pedig tartsák itt is szem előtt azt a szabályt, hogy akármerre forduljon is a hajtás, helyükről ne mozduljanak, mert ez szokott rendszeren az oka lenni a különböző szerencsétlenségeknek; de azért sem tanácsos a helyét elhagyni, mert a hajtás nagyon gyorsan fordul s éppen annak kedvezhet a szerencse, ki már minden reményt feladott.

Ki az ebeket vezeti, annak pontosan kell tudnia, hogy mennyi időre van szükség az összes puskások elállítására. Semmi sem oly bosszantó, mintha az ebek már hajtani kezdenek, mielőtt a puskások el vannak állítva s talán éppen a legjobb hely maradt elfoglalatlanul. Ilyenkor rendszeren elkezdődik az ide-oda futkosás, lélekszakadtan, kimerülve kerülnek a helyükre s ha a bak még a hajtásban van és egy olyan puskásnál szökik ki, kinek a melle zihál, mint egy fuvó, az egész teste remeg, zavart, akkor az eredmény rendszeren az, hogy a bakot in optima-forma elhibázza.

A puskás, aki lőtt, legyen azon, hogy a nyomon hajtó ebeket valahogy elfogja; ez különösen akkor fontos, ha a lövés nem volt feltétlen halálos, mert a lövés hallatára még jobban hajtó ebek elől a vad teljes erővel igyekszik menekülni és így esetleg oly messze esik el, hogy mikorra a puskás odaért, már az osztozkodás a gazda nélkül megtörtént. A hajtóebek, melyek a vadat nem kezdik ki, igen ritkák s legfeljebb az irigység menti meg a vadat a feldarabolástól.

A kopózásban járatlanok kedvéért megjegyzem, hogy ha a vad a tűzben összeesik, akkor ne legyen más teendőjük, minthogy a vadat tartsák szem előtt, különben a »dudás, kontras, kapzsi« és más hasonló nevű négylábu szolgálatkész lelkek a legbámulatosabb ügyességgel és jártassággal kezdnek hozzá a vad feltöréséhez, feldarabolásához és — felfalásához. Ha a vad lövésre nem esik el, hanem tovább iramodik — és biztosan tudjuk, hogy nem hibáztuk el — akkor nem szabad késni a kereséssel s a legnagyobb figyelemmel kell a kopók csaholását követni, hogy ahol a hajtás megszakadt, a lehető gyorsan odasiethessünk.

Azon időben vadászva hajtóebekkel, midőn a bakok agancsaikat már lehullatták, kétszeres óvatosság szükséges, mert a hajtott vad rendszeren erős iramban jön s ha egy csapat van a gyorsabb ebek előtt, nem igen van idejük a rangsort betartani. Gyakran éppen a puskásnál gabajodnak össze, úgy hogy ember legyen a talpán, aki egypár másodperc alatt a bakot meglátja s készen is van eredményesen löni.

Kellemes mulatság az is, ha valakinek olyan vizslája van, amelyik parancsra akármelyik hajtóval elmegy s csaholva, de nem messze hajt. Az

ilyen a bakot nem szokta annyira zavarni, hogy messze menjen s így a hajtás meghiúsulása esetén még mindig van remény, hogy a bak lövésre kerül, kivált ha a váltókat el lehet állani.

Mielőtt az ebekkel való vadászatról szóló fejezetet bevégezném, nem mulaszthatom el a vadászattulajdonosoknak és a vadászat gondozóinak jóakarattal tanácsolni, hogy a suták lövéseért megállapított büntetéssel nagy szigorot ne fejtessenek ki, mert akárhány intő példa ellene szól.

A tilalom szerint pl. aki sutát lő, ennyit meg ennyit fizet; ennek azután az eredménye az, hogy hol itt, hol ott találunk egy meglőtt és döggé vált sutát, melyek a hajtásban mint elhibázott bakok, szalonkák, nyulak vagy rókák szerepeltek! Az észszerű tilalom többet ér mint a nagy pénzbüntetés. Ha valamelyik puskás tévedésből sutát talált löni, ezt ilyennek kell tekinteni; az illetőnek a jövőre nézve nagyobb óvatosságot ajánlva, el kell kerülni mindig a zajos és gyakran igen kellemetlen jeleneteket, milyenek akárhányszor előfordulnak, mert sokkal alkalmasabb úton és módon is lehet igazolni, hogy valaki korrekt vadász, mint azzal, hogy vendégeivel szemben túlszigorú.

Annak igazolására, hogy a kellő vigyázat figyelmen kívül hagyásával milyen könnyen megeshetik, hogy bak helyett suta esik áldozatul, szolgáljon a következő:

Henrik württembergi herceg, ki mint szenvedélyes vadász és vadászati író volt ismeretes, beszélt el a következőt: »Ebekkel vadásztunk. Már alkonyodni kezdett, midőn *Ranzau* kapitányra egy meglehetősen meredek lejtőn négy darab őz egyenesen szembe szaladt, még pedig elől egy kétéves bak s utána sorban egymásután három suta s midőn 40—45 lépésnyire voltak tőle, nullás söréttel szembe lőtte a bakot. A szerencsés és irigylésreméltó vadász ezen egyetlen lövésére három darab rogyott össze, egy bak és két suta.«

Ezt olvasva, önkénytelenül a következő kérdések merülnek föl:

1. Miért lőtt az ú. n. *szerecsés* (?) puskás már 40—45 lépésnyire elibök, ha úgylis direkt szembe jöttek vele?
2. Hogy nem félt az elől rohanó bakra löni, mikor előre látható volt, hogy a mögötte jövő sutát is meglőheti?
3. Miért *irigyelték* ezen, minden vadászregula ellen vétő lövésért, mikor ócsárlást érdemelt volna? — — A golyólövés ezt nem eredményezte volna s ez éppen a tanulság ebből az elbeszélésből.

Az őz üzekedését, különösen magát a fedezést illetőleg a már elhalt *Klein* dillenburgi főerdőtanácsos *Stein* hercegi pagonyerdésztől a következő jelentést kapta:

»Miután ritkán fordul elő, hogy valaki az őz fedezésének szemtanuja lehessen s mivel ez minden erdészt és vadászatkedvelőt bizonyára érdekel, indittatva érzem magamat erre vonatkozó élményemet előadni.«

»1854 augusztus 3-án este 6 óra felé egy alacsony erdő bozótosába mentem, hogy egy bakot, mely az erdő ezen részére dülő borsófüldre szokott kijárni, lesen ellőjek. Hogy az alkalmas leshelyre jussak, egy alacsony gyertyánfa-erdőn kellett keresztül lopóznom. Alig bujkáltam egy darabot előre,

midőn látom, hogy előttem körülbelül 300 lépésnyire két őzsuta áll, melyekről látszott, hogy valami figyelmüket különösen lekötötte. Óvatos körültekintés után feltevésem igaznak is bizonyult, mert nem messze a sutáktól egy bokor mögött tisztán láttam a fejét egy baknak. Igyekeztem közeledni s láttam, hogy éppen a bokor mögött egy sutát fedez. Miután puskámnak mindkét csőve sörétre volt töltve, nem lőhettem, nehogy a sutát is találjam, tehát megvártam, míg a fedezést végzi. Hanem akkor sem értem célt, mert a bak, mihelyt leszállott a sutáról, két ugrással már egy másik bokor mögött eltűnt. Nemsokára ismét visszatért az addig csendesen álló sutához, hogy a fedezést ismételje. De utána, mint először, megint eltűnt a bokor mögött s most amint előlépett, felhasználva a két bokor közti nyílást, odalőttem. Azon biztos tudatban lőttem, hogy más, mint a bak nem is lehet s mégis nem csekély bámulatomra láttam, hogy a vélt bak az előbb fedezett sutával a hegyoldal felé menekül s a lövés helyén egy suta fekszik. Az egész jelenet oly talány-szerű volt, hogy szükségesnek láttam körülményesen vizsgálgódnia.«

»Vizsgálódásom arról győzött meg, hogy a bak egymásután felváltva két sutát fedezett s a távolabb álló két suta ennek nézője volt s vagy már fedezve voltak, vagy erre vártak. Míg a bak a második sutát fedezte, az első mozdulatlanul maradt, az utóbbi azonban időközben helyét változtatva, a két bokor közti nyíláshoz került s mivel a bak éppen előbb ott tűnt el, ennek tartva, a kedvező pillanatot felhasználtam a lövésre.«

»Megjegyzem, hogy minden egyes jól észlelt fedezés időtartama alatt körülbelül tíz lépést haladhattam előre.«

A »Wild und Hund« 1895. 30. számában *Liebermann v. Sonnenberg* az őz fedezésére vonatkozólag a következőket írja:

»Tegnap, július 4-én este $\frac{1}{2}$ 9 órakor egy villás őzbakot láttam, mely egy őzűsöt tüzesen és kitartóan hajtott. Háromszor szaladtak el közvetlen mellettem s azután öt lépésre kivonultak egy rétre, hol a bak a sutát egyszer fedezte, mire ismét visszatértek az erdőbe. Míg a bak a sutát hajtotta, ez negyedpercenként sipított egyszer, míg a bak tátott szájjal lihegett utána.«

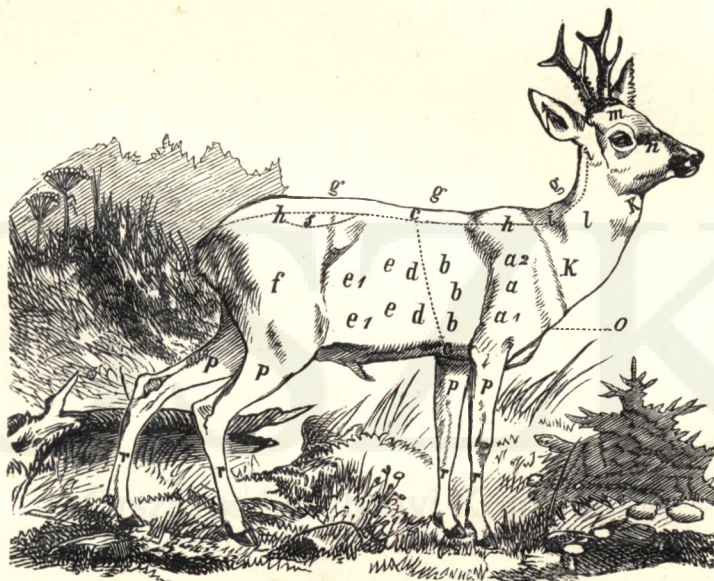
Mielőtt az őz óvásának tárgyalására térnék át, a 8. ábra alapján az őznek ú. n. »jelzésé«-ről a lövés és a megsebesítés után akarok szólni.

»Jelzés« alatt a lövedék által talált vadnak azon szokatlan viselkedését, illetve mozdulatát értjük, melyet a sebesülés pillanatában észlelhetni s melyből a gyakorlott és szakértő vadász a sebesülés milyenneműségére következtethet. A lövést vadászosan azon testrész után nevezzük el, melyet a golyó talált, vagy a vad állása szerint, melyben a lövés pillanatában volt. Eszerint megkülönböztethetjük:

1. A szív-, tüdő- és májlövést, a lép- és veselövést, 2. a béllövést, 3. a fej-, nyak- és hátlövést, 4. a vállap-, comb- és bordalövést, 5. a tövisnyujtvány-lövést, 6. a horzslövést, 7. a lábszárlövést, 8. a súroló lövést, 9. az oldal- és ferde oldallövést, 10. a keszeglövést és 11. a szüglylövést.

Ha a golyó a bakot a -nál találja, akkor ez közép vállaplövés (szívlövés), ha a^1 -nél találja, mély vállaplövés, a^2 -nél magas vállaplövés. Ha a golyó

$b-b-b$ táján üti át a testet, akkor ez tüdőlövés; a gyakorlatban ezeket is rendszeren a vállaplövések közé számítják. $c-c$ vonal a rekeszizom, mely a kamrát a bélzsáktól elválasztja; a rézsutos oldallövés ezt átüti. $d-d$ a máj (májlvés). $e-e$ -nél a bendő, $e-e^1$ -nél a bél van; ha a golyó a test ezen részének valamelyik pontját találja, ez has- vagy béllövés. f a comb (comblövés). Ha a nyak és a hát felsőrésze $g-g-g$ -nél sérül meg, ezt tövisnyujtvány-lövésnek, gyakran horzslövésnek is nevezik; ha a golyó azonban valamivel alább, $h-h$ vonalban találja, akkor a gerincet töri el (gerinclövés). $i-i$ vonalban a nyakcsigolyák ronsoltatnak, míg $k-k$ vonalban a golyó a gégét üti át; l -nél semmi nemesebb részt nem talál, azonban mindháromat nyaklövésnek nevezik. Ha a lövés a fejet találja, pl. m - vagy n -nél, akkor



8. ábra. Őzbak a sebestülések jelzésével.

ez mindig fejlövés; m -nél agyroncsolás áll be. A hátsó vagy mellső végtagoknak megtroncsolását $p-p-p-p$ -nél felső lábszárlövésnek mondják, $r-r-r-r$ -nél alsó lábszárlövés. Ha a golyó o -nál vagy az egyik, vagy a másik mélyedésen hatol be, akkor szüglövés. s -nél van a szüzpecsenye.

1. »Szív-, tüdő- és májlövés«, »lép- és veselövés.« Aszerint, mint a golyó ezen részek egyikét vagy másikat találja, azt átüti vagy elszakítja, eszerint nevezik a lövést, ha a golyó előbb a zsigeren hatolt is keresztül. Szívlövésnél (8. ábra a) a bak rendszeren »magasat ugrik«, azután fejét leüti a földre s vagy azonnal, mint ez többnyire történni szokott, vagy egy rövid iram után rögtön dermedté válik.

Ha a golyó vállapon mélyen találja, tehát a^1 -nél, akkor már a szívet többnyire nem éri; a vad ezen lövésnél is, mint a vállaplövésnél rendszeren kisebbet vagy nagyobbat ugrik, előre összerogy és csülökre kapva, rögtön



tével nyomozhatunk az ebbel, mert a vad rendszeren hamar beteggé lesz s ritkán kap ismét csülökre.

A tüdő-, máj-, lép- és veselövésnél a vad rendszeren egy nagy, de nem magas ugrást tesz, egy pár száz lépésnyire iramodik s gyorsan nagy beteg lesz. Felkeresi a legközelebbi sűrűt s ott elfekszik és közönségesen hamar dermedtté is válik. Ha a golyó mindkét vállaport átfurta, akkor nagyon gyorsan dermed meg; kevésbé gyorsan, ha csak az egyik tüdőszárny sérült meg, vagy éppen csak surolta a golyó. Ezen sebesüléseknél a vad nem ritkán, szívlövésnél néha szintén, főképp ha a lövés futásközben érte, fejét leüti a földre s ezen állásban csúszik előrerogyva egy darabig; akárhányszor ismét nekiiramodik, beleütődik az útjában lévő fába és bokrokba; de többnyire azonnal összerogy. Tüdőlövésnél itt-ott meg is áll s a fulladással fenyegető vért kiköhögi. Miután a vad, ha a tüdő, máj, lép vagy a vese gyengén sérült meg, még órákig élélhet, a nyomozással egypár óráig várni kell, hogy a vadnak ideje maradjon beteggé és merevvé válni.

2. »Bél- vagy haslövés« alatt értjük, midőn a golyó a bendőbe vagy a belekbe hatol, anélkül, hogy a jöhot megsértené. A golyó becsapódása gyöngén, üresen és tompán hangzik; a vad többnyire nem ugrik nagyot, hanem a hátsó lábaival kirug, vagy a vékonyában kinyúlik, néha egypár hosszú, de nem magas ugrást tesz és gyakran meggörbített háttal tovairamodik. Többnyire azonban nem megy messze, hanem beveszi magát a legközelebbi sűrűbe, lefekszik és csakhamar beteggé válik, különösen ha a lövedék a vékonybelet szakította el. Az is előfordul, hogy a bélsebes vad nem iramodik el, hanem meggörbült háttal lassan vánszorog egy darabig. A bélsebes őzek, ha közel víz van, azt szeretik felkeresni. Régi jó vadászszabály szerint az ilyen vadnak

eliramodik. Iramodás közben, mely rendszeren rövid, az illető előlábát felemeli, kiméli, csakhamar elfekszik és egypár óra alatt megdermed. Ha a golyó mindkét vállaport átfurta, akkor a vad a lövésre összerogy s többé nem áll lábra. Az összes vállaplövéseknél már egy óra letel-

elég időt kell hagyni, hogy kellőleg beteg lehessen. A nyomozást csak két-három óra múltán kell megkezdeni, mikor már eléggé beteg s többé csülökre állni nem tud. A legtöbb esetben az üszkösödés, mely ezen sebesülésnek a következménye, már ekkor fellép. Ha a golyó a bendővel együtt a lépet is átütötte, akkor a vad még gyorsabban dermedtté válik.

3. »Fejlövés«-nél a vad többnyire fejjel előre bukik. Ha a golyó az agyat (8. ábra *m*) érte, akkor abban a percben dermedtté lesz; úgy rogy össze, mintha a villám érte volna. Ha a golyó azonban mélyebben találja, pl. *n*-nél, akkor a lövés nem mindig feltétlen halálos, hacsak nem az állkapcsa van szétroncsolva, mikor a szegény állat étlen pusztul el. Ha a nyaklövésnél a golyó a gerincet nem, vagy csak jelentéktelenül érintette, hanem a torokpecsenyén (8. ábra *l*) ment keresztül, akkor a vad erősen megrázkódik, csülkeivel mélyen bevág a talajba és eliramodik. A nyaklövés csak akkor feltétlen halálosak, ha a golyó ütőeret, gégét vagy csigolyát talált. Nyaklövésnél egypár óra múlva szabad csak nyomozni, ekkor is óvatosan kell keresni s ha lehet belopni, hogy egy második, eredményes lövést lehessen tenni, mert ha az ily módon megsebesített vad ismét csülökre kap, csakis nagyon jó s kitartóan hajtó eb képes megállítani.

Ha a lövés a nyakcsigolyát érte (8. ábra *i-i*), akkor a vad a tűzben rogy össze s többé nem igen áll fel; de ha még a gerincvelőt is átvágta, ú. n. »gerinclovés« (8. ábra *h-h*), akkor hamar dermedtté válik. Ha a vadász kénytelen volt a nyakra célozni és a vad összerogyott, akkor siessen gyorsan oda és tarkózza le (l. alább a horzslövésnél).

»Megugrás« alatt a csülöknek azon mély nyomait értjük, melyek a lövés okozta összerezenéskor és az első ugrással keletkeznek. Ezen nyomok azonban csalékonyak, mennyiben ezekről a sebesülésre nem lehet következtetni, csakis a lövés helyét mutatják.

4. »Vállaplövés.« Jó vállaplövéséknél, tehát ha a golyó *a-a¹-a²*-nél vagy még *b-b-b*-nél (»bordalövés«) is hatolt be, mint már 1. alatt jeleztük, mindig nemesebb részeket talál. Az ott közölt mozgásokon kívül az is előfordul, hogy ezen lövések alkalmával a vad mind a négy lábával egyszerre felugrik. A vállaplövésnél a becsapódó golyó hangja éles és csattanó; azonban a nem éppen dicséretes comblovésnél is ilyen hangot hallhatunk. Ezen esetben a vad rendesen hátuljával rogy össze, de azonnal csülökre kap, ha azonban csonttörést szenvedett, nem igen tud eliramodni, hanem sántítva vánszorog tovább s az ellőtt lábát lelógatja. Ha a golyó nem tört csontot, akkor azonnal eliramodik s többé nem igen kapható meg. Az utóbbi sebek igen gyorsan begyógyulnak.

5. és 6. »Tövisnyujtvány- és horzslövés.« Ha a golyó a csigolya tövisnyujtványát vagy ferdenyujtványát (8. ábra *g-g-g*), vagy pedig az agancs tövét vagy a rózsátót találja, akkor a bak a hatalmas rázkódás következtében azonnal összerogy. Gyakran a hátán fekve kapálódzik, máskor úgy fekszik a földön, mintha dermedtté vált volna. A nyak- vagy hátszigolyatest meg nem sérülése esetén ezen lövés azonban nem halálos. A vad nagyon hamar magá-

hoz jön, kezdetben támolyogva s aztán iramodva elmenekül. Tehát gyorsan oda kell sietni s letarkózni. Ezen sebek, melyeknél a gerinc feletti hús is többé-kevésbé megsérül (8. ábra $h-h$ fölött), rendszeren gyorsan gyógyulnak.

7. »Láblövés.« Ezalatt valamelyik lábszárnak az összetörését értjük. Itt is, mint általában a csontlövéseknél, a golyó beütődésének a hangja éles, csattanó. Ha mellső láb van ellőve, akkor a vad előrerogy, más esetben hátra. Elő lábsebesüléseknél (8. ábra $p-p$ és $r-r$), a vad három lábon iramodik el; kezdetben itt-ott előre bukik, de aztán mind gyorsabban menekül, úgy hogy a gyors eb sem igen éri el. A hátsó láblövésnél nem képes gyors iramodásra, betegebb és gyámoltalanabb, lassabban vánszorog és csakhamar elfekszik. Ha nincs olyan eb kéznél, melyet azonnal utána lehet uszítani, jó sokáig békén kell hagyni s csak azután kezdeni a nyomozáshoz. A lábon sebesült vadnál különben rendszeren három nyomot láthatni; ezek a rendszernél mélyebbek, mert most csak három lábon nyugszik a test egész súlya. Az ilyen sebek igen gyakran begyógyulnak, ha a láb hibás is marad; a vad hamar megszokik három lábon gyorsan és biztosan mozogni. A láb alsó összezúzott része gyakran lerothad, de a csonk többnyire meggyógyul.

8. »Súroló lövés.« Ha a golyó a vad testének felületét érintőleg találta s anélkül, hogy csontot sértett volna, szórt, bőrt vagy kevés hust is szakított, akkor ezt »súroló lövés«-nek nevezzük. Az ily módon talált vad erősen össze-rezzen ugyan, mély megugrást is hagy vissza, de különösen nem jelez. Ezen sebek jelentéktelenek és gyorsan gyógyulnak.

9. »Oldal- és ferde oldallövés.« Ezen lövések nevüket a vad állásától a lövés pillanatában, illetve a löcsatorna irányától a testben kapták. Ha a golyó az egyik oldaltól a másikig egyenesen megy keresztül, akkor »oldallövés«, ha pedig az iránya többé-kevésbé ferde, diagonális, akkor »ferde oldallövés«.

10. »Keszeglövés.« Ezen lövés, t. i. a vadat hátulról löni, teljesen szabálytalan s éppen ezért mindig kerülendő; ha a golyó a medencét áttöri és a testen hosszában áthatol, akkor mindenesetre halálos.

11. »Szüglyövés.« Ha a vadat szembe elülről vagyunk kénytelenek löni, akkor ezt szüglyövésnek nevezzük. A szügly jobb oldalán behatoló golyó a tüdőt, a balon a szívet is éri. Ezen lövésnél a vad gyakran magasra ugrik, fejjel előre esik és hamar dermedtté válik.

A 10. és 11. alatti lövések csakis közvetlen közléről ajánlhatók, mert a legkisebb eltérés a célponttól a lövést elronthatja, mennyiben csak csontot és húst sért. A keszeg- és ferde oldallövésnél, ha a lövés igen magas, még ha halálos volna is, a remek nagy része értéktelenné válhat.

Az őz a legtöbb lövésnél többnyire jobban össze-rezzen mint pl. a rőt-vad; kivételt képeznek azonban a béllövés, mert az ilyeneket többnyire kevésbé jelzi mint a rőt- és dámvad. Az őz rendszeren hamarabb dermedtté válik mint az előbb nevezettek, sokkal gyengébb és jelentékenyebben érzékenyebb, azért a jó lövést ritkán is viszi messzire.

A vadász a vadnak a lövés utáni jelzését nem mindig képes pontosan észlelni, sőt ez gyakran egészen lehetetlen is. Nem ritkán a vad jelzése is oly

jelentéktelen, hogy a lövés fokára és a sebesülés módjára csak csekély biztossággal lehet következtetni; tehát az egész csak valószínűségszámítás. Hányszor fordul elő pl., hogy a baknak a sűrű bokrok között az agancsán kívül csak a feje vagy a vállapja látható; a lövés után tehát a jelzést észlelni, teljes lehetetlenség. Más okok, melyek a jelzés észlelését gátolják, a következők: a rossz világítás, a nagyon előrehaladt alkony, a nedves levegő, mely a füstöt oly sokáig köti le, hogy attól mit sem lehet látni. Ezekon kívül más körülmények is vannak, melyek a pillanatnyi helyzettől, a terepviszonyoktól stb. függnék. A sebesülés fokának és módjának felismerésére a jelentékeny megbízhatóbb jelek az ú. n. »cserkészjelek«. Ezeknek egyike vagy másika a lövés helyén vagy a nyomon mindig található.

Négy cserkészjel van: »vér«, »lelőtt szőr«, »csontszilánkok« és »velő«.

A lövés helyén vagy a nyomon található vér biztos jele annak, hogy a vad találva van. Hogy a testnek melyik részét találta a golyó, egyes sebesüléseknél a vér színéből tudható meg. A friss vérnek a minősége igen megbízható jel s a gyakorlott vadász belőle nagy biztossággal képes a sebesülés többé-kevésbé halálos voltára következtetni s a nyomozáshoz eszerint kezdeni.

Hogy valaki a talált szőrök után megállapíthassa, vajjon a golyó melyik testrészt találta, legelőször ismernie kell az őz színét a különböző évszakokban s azt, hogy milyen színű a szőr a különböző évszakokban a test e vagy ama részén. Ahányszor tehát, különösen lőtt őzet látunk, vizsgáljuk meg a szőr színét és hosszát s jegyezzük meg jól, mert a lelőtt szőr színének minőségéről körülbelül következtetni lehet a golyó helyére.

De azért szem előtt tartandó a következő: Ha a szőr természetes hosszúságában többől vagy tövestől vagy éppen a bőrrel együtt van lelőve, akkor a lövés rossz, rendesen nem halálos, mert ezen esetben nagy biztossággal tehető fel, hogy súroló lövésről van szó. Ha ellenben a szőrök ketté vannak löve, »elvágva« (»vágott szőr«), akkor a sérülés helyén a golyó biztosan be is hatolt a testbe.

Hogy végre a talált csontszilánkokból a sebesülés minőségére lehető pontosan következtethessünk, minden alkalmat fel kell használnunk arra, hogy a csontokat, legalább a láb- és lapockacsont alakját és színét ismerni tanuljunk; erre leginkább a konyhán és a vadkereskedőnél találunk alkalmat. Alább részletesen le fogom írni a láb- és lapockacsontok alakját és színét s most térjünk át az egyes cserkészjelek további megbeszélésére, az egyes sebesüléseknél.

1. A »szívlövés«-nél a vér a rendesnél sötétebb piros; kezdetben gyengén foly, később bővebben. Ezen esetben az őz helyben összerogy s ha mégis tovább iramodnék, akkor a vér fecskendeződik, vagy nagy cseppekben hull a földre.

2. »Tüdőlövés.« Színre nézve a vér a szív és a többi lövések színétől nagyon eltér, mert világospiros, majdnem halvány és habos. Ha a golyó, anélkül hogy a szívet érte volna, a másik oldalon kiment — mi jó golyós puskanál mindig megtörténhetik — tehát mindkét tüdőszárny át van löve, akkor mindakét oldalon található a világospiros habzó vér. Tüdőlövéseknél

a vér többnyire bőven ömlik és ha a vad iramodásban van, nagy cseppekben található a nyom mellett, még pedig a szájából és orrából, részben csepegve, részint fecskendezve.

3. »Máj-, vese- és léplövés.« Ezen lövéseknél a vér feltűnően sötétpiros, sötétebb mint a szívlövésnél, sőt gyakran feketés, különösen a máj- és vese-lövésnél. Bőven és folyton foly; ha a vad lassan mozog, akkor a nyoma mellé hull, ha pedig iramodásban van, akkor szétfecseg. A máj erős megsérülése alkalmával, különösen ha a golyó keresztülment a testen, a kicsapódási oldalon a vérben a máj darabkái is találhatóak. Veselövésnél a vér nem foly olyan bőven, míg a léplövésnél már jobban foly.

4. »Béllövés.« A vér világos és híg, de valamivel sötétebb mint a tüdő-lövésnél; gyakran erősen vegyülve van a bendőből vagy a belekből kiömlő félig megemésztett táppal. Ez többnyire zöldessárga színű és biztos jele a béllövésnek. A vér se bőven, se sokáig nem foly, különösen midőn a bakok a legkövérebbek, mert ilyenkor zsiradék jut a lócsatornába, mi a vérzést gátolja. A bendőt és beleket körülvevő fodorháj is akadályozza a vérzést. Ha a bélsebes vad iramodásban van, akkor csak kis cseppekben találni az oldalt fecskendezett vért, míg ha lassan vonul tovább vagy áll, a cseppek nagyobbak s a hátsó lábak nyomához közelebb esnek, majdnem a nyomok között, de kissé oldalt.

5. »Nyaklövés.« Hacsak az izom sérül meg, tehát huslövés, akkor a vér, mint az ilyen lövéseknél mindig, híg, inkább sötét mint világos, kezdetben meglehetősen bőven, később gyengén foly. Midőn a golyó ütőeret szakít, akkor bőven és oldalt fecskendezve ömlik és a színe is meglehetősen világos, míg ellenben ha visszeret sértett, akkor valamivel sötétebb. Nyaklövésnél a vér vagy a nyomok között, vagy a mellső láb nyomai előtt van és annál előbbre minél közelebb van a seb a fejhez.

6. »Comblövés.« A vér, mint a legtöbb huslövésnél, kissé híg; színe a rendes vérszín; meglehetősen bőven foly és közvetlen a hátsóláb nyoma mellett van.

7. »Tövisnyujtvány-, horzs-, súroló lövés.« Ezen lövéseknél kevés, vagy éppen semmi vért nem található, ellenben található szórt bőven, melyek egész hosszúságukban gyökerestől, vagy többől vannak kiszakítva. Ha a szőrrel bőrcsafatok is találhatóak, akkor biztosra lehet venni a súroló lövést.

8. »Lábszárlövés.« Itt az »alsó és felső lábszárlövés« különböztethetni meg. A vér meglehetősen bőven foly és mindkét esetben rendes színű; rendszeren az ellőtt lábról amint lecsepeg, a nyomban található, de ha az alsó része van elroncsolva, akkor szétfecseg, mert az iramodás közben az ellőtt láb vége ideoda dobálódik. Ha a lövés helyén csontszilánkok, vagy csöves csont eltörése esetén csontvelő is található, akkor ezek rendszeren a kicsapódási oldalon vannak, mert a golyó ezeket magával rántja; a később esetleg kihulló csontszilánkok rendszeren a nyomban vagy közvetlen mellette találhatóak. A lábszár felső részének szilánkjai fehérek, meglehetősen laposak, csak kissé domborodnak; azok, melyek az alsó részéről válnak le, inkább domborúak s szintén fehérszínűek,

mert ezen esetben csöves csont zúzódott össze: ennek darabjai rendesen hosszabbak is és könnyen megkülönböztethetők. A lapos, kevésbé fehér szilánkokról mindig biztosan következtethetünk a mély vállaplövésre, mert az ilyen szilánkok a lapockából erednek.

9. Ha az »oldal- vagy ferde oldallövés«-nél a golyó áthatolt a testen, akkor a vad úgy a lövési, mint a kicsapódási oldalon vérzik, tehát vért a nyom mindkét oldalán találhatni. Hogy milyen szervek vannak megsérülve, arra a vér színéből következtethetni; tehát tüdővért, májvért, vagy mindkettőt találhatni.

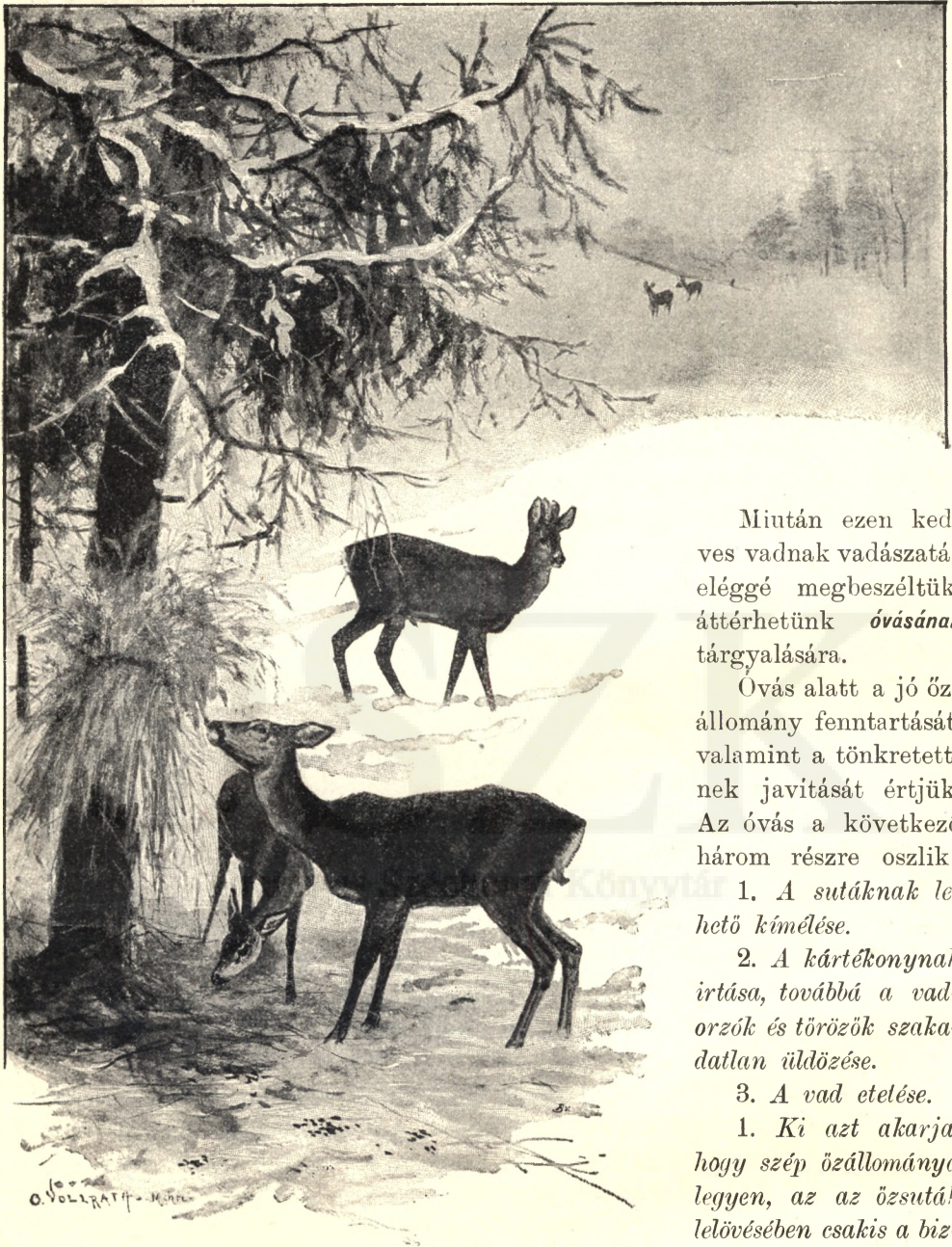
10. »Szüglövés«-nél a vér közvetlen a nyom előtt van, színéről pedig következtethetni, vajjon a tüdőt vagy a szívet járta-e át a golyó. Első esetben a vér nagyon világospiros és habos, utóbbi esetben nem habos és jelentékenyen sötétebb és sűrűbb.

Hogy minden szörms vad, midőn dermedtté válik, azon oldalra dől, amelyről a halálos sebet kapta, igen gyakran állítják, a behatóbb vizsgálatok azonban ezen állítást nem igazolták.

A fent leírt jelek úgy a meglőtt vad kora, valamint az évszak és a lövedék minősége szerint itt-ott változhatnak ugyan, mindazonáltal ezek szabályul tekintendők, mert a kivételek igen ritkák.

Üzekedés kezdetén az erős bakok természetesen szívósabb életűek, mint holmi gyenge csapos és nem éppen ritkaság, hogy egyik-másik bak a legszebb vállaplövést is bámulatos messzire elviszi. Az évszakok annyiban vannak befolyással a lövésjelekre, hogy azon időben, mikor a bakok kövérek, nem vérzenek oly bőségesen és hosszasan, télen pedig a hosszabb és tömöttebb szőrözet a vérzést az első pillanatban nagyon visszatartja, úgy hogy csak egy bizonyos távolságban lehet a vad nyomában vért találni. Ha az állat a lövés pillanatában erőltetett helyzetben van, pl. legel, a bőr természetesen meg van húzódva s midőn rendes tartásba jön, a lövés által okozott nyílás bedugul, mi a vérzés fokát kisebbíti. Mi pedig a lövedéket illeti, ennek nagysága és alakja szintén befolyással van a vérzés fokára. A nagyobb lövedékek, kivált ha elől le vannak tompítva, nagyobb sebet ütnek s így a vérzés is bővebb mint kisebb lövedéknél.

Általában figyelembe kell venni, miszerint a legtöbb lövésnél lehetséges, hogy semmi cserkészjelt nem találhatni; vagy azért, mert ilyen a felhozott okok egyikéből vagy másikából nem mutatkozik, vagy pedig azért, mert a talajviszonyok, pl. a különböző színű nagy dudva és fű miatt, ez nem látható. A fáradhatatlan vadász ilyen esetekben sem hagyja annyiba a keresést, mert előbb-utóbb esetleg mégis akadhat vérnyomra; de még akkor is kell nyomozni abban az irányban, melyben a vad eltűnt, ha a nyom egyáltalában nem látható. Sőt akkor is, ha semmi támaszpontja sincs, a gondos és lelkiismeretes vadász a következő napokon nem mulasztja el a környéken, hol a vadat gyanítja, keresni, hátha valami jelből, pl. szabálytalan nyomokból, vagy a varjak tömeges ide-oda röpködéséből, rátalálhat.



Miután ezen kedves vadnak vadászatát eléggé megbeszéltük, áttérhetünk *óvásának* tárgyalására.

Óvás alatt a jó őz-állomány fenntartását, valamint a tönkretettnek javítását értjük. Az óvás a következő három részre oszlik:

1. A *sutáknak* lehető kímélése.

2. A *kártékonynak* irtása, továbbá a vad-orzók és törözök szaka-datlan üldözése.

3. A *vad etelése*.

1. *Ki azt akarja, hogy szép őzállománya legyen, az az őzsuták lelovésében csakis a biztosan ismert meddő su-*

ták lelovására szorítkozzék. Kivételt csak akkor lehet tenni, ha különös viszonyok folytán a szaporulat igen kedvező.

Hazánkban olyan erős őzállomány, mely a mezőgazdaságra nézve károsnak lenne mondható, aligha van. Vannak ugyan egyes vadászterületek, hol az őzben nincsen hiány, de ezek kivétel nélkül magántulajdont képeznek; a vadászattulajdonos egyszersmind a föld birtokosa is. A bérelt területeken

pedig fölös számú őz sehol sincsen; sőt a szép őzállomány is ritkaságszámba megy.

A közepes vagy éppen gyenge őzállomány fenntartásának alapföltétele a sutáknak mérsékelt lelövése. Mit használ a téli etetés, mit segít a kártékony ellen folytatott irtóháború és a vadorzók lehető távoltartása, hogyha az őzállomány fenntartásának és javításának szilárd és biztos alapja hiányzik? Minden fáradság, minden pénzáldozat hiába való, ha télen a hajtóvadászatokon egyesek lődühének lépten-nyomon suták esnek áldozatul. Midőn azután ilyen vadászatoknál egyik vagy másik, kinek érzéke van a vadóvás iránt, sajnálatát fejezi ki, hogy a terítéket egy vagy több suta díszteleníti: rendesen az a válasz és vigasztalás, hogy »ezek amúgyis meddők voltak!« Pedig száz eset közül kilencven esetben nem áll; mert száz *vadászattórlő* között nem akad tíz, ki vadállományát úgy ösmerné, hogy az ilyen meddő suták állását, váltóját s azok külalakját biztosan ismerné és így határozottan állíthatná, hogy ez vagy ama suta ennyi és ennyi idő óta meddő. Az ilyen nyilatkozat tehát kilencven esetben nem egyéb mint üres, semmitmondó mentegetőzés, melylyel az önzést és a dögvadászatot takargatják. Csakis az képes a suták állását és váltóit vagy alakját pontosan megismerni, ki a vadját igazán szereti, ki sokat van a pagonyban s nem mulasztja el a látottakat megfigyelni, tanulmányozni; aki csak itt-ott, elvétve s csakis vadászat idején fordul meg az erdőben, az éppenséggel nem képes erre, mert ehhez szükséges, hogy a vadját úgyszólván naponkint lássa s vele éljen.

A suták mellett a gyengébb bakok kímélése is ajánlatos, míg az erős bakok nagyobb része minden tétova nélkül elcserkészhető. Különösen azon bakok, melyek nyáron egészen magánosan állnak, gyakran többet ártanak az állománynak, mint használnak, mert a gyengébbeket elverik, gyakran a pagonyból ki is űzik, maguk pedig nemzésre keveset vagy mitsem érnek, s utoljára is folytonos messze kóborlásuk alkalmával más lövi el, nem az, kinek a pagonyában kevés vagy semmi hasznót, de vadászati szempontból annál több kárt okoztak.

Hogy néha a fiatal bak mennyire megijedhet erősebb ellenfelétől, kitűnik abból az esetből, melyet az üzekedés idejében Schwebenheinban Schweinfurt közelében észleltek.

Az erdőből két bak a legerősebb iramban rohant a falu felé. Egy villásbak erősen szoríttatva vetélytársától, halálos félelmében a *Bibra*-féle birtok magas kőkerítésén keresztül ugrott, míg ellenfele, miután egy pillanatra megállott, visszafordult az erdőbe. Az esetet mindjárt jelentették a birtokosnak, de ez a salto mortale oly hihetetlennek látszott előtte, hogy az egészet figyelemre sem méltatva, még az nap elutazott. Csak később, midőn többen állították, hogy a kertben csakugyan van egy ilyen hivatlan vendég, nézett egyik inas utána s anélkül hogy erre engedélyt kapott volna, a szegény foglyot lelőtte.

2. *A vadóvásnál nem kevésbé fontos a kártékony pusztítása és a vadorzók üldözése.*

A kártékony ragadozók között először a nagyobb ragadozó madarak említendőek, milyen a kőszáli sas stb., azután a farkas, hiuz, vadmacska, róka, sőt még a menyét is. A farkas, hiuz és a vadmacska még a kinőtt őzet is megölik, a róka többnyire csak a gidákat fogja el s az öreg őzet legfőleg akkor támadja meg, ha meg van sebesítve, vagy a szigorú tél annyira elgyengítette, hogy nem tud védekezni vagy menekülni. A különböző vadászlapok hitelt érdemlő közleményei eléggé bizonyítják, hogy még a parányi menyét is veszélyessé válhat az őzre. Ezen kis vérszomjas teremtmény a fekvő őzhez lopózik, egy nagy ugrással a tarkójára ugrik s úgy beleharapja magát, hogy az őz csak ritkán képes a kis vérszopót lerázni magáról, mely rendszeren a gégevísszeret harapva át, áldozatának biztos halálát okozza.

Azzal az állítással, hogy a róka többnyire csak a gidákat fogja el, még legkevésbé sincs róka koma mentve, és azt se higye senki, hogy kevésbé veszélyes és kártékony mint a többi említett ragadozó. Sőt ellenkezőleg, a valóságban talán a legveszedelmesebb, mert mindenütt és aránylag nagy számban fordul elő ott is, hol a farkas és hiuz egyáltalában nem, a vadmacska pedig

csak szórványosan található. Minden figyelmes vadász, ki rókaásásnál jelen volt, igen jól tudja, mily veszélyes a róka a fiatal őzekre, különösen életük első napjaiban, mikor még egészen tehetetlenek. Nincs olyan kotorék, melyben a megölt és széttépett gidáknak lábait és más maradványait ne lehetne találni.



A kártékony pusztításáról, különösen a róka irtásáról azon fejezetben lesz részletesen szó, mely ezen érdekes rablólovagot tárgyalja.

Ami pedig a kétlábú rablónemzedéket, a vadorzókat és a még veszedelmesebb és sokkal gonoszabb törözőket illeti, ezekkel szemben csakis a folytonos felügyelet, az esti és reggeli lesnek szorgalmas gyakorlása, az éjjeli kémszemlék és a kiméletlen szigor vezet eredményre és képesít arra, hogy garázdálkodásuknak gátot vessünk, illetve azt megszüntessük. A lesnek szorgalmas gyakorlása azért a legfontosabb, mert egyetlen vadorzólövés sem kerüli el figyelmünket és az erélyes vadőr nem dugja be fülét ennek hallatára; továbbá az esti és hajnali szürkület a legalkalmasabb a törözők eredményes megfigyelésére is. Nem lehet tagadni, hogy a fegyveres vadorzó veszedelmes vendég a pagonyban, de azért szemben a törözővel még mindig tiszteletreméltó egyéniség. Legalább van bátorsága, míg a töröző gyáva, alattomos, tolvajmódon úzi gyalázatos és aljas mesterségét. Míg a vadorzó puskával a kezében itt-ott mégis könyörületes a vemhes sutával szemben, addig a törözőnek minden — s főképp a suták — esvén áldozatul, ha a tulajdonos idejében nem veszi észre és erélyes óvintézkedéseket nem tesz, rövid idő alatt az egész őzállomány tönkre megy.

A törözés meggátolására a lesen kívül a legjobb módszer a töröknek szorgalmas leszedése; mert ha a töröző látja, hogy minden fáradtsága hiabavaló, a sárga rézsodronyért kiadott pénze nem hozza meg a várt kamatot, végre beleún.

Oly pagonyokban, hol a vadorzást leginkább puskával üzik, célszerű a sutákat mindjárt közvetlen az ellés után elrémíteni; oly helyeken pedig, hol a kellő felügyelet nem lehetséges, az üzekedés idején ugyanezt kell tenni a bakokkal.

3. *Az utolsó ága a vadóvásnak a vad etetése, melyre, különösen a szigorú évszakban, midőn a táplálék kezd nagyon szűkülni, különös gond fordítandó.*

Az őz óvásának és gondozásának harmadik pontját két kérdés megoldásával fejthetni ki: a) Mikor áll be a vadetetés szükségessége és b) a gyakorlatban melyik táplálék vált be az őzre nézve, mint a legjobb és legegészségesebb?

a) *A vad etetését* — és itt elsősorban az őzről van szó, — hideg és igen havas télen semmi körülmény között sem szabad elhanyagolni, ha a pagonyban az őzállomány még oly csekély volna is. Ha az őzállomány nagy és a pagony kiterjedésével nincs arányban, tehát félő, hogy a rügyek lerágásával az erdőben több vagy kevesebb kárt okozhat, a vadat még enyhe télen is etetni kell. Ezen esetben az etetés az erdő védelme érdekében, tehát nem a vad, hanem az erdő érdekében történik, mert enyhe télen az őz nemcsak hogy nem szorul etetésre, hanem ez inkább káros mint hasznos; a vad ugyanis lassankint megszokja az etetőkön könnyen megkapható ingyen táplálékot s a természetes, tehát egészségesebbtől elszokik.

Azon kérdésre tehát, vajjon milyen őzállományt bir meg valamely terület, anélkül hogy az erdő vagy mező észrevehető kárt szenvedne, nehéz megfelelni,

mert ez az éghajlattól és az illető vidék termékenységétől függ. Általában felvehető, hogyha minden 100—200 holdra átlagosan 15—20 ős esik, akkor semmi kárt nem okoznak s ez ellen még azon ellenséges indulatú erdészeknek sem lehet »erdőgazdasági szempontból« kifogásuk, kik ezen jelmonddal zászlójukon minden hasznos vadat kiirtának.

Egyetlen józanul gondolkodó vadász sem tagadja, hogy, ha az őzállomány nincs arányban a pagony kiterjedésével, akkor különösen a sarjerdőkben és fenyőültetvényekben nagy károkat okozhat; de azt sem lehet elvitatni, hogy ezen kár más módon is kevesbbíthető, mint az őzek irgalmatlan pusztításával.

Ha mindazok, kik mező- vagy erdőgazdasági szempontból a vadászat ellen annyira ki szoktak kelni és a még oly csekély vadállományt is károsnak mondják, kénytelenek volnának indokaikkal nyíltan előállani, akkor bámulattal kellene a legképtelenebb okokat hallanunk, melyek az emberbaráti szeretet és az általános jólétérti gondosság leple alól kerülnek napvilágra.

Nem lehet eléggé melegen ajánlani a vad etetését erős telek alkalmával, mikor a nagy hó felső rétege megfagy, mert ennél károsabb és hátrányosabb körülmény az őzállományra nincsen. A megfagyott hóréteg a vadat nemcsak elbágyasztja, hanem a lábait véresre sérti, miáltal ez a menekülésre képtelenné válik és a kártékonynak zsákmányául esik. A kisebzett lábú ős nem szeret, nem mer járni-kelni, mert minden lépése fájdalmat okoz és ha tanyájukon nincs elég és egészséges táplálék, a gyengébb darabok a hidegtől és éhségtől menthetetlenül elpusztulnak.

b) Melyik *táplálék* bizonyult a gyakorlatban a legjobbnak, tehát a leg-egészségesebbnek?

Kitünő száraztakarmány, elsősorban a borsó, bab, csillagfürt, továbbá a csépeletlen zabkéve, jó lóher, lucerna és a takarmány-baltacim. Majdnem ilyen jók a tölgyek és nyárfélék, különösen a rezgő nyárfa galyai. Ha az ilyen erdőben vágás van folyamatban, akkor az őzek ezekhez könnyen hozzájutnak, különben részükre galyaztatni kell. Azonban sokkal célszerűbb, ha még június közepe előtt tölgy, nyár, kecskefűz, erdei szeder lombos galyaiból télire lombtakarmányt készítettünk, mert a szárított lomb kitünő és olcsó vadtaplálék. Végre adjunk makkot, zabot, babot és tengerit is. A makkot, mely az őznek kedvenc tápláléka, célszerű az etetőknél száraz lombbal betakarni, hogy a fagy ellen védve legyen. Habár a tengerit több megbízható vadász ajánlja, nem tartom teljesen megfelelőnek. Először is az őzek csak lassan szoknak hozzá, másodsor azt tapasztalták, hogy nagy részét nem emésztik meg, mi a hulladékukban lévő egész szemekből látható volt. A tengerit jó eredménnyel használják a foglyok és fácánok etetésére is, de ezen esetben célszerű darálva adni nekik.

A közönséges réti szénát rossz, sőt ártalmas tápláléknak tartják. Annyi tény, hogy az őzek a penészes, fülledt, általában rossz szénától könnyen betegek lesznek; a sovány réti szénát meg sem eszik, tehát ennek etetésével az őzeknek csakis ártunk. Ellenben a jó erdei szénát, mely jó takarmányfüvek és leveles növények keverékéből áll, igen szeretik.

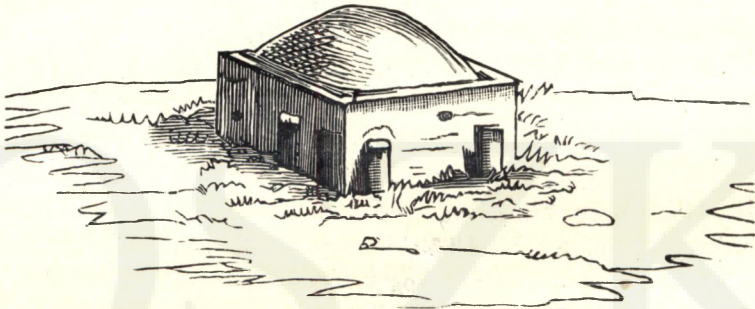
Az őzek tudvalevőleg nagyon szeretik a repcét s télen naponkint felkeresik a repceföldeket; a repce kizárólagos élvezete azonban koleraszerű betegséget idéz elő, melytől az őzek igen gyakran elpusztulnak. Magam ugyan nem tapasztaltam, habár egykor volt oly vadászterületem, melynek szép őzállománya a szomszédos repceföldeket szorgalmasan látogatta. Ennek oka azonban talán abban rejlett, hogy más vadásztulajdonosok szomorú tapasztalatain okulva, az etetőket a repcevetések közelében állítottam fel s ott olyan táplálékot adtam, mit az őzek nagyon szeretnek, így lóherszénát és zabkévét, Csakhamar azt tapasztaltam, hogy az őzek felváltva, majd a repcére mentek, majd az etetőn található takarmányon pákosztoskodtak s ma is meg vagyok győződve, miszerint főképp ennek az óvintézkedésnek köszönhettem, hogy egyetlen darabom sem pusztult el, holott más években ezt nem mondhattam. Tehát minden hasonló helyzetben lévő vadásztulajdonosnak melegen ajánlhatom ezen eljárást.

Szigorú télen, ha sok hó van és az őz nem jut a természetes táplálékához, különösen ha az emésztést nagyon elősegítő zuzmókhoz a nagy hó miatt nem juthat, a kizárólagos száraz takarmánytól az emésztőszervek gyulladása keletkezhetik, mi könnyen a vad pusztulását idézi elő. Ilyen esetben nagyon helyén való a bőséges, nedvdús takarmány, milyenek a fehérocékla, karórépa, sárgarépa, sőt a burgonya is megfelel a célnak. A száraz takarmány káros hatását nagyban ellensúlyozná, ha nagy hidegben, vegyítve az előbbiekkal takarmányrépát kapnának takarmányul. Az 1894/95-iki szigorú tél által előidézett veszteségek folytán több oldalról hangoztatták, hogy csakis a nedvdús takarmány, milyenek a répa, káposzta és burgonya, nyujtandók, míg a száraz takarmány még mint ráadás sem használható. Ez azonban előttem túlzásnak látszik.

Hogy a téli takarmányozást részint megkönnyítsük, részint hogy a vadnak kedvenc és egészséges táplálékot nyujtsunk, főképp pedig azért, hogy a fiatal fák megrágását és a vadnak a szomszéd pagonyokba való átváltását megakadályozzuk, igen ajánlatos sok veres berkenyét, szittyó jenesztert (spartium), aranyesőt, gyertyánfát, európai sülbígét és az utóbbi időben nagyon felkapott és mint vadtakarmányt nagyon ajánlott *Lupinus polyphyllus*-t ültetni. Az öt első növényt azonban, melyek majdnem mindenütt tenyésznek s melyeket a vad nagyon szeret, különösen a berkenyét, nem szabad vetni, hanem inkább mint egy vagy két éves csemetéket kell kiültetni, mert a kikelő növénykéket a vad könnyen lerágja s így nem nőhetnek meg. Az említett növények kiültetésére legalkalmasabbak a pagony kopár helyei, tisztások, nem használt nyiladékok és utak, árkok, erdőszélek stb.

A *Lupinus polyphyllus*-hoz kötött remények nagy elterjedése dacára csak részben mentek teljesezésbe. Megterem ugyan a könnyű talajban is, ha ezt egyszer mélyen felszántották, sőt a gyér állag árnyékában is dúsan nő, határtalan tartamunak látszik és magról folytonosan terjeszkedik. Továbbá nagyon korán tenyészik, még a zordabb vidékeken is már májusban buja bokrokat képez s az éjjeli fagyokkal szemben nem érzékeny, mint a többi egyévi rokonai. De mivé válik később? Nyáron, július végével, augusztus elején megérnek

a hüvelyei, a földfeletti része elszárad s a vadra nézve értéktelenné válik. Sőt egészben véve a növény káros is lehet, mennyiben tavasszal a nagyon leromlott őz mohón neki esik és mértékletlen élvezetétől vérhast kap. Később a mag éréséig úgyis van a vadnak elég tápláléka, tehát ültetésének csak ott van értelme, hol az erdő talaja nagyon sovány. Hogy az erdészek érdeklődését is felkeltsem, azt ajánlanám, hogy a vágásterületeket a beültetés alkalmával az utak és nyiladékok mentén egy sor Lupinussal szegélyezzék be, mely éveken keresztül tenyész s mielőtt a növekedő állag elnyomná, a leendő sűrűben álló vadnak kitűnő tápot ad és a szemnek élénk zöldjével, kék és fehér virágaival az egyhangú háttér előtt kellemes változatosságot nyújtva, az erdőszél kiterjedésének is gátot vet. A maggyűjtéshez egy kis szeglete a csemetekertnek elegendő, mert gazdagon terem, tehát csak egy pár bokorra van szükség, melyről a szegélyhez szükséges mag minden nagyobb fáradság nélkül nyerhető.



9. ábra. Nyalató vagy sózó.

A további művelés a legkényelmesebben vetés által eszközölhető; hol azonban már erős vadállomány van, célszerű egy éves csemetéket pl. úgy ültetni ki, mint a fenyőféléket.

Mirbach Sorquitten gróf a *Lupinus polyphyllus*-nak, azonkívül hogy jó őz- és nyúltakarmány, mint különös előnyét emeli ki, hogy a sűrű bozótokban, melyet ezen növény már kora tavasszal képez, a fácánok előszeretettel fészkelnek.

Nem csekély, sőt inkább igen jelentékeny tényezői a jó őzállomány fenntartásának a *sózók* vagy *nyalatók* (9. ábra). Sajnos, hogy a vadgondozás ezen pontját, mely a vadat a táplálék és időváltozás okozta különböző bajokkal szemben ellentállóvá teszi és egészségben tartja, igen kevésre becsülik. A nyalatókat a következő módon lehet a legcélszerűbben készíteni.

Tölgy- vagy fenyőgerendákból, vagy padlódeszkából körülbelül 30 cm magas, 60 cm széles és hosszú keretet kell összeilleszteni. A jó zsiros agyagot, melyet a sózó készítéséhez használni akarunk, meg kell a benne lévő gyökerektől, kavicsától és homoktól gondosan tisztítani, mert az őzek ezeknek csikorgásától szerfölött irtóznak; az agyagot 25–30% sóval jól össze kell keverni s így a talajban cövekekkel megerősített keretbe úgy kell beverni, hogy a közepén kissé dombos legyen. A nyalató felújításához sós víz használható.

• A szóókba oly más anyagok keverését is megkísérlették, melyekről vagy azt hitték, hogy a vadra különös csábító ingert gyakorolnak, vagy hogy egészségére és táplálására jó befolyással volnának.

Azon anyagok, melyek az agancs és a csontrendszer képződésére a legfontosabbak, a foszforsav és mész, foszforsavas mész vegyület alakjában. Dr. *Stöckhart* tanár vizsgálataiból (»Chemischer Ackermann«, 1860) többek között kitűnik, hogy egy erős szarvasnak 6—7 kiló súlyú agancs képzéséhez annyi foszforsavra van szüksége, mennyit 150 kg szemes búza, 300 kg közönséges széna, vagy 500 kg zöld repce-, rozs- vagy búzavetés tartalmaz. Ebből magyarázható meg, miért éhezik a vad annyira a vetés után; mivel azonban ebből akárhányszor nincs elég, kénytelen a szükséges foszforsavat és a meszet ott keresni, ahol legkönnyebben juthat hozzá: a fák leveleiben, rügyeiben, a fásnövények fiatal hajtásaiban, úgyszintén ezek, különösen pedig a tölgyek kérgeiben, miért is ezek vannak a megrágásnak legjobban kitéve. Régebben azt hitték, hogy a fákat a kéreg cseranyaga miatt hántja s ezért a cseranyagot, mint ellenszert keverték a nyalatókba.

Dr. *Neumeister* tanár, jelenleg a tharandti erdészeti akadémia igazgatója, a »Laub und Kalkfütterung« című érdekes iratában kimutatta azon előnyöket, melyek a foszforsavas mésznek nyújtása által a vad agancsképződésénél mutatkoznak. Ez pedig a téli etetésnél, a tavasszal készített lombrózsák takarmányoztatása, különben a nyalatókba kevert vegyiszta foszforsavas mész által eszközölhető. Ezen eljárást még tovább fejlesztette *Holfeld K. eichwaldi* főerdőmester, ki són kívül a nyalatóba foszforsavas mész, porrá tört gubaes, ánis és köménymag, levestikon és violagyökér, továbbá foenum graecum keverékét vegyíti. Ezen anyagoknak íze és szaga a kérődző vadnemeket a nyalatók szorgalmas látogatására csábítja, miáltal lehetséges, hogy nagyobb mennyiségű foszforsavas meszet vegyenek fel.

Ennek kedvező eredménye eléggé világos s annál nagyobb, minél kevesebbet tartalmaz ezen anyagból a természetes növényzet és minél inkább gátolva van a vad a mezőre vagy tilosokba kijárni. Ki a *Holfeld*-féle por használatáról és eredményéről bővebb adatokat óhajt, az olvassa el *Holfeld* Károlynak »Die Bedeutung des phosphorsauren Kalkes, des Kochsalzes und einiger Pflanzenstoffe für Ernährung und das Gedeihen des Hoch- und Rehwildes« című iratát (Teplitz, a szerző kiadása).

Ezen módszernek alkalmazása azonban gyakran nehézségekbe ütközik. Így egyes vidékeken a talaj és a rajta termő növények természetes sótartalma folytán a vad a nyalatókat csak gyengén, vagy egyáltalában nem keresi fel. Ezzel aztán ki van zárva a lehetőség, hogy a vadat a szükséges foszforsavas mészhez juttassuk. Ilyen helyen ez tehát csakis az etetés útján lehetséges azáltal, hogy más tápanyagokhoz keverjük. Végre a mész adása a *Holfeld*-féle por alakjában igen drága, mert *Holfeld* a novembertől április végéig a vad takarmánya közé kevert por árát 2 korona 67 fillérre teszi. 300 darabból álló őzállománynál a téli takarmány pótléka ily módon 700 koronára rúgna. De melyik vadászati intézőnek áll ilyen összeg ezen célból a rendelkezésére s



melyik vadászattulajdonos hajlandó ennyit áldozni! Ezen összeget azonban lényegesen lehet redukálni, ha tekintetbe vesszük, hogy nálunk a legtöbb vidéken éppen nem szükséges az őzet vagy a szarvast ilyen hosszú ideig etetni; rendes körülmények között elegendő és elég kedvező befolyással bír, ha a mésznek a takarmány közé keverését január és február hóra szorítjuk.

Visszatérve a nyalatóra, az a kérdés merül fel: »hol« állítandók fel ezek? Ha a pagony helyi viszonyai olyanok, hogy a nyalatók készítése patak vagy forrás mellett lehetséges, ez kettős haszonnal jár. Szükséges azonban, miszerint az illető hely nyugalmas legyen, hogy a közelében álló őzeket szárazfagyűjtők, pásztorok s hasonló egyének ne zavarják.

Hogy az úgyis nagyon félénk őzeket biztosan a nyalatókhöz szoktassam, igen egyszerű, de biztos módszert alkalmaztam, ugyanis a nyalató körül, hol a talaj arra való, csibetoppot vetettem. A csibetopp nem kényes növény, az őzek nagyon szeretik, majdnem minden nehéz talajban tenyészik, ha gyorsan növekvő burjánnal nem kell küzdenie.

Miután a só nemcsak egészséges pótléka a takarmánynak, hanem a vad mindenkor igen szereti is, célszerű és ajánlatos a vadnak szánt szénát, legyen ez lóherszéna vagy lupinus, úgy rakni kis boglyákba, hogy a széna közé rétegenként 2–3% marhasó legyen hintve. Ezáltal a takarmányt nemcsak javítjuk, hanem határozottan egészségesebbé is tesszük. Az magától értetődik, hogy az ilyen boglyák szalmafüdéllal vízmentesen befödendők.

Egyáltalában nem elégséges a vadnak szánt takarmányt a pagony

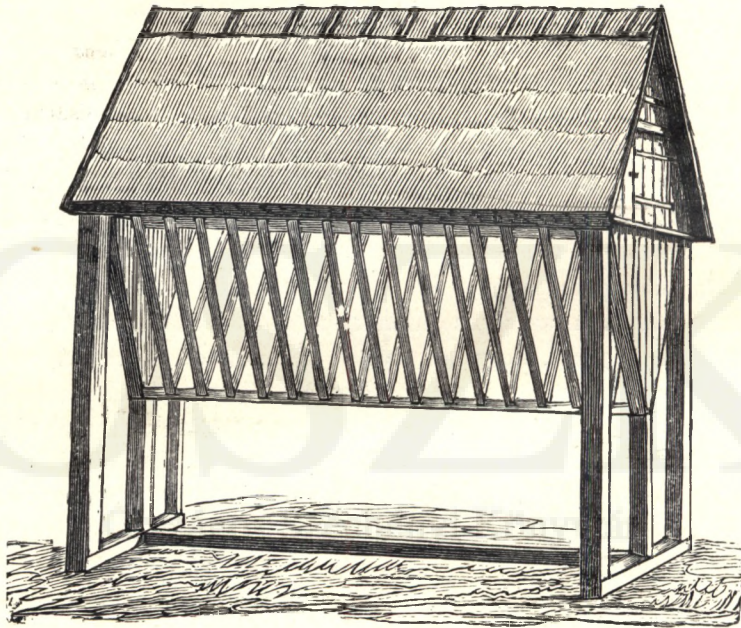
bármely részén egyszerűen lehányini s a vad tetszésére bizni, hogy abból annyit egyék, amennyi éppen tetszik. Ezen eljárás sem a vadra nézve nem volna egészséges, sem gazdaságilag helyes. Hátrányos a vadra nézve annyiban, hogy a nedves takarmánytól, különösen pedig a nedves szénától az őzek azonnal betegek lesznek, gazdasági szempontból pedig azért nem engedhető meg, mert a szél az amúgy sem olcsó takarmányt szétszórná s így nagyrésze kárbaveszne.

Az etetők készítéséhez a pagony legcsendesebb helyeit kell kikeresni, melyek a vad rendes tartózkodási helyéhez és a vízhez is közel vannak. Minden etető körül a hó eltisztítandó, úgyszintén, különösen nagy havazások után, az etetőhöz vezető szélesebb utakról is. Külön, az etetés céljára szolgáló nagy takarmánypajtákat és félszereket csak ott szoktak építeni, hol fővad és őz egyesen van, vagy az őzállomány igen jelentékeny; kisebb pagonyokban, kisebb állomány mellett az egyszerű szalma- vagy fenyőgalyból készült ernyő is megfelel, mely alá a takarmánysaroglya jól megerősítve állítandó fel, nehogy a vad feldönthesse. A saroglya egyes fogai 12—15 cm távolságú közökben álljanak. A takarmánybogyák zsup- vagy fenyőgaly védőfödéllel látandók el. Ha valaki nincs azon helyzetben, hogy takarmánypajtákat vagy állandó félszereket építtessen, vagy az őzállomány csak jelentéktelen, akkor elegendő, ha a takarmánybogyákon kívül egyes dúságazatú fenyőtörzsekre jól összekötözött száraztakarmány-kötegeket aggat fel, hogy azok az eső és hó ellen védve legyenek; természetesen az ilyen fáknak az alját a takarmányköteg magasságáig jól le kell galyazni, hogy az őzek a táplálékhoz könnyen hozzájuthassanak. E célból faállványokat is lehet készíteni (l. a nyúlról szóló fejezetet), de ezek is zsupfedéllel látandók el. Miután igen gyakran megtörténik, hogy az őzek a szalmakötelet, mely a szénaköteget összetartja, elragadják s így az egész szétesik és a földre hullva megromlik, célszerű a takarmánycsomót sodronnyal vagy kenderkötéllal összekötözni. Védőfödél gyanánt kátrányos táblapapírt is lehet használni, mely jobban védi a takarmányt a szalmánál és tartósabb is; de hogy az őzek a feltűnő fekete színű tárgytól ne féljenek, föléje fenyőgalyakat kell erősíteni.

A rendszeres téli etetést nehézkessé teszi az a körülmény, hogy az őzek az időjárás szerint vagy felkeresik az etetőket vagy nem; hirtelen havazás vagy fagy után erősen látogatják az etetőket, míg ha az időjárás enyhe, napokig sem néznek feléjük. Hogy tehát folytonosan ne kelljen az etetőket újból takarmánnyal ellátni, vagy hiába utánnézegetni, igen célszerűnek bizonyult a 10. ábrán feltüntetett takarmányfélszer, mely úgy van szerkesztve, hogy az őzek a közepén lévő s a fedélnek alját képező saroglyának csakis az alsó részéből téphetnek takarmányt. Amint tehát a takarmány alulról fogy, a fölötte lévő tömeg aszerint süllyed, mindaddig, míg valami van benne. A kitépelt takarmány sem veszhet kárba, mert a széles födél hótól, esőtől védi s belőle az őzek a jobb leveleket kiválogatják. Ezen készülékkel tehát még takarmánymegtakarítást is érhetni el.

Az őz védelését és gondozását tárgyaló szakasznak igen fontos pontját képezi végül azon figyelmeztetés, hogy az etetést *idejében* kell megkezdeni;

nem szabad akkorra hagyni, ha az éhség, a szükség, a nyomor már annyira fellépett, hogy a vad pusztulásnak néz elébe. Ilyenkor az etetés már mitsem ér, sőt a vad gyors pusztulását idézi elő, mert a leromlott vadnak, mely kizárólag fenyőlevéllel és rügyekkel stb. táplálkozott, a gyomra annyira elgyengült, hogy az etető tápdús és bőséges takarmányát nem képes megemészteni. A tapasztalás azt mutatja, hogyha az etetéshez akkor kezdünk, mikor a szükség a legnagyobb, akkor még az etetőnél is gyakran található elhullott vadat. Akárhányszor a vad annyira el is van gyengülve és bágyadva s lábai annyira sebesek, hogy nem képes az etetőt megtalálni. Akinek a vadja tehát kedves, kezdje el az etetést már novemberben, még akkor is, ha a szigorú téli idő



10. ábra. Takarmányfelszer. ($\frac{1}{50}$ term. nagyságban.)

még nem jelentkezett. Ilyenkor kevés, de igen jó takarmányt kell adni, olyat, mit az őzek különösen kedvelnek, mert ebből még akkor is nyalakodnak, ha különben nem szenvednek hiányt a táplálékban; ezzel a korai etetéssel úgyszólván csak azon cél van szem előtt tartva, miszerint az őzek már korán az etetőkhöz szokjanak, hogy aztán a szükség idején is megtalálják.

Igen nagy veszedelme az őznek egyes vidékeken, melyek különben tenyészésre nagyon kedvezők, az időszaki áradások. A folyammelléki ligetek bőséges táplálékot nyújtó sűrűségeit az őz szerfelett szereti. A veszély ilyen helyen áradáskor nem abban van, mintha az őz nem tudna úszni; ellenkezőleg, igen jó úszó, hanem hirtelen a veszély pillanatában egészen fejét veszti s mindenképpen a rendes tartózkodási helyére akarván visszamenni, végre kimerül s elpusztul. A legtöbb őz áradás alkalmával azáltal pusztul el, hogy a víz az ártéren lévő bokrok és alacsony sűrűségek fölé nagy mennyiségű töremorát és

száraz levelet hord össze, melyet az ide-oda uszkáló őz szárazföldnek hisz s addig igyekszik erre kiszállani, míg a hiábavaló erőlködéstől teljesen kifáradva alámerül.

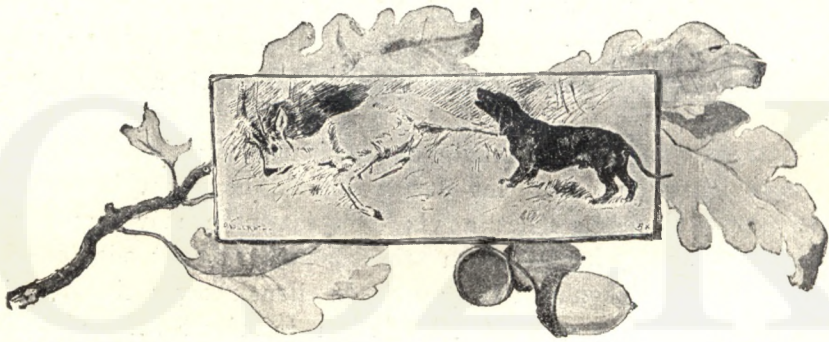
Az ilyen helyeken azáltal igyekeztek a bajon segíteni, hogy már elejétől fogva egyes dombokat készítettek, melyek a legmagasabb vízállás fölé emelkednek: a siker azonban mindig a dombok számától és nagyságától függ s még inkább a felügyelettel áradás idején. Ha az ártéren lévő dombok elég nagykiterjedésűek, akkor elégséges, ha a vadat élelemmel ellátják és a vad-orzók ellen védik, milyenek a környékbeli halászok, hajósok és molnárok között szép számmal vannak s az áradás okozta jó alkalmat rendesen felhasználják olcsó peccenyeszerezésre. A mesterséges menedékhelyek azonban többnyire igen kisterjedelműek, úgy hogy, ha valami a rajta összetorlódott őzeket megijeszti, pl. a vízből kiszálló vidra stb., eszeveszetten rohannak vissza az árba. Ilyenkor nincs más mód hátra, minthogy a vadászszemélyzet kellő számú csónakokon az ide-oda uszkáló őzeket összefogdossa s szalmakötéssel lábaikat összekötözve biztos partra szállítsa. Ilyenkor látható gyakran az őzek eszeveszettsége: akárhányszor megtörténik, hogy az őzek mihelyt megszabadultak kötelékeiktől, azonnal visszaroහannak a vízbe, honnan éppen előbb csakis nagy ügyyel-bajjal szabadították ki.

A veszteség természetesen mindig az áradás nagyságától és hirtelenségétől függ; de nem lehetetlen, miszerint dacára annak, hogy majdnem az egész őzállomány elpusztul, mégis lehet a víz lefolyása után már egy pár hétre egyes őzeket látni, melyeket a frissen sarjadzó buja fű csalt oda; és mivel az ilyen termékeny területeken a suták igen ritkán ellenek kevesebbet két gidánál, a veszteség hamar pótolva van. Csak kezdetben természetesen kevesebb öreg bak, általában öreg őz látható!

És most vadászüdvözlét mindazon korrekt vadászoknak, kik vadjukat szeretik, kik a szükségben és inségben róluk gondoskodnak! Gondozni és védni Isten teremtményeit, melyek nekünk hasznot és örömet okoznak, valódi vadászöröm. Aki ezt ösmeri, az érzi azt is, hogy a megtett kötelesség tudata mily végtelen megaláztatással tölti el a vadász kebelét.

Mindazok azonban, kik közömbösségből vagy szívtelenségből a vadóvásról és gondozásról nem akarnak tudni, kik a vaddal csak akkor gondolnak, mikor vasárnapi puskádíszben kivonulnak, hogy mindent, ami él és mozog, agyonvagy beteggé lőjenek, mindazok a kocavadászok, nyúlcserkészők és sutalövészek szívleljék meg ezen aranymondást, mely minden igaz vadász jelszava:

Az legyen a vadász nemes törekvése:
 Hogy a vadat óvja, kímélje és védje.
 Vadásszon, mint törvény és vadász kívánja
 S teremtményeiben a Teremtőt áldja.



Országos Széchényi Könyvtár



A NYÚL.

Ember, farkas, hiúz, kutya,
Róka, menyét, görény, macska
Bagoly, holló, sas és kánya,
Minden ölyv, amely meglátja,
Szarka is a részét kéri —
Mind, mind meg akarja enni.

Wildungen.

O. VOLFRATH-Mohor



gazság szerint milyen fölösleges, éppen olyan háládatlan vállalatnak látszik, olyan dolgot tanítani, mihez minden vadász ért, még ha nem is tart jogot arra, hogy korrekt szarvasvadásznak tartsák. Szégyenleni kellene magamat, ha ezen fejezetben nem írnék másról, mint arról, hogyan lehet ezen szegény, amúgy is eleget üldözött állatot hatalmunkba keríteni s ami ezzel egyre megy, kevesbbiteni.

De ez nem is szándékom; céloom inkább, tekintve ezen vadnak jövedelmezőségét, az, hogyan lehetne ezt legcélszerűbben kihasználni és szaporodását a lehetőség szerint előmozdítani.

E célból elkerülhetetlenül szükséges a nyúl *természetrájának* az ismerete, még fontosabb azonban a hosszas gyakorlat által szerzett képesség, a kan nyúlnek a nősténytől való megkülönböztetése, már mennyire ez a szabadban lehetséges.

A fiatal nyulak nemszerinti megkülönböztetése általában nehéz, majdnem lehetetlen; az öregeknél azonban, bármit mondjanak is ez ellen egyes vadászok, éveken át tartó, következetes megfigyeléssel, meglehetősen biztos gyakorlatot szerezhetni. Csak az a kár, hogy a jegyek ismeretére gyakorlati úton sokkal könnyebben juthatni, mint szóval elmondani. Ha azonban a nyúl természetrajzáról a szükségeseket elmondottam, megkísérlem, amennyire lehetséges, ezt is leírni.

A közönséges nyúl (*Lepus timidus*) vadászatilag az »apró vad«-hoz, természetrajzilag a rágcsálók (*Glires*) rendjébe és a nyúlfélék (*Leporinae*) családjába tartozik.

A himnyulat vadásznyelven »kan« nyúlnak, a nőneműt »nőstény«-nek nevezik. Az egészen fiatal nyulat »fia nyúl«-nak, »nyúlfiu«-nak, a félig kinőtteket »süldők«-nek hívják. A nyúl farkát »bokrétá«-nak, hátsó lábait »ugrók«-nak, a szőrét »gyapjú«-nak s lába nyomát »csapá«-nak nevezik.

A párzási időszakot »bakzási idő«-nek, a párosodást »bakzás«-nak, a viselős nyulat »pocakos«-nak, a szülést »fiadzás«-nak mondják.

A nyúl »legel«; ha testes, »jó«-nak vagy »kövér«-nek, ha sovány, »rossz«-nak és nem »hízott«-nak, mint a fővadat.

A kis mélyedést, melyet a földbe kapar, hogy abban meghúzódjék, »vacok«-nak, »fekvés«-nek nevezik s ebben »meglapul«, midőn vackában nagyon kicsire összehúzódik, hogy ellenségei elől lehetőleg elrejtőzzék, vagy ha a hajtásban menekülés közben barázdába, mélyedésbe, a magas fübe vagy bokor alá igyekszik elbujni. Ezen buvóhelyéről vagy vackáról a vadász vagy az eb »kiugratja«, »kiveri«. Ha a vackából nagy ugrásban menekül, »kiszökik«, mikor füleit hátra csapva csaknem hason iramodik tova, akkor »kicsuszik« vagy »kisuttyan«, ha pedig magától nyugodtan hagyja azt el, akkor vackából »kikel«. Midőn a nyúl vackában a vadászt vagy az ebet közel várja, azt mondják: »jól tart«, ellenkező esetben »rosszul tart«.

Ha a vadász kezébe kerül vagy az eb, illetve ragadozó fogai között van, gyermeksíráshoz hasonló hangot ad, »mákog«, »veszékел«.

A nyúl este »legelőre vonul« s onnan reggel vissza az »erdőbe vonul«, midőn a közeledő vadász elől idejében tovább áll, »szökik«, s ha a sűrűben a hajtók vagy ebek elől menekülve itt-ott csak egy pillanatra látható, »megvillan«. Midőn törött lábán menekül »csonton szalad«, menekülés közben árkonbokon, a hálón »átugrik«, ha apró ugrásokkal ide-oda szökdécsel, »baktat«, »bagdácsol« s midőn vackához közeledve nagy oldalugrásokat tesz, »cselt vet«. Fejbelőve »felbukik«, megsebesítve, midőn a tarkójára mért kezütéssel kivégzik, »fültövön ütik«, hogy összefűzött lábainál fogva felakaszthassák, »felhasítják«, végre bőrét lefejtik. Feje, nyaka, lapockája, a bordák alsó fele és a vékonyai, szív, tüdő és máj adják az »aprólékot«, tehát az, mit a fővadnál a »joh«-hoz számítanak.

Tartózkodási helye szerint a közönséges nyulat mezei, erdei, hegyi, mocsári, lápi, homoki, stb. nyúlnak szokták nevezni.

A nyúlnak alsó szőre, melyet a felső szőrrel együtt »gyapju«-nak neveznek, nyáron gyéreb, rövidebb s általában gyengébb mint télen. Ezen időben különösen a szürke alsószőr szokott szerfölött sűrű lenni, míg a hosszabb felsőszőr, mely az alsóból kiáll, kevésbé sűrű. A füleken a szőrözet jelentékenyen rövidebb mint a test többi részén.

A fülek hegyének külső felén egy körülbelül 5 cmnyi fekete folt — vagy néha sárgásbarna, a fej felé szélesedő s világosbarnába átmenő csík van. A fekete folt és ezen csík között hegyesszögű fehéresszürke ereszték látható. Szemeitől a fülek tövéig az arcorr mindkét oldalán keskeny fehérszürke sáv húzódik. Az arcorr sárgásbarna, a homlok feketés, de alapján erősen barnás-sárga. A fülei között egy fehérszürke és feketebarna keverékből álló sárga folt látható, mely közvetlen a fülei tövében fehérbe megy át, míg a tarkón ismét a sárga és fekete szín keverékét mutatja. Háta a lágyék közepéig feketebarna és sárgásan szálkázott: lágyékainak alsó fele sárga, vörössárga és barnás, mint a vállapja és mellső lábai. Combain a hamuszürke szín világos barnával van keverve. Ugrói hasonló színűek mint a mellső lábai; a felső részén fekete sávval díszített bokrétája szép hófehér. Miként a színezet az évszakok szerint

változik — nyáron a színe valamivel világosabb mint télen — úgy változhatik tartózkodási helye és tápláléka szerint is. Így pl. a mezei nyúl mindig jóval világosabb színű mint az erdei nyúl.

Feje nagy, gömbölyű, a homloka kiálló. Fülei fölfelé keskenyednek, hegyükön lekerítettek és a fejnél hosszabbak. Arcorrát serteszerű, oldalt elálló bajusz disziti; felső ajaka hasított. Szemei nagyok, kiálló, sem szempillái, sem pislogóhártyái nincsenek és a fejen jelentékenyen oldalt vannak. A szempillák és a pislogóhártya teljes hiánya az oka, hogy a nyúl nyitott szemmel alszik. Hosszúrunyult törzse egész hosszában majdnem egyforma vastag; nyaka meglehetősen rövid és vastag, mellkasa keskeny. Bokrétáját, mely körülbelül 4—5 cm hosszú, majdnem mindig felfelé tartja. Mellső lábai az ugróihoz viszonyítva, melyekre sarkig rálép, rövidek és gyengék; ugrói valamivel hosszabbak, mint a test félhossza. Mind a négy lábának talpa sűrűn szőrözött; ha olyan nyulat találunk, melyeknek a talpa csupasz — mi különben igen ritkán fordul elő — ennek oka a fagy vagy túlságos nagy meleg következtében megkeményedett talaj. Mellső végtagjain öt, ugróin négy ujjja van; ezek közül kívülről számítva a második a leghosszabb. Az ujjain mérsékelt hajlítot, kihelyesedő, szarubarna karmai vannak.



11. ábra. Nyúlkoponya.

A nyúl felső állkapcsában mindkét oldalon hat keskeny, zománcredős zápfoga van, az alsóban ellenben mindkét oldalon öt. Továbbá a felső állkapcsában, mint minden rágcsálónak két, külső oldalon barázdás metszőfoga s ezek mögött még két, de belülről barázdolt, pecekszerű fogacskája van; két metszőfoga az alsó állkapcsában is van, tehát összesen 28. A mellékelt 11. ábra a nyúl fejvázát mutatja.

A nyúlnak *szaglása* és *hallása* kitűnő, különösen az utóbbi. *Látása* kevésbé éles, habár nem oly rossz mint néha állítják.

A nyúl nagysága és súlya a vidék, tehát az éghajlat szerint hol él és a táplálék szerint, jelentékenyen változhatik. A mérsékelt és hidegebb égaltalatt a legerősebb; meleg vagy forró égöv alatt gyenge és csenevész marad. A hegyi és erdei nyulak mindenütt a legerősebbek. Tartózkodási helye és tápláléka szerint súlya oly jelentékenyen változik, hogy 3 és 4 kgos, továbbá 6 kgnál nehezebb nyulak is találhatók. A nyúl élethossza legfőleg 6—8 évre tehető, minek oka valószínűleg az, hogy a mértékletlen nemi ösztön erejét gyorsan felemészti. De ezt az arasznyi kort is csak nagyon kevés éri el, mert a különböző betegségek és ellenségeinek sokasága idő előtt roppant sokat elpusztítanak.

A *betegségek* között, melyek a legtöbb áldozatot követelnek, az ú. n. francia betegség, a májrohadás és a hólyagosodás emlithetők. A francia betegség abban nyilvánul, hogy az ivarszerveken és a tüdőn genyes daganatok támadnak és a herék megdagadnak; ez a betegség a legtöbb esetben halálos. A májrohadás is gyakran halálos kimenetelű, mert a genyes daganatok a májat szét-

roncsolják. Kevésbé veszélyes a hólyagosodás, melynél a májon és a vastagbélben nagyszámú apró hólyagocskák képződnek.

A nyúl Európa minden országában előfordul, azonban egyik helyen jobban elszaporodik mint a másikon aszerint, amint az éghajlat rá nézve kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb.

Dr. Altum a nyúl elterjedésére vonatkozólag a következőt mondja: »Délien a Földközi tenger medencéje mellékén lévő európai tartományokban mindenütt el van terjedve, még a legdélibb részeken is; északon körülbelül a 65—70-ik északi szélességi fokig, tehát Svédország déli részében és Oroszországnak ezzel ugyanazon szélességi fok alatt fekvő részeiben. Szibériában még nem találták. Hanem az említett területeken sem mindenütt egyformán van elterjedve. Habár mennyiségére a vadászat és különösen a vadászat módja igen különböző módon van befolyással, mégis könnyen belátható, hogy a tulajdonképpeni hazája a termékenyebb területeken, főképp a síkságokon van, hol földművelést és állattenyésztést üznek s hol buvóhelyek, csalitosok kellő mértékben vannak. Túlnyomóan erdős vidékeken kevesebb számban található, ahol nagykiterjedésű erdőterületek vannak, aránylag éppen ritka. A hullámos dombvidéket éppen nem kerüli, de a magasabb hegyek között szintén ritka. Habár a Kaukázusban 2000 m, az Alpokon 1600 m magasságban található is, 1000 m-nél magasabb vidékeken Közép-Európában mégis csak kivételesen fordul elő s ezen határon felül a havasi nyúlnek engedi át a helyet.«

Tulajdonképpeni hazája Közép-Európa, főleg Németország, Ausztria-Magyarország és az alsó dunamelléki tartományok. A nem éppen mindig megbízható útleírók állítása szerint magában Oláhországban az ottani parasztok évenként félmilliónál több nyulat fogatnak agarakkal.

Nyúlban a leggazdagabb területnek Németországban a hajdani Barby grófságot az Elba mellett és Ausztriában Csehországot tartják; ezekhez csatlakozik Magyarország nyugati része.

Ezeken kívül nyúl gazdaságuk miatt Anhalt, Bajorország délnyugati része, a szász királyság, a szász hercegségek, Szilézia stb. említendők fel.

Kétségbevonhatlan tény, hogy a nyulak nagyobb- vagy kisebbmértvű elszaporodása főképpen a talaj minőségétől és fekvésétől függ; különösen nem szeretik a magas és hideg fekvésű helyeket. Erre nézve p. a legjobb bizonyítékot Würzburg közvetlen környéke szolgáltatja. A Majna jobbpartján lévő összes vadászterületeken kitűnő nyúlállomány van, míg a balpartján jóval gyengébb szaporulat észlelhető, úgy hogy a vadászat jókarban való tartására két évi kimélés szükséges.

A Majna balparti vadászterületeinek egyikét évek előtt egy würzburgi vadászatkedvelő bérelte s hosszabb ideig a legnagyobb gonddal óvta és gondozta. Dacára annak, hogy a felügyelet jó volt s a kártékonyt minden kigondolható módon pusztította, a nyúlállomány az említett vadászterületen még mindig csekély és egyik részében sem jobb mint a jobboldali területeken, hol jó kezelés mellett minden évben tartanak *rendes hajtóvadászkatokat*. Ezen feltűnő jelenségnek nem lehet más oka, mint hogy ezen vadászterületen sok a hideg,

keleti vagy északi irányban húzódó magaslát, melyek a nyúl szaporodására nem kedvezők, míg az alacsony, védett és főleg meleg fekvésű helyek, a mélyfekvésű gabonatermő vidék félreismerhetetlenül előnyösek.

S. törvényszéki elnök, ki igen tapasztalt vadász és kinek évek óta kitünő vadászterületei vannak, azt állítja, hogy a nyulak novemberben és decemberben a szabad mezőn déli $1\frac{1}{2}$ órától d. u. 3 óráig a legjobban tartanak. Miután az illető tapasztalt vadász s főképp nagy kedvelője a kereső vadászatnak — habár délutáni 3 óra a legrövidebb téli napok idején egy kissé későinek látszik, — állítása hihető, mert adatai sok évi tapasztalaton alapulnak. Hogy az eredmény mennyire függ a keresés idejétől, illetve órájától, arra nézve saját tapasztalatából a következő érdekes példát beszélt el.

Egy alkalommal néhány barátjával déltájt ment ki vadászatra. A megvadászandó terület a szomszéd vadászterület tőszomszédságában volt, hol a kereső vadászat eredményének több évi átlaga 20, legfönnebb 25 drb nyúlra rugott; ez alkalommal azonban az elejtett nyulak száma a jelenlévő vadászok legnagyobb bámulatára 47-re emelkedett, anélkül hogy ezen különös esetnek okát megfejtteni képesek lettek volna. Nemsokára azonban a szomszéd terület bérlőjének közlése nyomán tisztába jöttek ezen jelenséget illetőleg. Ez ugyanis aznap szintén a határ közelében vadászott, de a pásztázást már 10 óra előtt megkezdte s habár nyulat eleget találtak, mégis csak keveset lőhettek, mert a legtöbb lőtávon kívül kelt fel s a közeli határon át a szomszédba menekült, úgy hogy a szomszéd ez alkalommal nemcsak saját nyulait, hanem az idegeneket is lőtte, melyeket a különös véletlen hajtott át hozzá. Elég különös, hogy a felzavart nyulak olyan rövid idő alatt a határon túl csakhamar annyira meghúzódtak, hogy a pásztázó vadászok lőhették, mit csakis az ottani nagyon hullámzatos terepből lehet magyarázni, sőt kételkedni is lehetne benne, ha a közlő teljes bizalmat nem érdemelne.

Hogy S.-nek elbeszélése teljesen hitelt érdemel és hogy hasonló esetek elég gyakran fordulnak elő, saját tapasztalatom alapján is mondhatom. Éveken keresztül vadásztam dr. L. barátommal Sopron város határának azon részén, mely Bánfalvával, Somfalvával és Ágfalvával határos s melyeknek bérlőire a legjobb akarattal sem lehetett ráfogni, hogy korrekt vadászok lettek volna. Így a bánfalvi határt parasztok birták, kik a vadászatot kenyérkeresetből űzték, az ágfalvi terület bérlői között akadt oly intelligens úri ember, ki még négy év után sem ismerte(?) területének határát és a soproniban elégitette ki szenvedélyét. A bánfalvi bérlők nem jártak át ugyan idegen területekre vadászni, hanem parasztfurfanggal kiesztették, hogy ha októberben, novemberben korán reggel egy pár gyermeket átküldtek hozzánk s azok pásztázva keresztül mentek a mi gondozott területünkön, mely velük határos, délután, ha napos idő volt, a különben teljesen nyúlmentes területen mindig akadt egy pár darab, mire vadászhattak s melyek, fájdalom, elég jól ki is tartottak új otthonukban, hogy a parasztok kapzsiságának áldozatul essenek.

Célszerű gondozás mellett, magasfekvésű, hideg, hegyes, vagy túlságos erdős vidékeket kivéve, a nyúl mindenütt elszaporodik, legyen a vidék lapály

vagy dombos. Különben a nyúl a hideg éghajlatot jobban szereti mint a meleget; a tapasztalás szerint a hidegebb vidékeken sokkal jobb a húsa mint meleg vidékeken; az is ismeretes, hogy kemény tél idején sokkal jobb és ízletesebb mint enyhe télen.

A közönséges nyúl Európán kívül előfordul, habár nem gyakori, Ázsiában és Afrikában is, ellenben Amerikában nem található.* A nyúlra azonban a mérsékelt éghajlat legkedvezőbbnek látszik, mert az igen hideg vidékeken éppen oly kevésbé tenyészik, mint a nagyon forrón; és az 1793., 1794. és 1795. években Lappországból Stokholmba eladott hatezer nyúlőr a télen fehér *L. variabilis*től s nem a mi közönséges nyúlunktól származik.

A nyúl kétségkívül még nagyobb számban fordulna elő, ha oly tömémentelen sok *ellensége* nem volna. Hiszen már arra is volt eset, hogy a nyulak túlszaporodásának törvényhozásilag iparkodtak gátat vetni!

Ellenségeinek száma valóban légió. A feledhetetlen *Wildungen* a nyúl ezen ellenségeit oly csinos versikében állította össze, hogy habár gyenge fordításban, ezen fejezet címlapjáról nem akartam kihagyni.

A nyúl fő jellemvonása a félnétség; ez készítette kétségkívül Linnét is arra, hogy a félnék (»timidus«) jelzővel jelölje. Kétségkívül kedélyek a békét szeretik, tehát egyetértés honol ezen állatok között. Csak mikor a nemi ösztön kezd ébredni, van civódás közöttük, habár ez is inkább csak a kannyúl tüzes támadása szemben a rátartós nősténnyel, ami a távoból ellenségeskedésnek látszik.

Különben a féltékenységszülte párosviaskodások nem szoktak végkimerülésig tartani vagy éppen életveszélyesek lenni, mivel egy kis bundatépéssel az ügyet lovagias úton befejezik. De azért nem ritkán található olyan kanokat, melyeknek a lovagias ügy egy, sőt két szemébe is került.

A kannyulak udvarlása semmiesetre sem szokott mindig ártatlan természetű lenni. Szavahihető szemtanuk állítják, hogy a szépelgés akárhányszor szomorúan végződött s az áldozat ilyenkor nem valamelyik szerelemszomjas és féltékeny udvarló, hanem a szerelem tárgya volt. Olyan vadászterületeken, hol az ivarok között nagy aránytalanság van, hol aránytalanul több a kan mint a nőstény, igen gyakori, hogy egy-egy nőstényt a kanok addig üznek,

* Az Amerika mérsékelt részeiben előforduló *Lepus Americanus* testalkatát és tulajdonságait tekintve, valódi nyúl. De miután alakja és színe után a vad üregi nyúlhoz inkább hasonlít, mint az európai közönséges nyúlhoz (a mi nyulunk hossza 2 láb, súlya 6—8 font; az amerikaié 18 hüvelyk és súlya 2 font, angol mérték szerint), az európai bevándorlók üregi nyúlnak — Rabitt — szokták nevezni s ezen elnevezés az Egyesült-Államokban általánossá vált, habár ott vad üregi nyulak nincsenek.

Ezen közönséges amerikai nyúlön kívül van egy másik faj is, mely mint az óvilági *L. variabilis* színét télen és nyáron változtatja, még pedig télen vagy egészen vagy részben. Ezt Amerikában fehér üregi nyúlnak nevezik s a természettudósok a *L. variabilis*-től mint *L. Virginianus*-t különböztetik meg. Ez Virginiában néha, de Canadától a Hudson öböljig rendszeren előfordul.

Ezen jegyzet Herbertnek »Field Sports in the United States« című munkájából van véve.

kínoznak udvarlásukkal, míg teljesen elgyengül és mozdulni sem bír. Ekkor a kanok szerelemittasan nekiesnek s mellső lábaikkal-addig tépik és karmolják szerelmük szerencsétlen tárgyát, míg majdnem egészen megkopasztva elpusztul, mint ezt a következő eset bizonyítja: »Egy poseni vadászattulajdonosnak a vadőre 1865. március elején egy elhullott nyulat hozott be, melynek testéről részint a gyapjú hiányzott, részint nyílt sebekkel volt borítva, miből tisztán látszott, hogy az állat ilynemű kegyetlenségnek esett áldozatul. A tettes személyével nem volt tisztában, de néhány nap lefolyása után lehullott a titok fátyola a tavasszal hat-, nyolcszoros értéket képviselő nőténynyúl halála okáról, mert a vadőr ismét hozott egy hasonló módon meggyilkolt anyanyulat, melynek méhében 4 félig kifejlődött ébrény volt. A vadőr azon reggel, midőn a második áldozatot találta, észrevette, hogy egy kan a szokott módon kergetőzve udvarol egy nyúlkisasszonynak, láthatólag azon komoly szándékkal, hogy ezt az ismert, vagy még nem izlelt szerelemre csábítsa. De valahányszor a szerelemszomjas gavallér szerelmi vágyát elérte, hölgyét mellső lábaival oly kegyetlenül megtépázta, hogy gyapjuja 200—300 lépésnyi területen repült szét s emellett fogait is a leggaládabbul használta. Természetesen a nőtény az ilynemű kedveskedés elől a leggyorsabb iramban igyekezett menekülni, de kegyetlen imádója, erőteljes legény lévén, folyton sarkában volt s végre a nőtény teljesen kimerülve megadta magát sorsának. Midőn a vadőr, ezen kegyetlen játéknak végét akarva szakítani, odament, az elkínzott állat kiadta páráját — tehát gyilkosság szerelemből, mert féltékenységre ok nem volt, miután a szóban lévő területen az ivarok között meglehetősen volt az arány.«

E sorok írója évekkal ezelőtt szintén észlelt hasonlót. Az erdőből kilépve, az erdő szélétől mintegy 100 lépésnyire, 4 nyulat látott egy kupacban hevesen pepecselni és mozogni. Midőn feljűk közeledett a négy nyúl szétszaladt, egy ötödik pedig, egy nőtény nyúl, mely még némiképpen élt ugyan, de oly erőteljesen és gyatrán feküdt a helyszínén, hogy a legkisebb ellentállást sem mutatta, midőn felvette. Véknyci, combjai, de különösen a tarkója egészen le voltak kopasztva és véresre voltak karmolva, köröskörül az egész hely kitépott gyapjujával volt behintve. Miután a szegény pára még életjelt adott, hazavitte s éjjelre egy istállóba tette. Már útközben kezdett felelevenedni s reggelre az istállóban annyira helyrejött, hogy reggel alig lehetett megfogni. Szabadon bocsátva, remélhetőleg megmentőjének jótéteményét termékenységével hálálta meg.

A nyulnak bakzási helyeit a kitépott gyapjú jelzi; erről lehet biztosan megtudni, hogy a bakzás kezdetét vette. A bakzást ugyanis nem az időszak, hanem az időjárás határozza meg; enyhe télen hasonlíthatatlanul korábban, néha már januárban, kezdődik, szigorú télen ellenben, kivált ha magas hó borítja a földet és a vad nehezen jut táplálékhoz, néha csak márciusban.

A bakzás rendes idejűl február hónap tekinthető. A repce és lóher a nemiöszönt nagyban élesztik, hol tehát sok repce és lóher van, ott a bakzási idő korábban kezdődik, úgyszintén oly vadászterületeken is, hol a nyulakat

télen bőségesen etetik. A »Wild und Hund« 1896. évi 3-ik számában említi, hogy egy, Brandenburgban 1895. december 30-án tartott hajtóvadászaton olyan pocos nyulat lőttek, mely körülbelül 8 nap mulva megfiadzott volna.

A bakzás idején a legjobb alkalom nyílik annak megfigyelésére, hogy milyen az arány a kan- és nősténynyulak között.

Az ivarak aránya rendkívül feltűnő és nyúlgazdag területeken nem ritkán láthatni, hogy egy nőstény után hat—nyolc kan baktat. Azonban az ilyen egyes esetekből nem szabad az egészre következtetni, mert a nyulak oly jelentékeny szaporodása bajosan volna elképzelhető, hacsak minden hatodik, nyolcadik volna nőstény — s ebben kételkedhetni is, míg az ellenkező bebizonyítva nincsen.

Az ilyen eltérést az ivarak számarányában különben csakis a bakzási idő kezdetén észlelhetni, mikor a nemiösztön a legerősebb. Később két, három, de többnyire csak egyetlen kan követi a nőstényt, úgy hogy néha úgy látszik, mintha a természet ébredésének multán a nemi ösztön gyengült volna. Azt, hogy a nősténynyúl, eltérőleg a többi emlősöktől, még akkor is folytatja a bakzást, midőn már megvan termékenyítve, nem észleltem ugyan, de hogy így van, bizonyítja azon körülmény, miszerint ezen állatok méhében már találtak itt-ott kétféle méhmagzatot.

Az újabb természettudomány ezen utótermékenyítést azonban nem ismeri el.

A vadnemek pathológiai bonctana még sok tekintetben felvilágosításra szorul; a vadászok azonban, kiknek a vad felbontása és feldarabolása alkalmával a legtöbb alkalmuk van észleleteket tenni s ezekkel a tudományt gyarapítani, a legtöbb esetben éppen nem bírnak a szükséges előismeretekkel s így igen sok érdekes eset a tudományra nézve teljesen elvesz.

Itt látszik helyén lévőnek a nyulak koresképződéseiről és korcsszülötteiről szólni. Leggyakoribb koresképződmények azok, melyek a színre és a fogképződésre vonatkoznak, a több mint négylábú, a kétfejű és összenőtt nyulak szintén nem ritkák. Sokkal ritkábbak az ú. n. hermafroditák, mi különben még ma is nyílt kérdés.

A színváltozatokat illetőleg vannak: 1. Fekete vagy egészen barna nyulak, melyek azonban a legritkább színváltozatok. *Thüngen* báró szerint *Düring* erdőmester 1831-ben Rotenburg mellett lőtt ilyen példányt. 2. Vöröses nyulak gyakoriabbak; ezek rókavörösek, vörössárgák, fakósárgák, és sárgák. Ugyanazon író szerint ilyen színű nyulak állandóan találhatók »Rothenberge«-n és környékén; az ottani talaj agyagos és feltűnő vörös színű. Hessen-Darmstadtban ezen színváltozat szintén előfordul és Bécs mellett is lőttek 1872 augusztus havában olyant, melynek a szemcsillagja vörös és szőre feltűnő sárga volt; 1884. telén pedig Hultschin mellett Posenben egészen hasonló világosvörös színű és vörös pupillájú került terítékre. 3. Szürke és fehér foltos nyulak. *Nordenflycht* báró 1873-ban majdnem egészen rendes színű nyulat lőtt, melynek a hátán egy és a jobb oldalán két, körülbelül tallér nagyságú hófehér folt volt; ezen nyúlnak a praeparált bőre most is egészen jó karban van. 1884-ben

egy fehér foltos törzsű, fehér fejű, fehér fülű és fehér első lábú nyulat lőttek; *Thüngen* szerint Sziléziában 1873-ban egészen szabályosan, fekete, fehéren tarkázott nyúl esett; továbbá Bowinkel-nél Brandenburgban egy olyan került terítékre, melynek előlábai, lapockái, a fél háta fehér volt és homlokán sziv-alakú fehér csillaggal birt. A soproni áll. főrealiskola természetrajzi szertárában egy egészen világosszürke, majdnem fehér példány van, melyet N.-Czenken lőttek. 4. A fehér homlokesillagú és fehér lábú nyulak nem éppen ritkák. 5. Az egészen fehér nyulak ritkák; nem tévesztendőek ugyanis össze a havasi nyúllal, hanem mint a mi közönséges nyúlunk színváltozatai gyanánt tekintendőek; néha ezeknek a hátán szürke, olykor ezüstszürke sáv húzódik végig. Ilyent lőttek 1791-ben Marburg vidékén és egy egészen fehéret 1834-ben késő ősszel a bruchsalii főerdészség odenheimi pagonyában egy hajtóvadászat alkalmával. 1873-ban szeptember végével Szászországban Trohburg közelében egy hófehér nyúl került terítékre és 1882-ben december 30-án Mehrentinben Woldenberg mellett (Neumark) egy egészen fehér fejű. Gänsefurtban a *Trotha* őrnagy vadászterületén pár év előtt körvadászaton egy fehér nyulat lőttek. Ezen példány fejének mindkét oldala és a háta világosszürke árnyalattal birt, különben tiszta fehér volt és az albinók azon jellegző tulajdonságát is mutatta, hogy fajrokonainál kisebb volt. Bolza Géza gróf tiszakürti uradalmában 1897 őszén körvadászat alkalmával egy albinó került terítékre. Végre fel- emlíendő 6. az ú. n. hegyi nyúl, melynek gyapja a torkán feketebarna vagy egészen fekete. És különös, hogy a fertőmelléki Hany turfás részein a nyulaknak toroka, szügye és lábai szintén feketék.

Dr. Altum tanár a »Forstzoologie« c. munkájában a nyulak színváltozatait illetőleg a következőket mondja: »Az északi színezettől eltérők és ezzel össze nem tévesztendőek az itt-ott előforduló világos színeltérések, mit leucismusnak neveznek. Tökéletes leucismus esetek nálunk nagyon ritkák; én hazából csakis egyetlen esetet ismerek; úgyszintén a tökéletlenebb albinók is ritkaság számba mennek. Ilyent az intézeti gyűjteményünk az utóbbi években két példányt kapott, egyet *Kirchner* főerdésztől Rogelwitzből és a másikat *Wörmbke* főerdészjelöltől Oldeslowból; ezek közül az első zsemlesárga, a második fehérsárga. Mindkettő határozottan a leucismus közé számítandó és semmi esetre sem lehet északi, illetve keleti változatnak tekinteni. — Ezeknél megvan a fülek fekete csúcsa és a bokréta felső fekete része, míg amazoknál mindkettő és a test többi felső részei is sárgásak. Ezen aberrációkhoz számíthatom azon fehér példányt is, mely Münsterlandból származik és melynek hátsó lábai és fülei egérfakó színűek. A melanismus esetei előttem ismeretlenek, csak egyszer hallottam említést egy »majdnem fekete nyúlról«.

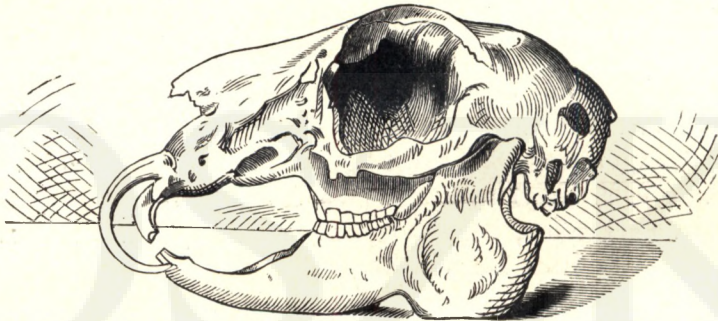
Walterskirchen báró Angliában Shrewsbury-ben és Csehországban 1884-ben egy-egy fekete nyulat lőtt. Úgyszintén Sziléziában és Markban is ejtettek el fekete nyulat.

Mint már említettük, a nyúlnál a torzszülöttek, különösen pedig a rendellenes fogképződés elég gyakori s ilyenekről a vadászati folyóiratokban elég-szer van említés téve. Kétnyelvű nyulak, agyarasok, melyeknek a metszőfogai

a szájból kiállanak, kétfejűek, három-, öt- vagy több lábúak, illetve láb-durványuak nem nagy ritkaságok. Az ismeretes *Riedinger*-féle rézmetszetek 10-ik és 64-ik lapján a vadkan agyarihoz hasonló rendellenes fogképződés látható. A *Wildungen*-féle »Jahrbücher für Forst- und Jagdliebhaber« c. folyóirat 1798. évfolyamában szintén látható egy ilyen agyaras nyúl és a szerző a 4. lapon a fogrendszer rendellenességeiről, mint ismeretes tényről beszél. A 12. ábra a nyúl ezen rendellenes fogképződését mutatja.

A *torzszülöttek* egy pár érdekes esetét is felhozhatni. Egy trágyadombon egy munkás egy fiatal eleven nyulacsakára lépett s agyonnyomta. A közelebbi vizsgálatnál kiderült, hogy az agyontíport állat tulajdonképpen két nyúl volt 8 lábbal, melyek a mellcsontnál úgy voltak összenőve, mint a siami ikrek.

1871 márciusában az utrecht-i tartományban egy, körülbelül 8 napos nyúltorzot fogtak, mely azonban egy pár óra múlva elpusztult. Ez a rekeszizomig egész rendes fejlődésű volt, innen a gerince két részre oszlott s két



12. ábra. Rendellenes fogazatú nyúlkoponya.

hátsó testtel bírt, melyek mindenike magában véve egészen rendes fejlődést mutatott, csak ott, hol a gerincoszlop ketté vált, volt látható egy rendes képződésű, felfelé álló mellsőláb.

1876 tavaszán egy mezei munkás sajátságos nyúltorzszülöttet fogott. Két nyúl úgy nőtt össze, hogy az egyik egészen rendes fejlődésű nyúl hasbőréhez egy másik nyúl hátsó része lazán csüngve oda volt nőve. Amennyire külsőleg tapintás útján meg lehetett itélni, az utóbbinál a teljesen kifejlődött, de kissé visszamaradt hátsó végtagok medencecsontjai megvoltak, de a gerincoszlop hiányzott. A kifejlődött nyúl mellső végtagjai között még két mellső láb volt látható, melyek az ujjakig össze voltak nőve és nyilván a jobban kifejlődött hátsó végtagokhoz tartoztak. A torzszülöttet a darmstadti állattani múzeumba küldték be.

Granseeben (Brandenburg) *Wirth* cukrász tulajdonában állítólag egy olyan nyúl-süldő lenne, melynek feltűnő erős feje, 3 füle, két hátsó teste és 6 lába van; a hátán, hol a két hátsó testrész elválik, még 2 láb és 2 fül látható. Ezt a nyulat 1885 tavaszán egy eb fogta és élve hozta el; felbontása alkalmával kitűnt, hogy egy szíve, egy tüdeje, de mindkét hátsó részében egy-egy pár veséje volt.

Az eberswaldei erdészeti akadémia természetráji gyűjteményének 1885-ben a rokíttén vadászlaból olyan nyulat küldtek be, melynek feje közepén egytlen rendkívl nagy szeme (cyklopszem), négy füle és hét lába volt, de szájnílása híányzott.

Mi végre az *agancsos nyulak* meséjét ílleti, meg kell jegyeznlünk, hogy az agancsos nyúlkoponyák vagy a tréfa, vagy a szédelgés termékei és ha *Flemming* a rézmetszetein (agancsos nyulak képei) és *Riedinger* is agancsos nyulakról mesélnek, ez koruk babonaságának tudandó be. (*Flemming*: »Vollkommener deutscher Jäger und Fischer« 1719 és *Riedinger* rézmetszetei, Augsburg 1740.) A vadászírodalom más autorításai a követezőleg nyilatkoznak: *Döbel* szerint »az agancsos nyulak előfordulása vagy mese, vagy csalás«. *Dietrich a. d. Winkell* így nyilatkozik: »Mint igen különös játékát a természetnek említi fel több természetráji író az agancsos nyulakat. Az ílyenek létezésének lehetetlenségét *Wildungen* »Feierabenden« III. füzetének 21. lapján elég világoosan kimutatja«. Végre *Behlen* szerint »Más rendellenességek sem ritkák; a természetráji gyűjteményekben lévő agancsos nyulak azonban eredetileg tréfás alakok, mint az *avis jocus* a kitömött madarak között«.

Wildungen a »Weidmanns Feierabenden« c. munkájában a követezőket mondja: »Anatómiai lehetetlenség, hogy a nyúl fején az őz fejdíszéhez alakra és belső szerkezetre csak valamennyire is hasonló természetes szarvképződmény lehessen, mennyiben a nyúl homlokcsontja igen keskeny, az ílynemű szarvakat tehát legrosszabb esetben nem valódiaknak kell tekinteni. Hogy azonban itt vagy ott talán akadt olyan, amelyiknek a fején, ha nem is valódi szarvak, még kevésbbé agancsok, hanem külsőleg szarvalakú homlokcsontkinövésék voltak, nem akarom tagadásba venni s lehetetlennek nyilvánítani. Ílyen koponyák, melyeknek valódiságát bizonyos tekintetben, mindenesetre nem igen lehet felismerni, a régi időben egyik vagy másik természetráji múzeumba kerülhettek. Valószínű az is, hogy ezeknek a magas értékéről szálló hírek és kiválólag a nagy árak, melyeket egyes műkedvelők ílyen természeti ritkaságokért fizettek is, egyes ravasz spekulánsokat arra csábítottak, hogy ílyen nyúlagancsokat mesterségesen készítsenek, vagy éppen feltűnő őzagancseltorzulásokat mint különösen feltűnő nyúlagancsokat adjanak el, felhasználva azon kornak ílyen ritkaságok utáni kapkodását. Az ílyen ál-nyúlagancsok mellé csatolt okmányok szintén csakis oly hítelesek lehetnek, mint az agancsok, vagy pedig hamis, esetleg megtévesztett tanuk előtt állították ki. Csakis így lehet a biztosan őzagancsoknak ismert állítólagos nyúlagancsok jelenségét megfejtteni.«

Wildungen említett művében ezen tárgyat a követező szellemes epigrammban teszi nevetségessé:

A. Hallottad-e hírért agancsos nyulaknak?
Való volna-e, hogy ílyenek is vannak?

B. Négy lábút ílyent még soh'se látott senki;
Ha kétlábút akarsz, nem is kell keresni!

Hogy az agancsos nyulak létezése itt-ott tévedésen alapulhat, a következő eset bizonyítja: »Látszólag agancsos nyúl! Egy hajtóvadászat alkalmával egy nyúl, melynek a két füle között egy felálló tárgy, látszólag agancstő volt látható, egyenesen nekem szaladt. Azonnal az agancsos nyulak meséje jutott eszembe s a legnagyobb kíváncsisággal siettem a szerencsésen elejtett nyulamhoz. A tökéletes csalódás azonban meglepett. A nyúlnak ugyanis az egyik füle tövig be volt hasadva és a belső fele keskeny és hegyes lévén, messziről egészen úgy látszott, mintha a két füle között agancsa nőtt volna.«

A nőténynyúl a termékenyítés után körülbelül négy hétre fiadzik. A fiatalok azonnal látnak s számuk rendszeren kettő, három vagy négy, ritkábban öt, ámbár ezt már többször észlelték, sőt azt is, hogy a nyúlfiak száma még nagyobb is volt. Így dr. S. W.-ben, ki nagyon figyelmes észlelő, többször, nevezetesen 1840-ben kétszer, talált ötöt és az 1837-iki kitünő nyúlesztendőben egy alkalommal éppen hatot talált egy vacokban, ez utóbbit azonban a legritkább esetek közé lehet számítani.

1850 július havában *Solms Braunfels* herceg vadásza egy törözött nyulat talált, melynek méhében *tizenhárom* fióka volt.

Az erdei nyúl gyakran a vén törzsek üregeibe, a lehullott és összehalmazódott lomb közé, a legnagyobb, alacsony sűrűségbe, a mezei nyúl nőténye pedig lóherbe, magas fübe, mezei bozótokba, meleg mesgyékbe, száraz árkokba és trágyadombok tövébe szokott fiazni, talán mivel az anyai gondosság arra vezeti, hogy csakis a trágyadomb nyujt némi oltalmat fiainak. Pedig éppen ellenkezőleg, mert a mezőn minden róka, minden varjú stb. előszeretettel keresi fel a trágyadombokat. A vacok nagyon egyszerű, a legtöbb esetben egy hosszúkás-kerek mélyedés, mely rendszeren mohával, apró lombbal, néha az anya kitépott hasgyapjújával van kipárnázva.

Valóban meglepő, hogy még egyetlen természettudósnak vagy vadásznak sem sikerült biztosan kikutatni, vajjon a fiatalok mennyi ideig szopnak! *Mellin* gróf ugyan »Versuch einer Anweisung zur Anlegung der Wildbahnen« (Berlin, 1779. 181. l.) c. könyvében azt állítja, hogy a nyúlfiókák húsz napig élveznék az anyatejet, de hozzáteszi, hogy azért a legtöbb vadász szerint a szopatási idő 3—4 nap. Miután nem mondja, hogy állítása valódi észlelésen alapul, nem vehető feltétlen hitelesnek. Ha tekintetbe vesszük azon tapasztaláson alapuló tényt, miszerint a nőtény a fiadás után közvetlenül ismét bakzani kezd, ha fontolóra vesszük azt a körülményt, hogy csak ritkán található fiaival, vagy azok közvetlen közelében: azt kell hinnünk, hogy ezekkel nagyon keveset törődik, csak az első négy-öt napon s ekkor nem oly gyakran szopatja, mint más emlős állatok.

A nyúlállományra, a rókák és törözők túlságos elszaporodásától eltekintve, semmi sem oly káros és hátrányos, mint több egymásutáni enyhe tél, melyeket késő tavaszig tartó hideg időjárás, közbe-közbe havazással követ.

A bakzás idejére, mint említettük, az időjárás nagy befolyással van; ha ez valamelyik évben már februárban, vagy éppen januárban kezdetét veszi, akkor ennek hátrányos volta a nyúlállományra minden figyelmes észlelő előtt



világos. Ha nem is hisszük azt, mit némely vadászok állítanak, hogy t. i. a nősténynyúl ivarszervei, ha nagy hidegben kölykezik, elsenyvednek, sőt a nyulak bele is veszhetnek, de mindenesetre természetlenség a következménye; ha tehát nem is fogadjuk el feltétlenül ezt a hipotézist, annyi azonban mégis bizonyos, hogy 100 fanyúl közül, melyek nagy hidegben vagy havazás alkalmával láttak napvilágot, alig marad 15—20 életben. Többre számítani semmi esetre sem szabad, mert még azok közül is, melyek a kölykezéskor száraz, de hideg, fagyott talajra jutottak, csak egyesek maradhatnak meg, mert ezen apró, érzékeny és tehetetlen teremtmények, milyenek az éppen világra jött nyulacskák, nem képesek a hideggel és az idő viszontagságaival dacolni. A meleg és hideg hőmérséklet közötti átmenet igen éles, a fiatal állat rögtön megdermed s elpusztul, annál is inkább, mert nehéz lenne a nőstény nyúlra ráfogni, hogy fiai ápolásában valami nagy figyelmet és gondosságot fejtené ki. A száraz hideg azonban távolról sem olyan ártalmas, mint a tartós nedvesség.

Bármilyen könnyelmű lenne is azonban az anyanyúl, alig hihető, hogy az anyai gondosság nélkül ezen tehetetlen teremtmények, melyek mint az apró madarak összebújva, csendesesen meghúzódnak s nem mozognak, — megélhetnének. Ez annál hihetlenebbnek látszik, mert tavasszal akárhányszor olyan időben jönnek a világra, mikor még semmi alkalmas táplálékot nem találhatnak. Azt állítják ugyan, hogy az anya testéből kivágott fanyúl mihelyt megszárad, tisztítani kezdi magát s megindul, azonban azok, melyeket *Nordenflycht* talált, mind csendesesen, mozdulatlanul feküdtek vackukban.

Ismételve hangsúlyozza tehát, hogy nagyon feltűnő, miszerint éppen ilyen állatnak a természetrajza homályos, melyet a vadászok egész éven át észlelhetnek; mindenesetre kívánatos volna ezen irányban behatóbb vizsgálatokat és észleleteket eszközölni, mint eddig. Ezen kérdést talán szelidített vagy fogságban lévő nyulakon lehetne tanulmányozni. A szabadban, dacára

minden fáradságának, nem sikerült, úgy hogy azt kell hinni, miszerint az anyanyúl főképp éj idején szoptatja fiait.

A fiatal nyúl, még süldő korában is ritkán hagyja el születési helyét; az ebek által üldözötve, visszatér oda, honnan felzavarták; ezen ragaszkodás megszokott helyéhez sokkal jobban nyilvánul a nyúlnál mint bármely más állatnál.

Míg a fanyúl életének első időszakát, kivéve azon időt, midőn táplálék után jár, majdnem mozdulatlanul tölti, félig kinőtt korában tele van a fiatal-ság jókedvűségével és valóban élvezet alkonyatkor az erdő szélén bohókás játszadozásukban, ugrándozásaikban gyönyörködni. A fiatal nyúl süldő korában könnyen megkülönböztethető az öregektől, de ha már nagykorú lett, csak a figyelmes észlelő képes felismerni. A fiatal süldők rendszeren együtt maradnak s nem hagyják el születési helyöket; ha mindenik külön vackot kapar is magának, meglehetősen biztossággal számíthatunk arra, hogy ahol egy fiatal nyulat találunk, közelében van egy-két testvérkéje is; a kinőtt süldők azonban elválnak egymástól.

A fiatal nyúl aszerint, amilyen az éghajlat és táplálék, 12, illetve 15 hónap alatt fejlődik ki teljesen, habár már hat hónapos korában szaporodásképes.

A fiatal kor ismertető jelei a következők: 1. a szőr színe és 2. futásának módja, közvetlen a fekvésből való kipattanás után. A fiatal nyúl hátán a szőrözet rendszeren világosabb és fehérebb mint az öregeké, melyeknek színe, különösen a kanoké, inkább a vörösesebe játszik. Továbbá a fiatal nyúl a kiugrás pillanatában lehetőleg bujni igyekszik az elől, ki kiugratta, füleit hátra csapva mintegy ellopja magát s igen gyakran közvetlen egymásután több cselugrást tesz, míg az öreg nyúl egyenes irányban iramodik tovább. Este az erdő szélén, midőn a nyulak legelni vonulnak, a fiatalok pajzán ugrándozásukról azonnal felismerhetők, mert az öregek nagy szüneteket tartva baktatnak előre. A fiatalság biztos jelének tekinthetni, ha az eb által üldözött nyúl mindjárt visszatér oda, hol a fekvése volt, különösen, ha ezen visszatérést rövid idő alatt többször ismétli.

Habár a nyulnak ragaszkodása születési helyéhez ismeretes, mégis valószínű, hogy ezen ragaszkodás az első életévén túl megszűnik. Bármennyire igaz legyen is, hogy a fiatal nyúl élete első idejében mindig ott tartózkodik, hol a világra jött s dacára, hogy ezt már minden vadász többször tapasztalhatta, az öregekről, egyes eseteket kivéve, még sem lehet ezt állítani, mert a tartózkodási hely megválasztása sok oly tényezőtől függ, milyenek főképp az időjárás, szél és táplálék.

És most eljutottunk a legnehezebb feladathoz, a kan és nőstény nyúl megkülönböztetésének kérdéséhez. Tavasztól őszig a figyelmes észlelő alig tévedhet, de ősztől kezdve a megkülönböztetés napról-napra nehezebb s télen majdnem lehetetlen.

A kannak egyetlen, meglehetősen biztos ismertető jele a bokrétájával való ismeretes csettintés; hátsó részét gyakran ferdén tartja és általában gyorsabban szalad, mint a nőstény. Minden félreértés elkerülése céljából azonban

megjegyzendő, hogy a kipattanás utáni első 4—6 ugrás alatt a nőstény is magasra tartja bokrétáját, sőt egy párszor csettint is vele, de ezt aztán sohasem folytatja, hanem bokrétáját lecsapja, minek következtében hosszabbnak látszik, mint a kané.

A nősténynyúl futása továbbá *Nordenflycht* észleletei szerint, melyeket azonban maga sem tart teljesen megdönthetetlennek s inkább megbíráls végett közöl, lassubb és nem oly folytonos, továbbá tartása egyenletesebb.

Feje nagyobb, törzse hosszabb, hasa alacsonyabb és fehérebb s hátulját soha sem tartja ferdén, hanem egyenesen.

A különböző ivarok színezetét illetőleg a vadászati íróknál ellentmondásokat találunk. Míg ugyanis *Mellin* »Versuch einer Anleitung zur Anlegung von Wildbahnen« c. művében azt állítja, hogy a kan nyáron fehéres, a nőstény vörös, addig *Winkell* »Handbuch«-jában éppen az ellenkezőt mondja, a nőstény oldalán a szőrözet világosabb, a kannak lapockáin inkább barnavörös. *Nordenflycht* tapasztalatai szintén *Winkell* nézetét igazolják.

A felsorolt ismérvek alapján, míg hó nincsen, a szabad mezőn a közelben felkelő nyulat meglehetősen biztonsággal felismerhetni.

Nem hagyhatni felemlítés nélkül azon meglehetősen általánosságban elfogadott jelt sem, hogy a nősténynyúl, kivált ha pocakos, midőn a vackában fekszik, füleit jobban szétterpesztve tartja és jobban lelógatja mint a kan. Csakhogy ezen jelnél az a bökkenő, hogy a korrekt vadásznak olyan időben, midőn még pocakos nyulak vannak, nem volna szabad nyúlra vadásznia. A nyulak korai mérsárlása csak ott történik, hol a puskások *lödühe* minden józan gondolkodást háttérbe szorít, vagy hol a vadászszemélyzetnek a vadlelövés kötelessége, de rosszul van fizetve, tehát a lőpénz kedvéért mindenre lő, mi él és mozog; vagy végre hol a kopózás, sajnos, még mindig dívik s hol a vadászat legnagyobb kárára mindenik puskás csak azt nézi, hogy valami neki is jusson a tarisznyájába, illetve a tálába.

Ki a nyúl ivarának megkülönböztetését meg akarja tanulni, az vegyen jól szemügyre minden nyulat, mely közelébe kerül, különösen azokat, melyek vadászat idején egyenesen feléje tartanak, hogy elejtés esetén azonnal meggyőződést szerezhessen előzetes észleletének helyességéről.

Észlelje különös figyelemmel továbbá akkor a nyulakat, midőn a nemi ösztön már nyilvánul és a már meglehetősen duzzadt herék az ivar megkülönböztetését nagyon megkönnyítik; végre bakzás idején keresse fel azon helyeket, hol a nyulak sokszor ide-oda kergetőznek s észlelje azok külemét osztatlan figyelemmel.

Az ivarok megkülönböztetéséhez mindenesetre nagy és folytonos gyakorlat szükséges s erre legjobb alkalom a les, mert a nyugodtan kivonuló nyulak észlelésére és összehasonlítására itt sokkal több alkalom kínálkozik mint a vadászat bármely más neménél. Gyenge nyúlállományú területen alig lehetséges kellő gyakorlottságra szert tenni, s habár gazdag nyúlállomány mellett hamarabb lehetséges, mégis be kell ismerni, hogy nagyon kevés azon vadászok száma, kik ebben tűrhető jártassággal bírnak.

Minden nehézség dacára, folytonos igyekezettel lassankint mégis el lehet érni, hogy legalább a bakzás idején meg tudjuk az ivarokat különböztetni, miáltal sok olyan anyanyúl marad életben, melyek különben áldozatul estek volna. Pedig az, hogy a hasznos *nőstény vadnak* kímélése a vadászatra mily nagyfontosságú, mindenki előtt ismeretes.

Habár tagadhatatlan, hogy hazánkban nagy azon vadászterületeknek a száma, melyeket jogosan »nyúlmenteseknek« mondhatunk, végiglapozva a »Vadászlap« utóbbi évfolyamait, mégis arról győződhetünk meg, hogy az ország legnagyobb részében az évi lelövés emelkedést mutat s nem kevés azon gondozott területek száma, hol a téli vadászatok alkalmával 1000—3000 nyúl kerül terítékre, sőt olyanok is vannak hol 1000—1500 darab egyetlen napon is esik.

A süttöri béruradalom területén, Sopronmegyében 1895-ben lövetett 1065 darab nyúl;

Zichy János gróf újfalusi vadászterületén 1895. évben 1395 darab nyúl;

Wenckheim Frigyes gróf lébény-sz.-miklósi uradalmához tartozó vadászterületeken 1895. évben 3965 darab nyúl;

Vay Dénes báró majorházi uradalmához tartozó vadászterületeken esett 1896-ban 1388 darab mezei nyúl;

Erdödi Ferenc gróf galgóci és pöstyéni uradalmában esett 1896-ban 5189 darab nyúl;

Wenckheim Frigyes gróf pósteleki, szöllősi, békési, kígyósi, székudvari, lébény-sz.-miklósi és borossebesi uradalmaiban 1896-ban 13.511 darab nyúl;

Széchenyi Ferenc gróf tarnócai uradalmában 1896-ban 1782 darab nyúl esett;

Festetics Tasziló gróf csurgói uradalmában 1896-ban 2242 darab, taranyi uradalmában 1181 darab, az összes uradalmaiban 6350 darab nyúl került terítékre.

Zichy Jenő gróf fehérmegyei uradalmában 14 puskás 1896 december havában 4 nap alatt 1000 nyulat, 700 fácánkakast és 150 foglyot lőtt.

A p.-n.-szt.-tamási uradalomban két vonalhajtásban 1896 december 19-én 622 nyúl került terítékre.

1896 december 9-én és 10-én a murányi vadásztársaság 1258 nyulat és 140 darab foglyot lőtt.

A belicai és pribiszlaveci községi vadászterületeken (Zala m.) 1896 decemberben két nap alatt 600 darab nyúl esett.

Sopronmegyében nem egy bérelt vadászterület van, melyen a napi körvadászat 500—600 nyulat eredményez.

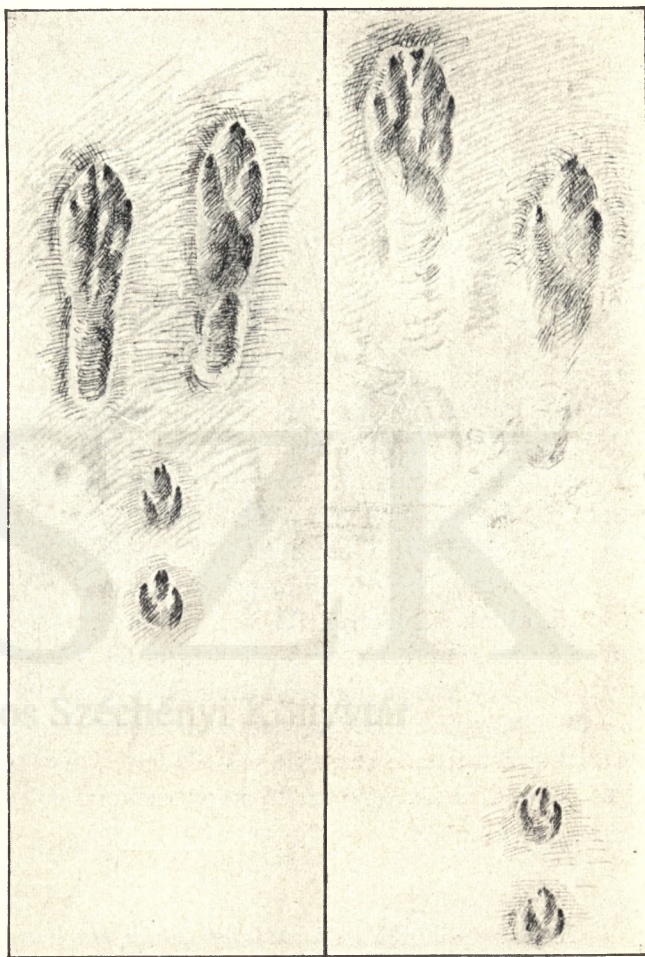
Összehasonlítva ezen szemelvényeket ezen munka eredetijében jelzett eredményekkel, bátran állíthatjuk, hogy hazánk egyes területei az apróvad tekintetében is messze túlszárnyalják Németországot s átlagosan is egyenrangúnak vehetők ezzel.

Mielőtt a nyúl vadászat különböző módjainak leírására áttérnék, szükséges a nyúl csapájának beható tárgyalása s ezt megelőzőleg, megérthetős szempontjából, a nyúl különböző *járásmódjainak* ismertetése.

Tudvalevőleg a nyúl hátulja magasabb mint az eleje, mit a lónál vagy ebnél »előredült«-nek mondunk, azaz hátsó végtagjai hosszabbak mint a mellsők és hátának hátsó része a kereszttájon jelentékenyen magasabb mint a marja. Ezen jelenségből magyarázható meg a nyúl különböző helyváltoztatási módja, továbbá feltűnő gyorsasága és kitartása. A nyúl helyváltoztatási módjai a »csúszás«, a »baktatás« és az »iramlás«; ez utóbbit »szaladás«-nak, »futás«-nak is mondják.

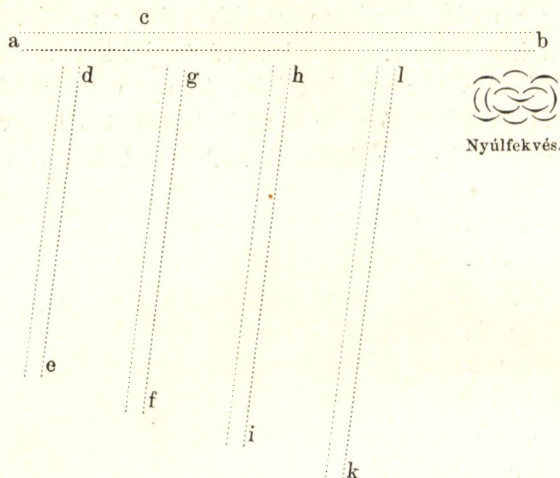
Ha a nyúl legelés közben mellső lábait lassankint annyira előre rakja, hogy teste egészen kinyúl s aztán hátulját utánahúzza, vagy jobban mondva ezzel utána csúszik, akkor azt mondjuk róla, hogy »csúszik«. »Baktatás« alatt azon mozgását értjük, mi más állatnál az ügetés vagy kocogás. Ezen rövid vágatásszerű helyzetváltoztatást »vonulás«-nak is nevezik, azaz vadászosan azt mondják, a nyúl »baktatva vonul« legelőre, vagy a hajtás kezdetén felriasztva ide-oda »baktat«, mintha nem volna tisztában, vajjon »meghúzza-e magát« vagy valami más módon szabaduljon a bajtól. Végre »iramodás« alatt a leggyorsabb helyváltoztatását értjük, midőn folytonos nagy szökelléssel s 6—8 lábnyi ugrásokkal vágatva »szalad«. A nyúl helyváltoztatása, legyen az nyugodt vagy iramodó, mindig ugrásszerű: a baktatásnál rövid, az iramodásnál nagy ugrásokkal történik.

Futás közben a nyúl a testét mindig hátulról tolja előre, azaz ugróival dobja előre magát s hátsó lábait a mellsők csapája elé rakja (l. a 13. ábrát). Ez minden nyúlcsapán tisztán felismerhető, mert a hátsó lábainak nyoma jelentékenyen hosszabb és szélesebb mint az elsőké. Hosszabb azért, mert a nyúl hátsó végtagjainak nemcsak az ujjjaival, hanem az egész talpával a sarok-



13. ábra. A csúszó és baktató nyúl csapája.

14. ábra. Az iramló nyúl csapája.



15. ábra. A nyúl cseljárása és cselugrása.

csontig érinti a földet. Első lábait egymás elé rakja s azért ezeknek nyoma minden járásmódnál majdnem egy egyenes vonalban van. Másképp áll ez a hátsó lábakkal; ezeknek nyoma nyugodt járás alkalmával, midőn baktat, egymás mellett és a mellső lábak előtt van (13. ábra); ellenben iramodás alkalmával a hátsó lábak nyomai rézsütösen vannak egymás mellett, még pedig a jobb lábé valamivel a bal előtt (14. ábra).

Ismeretes, hogy a nyúl, mielőtt vackában meghúzódnék, cselet vet, mint ez a 15. ábrán képletesen fel van tüntetve. *a*-tól *b* felé haladva, ha *b* közelében akar megbújni, akkor *b*-nél megfordul s visszavonul körülbelül *c*-ig. Innen egy pár lépés hosszú ugrással átugrik *d*-ig s többé-kevésbé rézsütos irányban 15—20 lépésnyire *e* pontig halad, honnan átugrik *f*-be; innen elészalad *g*-ig, itt cselugrást tesz *h*-hoz, honnan elvonul *i* pontig, *i*-től átugrik *k*-hoz, végre eljut *l*-hez, honnan egy utolsó nagy cselugrással vackába jut.

Áttérve a különböző *vadászati módok* leírására, lássuk először az úgynevezett *lesvadászatot*. Akárhányszor *gyönge* nevetési inger fogja el az embert, midőn a különböző fontos tanácsokat hallja, melyekkel a fiatal kezdő vadászokat egész komolysággal szokták ellátni, midőn először akarnak szerencsét próbálni *a lesen*.

»Mielőtt még a vadászat ideje megjönne«, így hangzik a kezdőknek adott egyik tanács, »figyeld meg jól azon helyeket, hol esténként a nyulak az erdőből ki- és reggel bevonulnak.«

Ha már csakugyan ennyire vagyunk, hogy a még meglévő nyulakat számozni kell, hogy végleg kiirtani lehessen, nem tudhatni, vajjon a folytonos üldözés által ily kevésre leapadt állatokat sajnáljuk-e jobban, vagy a vadászokat, kik ilyen nyomorúságos területen kénytelenek a vadászat örömeit élvezni.



Félig-meddig is türhető nyúlállományú területeken ilyenmü segédeszközöket fölösleges igénybe venni, mert mindenütt, hol az erdő a mezővel határos, ha a hely valami-kép korlátozva nincsen, esténként legalább 10—12 nyulat láthatni.

Ezen nyári estéli mulatságnál különö-sebb az, midőn olyanoknak tanácsolják a nyulak *bevonulásának reggeli észlelését*, kik talán még a szabadban nem látták felkelni a napot! Ki abban élvezetet talál, hogy az *üldögélő* nyulat lepuf-fantsa, az még a vadászattal keveset foglalkozott s rendesen még az ágy-ban nyújtózik, mikor a *valódi vadász* harmattól átázva, az erdőből már hazatér.

Az összes lesvadászokat hat osztályba lehetne sorozni és pedig:

1. kik máskép nem képesek eredményt elérni, mert a nyulat futtában elhibázzák;
2. kik elfoglaltságuk miatt csak esténként érnek rá, pl. tanítók, hivatalnokok, kereskedők stb.;
3. kik a lest nem azért frekventálják, hogy nyulat lőjjenek, hanem csak

a kártékonyt pusztítják, a vadorzókat ügyelik és a vadállományt igyekeznek megismerni;

4. kik a vadászat e módját *kényelmi szempontból* minden más fölé helyezik;

5. kiknek nincs másképp alkalmuk vadászhatni s kiknek ez bizonyos mértékben kenyérkeresete is: *valódi vadorzók*, és végre

6. kiknek vadászterülete apró, szétdarabolt mezőterületekből áll, melyek nagyobb kiterjedésű, összefüggő erdősséggel határosak. Az ilyen területeken a burgonyát, répát szedő, vagy marhát legeltető járó-kelők, kik esetleg ebeiket is magukkal viszik, folyton nyugtalanítják a vadat, úgy hogy a nyulak nap-pal inkább a biztosabb erdőben tartózkodnak.

A kezdő és gyakorlatlan vadászokra a les végtelen nagy ingerrel bír! Lehet-e jobb és kényelmesebb alkalom a lövésre — s mi a fő — a *találásra* is, mint a les? Lassan és nyugodtan, semmi veszélyt sem sejtve baktat ki a nyúl az erdő sűrűjéből. Ezt az utat számtalanszor minden baj nélkül tette meg, most is teljes biztonságban érezve magát, megy a biztos halálba. A szegény párát a legtöbb esetben legelés közben, nyugodt *ültében* küldik a lesipuskások a másvilágra, midőn csendes mozdulatlanságában szegényt behunytt szemmel is el lehetne találni. Ha más módon minden kísérlet meghiusult dicsőségre szert tenni, végre a legtöbb ujjonc a *leshez* folyamodik, hogy *Diana* szolgálatában némi vigasztalást találjon. A vágyakozás bizonyos nemével dobja magát karjaiba, ki végre a benne bízót a világgal és vadászszerencsétlenségével kibékíti, mert ha este a tarisznyájából boldog meglepéssel kihúzott tapsifülest a kétkedőknek megmutatja, elfelejti az összes előző hibázásait.

Egészen más színben tűnik fel a les vadászat, ha oly egyének gyakorolják, kik napközben el vannak hivatásukkal foglalva s csak este érnek rá a szükséges mozgással a vadászat kellemeit is összekötni. Mit is tehetnének okosabbat, mint odasietni, hol — feltéve, hogy a vadállomány nem egészen rossz — majdnem egész biztossággal számíthatnak kedvező eredményre, holott a mezőn az idő előrehaladottsága miatt egyetlen nyúl sem tart ki?!

Akárhány csendes, flegmatikus ember azért híve a lesnek, mert az azon időben, midőn ezt frekventálják, t. i. augusztusban, szeptemberben, mikor még a hidegtől nem kell tartani, legjobban megfelel természetüknek. Nem jár sem megerőltetéssel, sem fáradtsággal és az ilyen egyének rendszeren nem is mennek messze, hanem olyan helyet keresnek, hol kényelmüknek oltár is van emelve, azaz hol *leülhetnek*.

Ha az ilyennek a szerencse kedvez és sikerült egy tapsifülest lepuffantania, akkor minden kívánsága ki van elégítve; a másodikra nem gondol többé, hanem siet hazafelé és bármennyire gyűlöljön is különben minden megerőltetést, ezen rendkívüli esetben önkézüleg, panasz nélkül *édes teherként* cipeli haza zsákmányát.

Az is természetes, hogy a tulajdonképpeni vadorzó a lest előszeretettel gyakorolja, mihelyt nem szorítkozik csak a törözésre, hanem puskát vesz kezébe. Csakis az erdő homálya nyújt bűnös mesterségéhez elég biztosítékot; ott rejti el puskáját, innen látja meg úgy az esti szürkületben, mint hajnal-

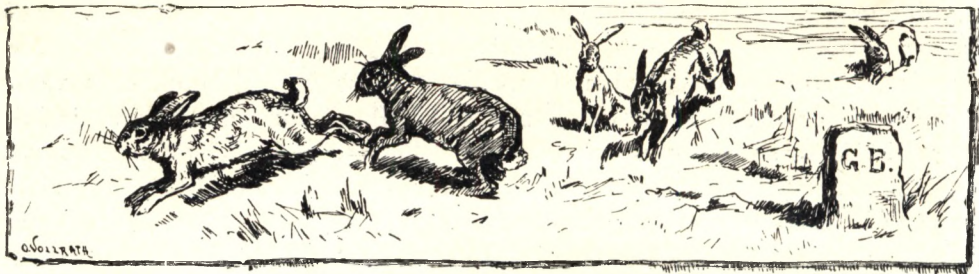
hasadtakor a vadászt, mielőtt ez őt megpillanthatná s a közeli erdő sűrűje, melyet egy-két lépéssel elérhet, biztosítja menekülését.

Legkedvezőbb világitásban tűnik fel a les tagadhatatlanul, ha a vadász főképp a kártékonynak s par excellence a kétlábuaknak pusztítására, irtására használja. Ezen szempontból határozottan előnyös. Menyét, görény, nyest és róka, ha nincsenek lőtávolságban, csalsípval könnyen lövésre hozhatók, úgyszintén a ragadozó madarak is, melyek estefelé éjjeli tanyájukat keresik fel, vagy hajnalban azt elhagyják. Miután továbbá a vadászok főképpen az esti szürkületben garázdálkodnak, meghall minden gyanus lövést, mi a közelben esett, észreveszi a bujkáló törözőket s ismerni tanulja a vad számát és váltóját. Ezen előnyök oly fontosak, hogy már ezen szempontból helyes volna, ha a vadászszemélyzet és a vadásztulajdonosok a lest naponkint, illetve minél gyakrabban látogatnák.

A természetvizsgálóra is sokkal vonzóbb és tanulságosabb, mint bármely más vadászati mód, mert különösen virradatkor minden vadat a teljes nyugalom és gondatlanság állapotában észlelhet és viselkedését zavartalanul tanulmányozhatja.

Azon vadásztulajdonosok pedig, kik az idegen erdőterület határán a lesen remélnék lövéshez juthatni, rendszeren azon állásponton állanak, hogy mindent, mi az erdőből területükre kilép, azt lelövik s talált zsákmánynak tekinthetik. A vadóvással éppen nem törődnek, ellenkezőleg, úgy gondolkoznak és nem egészen ok nélkül, hogy minél többet lövök, annál jobban kíméli a szomszéd-tulajdonos! Jaj az utóbbinak, ha vadászterülete, elsősorban erdeje, kisebb községi területekkel határos. A vadászat megkezdésének első napjától kezdve az erdő szélén minden este hallhatja a lesipuskások durrogatását s az erdőben, a szélétől egy pár száz méter szélességben, elég gyakran találhat a döggé lőtt vadak maradványaira. Akárhányszor a legjobb akarattal, sőt a legnagyobb áldozattal sem képes az ilyen veszedelmes szomszédos területeket kibérelni, mert mindig akadnak vagy magában a községben, vagy a szomszéd városban pufogatók és pecsenyevadászok, kik a vadkárt stb.-t hozva fel, szándékát meghiusítják, vagy a jó szomszédtság reményében túllicitálják. Ha azután ezen békerontók kibérelték, akkor megkezdődik az olcsó részvények elárúsítása, s az addig jámbor földmivelő felcsap vadászni; a vadászat és a velejáró korcsmázás kedvéért elhanyagolja gazdaságát, sőt a vége az, hogy a törvényvel is összeütközésbe jön, mert a paraszt az éjjeli les alkalmával, elragadtatva a lőhévétől, vagy a veleszületett kapzsiságtól, igen könnyen túlteszi magát a vadászati tilalmon. Ezt követi rendszeren a második kihágás; ha t. i. a megsebzett vad visszatér a sűrűbe. Ösztönözötten kapzsiságtól, vagy a kíváncsiságtól, legalább utána néz, vajjon hol esett el a vad; először csak egy pár lépésre megy át a határon s íme ott fekszik. Kár volna itt hagyni, felveszi, de természetesen elfelejti a jogos tulajdonosnak beszolgáltatni s az első vadászás megtörtént. A gonosz tett átka kezdi üldözni s a vége börtön, koldusbot!

A nyúllesre vonatkozólag utalok azokra a szabályokra és útmutatásokra, melyekről a róka vadászásának leírásánál lesz szó, mivel ezek a nyúllesre is



irányadók, így pl. hogy a vad elhagyott utakon és nyiladékokon szeret kilépni a tisztásokra, hogy a rigók, vörösbegyek jövetelét gyakran elárulják, továbbá hogy a vadász mindig fedve legyen s fegyverét ne olyankor emelje lövéshez, mikor a vad észrevehetné stb.

Mint mindennek a világon, úgy a lesnek is vannak rossz és jó oldalai.

Az elsőkhöz tartozik, hogy azon időben, midőn a legkiadóbb volna, ősszel a nyulak nem bírnak teljes értékkel, tehát lövésük a vadászati pénztárra káros; később, novemberben, decemberben oly későn jönnek ki az erdőből, hogy a korán beálló sötétben biztos lövést nem tehetni. Este, különösen a sötétség beálltával, még kevésbé volna szabad kétes lövést tenni mint nappal, mert ha a vizslát utána eresztjük a sebzett nyúlnak, több lövésre már nem igen számíthatunk, kivált ha a nyúl az eb foga között mákoggni kezd, vagy ha az eb csaholva kezdi hajszolni, mit még olyan ebek is megtesznek, midőn véres csapára akadnak, melyek különben csaholva nem hajtanak. Minden körülmény között ez nem áll ugyan, mert oly helyen, hol röviddel elébb lövés esett vagy az eb nyúl után beszaladt, vagy nyúl mákogott, már nem egyszer láttam más nyulat egész nyugodtan és gondtalanul kijönni.

Minél nagyobb a hideg és a hó, annál hamarabb siet ki a nyúl a mezőre s este, reggel betartja ugyanazon csapását, mihelyt ösvényt taposott.

Olyan vidékeken, hol a repcetermelés nem általános, csak itt-ott van egy-egy tábla, az ilyen parcellákon a les érdemes, mert nagy hó idején a nyulak mindenfelől összejönnek.

Ilyen helyeken azonban lessgödröket lehet ásni s ezeknek alját szalmával vagy szénával jól ki kell bélelni, úgy hogy a puskás ne csak fedve, hanem a lába a hideg és nedvesség ellen is védve legyen. Legjobb a lessgödröket olyan magas lépcsővel látni el, melyre kényelmesen ülni lehessen s köröskörül szalmából vagy száraz giz-gazból csalvértet alkalmazni. Ezen kényelmesebb berendezés azért is célszerű, mert először a les ilyen helyen nemcsak az alkony idejére szorítkozik, hanem holdvilágnál hosszabb időre terjedhet, másodszor a lessgödrök síkságokon, hol a tűzokok meg szoktak fordulni, ezen vadra nappal is használhatók.

Dacára, hogy ezen vadászat igen kiadó lehet, nagy hiánya, hogy nincs benne semmi *változatosság és különfésesség*. Legfeljebb ott, hol a közelben nagyobb kiterjedésű nádasok vannak, mint pl. nálunk a fertővidéki Hany

szélein, lehet rókát is látni, különben csakis *nyúl* kerül szem elé s ezt is majdnem kivétel nélkül *ültiben* kell löni; a varázsinger, mely a vadászatnak fűszere, itt egészen hiányzik; a vadászat *nyerészkedéssé*, silány haszonleséssé válik. Mennyivel igazóbb a *les* az erdőben, ennek keresztútain, csendes, magános tisztásain! Mennyire duzzasztja a vadász keblét a folyton újuló remény. Mily érdekfeszítő a várakozás; mert még ott is, hol nincs fővad, mindig jöhet őzbak, jöhet róka, macska, görény vagy nyest!

A szabad mezőn ilyenről alig lehet szó. Jobban is szeretem — s velem együtt, azt hiszem, sok derék vadász — az erdei lest, mert ennél a *remény*, az égnek legédesebb adománya, mit az emberi szívbe beoltott, hű és elválaszthatatlan kísérőnk.

A hajtóvadászatok mellett Németországban, Ausztriában s nálunk különösen a Dunántúl leginkább elterjedt vadászati mód, melynek egyes vidékeken a legtöbb nyúl esik áldozatul, a *keresés*, máskép a *nyúl ugratása*.

Ezen vadászati módnak előnyei, hogy

1. ennél még a gyakorlatlan puskás is boldogul, mert vagy a vackából löheti ki a legtöbb nyulat, vagy legalább előkészülhet a lövésre, mielőtt kiugranék;

2. ha kellő távolságból lövünk, ha rakoncátlan nyúlhajszólo ebet nem viszünk magunkkal s többször egymásután ugyanazon részen nem vadászunk, akkor a vadat sem nyugtalanítjuk és zavarjuk;

3. a meglőtt nyúl csak igen ritkán veszhet el, mert a lövés után a vizslát azonnal utána lehet küldeni; továbbá

4. nem vagyunk annyira kötve az időjáráshoz, mint a hajtóvadászatnál és aszerint, mint időnk engedi, fél vagy negyed napot szentelhetünk ezen mulatságnak s tetszés szerint abba is hagyhatjuk; végre

5. késő ősszel a nyúl vadászattal kapcsolatban foglyászhathatunk is, idegen puskásokra nem szorulunk s azoktól nem függünk.

A vadászat ezen módjának azonban a hátrányai nem jelentéktelenek, sőt mondhatni, *igen nagyok*; különösen azért, mert ezekkel a legtöbb vadász nem szokott gondolni, vagy talán nem is tudja. A kereső vadászat hátrányai, hogy ennél aránylag sokkal több nőstény nyulat lönek mint más vadászati mód mellett, még pedig azon természetes és tapasztalás által igazolt okból, mert ezek *sokkal jobban kitartanak* mint a kanok, melyek rendszeren már



lőtávolon kívül odábbállanak. Ha tehát valamely vadászterületen hajtóvadászatot sohasem tartanak, hanem a nyulakat mindig csak keresés közben lövik, az ebből származó hátrány könnyen belátható.

Ki ezen állításunkban kételkedik, tegye meg az egyszerű kísérletet s vizsgálja meg a kedvező időjárás mellett ily módon lőtt nyulakat; saját szemeivel fog meggyőződni állításunk igaz voltáról. Az tény, hogy olyan vadászterületeken, hol a kereső vadászattal felhagytak, a nyúlállomány mindenütt feltűnő szaporodást mutat! A kereső vadászatnak ezenkívül még más kellemetlenségei is vannak, mert erős fagy idején, úgyszintén nagy hóban hetekig, néha még tovább is, semmire sem lehet menni, mert a nyulak *nem tartanak ki*.

Végre a folytonos járás az egyenetlen vagy puha talajon megerőltető s hozzá esetleg a nyulak *cipelése*, mihez nem minden embernek van kedve, legalább nekem nincs, éppen nem kellemes.

Egy nyulat szükségből elhordoz egy darabig a tarisznýában az ember, *a második* azonban már nagyon is alkalmatlan és valóságos akadály, kivált ha jobbra akar a puskás gyorsan fordulni; három nyullal már éppen megszűnik a multság. Az ember kimelegszik, elfárad s az, mi előbb teher volt, megerőltetéssé és alkalmatlansággá válik. Annyi bizonyos, hogy nemcsak ezen sorok írója, hanem a fordítója is megtette, hogy ha már volt egy süldő a hátzsákban, akárhány nyulat futni engedett lövés nélkül, nehogy kénytelen legyen *saját hátán hazacipelni*. Lehet, hogy ez képzelődés vagy elkényelmeskedés, mert azt nem tagadom, hogy még egy pár év előtt eszembe sem jutott panaszkodni, ha este egy jó foglyászó nap után 20 – 25 foglyot cipeltem haza s esetleg egy nyúl is nyomta a hátamat.

Hogy valaki a kereső vadászatot eredménnyel gyakorolhassa, ahhoz első feltétel, hogy a nyúl természetét jól ismerje, különösen tudja azt, hogy a különböző időjárás és szélirány mellett hol tartózkodik a legszívesebben. Aki a vadászat gyakorlása közben ezeket folyton szem előtt tartja, elébb-utóbb oly biztonságra tesz szert, hogy még egészen *idegen területen* is már első pillanatban képes megmondani, hol és merre lehet nyulakat találni.

Különben, azt hiszem, nemcsak fölösleges, hanem különös is volna, ha valakit könyvből kellene arra tanítani, hogy saját vadászterületén, vagy ha ilyen nincs, lakóhelyének környékén, hol tartózkodnak a nyulak legszívesebben; az igazi vadászatkedvelő ezt maga bizonyára a legjobban tudja. Ilyesmit általában a gyakorlatból jobban lehet megtanulni mint a könyvből; tehát azért csak egyes általános szabályok közlésére szorítkozom.

Ha késő ősszel csipős zord szél fúj, mennyiben valamely közeli erdőség nem nyújt jobb védelmet, a nyúl oly helyeken húzódik meg, hol eléggé védve van, pl. bokrokban, partokon, hegyoldalakon, mély utakban, kőbányákban, fák tövében és mély szántásokban, hol a nagy göröngyök között jól meglapulhat.

Azon sokszor hangoztatott nézet, miszerint a nyúl azért húzódik mélyen a vackába, hogy kevésbé legyen *látható*, téves. Ha ez igaz volna, akkor a

mélyen fekvő nyulnak — ha csakugyan azt hiszi, hogy nem látható — *mindig* jól kellene tartania, a magasan fekvőnek pedig *nem*. Holott ez a tapasztalás szerint éppen nem áll, mert igen gyakran ez éppen oly jól bevárja az embert, mint amaz, s viszont máskor az egyik úgy mint a másik lőtávolon kívül kipattan. Tehát vajjon a nyúl bevár-e vagy nem, nem függ mindig a vacok mélységétől, melyben a nyulat találjuk, habár befolyással mindenesetre van rá, hanem főképp az illető nyúl korától, nemétől és más körülményektől, pl. vajjon a vacca hátulról védett-e vagy sem, nedves-e vagy száraz, vajjon elülről vagy hátulról közeledünk-e feléje s leginkább az időjárástól, melyet a nyúl tudvalevőleg már legalább 24 órával előbb megérez.

Annyi bizonyos, hogy a nyulakon, ha változó, vagy éppen zivataros idő van készülőben, bizonyos nyugtalanság vehető észre, tekintet nélkül vackuk milyenségére. Az ilyen napok tehát a mezei kereső vadászatra éppen nem alkalmasak. Ügyszintén rossz eredmény várható, ha a talaj oly keményre van fagyva, hogy új vackot nem kaparhatnak, vagy ha a hó a vadász lába alatt annyira ropog, hogy ez már nagyobb távoból hallható. Ezen esetekben nem marad más hátra, mint a vizslával jó messzire kerestetni, mert azon nyulak, melyekhez a vizsla közel járt, gyakran annyira meghuzódnak, hogy a puskást egészen közel bevárják. Még jobb volna e célra az agár, mert a nyulak az ilyfajta ebektől annyira félnek, hogy már látása is úgy helyükre varázsolja, hogy majdnem rájuk léphetni. Miután azonban a mezei hajtóvadászat a célnak jobban megfelel, teljesen fölösleges volna *csakis* ezért ilyen ebet etetni.

A leírt kísérletek azonban nem mindig sikerülnek. Legjobb tehát hideg napokon a csupasz, sík mezőn egyáltalában nem vadászni, hanem a nyulakat a mély árkokban, mély utakban, kőrakások között, kőbányákban, kőkény- és fűzbokrokban, a szőlők között, meredek oldalakon és dombos helyeken keresni.

Ilyen helyek hiányában, ha mégis vadászni akar valaki, akkor próbáljon az erdőben szerencsét, mire nézve a következő mihez tartást tartom célra vezetőnek :

1. A legkedvezőbb eredményre akkor számíthatni, ha olyan hó van, mely éppen a földet eltakarja anélkül, hogy a bokrokon megállana, mert ilyenkor a gyakorlott szemű vadász a nyulakat, melyek az erdőben meglehetősen magasan fekszenek, már messziről megpillanthatja.

2. Ha az ember azt veszi észre, hogy már messzire kiugranak fekvésükből, akkor keressen összefüggő, sűrű, fiatal állagokban, hol a lombos bokrokban, a száraz mélyedésekben vagy a magas fűben annyira bevárják a vadászt, hogy a legtöbbször inkább *mellette*, vagy *mögötte*, mint *előtte* ugranak fel. Ha azonban bármi okból karóerdőben vagy más tisztaljú helyeken kellene keresni, akkor a legjobb egy vizslával kerestetni, hogy a nyulak jobban tartsanak. Az ilyen vadászatnál általában nagyon óvatosnak kell lenni, mert ha nem tartjuk a vizslát folyton szemmel, nyúlra löve, azt könnyen megsebesíthetjük. Különösen akkor legyen a puskás óvatos, ha a nyúl előbb *oldalt* szaladt s azután ösvényen vagy keskeny nyiladékon egyszer felénk fordul, vagy tőlünk szalad; mert az

utána jövő eb éppen a lövés pillanatában dughatja ki fejét a sűrüből s hibákon kívül meglóhetnök, mire nem egy példát lehet felhozni.

3. Azon szabály, hogyha a nyulat fektiben meglátjuk, ne álljunk meg az erdőben, éppen úgy és azon okból érvényes, mint a mezei kereső vadászatnál.

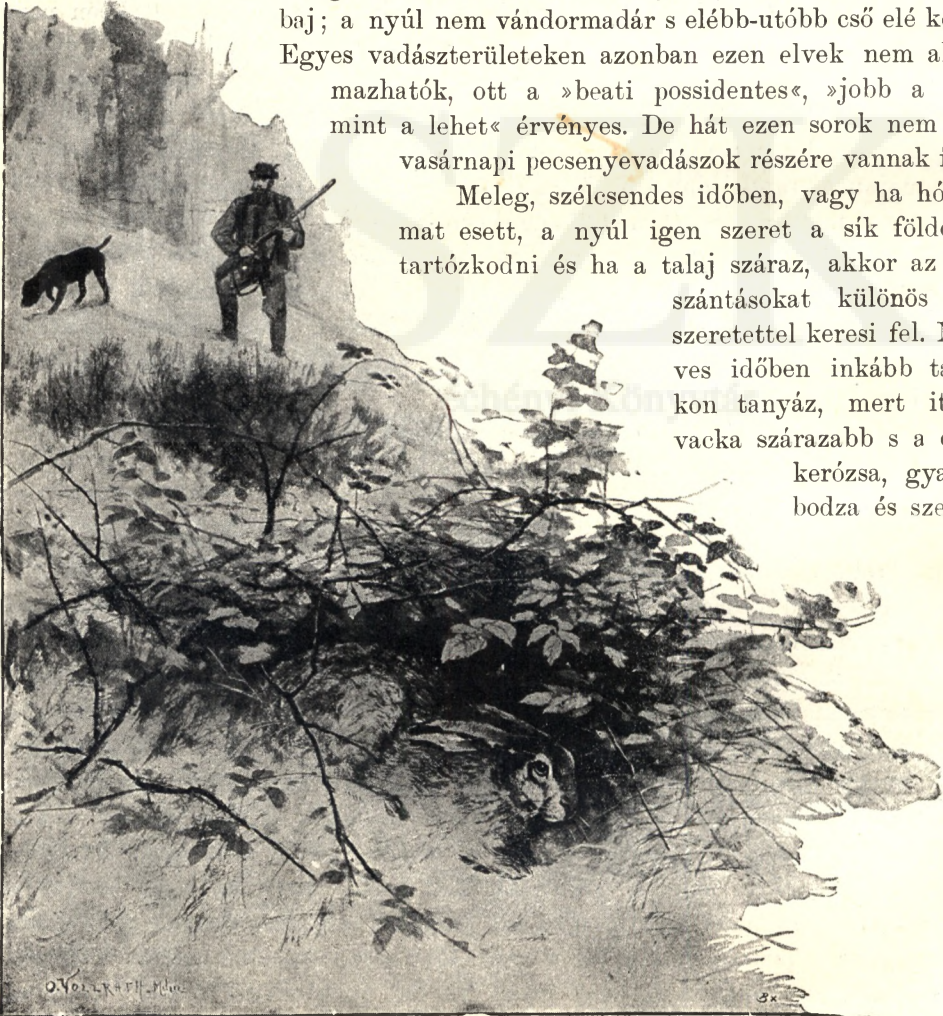
4. A vackában fekvő nyulnak a fejét ellőni, miről némelyek bizonyos jóleső önteltséggel szeretnek beszélni, oly eljárás, mit a higgadt és nyugodt vadász természete nem vehet be. Oly közletről löni, hogy a lövés a szegény állat fejét szétzúzza, nem szabad, mert ez a nyulat teljesen elrondítja, s amellet hogy el sem adható, elrondítja úgy a tarisznyát, mint azt is, aki viszi. A nyulat fejbe löni egészen helyes, de úgy löni, hogy a fejét a lövés elvigye, egyáltalában nem szükséges, mert ha a nyulat oly közletről látja meg a vadász, hogy a lövés összeszaggatná, menjen inkább tovább s egy fordulóval közelítse meg kellő lőtávvolra, de úgy, hogy *ne térjen meg*, hanem kerüléssel ismét az előbbi irányban közeledjék hozzá, különben a nyúl azonnal kiugrik. Ezen módon

a legtöbbször sikerül lövéshez jutni, de ha nem, akkor sem baj; a nyúl nem vándormadár s elébb-utóbb cső elé kerül.

Egyes vadászterületeken azonban ezen elvek nem alkalmazhatók, ott a »beati possidentes«, »jobb a van, mint a lehet« érvényes. De hát ezen sorok nem is a vasárnapi pecsenyevadászok részére vannak írva.

Meleg, szélesendes időben, vagy ha hóhar-
mat esett, a nyúl igen szeret a sík földeken tartózkodni és ha a talaj száraz, akkor az őszi

szántásokat különös előszeretettel keresi fel. Nedves időben inkább tarlókön tanyáz, mert itt a vacska szárazabb s a csipkerózsa, gyalogbodza és szeder-



bokrok tövében szokott meghúzódni, hol nehezen vehető észre. Esős időben mindig a száraz helyeket keresi, pl. a kőfejtőket, száraz oldalokat, olyan leelőket, melyeken a szárártövis gyakori, vetéseket és irtásokat, magasfekvésű tarlókat, árkokat, kis bokrosokat, cihereket, kőhalmazokat stb.; különösen szereti a száraz trágyakupacokat és az összehalmozott száraz burgonyakórót, mely között egész teste védve van a nedvesség ellen s néha az ilyenbe úgy behúzódik, hogy csak a feje látszik ki.

Hogy a mesterséges vackok készítése néha milyen célszerű, a következő tény bizonyítja.

Egy háromforgású vadászterületen a vadászattulajdonos azt vette észre, hogy azon években, midőn az őszi vetése a sokkal nagyobb, jobb fekvésű és csenderesekkel ellátott szomszéd vadászterület határán volt, a nyulak éjjelenként szép számban látogatták ugyan a vetést, de hajnalban ismét mind visszamentek oda, ahonnan jöttek. Hogy a nyulakat ottmaradásra készítse, a barázdákban vagy közvetlen árkok mellett a természetesekhez egészen hasonló mesterséges vackokat készíttetett, úgy hogy a vendégnyulak egészen meg lehettek velök elégedve.

A csel várakozáson felül sikerült, mert midőn 500—600 ilyen vacok elkészült, a visszavándorlás azonnal észrevehetőleg csökkent. Mihelyt aztán szökevényei kellőleg odaszoktak, hajtóvadászatot rendezett, a határ felől természetesen a legjobb lövőket állítva fel.

Reményében nem csalatkozott, mert a vadászat eredmény tekintetében, összehasonlítva az előző évekével, nemcsak kielégítően, hanem igazán fényesen sikerült.

Fagyos időben a nyulak nem nagyon válogatják helyüket; ilyenkor, különösen ha nincs igen erős szél, mindenfelé találhatók; ha azonban erősen fagyott, úgy hogy vackot nem kaparhatnak, akkor száraz árkokban disznótúrásokban, sövények tövében, patakok partján, rögök között, általában hol a földre lapulva is kellőleg elrejtőzhetnek és a csipős szél ellen védve vannak, igen szeretnek meghúzódni.

Nemcsak a vadászokra, hanem a természetvizsgálóra nézve is igen érdekes azon tapasztalati tény, hogy általában minden vad, de főképp a nyulak, egyes területeket feltűnő *előszerezzel* keresnek fel, míg másokat határozottan *kerülnek*, úgyannyira, hogy még vadban gazdag vidékeken is vannak olyan helyek, hol csak ritkán, vagy soha sem található nyúl, míg a legrosszabb társasági vadászterületeken vannak ismét helyek, hol úgyszólván az egyetlen utolsó is biztosan megtalálható.

Ezen jelenségnek kielégítő magyarázatát adni nehéz feladat, habár igen valószínű, hogy ennek oka a talaj hőmérsékletében keresendő, melynek bizonyos foka itt a nyulnak megfelel, amott nem.

A 70-es évek elején többször volt *Nordenflycht* bárónak alkalmja egyik mecklenburgi erdésznél fővadra vadászni. A terület kedvező fekvése és viszonyaiból kifolyólag vad bőven volt, mert vegyes állagú apróbb erdőterületekből állott és a közöttük lévő termékeny földeken búzát és repcét termeltek; az

egész hullámos területen, erdőn-mezőn, a vadászati jogot a fejedelem gyakorolta, a vadlelövés pedig az erdészszemélyzetre volt bízva. Midőn vendégszerető, előzékeny házigazdám előtt, írja *Nordenflycht*, azon feltevésemnek adtam kifejezést, hogy ezen gyönyörű vadászterületén bizonyára igen szép nyúl vadászat is van, legnagyobb meglepetésemre éppen az ellenkezőt hallottam. »Midőn több mint 30 év előtt«, mondá házigazdám, »ide kerültem, feltett szándékom volt, hogy itt jó nyúlállományú vadászatot fogok teremteni és hittem is, hogy céloimat mielőbb el fogom érni. Dacára azonban, hogy a vadat kíméltem, a kártékony pusztítására minden lehetőt elkövettem, továbbá hogy sem vadorzók, sem rossz szomszédok kárt nem tettek, nem értem célt; minden a régiben maradt s végre egészen lemondtam arról, hogy nyulakra hajtó vadászatot rendezhessek. A lelövésre kerülő pár nyulat a fővad vadászata alkalmával a vegyescsőví puskával ejtjük el és én azt hiszem, hogy az itteni talaj áthatlansága és hidegsége nem felel meg a nyúltenyésztésre.«

Hogy ezen nézet helyes, biztosan kitűnik azon tapasztalati tényből, hogy egyes birtokokon az alagsövezéssel a nyúlállomány tetemesen javult.

A nyulaknak bizonyos területek iránti idegenkedése a következő példák-ból látható.

Évek előtt, írja *Nordenflycht*, egy mezei hajtó vadászatot vettem részt, hol többek között egy igen nagy sík terület is hajtás alá került, mely erős gipszes talaja miatt azon hírben állott, hogy a nyulak nem szeretik. A tények igazolták is ezt, mert az illető körben, dacára a több száz hajtónak és kellő számú puskásnak, egyetlen tapsifüles volt, holott a többi szomszédos körökben nyúlhiányt nem lehetett észlelni.

Midőn egy pár év mulva ugyanott vadásztam, már előre kíváncsi voltam az illető körre, annál is inkább, mert a vadászatrendező megjegyzésemre úgy nyilatkozott, hogy nyúl lesz, mert a szomszéd erdőszélen rémszinegeket huza-tott s így jelentékeny számú nyulat zárt ki az erdőből.

A rendező feltevését az eredmény igazolta is, mert már addig is, míg a hajtók kifutottak, mindenfelé lehetett a mozgásba jött nyulakat látni, mi rendszeren jó jel szokott lenni. A hajdani nyúlmentes területen negyvenhat darab került terítékre, habár legalább ugyanannyi kitört. Ha meg is engedem, hogy a vadászat az ottani vidéken szigorú óvás és gondozás mellett az utolsó időben jelentékenyen javult, azért a két vadászat közötti feltűnő különbség csakis abból magyarázható, hogy a nyulakat *erőszakos úton* kényszerítették azon helyen maradni, hol *szabad akaratukból* soha, még egy napig sem szerettek tartózkodni.

Miután ilyen helyek, melyeket a nyulak szemlátomást kerülnek, majdnem minden vidéken vannak, fölösleges volna ennek igazolására még több példát felhozni.

A kereső vadászatot eredményesen űzni csakis *meleg, napos időben* és főképpen a déli órákban 10 órától d. u. 2-ig lehetséges, mivel ezen időben a nyulak jól kitartanak; kedvező az enyhe idő is, pl., ha a hó hirtelen olvadni kezd, dacára annak, hogy ilyenkor a lucokban fekszenek, meglehetősen jól

bevárják a vadászt, de tagadhatatlanul legjobban akkor, ha vackukba *be vannak havazva*; ilyenkor a havon csak egy kis nyílás látszik s nem ritkán a védő takaró alatt egy méternyi üreget is kaparnak. Kezdetben csak egy fekete pontocskát láthatni, ez a nyúl feje, jobban mondva az orra, mely hol eltűnik, hol látható lesz, aszerint mint a nyúl előrecsúszik, hogy körülnézzen, vagy ellenséget látva visszahúzódik az üreg belsejébe. Ezen esetben minden megmondolás nélkül lehet egy pár lépésnyire közeledni, sőt néha a vadász lába alatt töri át a kiugró nyúl a hótakarót, egész darabokat víve hátán menekülésekor.

Ilyen napokon a keresés kiadó s a nyulak ivarát tekintve, nincsenek olyan rossz következményei, mint rendesen, mert a kanok éppen oly jól kitaranak, mint a nőstények. Természetesen itt is két főfeltételtől függ az eredmény; először, hogy legyen nyúl — mert ahol nincs, ott minden fáradság kárba veszett — és *másodszor*, a vadásznak jó és gyakorlott szeme legyen, hogy a hó felületén a nyúl jelenlétét eláruló apró lyukakat meglássa, melyek mellett a legtöbb vadász el szokott menni anélkül, hogy észrevenné. Nem lehet megjegyzés nélkül hagyni azt sem, hogy aki ilyenkor fektében akar nyulat löni, bizonyára jóval többet fog *hibázni* mint *eltalálni*, mert ha a fekete pontra céloz, akkor a lövés a nyúl fölött csap el, ellenben, ha alája lő, akkor a hórétég a lövés erejét annyira gyengíti, hogy a lövés hatása kevés, vagy semmi, kivált ha a távolság némileg jelentékenyebb.

Különben a korrekt vadász szemében egyike a legnagyobb hibáknak a nyúlra fektében löni; akkor kell löni, ha vackából kipattant, sokáig úgy se kell várni.

Nagy hó alkalmával azonban még a leggyakorlottabb puskással is megtörténhetik, hogy itt-ott egy ilyen kiugró nyulat elhibáz, mert a nyúl, eltérőleg rendes futásától, a mély hóban csak apró, *ivalakú ugrásokban* menekülhet s a lövés könnyen alája csap be, vagy a *leugrás* pillanatában fölötte vág el.

Ezen mentség azonban vén, tapasztalt puskásoknál nincs helyén. Ki a kellő pillanatot fel tudja használni, azaz ezt hidegvérrel eltalálja és *kapásra* szokott löni, annak el kell találnia és el is találja a vadat akár rendes, akár rendellenes a futása.

Tapasztalás szerint főképp *két* időszak van, melyben, ha nem is az összes, de a legtöbb nyulat a mezőn találhatni, ú. m.:

1. Tartós esős idő után való első nap és azalatt az idő alatt, míg nagyon esik az eső, mert a nyulak semmitől sem irtóznak annyira, mintha a fákról és bokrokról szakadatlan csepeg rájuk az eső. Azon általánosan elterjedt véleményt, hogy késő ősszel a *levélhullás* űzné ki a nyulat az erdőből, nem igen lehet egész terjedelmében elfogadni; ezen nézet valószínűleg *abból* keletkezett, hogy a lombhullás idején, rendesen novemberben, állnak be azok a tartós esőzések, melyek az első fagyokat megelőzik.

Különben is a levélhullás nem egyszerre, hanem lassankint megy végbe, mert egyes fánemek, pl. a hársak, a rezgőnyárfa, nyírfa stb. már október elején, sőt néha szeptemberben kezdik hullatni leveleiket, úgy hogy az erdőben élő vadak megszokhatják.

Csak akkor, midőn hirtelen beálló fagy után erős szél kerekedik, mely a hervadt leveleket egyszerre lerázza, úgy hogy azok szakadatlanul, csomósan hullanak, hihető, hogy az erdőt nemcsak kerülik, hanem még napközben is elhagyják vackukat, hogy a mezőn húzódjanak meg.

2. A második eset, midőn szintén állíthatni, hogy egyetlen nyúl sem marad az erdőben, *hogya nagy hó után, mely a fákat és bokrokat is borítja, hirtelen olvadás vagy éppen esőzés áll be.* Ilyenkor a puha hó darabokban hull le az ágokról, mi a nyulakat általános menekülésre készíteti. És hogy ezt akárhány vadász nem tudja, több példával lehet igazolni. Így erre vonatkozólag *Nordenflycht* báró a következő esetet mondja el:

Az éppen leírotthoz hasonló napon, egyik barátomnál voltam látogatóban, ki egy távolabbi erdőrészben tartandó rókavadászatot hozott javaslatba, melynek eredménye azonban előttem kétesnek látszott, mert a kérdéses róka nem volt bekörözve, még kevésbé rémcafatokkal elzárva; az utóbbinak ugyanis megérkezésünk után a helyszínén kellett volna történnie. Tehát azon kéréssel, hogy inkább a falusi határt kereshessem le, otthon maradtam.

A mindenfelől erdővel körülvett kis határ azon hírben állott, hogy abba különös ok nélkül nem téved nyúl s ott ilyent találni a legnagyobb ritkaságszámba megy.

Kérésemre az erdész mosolyogva *kivánt szerencsét* s elment. Én pedig bevárva a délet, házigazdám vizslája kíséretében keresésre indultam. Diana kegyes volt hozzám. Az első nyulat már a vadászlak közelében találtam s az első fél óra alatt annyit lőttem, hogy haza kellett szállítanom, különben nem folytathattam volna a vadászatot. Így ment tovább s mikorra a tenyéryi határ lekeresésével készen voltam, 11 darab nyulam volt teritéken, mire egy velem találkozó régi vadászcimborám azt a megjegyzést tette, hogy »ilyen emberemlékezet óta nem történt«.

Midőn barátom este róka nélkül, nem a legjobb kedvben és elfáradva hazajött, úgy látszik, az én számlámra szeretett volna mulatni és jóakarató iróniával kérdezte, hogy rendeltem-e salátát a nyúlpecsenyéhez? Egy kissé ugyan elszégyelte magát, midőn biztosítottam, hogy egyet nemcsak lőttem, de már meg is van sütvé, hanem azért úgy látszik, felsülése miatt kissé bosszúsan, de nevetve kiáltott fel, »lássuk tehát a nyulat!«

Festő ecsetére érdemes lett volna az arca, midőn először egy s utána még kilenc darabot mutattam neki.

Amily nagy volt diadalom — akkor még az ilyesmi fölött tudtam örülni — oly nagy volt a házigazdám csodálkozása, ki a bámulattól nem tudott szóhoz jutni.

Ha az időjárás kedvező, még két esetben lehet a mezőn eredményesen keresni, ha a szomszédos erdőben előtte való nap hajtókkal vagy kopókkal vadásztak. Ilyenmü nyugtalanítás után a nyulak kivonulnak az erdőből s napos időben meglehetősen jól ki is tartanak.

Bármennyire ellenezhető, egyes eseteket kivéve, a mezőn a kereső vadászat gyakorlása, mégis nem lesz fölösleges olyanok részére, kik ezen vadászati

módot bármi okból előnyben részesítik, ezen helyen egy pár olyan vadászszabályt felsorolni, melyek multságukat fokozhatják. Ezek a közöltek mellett még a következők:

1. Sohasem szabad a földeken *hosszában* keresni, hanem keresztben, mert így a nyulak sokkal jobban tartanak; ennek oka az, hogy többnyire a barázdában fekszenek s így a vadászt első esetben már messziről észreveszik, míg az oldalról jövő váratlanul, tehát sokkal közelebről lepi meg.

2. Ha a távolból a vadász nyulat, vagy ahhoz hasonlót vesz észre, *ne álljon meg* a célből, hogy biztos meggyőződést szerezzen, mert erre a nyúl biztosan kipattan vackából. Éppen oly kevésbé szabad gyorsan megfordulni, inkább menjen az ember tovább, mintha semmit se vett volna észre, forduljon kellő távolságban oldalt s kerülve közeledjék hozzá lőtávolságba. Ha lehet, már elejétől kezdve úgy kell feléje indulni, hogy folyton balról legyen, mert úgy a fegyver gyors felkapása folytán hamar lőkészen van, ha netalán a körözés közben ugranék fel.

3. Egyetlen pillanatra sem szabad róla a szemét levennie, mert az ember nem is képzeli, mily gyorsan nyer 15–20 lépésnyi előnyt, ha valaki a kiugrás pillanatát elmulasztja azáltal, hogy egy percre másfelé nézett.

4. A fekvésben meglátott nyúl felé úgy menjen a vadász, hogy az a lövés pillanatában oldalt legyen; szembe löni azért nem tanácsos, mert a lövés többnyire nem a fejét, hanem a hátát találja s néha azt is csak súrolja, úgy hogy szőr igen, de pecsenye nem marad a lövés helyén. Hátról löni még kevésbé ajánlatos, mert a lövés így ritkán halálos, többnyire valamelyik hátsó lábát töri el s a vizslával kell elfogatni.

5. A nyulnak gyors felismerése tagadhatatlanul sok előnnyel jár; éppen ezért igyekezzék minden vadász ezt lehetőleg elsajátítani. Ehhez pedig az első követelmény az *osztatlan figyelem*.

Ki a mezőn gondolataiba mélyedve baktat előre, anélkül hogy körülnézne, sohasem fogja annyira vinni, hogy egyetlen, csak félig-meddig nehezen felismerhető nyulat is meglásson. És hányan vannak, kik különben szenvedélyes vadászok, kik életükben egy pár ezer nyulat löttek *s még nem képesek egyetlen nyulat sem meglátni fektében*, sőt akkor se, ha ilyent mutatnak nekik. Hihetetlennek látszik, de *igaz*.

Ellenben az alsóbb néposztályból sokan vannak, különösen a vadorzók, pásztorok, kik többnyire szintén nem szoktak idegenkedni a tiltott pecsenyétől s kik gyakorlott, éles szemükkel hihetetlen távolból képesek a vackában fekvő nyulat felismerni.

Habár nehéz olyasmire valakit elméletileg megtanítani, mit csakis gyakorlat útján lehet elsajátítani, mégis megkísérlem a szem előtt tartandó főbb szabályokat közölni.

A főfeltétel, mint fennebb is említettem, a fáradhatatlan figyelem.

Mialatt majd jobbra, majd balra, majd előre tekintünk, gondoljunk a fekvő nyúl alakjára és ami fontosabb, a színére; így egyik vagy másik hamar szemünkbe fog ötleni.

Legnehezebb az erdőben megismerni, feltéve, ha nincs hó, mert a lehullott vöröses lomb, a szürke fű, melyben a nyúl fekszik, még a leggyakorlottabb szem előtt is majdnem egészen láthatatlanná teszik, míg ellenben, ha kedvenc tartózkodási helyén, a fák tövében húzza meg magát, különösen nedves időjáráskor, könnyen megpillantható. Fiatal fenyvesekben, vágásokban, egyszerűval mindenütt, hol az erdő alja nagyon füves, nem igen lehet remény a fekvő nyulat megláthatni és ha néha sikerül, akkor a nagy közelség miatt nem lehet löni. Ilyen helyeken a vizsla orrának kell azt pótolni, mire a vadász szeme képtelen. Nagyon nehéz a nyulat oly helyeken meglátni, hol mély vackot kaparhat és a környezet színe a nyúl színével összevág, pl. magas tarlóban, keskeny árkokban és más mélyedésekben, réteken, füves szántóföldeken, burgonyaföldeken, hol különösen a kiásott mélyedésekben a száraz kóró között nagyon szeret meghúzódni, továbbá egyenetlen szürke talajon és a vetéseken lévő sárgás-fehér trágyakupacokban, melyekbe főképp hideg időben szeret feküdni.

Itt a színe majdnem egészen összeolvad a környezettel és az egyedüli jelt, a csipőcsontok kiemelkedését a sárga szalmaszálak, melyek közé befúrja magát, úgy elfödik, hogy nem látható.

6. Oly helyeken, hol a helyi nehézségek miatt még a leggyakorlottabb szem sem könnyen boldogul, olyan napokon, mikor a nyulak jól tartanak, *tanácsos néha-néha egy pillanatra megállani*, hogy meggyőződjünk, vajjon nem-e marad el egy-egy nyúl mellettünk. Ez bevált módszer, mert a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, hogy az a nyúl, *melynek közelében megállottunk*, azonnal ki ne pattanna vackából, kivéve ha pocos vagy fiatal, vagy többen állnak körülötte, vagy a közelében lévő vizslától fél. Vajjon annak sejtelve, hogy felismerték, vagy más körülmény kényszerít menekülésre, nehezen dönthető el; hasonló titka a természetnek elég van.

7. A legjobb és legesalhatatlanabb s talán az egyetlen biztos jel, melyről a vackában fekvő nyulat akárhol felismerhetni, *a feje*. Könnyen észrevehető szemei és fülei, arcának tarkasága testének színétől eltérnek, míg ez a környezet színével, a száraz lombbal, a hervadt fűvel és a gabonaneműek tarlójával teljesen összeolvad.

Tehát a fej alakját és színét kell jól emlékezetben tartani, mert éppen úgy, mint az erdei szalonkánál, a nyúlnál is a fej a test többi részének az árulója. Kivételt képez a nagyon fekete föld, pl. az alföldön s még egyebütt is sokhelyt hazánkban, hol a nyulakat, kivált ha vackuk nem nagyon mély, már jelentékeny távolságból megláthatni, mert színük a sötét talajszíntől feltűnően élüt.

Kopár területeken, szántásokon stb. a kezdő kezdetben sokszor fog csalódní; majd egy követ, majd egy szürkébb rögöt, majd egy csomó szalmát, vagy valami száraz gatz nyúlnak s ami ezen csalképből hiányzik, azt a vadász élénk és fáradhatatlan képzelete bőségesen siet pótolni.

Ilynemű csalódások azonban ne ijesszenek el senkit. Ezek a gyakorlathoz, majdnem azt mondhatni, szükségesek s ajánlatos, hogy a vadász minden oly

tárgyat, mi a nyúlhoz csak némileg hasonlít, nézzen közelről, még akkor is, ha felismerte s győződjék meg arról, vajjon mi okozta a látszólagos hasonlóságot.

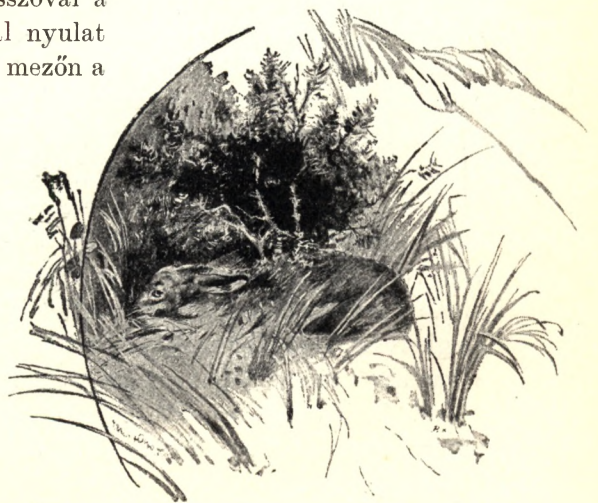
Ki ily módon a fáradságtól nem riad vissza, ki máskor is, nemcsak a vadászat közben, hanem kocsiról, lóhátról, séta közben, egyszóval minden alkalommal nyitva tartja a szemét, csakhamar elsajátítja a kellő gyakorlottságot a fekvő nyulak felismerésében és a csalódásai is mind ritkábbakká válnak.

Egy, a régebbi időben nagyon kedvelt vadászati író, azokról kik »a nyulat képesek fektében meglátni«, több alkalommal lenézőleg nyilatkozott s az ilyeneket a nem éppen hízelgő *konyhavadász* elnevezéssel bélyegezte.

Vajjon ezen ellenszenv miféle okból származik, fölösleges kutatni, sőt ellenkezőleg a fenti nézettel ezen ügyességet és képességet inkább a korrekt vadász *egyik szükséges és igen hasznos tulajdonságának* kell tekinteni. Valószínűleg az illető írónál ezen képesség hiányzott és azt hiszem, hogy nemcsak e sorok írója és fordítója, hanem még sok gyakorlott vadász vissza kell hogy utasítsa azt, hogy őket valaki azon egyszerű okból, mert a *nyulat fektében meglátják, peccenyevadászoknak* nyilvánítsa.

Ilynemű kifejezéseknek igazságtalansága és következetlensége minden elfogulatlanak azonnal szemébe ötlük, mert a megismerési képesség éppen oly hasznos, mint kellemes; hasznos, mert lényeges befolyással van a vadászat eredményére és a figyelmes észlelőnek alkalmat nyújt többszöri összehasonlítás alapján az ivarok megkülönböztetésének megtanulására, és kellemes is, mennyiben könnyű fáradsággal képes a társaság egyik vagy másik pufogatni szerető tagját lekötelezhetni azáltal, hogy neki a fektében meglátott nyulat kiugratja és lövésre hozza, mit az bizonytal nem látott volna meg.

8. És most áttérhetünk a vizsla szerepének tárgyalására a kereső vadászatnál. Ezen tekintetben eltérők a nézetek s habár nagyrésze az elismert vadászati íróknak más álláspontot foglal el, mint ezen munka írója, miután ennek helyességéről meg vagyok győződve, mert 15 évi tapasztalatom hazánk dunántúli részében azt igazolja, hogy a vizslával való kerestetés csakis egyes esetekben jár haszonnal, én is amellettt vagyok, hogy a vizsla a keresésnél, *ha csakis nyulat akarok löni*, maradjon a lábamnál, másszóval a vizslát *nem engedem keresni*. A vizslával nyulat kerestetni fölösleges, mert a sík, szabad mezőn a vizsla segítsége nélkül is megtalálja, aki nem restel utána járni. Augusztusban, szeptemberben, midőn a nyulak a vizsla előtt jól tartanak, tehát állja azokat, rendezett vadászterületeken általában nyulat nagyobb mennyiségben löni nem szokás, de nem is helyes; azt a pár nyulat pedig, mi a konyhára szükséges, vagy foglyászás közben lőttem és lövöm, válogatva azokból, melyeket a vizsla áll, vagy később,



midőn a vizsla előtt nem tartanak, magam ugratom. Ami a meglőtt, de tűzben össze nem esett nyulak *megfogását* és *elhozását* illeti, azt a lábunknál lévő vizslával éppen olyan jól, sőt jobban eszközöltethetjük, mintha a vizsla a lövés pillanatában valahol oldalt keresett volna.

Legjobb tehát, *ha csakis nyulakra* vadászunk, a vizslával egyáltalában nem kerestetni, mert a kerestetés nemcsak hogy nem használ, hanem a legtöbb esetben káros. Egyszer azért nem lehet lőni, mert a vizsla útunkban van, máskor idő előtt, akaratlanul felkajtolja a nyulat; egyszóval akadáék. Hol nyúl elég van, ott vizsla nélkül is lehet találni és lőni, ahol kevés van, ott a vizslával kerestető vadász igen könnyen úgy járhat, mint kezdetben én, egy nyúlsegény vadászterületen közvetlen Sopron mellett: azt a pár nyulat, amit találtam, a vizslám a legtöbbször akaratlanul messziről ugratta ki s így megtörtént, hogy nyúl nélkül mentem haza.

Mindezen kellemetlenségektől megkímélhetjük magunkat, ha a vizsla mellettünk vagy mögöttünk jár. A fiatalabb, tüzes vizslát éppen pórázon kell tartani, hogy még kisértetbe se jöjjön s addig nyúl után semmi esetre sem szabad eresztetni, míg meg nem győződünk, hogy a vad meg van sebesítve. Egészen más, ha nyúl van elég, de nem tartanak jól; ilyenkor a vizslának, különösen ha gyors és messze kereső, nagy hasznát vehetjük. Két év előtt dr. L. barátom, kivel a soproni határ egy darab mező területén a vadászatot birtuk, éppen karácsony előtt gyengélkedett s így az ünnepi nyulak lelövése egyedül rám maradt. Hó alig volt, de annál jobban fagyott. Vendéget hinni ilyen vadászatra, tekintve az eredmény kétes voltát, nem mertem s már egyedül akartam kimenni, midőn egy az alföldről éppen ide került ismerősöm ajánkozott, inkább a séta kedvéért mint a vadászatért, a szép decemberi napon kikisérni, illetve segíteni. Velem két vizsla volt, egy angol setter és egy német vizsla, melyek mögöttem voltak, míg a két első szántáson végig mentünk, honnan azonban a nyulak már két-háromszáz lépésnyire felkeltek. Ezt látva, a setterrel kerestetni kezdtem. A »vorwärts« vezényszóra »Mira« mint a kilőtt nyíl repült előre s elkezdett három-négyszáz lépéses zeg-zugban keresni előttünk; s íme, alig haladtunk egy pár száz lépést, a csendesesen előttem kullogó hoppenradei hol itt, hol ott állotta a barázdában meghúzódott nyulat; itt is, amott is láttuk szürkülleni a szántásban meglapult tapsifüles hátát. Nem telt bele két óra, kilenc nyúl alatt görnyedt. vadhordozó emberünk s egyszerűen kijelentette, hogy többet már nem bír elvinni. És ezen módszer nemcsak ezen alkalommal, hanem hasonló körülmények között mindig bevált máskor is.

Megjegyzendő, hogy az elmondottak általában a rendes nyúl vadászati időre vonatkoznak, októbertől január végéig, mikor a nyúlnak legtöbb értéke van. Aki a nyúl vadászatot már augusztus 15-én megkezdi, annak természetesen vizslára van szüksége, hogy a még bőséges fedezet között meghúzódott nyulat megkeresse. Ilyenkor a nyulak helyesen kezelt vadászterületeken nem képezhetik a vadászat tárgyát, hanem csakis a foglyászás közben, alkalomadtán és amint a szükség kívánja, lőhetők. Megvallom, rám nyáron, foglyászás közben semmi ingerrel sem bír a nyúl lövés. Évek óta részt veszek Eszterháza-n a süttöri bér-

uradalom hetenkint megtartott fogolyvadászatain, hol minden ilyen napon átlag 150—200 fogoly kerül 6—7 puskás előtt aggatóra; augusztus 15-ike után a konyha részére nyulat is szabad lőni, mert ezen helyek nem esnek össze a rendes téli körvadászatok területeivel, de én, és ilyen van más is, augusztus-, szeptemberben az engedéllyel nem szoktam élni, habár egyik-másiknak nem kis örömet okozott és okoz, ha a répában a lába elől felugró nyulat lepuffanthatja.

9. Ha a nyúl zeg-zugos cselugrásokat tesz, mi rendszeren csak közvetlen a kiugrás után szokott történni, feltéve hogy elég közel van, meg kell várni, míg elkezd egyenesen szaladni s akkor kell lőni. A vadásztól egyenes irányban elfutó nyulnál a puskás főképp arra ügyeljen, nehogy rövidre lőjjön, tehát azon legyen, hogy lehetőleg fején találja, mert a hátulját ért lövés még durvább göbeccsel sem mindig biztos. Ez okból a rendesnél gyorsabbnak kell lenni, mi az oldalt menekülő nyulnál nem annyira szükséges.

Nagyon közélről sem tanácsos lőni, mert igen könnyen megeshetik, hogy a nyúl már a mezőn fasiozottá válik.

10. Nem szabad a nyulat soha a nap felé ugratni, mert megtörténhetik, hogy ha az első lövés nem talált, a második lövést a füst miatt nem lehet tenni.

11. Arról talán nem is kellene szólni, hogy ha a nyúl, melyre *fejtében* lőttek, csendesen marad, vagy csak a farát mozdítja, *nincs meglöve*, mert a lövés felette ment el, de miután mégis akadnak, kik végszükségben ilyenén próbálnak szerencsét, nem hallgathatom el. Hisz nem egyedül voltam tanuja annak, hogy Lakfálván Sz. kezdő Nimród korában háromszor durrantott rá a



fekvő nyúlra, amely ezt mozdulatlanul kiállotta s csak akkor lábolt el, midőn fel akarta venni a meglőttnek hitt nyulat.

Rövidlátóknak, ha a fekvő nyulat meg akarják látni, ajánlatos a látcső használata, de a már előbb felhozott okokból a távcső használata alkalmával sem szabad megállani.

12. Ha a bakzási idő kezdetén, mi enyhe télen már januárban is be szokott állani, közel egymáshoz két nyúl kel fel a vadász előtt, *akkor soha se löjjön a másodikra*, mert ez majdnem mindig a nőstény. Máskor azonban az egyszerre felkelő két nyúl közül, mint a duplázásnál mindig, először a távolabbira kell löni, hogy még idő maradjon a másodikra is lőhetni. Ellenkező esetben, míg a közelebbit meglövi, az első már igen messze van ahhoz, hogy eredményesen rálőni lehessen.

Most áttérhetnénk a kopózásra, illetve a másfajta hajtóebekkel való vadászatra; hogy azonban minden ismétlést elkerüljünk, ezt itt mellőzzük, miután a szükséges tudnivalókról ugyis a rókáról szóló fejezetben leendő szó.

Itt csak általánosságban hozom fel, hogy ha valaki különös kedvtelésből olyan területeken használ hajtóebeket, hol ez nem okvetlenül szükséges, hol nyúlban nincs hiány, és akármi okból nem akar a *vizslával* kajtoltatni, mely eb, miután azonnal visszahívható, ha a nyúl rossz irányba menekült, tehát a vadat legkevésbé nyugtalanítja: jól teszi, ha apró, gyorsan kereső tacsókat használ a kopók helyett. Erre ugyan igen sokan azt mondják, hogy »ezek nem hajtanak eléggé kitaróan«; de hiszen *éppen ez az előnyük*, különben hosszas elmaradásukkal éppen úgy untatnák a vadászt és nyugtalanítanák a vadat, mint amazok.

Csak sajnálni lehet azt, kinek területén oly kevés a nyúl, hogy várnia kell, míg kopói a jó messze elhajtott nyulat Isten tudja milyen távolságból visszahozzák, hisz a csak tűrhető vadállományú területen, az ebek csaholásától felriasztva, olyan nyúl is kerül cső elé, melyet az ebek közvetlen nem hajtanak.

Míg az eddig felsorolt vadászati nemek mindenkének megvannak az árnyoldalai, mert az egyik unalmas, a másik bizonytalan, a harmadik ügygyel-bajjal jár és fáradságos, addig a nyúl-hajtóvadászat az összes vadászati módok fényoldalait egyesíti magában. A hajtóvadászat fő előnye, hogy lehető kevés pénzkiadással és idővesztegetéssel a *lehető legtöbb vad kerül terítékre* s mellette még a puskások is jól mulatnak. A legtöbb vadász inkább kedveli a mezei, mint az erdei hajtóvadászatokat, mert ha nem is lőhet folyton, lő *más* és vadat folyton lát s így folyton van remény is, hogy az előtte ide-oda futkosók közül az ő puskája elé is kerül valami. Első sorban tehát a *mezei hajtóvadászatot* tárgyaljuk s ezt fogja követni az *erdei hajtóvadászat* leírása.

A hajtóvadászat rendezésénél legelőször azzal kell számot vetni, hogy hány hajtó áll rendelkezésre; továbbá igen fontos, vajjon elsősorban a jelenlevő *vadászvendégek multságára*, vagy a vadászattulajdonos *pénzügyi előnyére* kell tekintettel lenni. Mindenki előtt ismeretes, hogy nagyúri vadászatoknál egészen más a zsinórmérték, mint ott, ahol egy »közönséges« vadásztársaság multságáról van szó. Lássuk először azon intézkedéseket, melyek egy nagyúri vadászatnál alkalmazandók, hogy ez jól sikerüljön.

A rendezőnek legelőször a meghajtandó területek nyúlállományával kell tisztába jönnie, miről úgy szerez legbiztosabb meggyőződést, ha ezen helyeken két-három nappal a vadászat előtt különböző irányban keresztül *lovagol*.

Ennek a közönséges lekeresés fölött többféle előnye van: az egyik az, hogy a lovas által felugratott nyulak csakhamar ismét meghúzódnak, a másik pedig, hogy a ló hátáról többet láthatni, mert a vacokban meghúzódtott nyulakat is észreveszi. És ez az eljárás még akkor sem fölösleges, mint azt sokan képzelhetik, ha a vadászszemélyzet jelentése az állományról kedvező. Akárhány példát lehetne felhozni oly vadászatokról, melyek, dacára a legnagyobb kíméletnek és a személyzet kedvező jelentéseinek, a legsilányabb eredményel végződtek. Ez okból tehát a rendező jól teszi, ha *saját szemével* győződik meg az állomány mennyiségéről, ahelyett hogy a vadőrök jelentéseire támaszkodik, melyek igen gyakran a legkellemetlenebb helyzetbe hozhatják, hacsak a szerencsében bízva *reméli* az eredményt.

Mihelyt a hajtók meg vannak rendelve és minden más szükséges előintézkedés meg van téve, összehivandók a vadászszemélyzet azon tagjai, kik a hajtókat vezetik, megbeszélendő ezekkel az egész hajtás terve és minden egyesnek teendője külön megmagyarázandó. — Ezen megbeszélés szobájában még a legjobb rajz után is rendesen hiányos; jobb tehát a megbeszélést a terepen megtartani s minden egyest szerepéről a helyszínén felvilágosítani. A félreértéseket és tévedéseket csakis így lehet lehetőleg biztosan elkerülni; azért mondom *lehetőleg*, mert tévedések még a legnagyobb elővigyázat mellett is fordulhatnak elő.

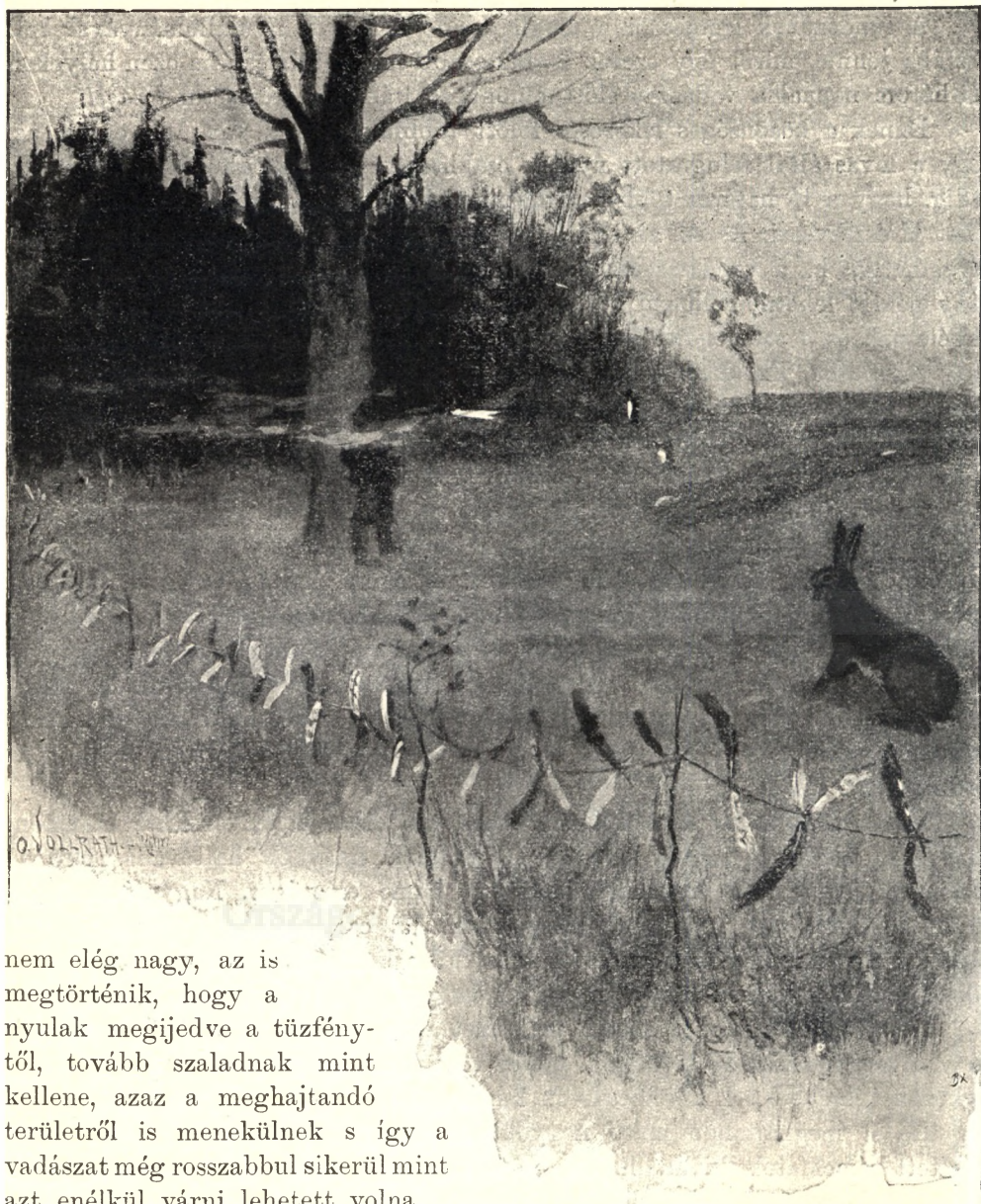
Habár a vadászat rendezőjének joga van fizetett emberekkel szemben, hanyagság esetén az illetőt azonnal elbocsátani, nagyobb hajtóvadászatoknál ez a rend fenntartása érdekében még sem lenne elégséges. Nagyszámú hajtó között a rendet csak úgy lehet fenntartani, ha csapatonként, minden 10–20 hajtóhoz egy megbízható rajvezetőt állít, kiknek azok alá vannak rendelve s kik a rendért felelősek levén, valamivel nagyobb napszámot is kapnak.

Azon előintézkedések között, melyeket azon célból szoktak igénybe venni, hogy a megvadászandó területen minél több nyúl kerüljön a puskások elé, a legközönségesebbek: 1. a rémcafatok húzása, 2. a tüzelés, 3. a világítás.

Ha a meghajtandó mező nagyobb erdőterülettel határos, a tollakból készített rémcafatok, kivált ha *asa foetidával* vagy más erősen büzlő anyaggal vannak bekenve, igen jó szolgálatot tesznek, mert reggel az erdőbe bevonulni készülő nyulakat visszariasztják. A rémcafatoknak nagy előnye az is, hogy ezzel esetleg egy-két rókát is kizárnak az erdőből, melyek tudvalevőleg a hajtásnak szerfölött nagy érdekességet szoktak kölcsönözni.

Ha azonban az erdőterületek aprók és szétszórtan fekszenek, akkor a rémcafatozás nemcsak fáradtságos, de céltalan is volna.

Még bizonytalanabb a Németország egyes vidékein használatos és kedvelt módszer, a *tüzelés*, mely abban áll, hogy az erdőszél hosszában éjfél után a nyulak visszariasztására tüzeket raknak. A tüzeléssel a célt rendesen el is lehet érni, t. i. a nyulak visszariasztását, de akárhányszor, kivált ha a terület



nem elég nagy, az is megtörténik, hogy a nyulak megijedve a tüzfénytől, tovább szaladnak mint kellene, azaz a meghajtandó területről is menekülnek s így a vadászat még rosszabbul sikerül mint azt enélkül várni lehetett volna.

Ehelyett sokkal célszerűbb reggel felé, virradat előtt két órával az erdő szélén megfelelő számú embert égő szalmacsutakokkal le s föl járatni. Az ilyen láng nem látható nagyon messzire s így nem is eredményez a céllal éppen ellenkező hatást.

A szalmafáklyák helyett itt-ott lámpásokat használnak, ezek annyiban előnyösebbek, mert a kialvással és újra meggyújtással járó rendetlenségek elkerülhetők.

A nyulaknak az erdőből való kiriasztásának a legjobb módja, ha a mezővel határos részeket a vadászat előtt való napon 20—30 jótorkú gyerekekkel s

egy pár csahos, de kifizajta kutyával meghajtatjuk. Ha ezek az erdőt kellő lármával meghajtják, biztosra lehet venni, hogy a következő nap alig lesz egy pár nyúl az erdőben, mert mind a mezőn, közel az erdőhöz, lesznek találhatóak.

Ha az ilyen hajtás közvetlen a vadászat előtti napokon bármi okból nem volna lehetséges, valamivel korábban is eszközölhető, mert a nagyon zajos és lármás hajtás után a nyulak két-három napig is a mezőn maradnak, hacsak itt is nem nyugtalanítják őket.

A meghajtandó területek nyúlállományának az utolsó pillanatban való szaporítása céljából ajánlatos a *hajtáson kívül eső határos mezőterületeket* megfelelő irányban kellő számú hajtóval a vadászat reggelén feltűnő zaj nélkül meghajtatni, vagyis másszóval arról a vadat a hajtásba szoríttatni. Ilyen hajtásnál nem szükséges, hogy a hajtók lármázzanak, ha közbe-közbe füttyölnek, egymáshoz szólnak vagy köhintenek, teljesen elég arra, hogy a nyulakat felriasszák és a kívánt irányban a hajtandó terület felé tereljék.

Ha ily módon minden előkészület meg van téve, biztosra vehető, hogy a vadászat jól fog sikerülni, azaz hogy a hajtásokban lesz nyúl, mert a vezető és vadász-személyzet csakis ezért felelős; *a tulajdonképpeni eredmény*, a terítékre kerülő vad száma ellenben — sokszor lehetne mondani, *sajnos!* — a jelenlévő puskások ügyességétől függ.

Mit használ minden intézkedés, minden előkészület, mit ér a fáradság és a legjobb vezetés, ha végre a *födolog*, a *találás* hiányzik, ha egy-egy puskás, ki esetleg, ha jól lő, harminc, negyven darabot ejthetett volna el, végre 10, 12-vel, néha még *kevesebbel* számol be! »Kevés esett!« szokták a vadászat után rendesen mondani, pedig sokkal helyesebben fejeznék ki magukat, ha azt mondanák, hogy »szó ami szó — *rosszul* lőttünk!« Arról, hogy ezen bajt miképpen lehetne némileg ellensúlyozni: alább, a puskások elállításánál és beosztásánál leend részletesebben szó.

Különösen téli vadászatok alkalmával igen sok függ a puskás öltözetétől; a fő, hogy könnyen mozoghasson. Idő előtt és ok nélkül a kezét a muffból kivenni fölösleges; elég, ha ujjamat akkor teszem a sátorvasra, mikor a közeledő nyulat megpillantom; ebben a helyzetben egy pillanat elég, hogy a fegyvert az arcomhoz emeljem. Mennyivel több időre van szüksége annak, ki a lövés előtt egy bundát vagy más vastag kabátot kell hogy lehámozzon magáról; a róka pl., mely csak a fejét dugta ki a sűrüből, addig hatszor is visszafordul, míg a puskás fogadtatására elkészülne.

A legtöbb gond a ruházatra, főképp a mezei vadászatokon, akkor fordítandó, ha a puskások valamely magasabb helyen állanak és a rendes téli hideget jó csipős szél is fokozza. Aki az ilyen hideg ellen nem öltözött kellőleg, az már az első negyed óra után nem képes az ujját se mozdítani, úgy megdermed. Én pl. télen mellény helyett évek óta egy egyszerű ujjatlan, oldalt gomboló, baránybőrből készült székely ködment, vagy mint egyes vidékeken nevezik »mellest« és e fölött egy egészen könnyű, selyemmel bélelt ujjú loden-kabátot viselek. A melles a mellet, hátat, hasat és keresztrészt a legélesebb szél ellen is teljesen védi s miután ujjá nincsen, oly könnyen mozog-

hatok, mint a legkényelmesebb nyári ruhában. A vastag, kemény szövetű, vagy bundakabátok nem érnek semmit; az ember úgy be van szorítva ezekben, mint a gyermek a pólyában, az ilyenben mozogni és lőni egyáltalán képtelenség. A báránybőr és ehhez hasonló sapkák — legalább ahogy ezeket készen árulják — nem felelnek meg a célnak. Melegek, talán igenis melegek, az igaz, de elől ellenzőjük nem lévén, a fénylő fehér havon visszaverődő nap-sugarak ellen nem védik a szemet, pedig erre, tapasztalásból tudjuk, kétszeresen szükség van, mert különösen ha a nap felé kell lőni, néha annyira vakító a fény, hogy sem azt nem látni, vajjon találtunk-e, sem másodszor lőni nem tudunk. A legjobbak az angol posztósapkák, vagy a legújabban divatba jött és a katonák tábori sapkájához hasonló szabású stájer sapkák; mindkét fajtának jó ellenzője és a fülekre lehúzható fül- és az utóbbiaknál nyakvédője van.

Hogy különben télen, különösen nagy hidegben, mily nagy fontossággal bír a ruházat, azt úgy önmagán, mint másokon mindenki tapasztalhatta. Hányszor láthatjuk, hogy különben jó lövők egyes téli napokon lövést lövésre hibáznak. Ilyenkor azt szokták mondani, hogy »rossz napjuk van«. Igaz, de ennek semmi egyéb más oka nincs, mint a túlságos vastag ruha, mely a célzáskor a fegyver szokatlan tartását okozza, tehát sem a töltény, sem a puska, de még a puskás sem oka a sok hibázásnak.

Mialatt a mellékhajtások végződnek, a főhajtóvonal is annyira előre vonul, hogy a puskások sem unják magukat, mert a nyulak folyton mozognak és közbe-közbe egyik másik lőtávolságba is kerül. *Közvetlen ezen bevezetés után* a mellékhajtásoknál alkalmazott hajtók kétoldalt a főhajtóvonal *oldalvonalához* csatlakoznak, hogy ezt kellőleg megerősítsék, mert minél közelebb állnak a hajtók egymáshoz, annál kevésbé tudnak a nyulak a szárnyakon, hová leginkább igyekeznek, kitörni.

A puskások felállítása és beosztása az eredményre szerfölött fontos lévén, erre nézve a következőket kell szem előtt tartani.

1. A puskásokat, amennyire lehetséges, magasabb helyre kell felállítani, részint azért, mert a nyúl rendszeren hegynek szalad fel, részint azért, mert igen érdekes látvány a hajtás menetét felülről szemlélni.

2. A puskások vonalát nem szabad soha az erdő szélén, vagy ehhez közel felállítani, mert akkor sok megsebzett nyúl vesz el; a nyulak ugyanis, mihelyt a sűrűbe jutnak, azonnal elbujnak s vagy a hajtóvadászatok hiénái lopják el, vagy a rókák eszik meg, mielőtt a vadászszemélyzetnek ideje volna összeszedni.

3. Bármit is beszéljenek s bárhogy gondolkodjanak egyes vadászok a széliránynak fontosságáról, a tapasztalás azt mutatja, hogy ez csak akkor bír befolyással a *mezei hajtás* eredményére és csak akkor veendő tekintetbe — feltéve, hogy hajtó elég van — ha a puskások *egészen fedett helyen állíthatók fel*, pl. szőlők mellett, bokros árkok mentén, vagy a tagok mesgyéin álló fásorok mögött és így remélni lehet, hogy *mindjárt a hajtás kezdetén* felzavart nyulak egyszerre a puskások között fognak keresztül törni. Ha ellenben a puskások *szabadon* állanak, akármilyen lehet a szél iránya, a feljűk futó



nyulak 100—150 lépésről, tehát *lőtávolon kívül* visszafordulnak s csak akkor jönnek a puskások közé, ha a folyton közeledő hajtók szorítják.

Ismeretes, hogy egyes nagyobb mezei hajtások évről-évre és éveken keresztül, tekintet nélkül a szél járására, ugyanazon terv szerint folynak le. És a tapasztalás azt mutatja, hogy hasonló vadállomány mellett a vadászat akárhányszor *rossz széllel* éppen olyan jól, sőt volt eset, hogy még jobban is sikerült mint kedvező széllel. A szélre már azért sem lehet tekintettel lenni, mert a puskások helyeit, a hajtóvonal hosszát, az oldalakat stb. már napokkal előbb meg kell jelölni. A szél pedig egy éjjel fordulhat; mi lesz akkor? Meg lehet-e most egyszerre az egész tervet változtatni? Ez egyes esetekben egyáltalán nem is lenne *lehetséges*. Bármilyen fontos legyen is más vadászatoknál a szél irányára ügyelni, a mezei hajtóvadászatoknál — ha a főfeltétel megvan, t. i. a rendező kellő számú hajtóval rendelkezik — erre nem szükség tekintettel lenni, mert itt az irány nem a nyulak akarától és hajlamától függ: a hajtók *erővel* odaszorítják, ahová menniök kell.

4. A puskások úgy állítandók fel, hogy a távolság két puskás között 50—60 közepes lépésnél nagyobb ne legyen, mert így a nyulak mindkét oldalról lőhetők.

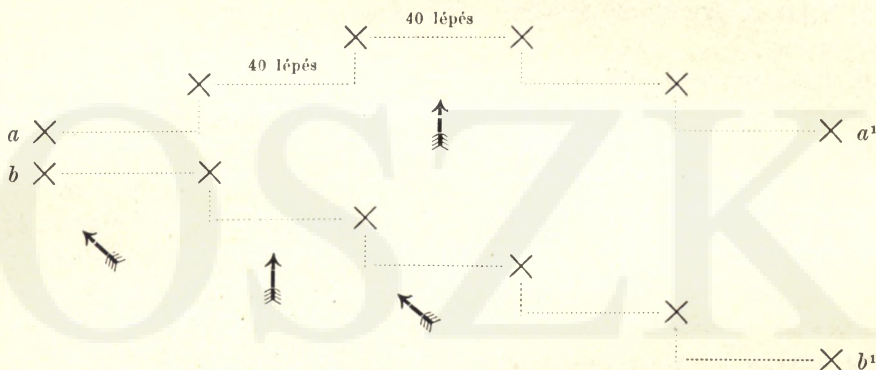
Rendesen nagyobb távolságba szokták állítani, azzal indokolva, hogy ha a puskások közel állanak egymáshoz, ez alkalmat ad az ú. n. közös lövésekre, vagy egyiknek-másiknak tartózkodnia kell a lövéstől, nehogy szomszédját megbántsa stb. stb. Annyi bizonyos, hogy ha a puskások nagyon közel állanak, gyakran esik közös vad, annál is inkább, mert vannak vadászok, kik maguktól nehezen tudnak boldogulni, tehát a közös vadból tengetik vadász-reputációjukat, vannak irigy puskások, kik meg nem engedett távolságból odapufogatnak, csak hogy embertársaiknak kellemetlenséget okozzanak; az is igaz, hogy néha egyik-másik szomszédra is kell tekintettel lenni; de én azt hiszem, mindezen úgy lehet segíteni, hogy pl. közös megállapodással minden puskás balra lő, azaz a tőle balra kitörő nyulakra; ez annál is inkább keresztülvihető, mert a nyúl rendszeren éppen a kettő között középen szokott kitörni, tehát 20—30 lépés távolságban. Ha mégis megtörténik, hogy az egyikhez jobbról nagyon közel, illetve közvetlen mellette törne át a puskások vonalán, a jobboldali szomszédja nem veheti rossz néven, ha ez esetben átveszi kivételesen a lövésjogot. Különbén is a nyugodt, biztos puskástól tehet szomszédja amit akar, azért megtalálja módját, hogy szomszédja hibás lövését, akár visszatér a nyúl, akár kitör, reparálja; azokat pedig, kik a szembejövő nyulakra meg nem engedett távolságból szoktak pufogatni s ezáltal mindkét szomszédjuknak rontják a mulatságát, a rendező okkal-móddal figyelmeztetheti eljárásuk helytelenségére.

5. A legjobb állások természetesen a két *sarokállás*; vajjon azonban ezek közül a jobb, vagy a baloldali-e a jobb, az a helyi viszonyoktól függ; annyi azonban bizonyos, hogy a vadászat eredménye jórésben az ezen két helyen álló puskások ügyességétől függ. Általában felvehető, hogy ha az oldalfal jól összetart, akkor két megbízható sarokpuskásra a legtöbb esetben az összes eredmény fele, legrosszabb esetben harmada esik. Különbén ezen szabály alul is van kivétel; akárhányszor a sarkokban alig kerül valami lövésre, míg a középen annál több. Velem éppen itt Sopronban történt meg, hogy a sarkon egyetlen lövést tehettem, míg a tőlem második, harmadik puskás mindenike nem győzött tölteni, oly gyorsan jöttek rájuk a nyulak. Ennek okát teljességgel nem tudom megmagyarázni, mert a helyi viszonyok szerint az én helyemet előnyösebbnek lehetett volna tartani.

A főszemélyt rendszeren a balsarokra szokták állítani, mert a legtöbb puskás balra jobban tud lőni. A jobboldali sarokpuskás azonban könnyen segíthet magán azáltal, hogy az oldalfalat képező hajtókhoz csatlakozik, minek folytán a nyulak kénytelenek mellette balról kitörni; a balsarkon ellenben a puskás és a hajtók között kaput kell hagyni, hogy ha ugyanezt akarjuk elérni, mert ha ez a puskás is a hajtókhoz csatlakoznék, akkor a nyulak jobbról futnának ki mellette. Gyakran maga a főszemély jelöli ki a szomszédjait, ilyenkor a rendező természetesen nem tehet semmit; de ha csak lehetséges, azon

kell lenni, hogy a két sarokpuskás mellé közvetlen a társaság *két legjobb lövője* kerüljön, hogy ezek azon esetben, ha a kiváltságos sarokpuskás hibázna, — mi igenis gyakran meg szokott történni — segíthessenek. Ennél azonban egy csekélységnek látszó körülmény sokat szokott nyomni a latban, az t. i., vajjon a sarokpuskás a szembe jövő nyulakra befelé szokott-e lőni, vagy kiereszti azokat; az utóbbi esetben a szomszédjának nem irigyelendő a helyzete. Udvariasságból természetesen a második lövést is meg kell várnia, mielőtt lőne, mire természetesen a nyúl már oly messze van, hogy a harmadik lövés nem igen tesz kárt benne. Ilyenkor csak olyan puskás boldogul, ki abban a pillanatban, midőn szomszédjának második lövése eldurant, már szorítja a ravaszt és képes udvariassággal és szerényen sietségét abbéli gondoskodással meentegetni, hogy a két első lövéssel úgy is jól meglőtt nyúl messze ne menjen.

6. Ilyenmő vadászatnál semmi sem hátrányosabb, mint az állások *kísor-solása*, kivált ha nem minden hajtás előtt húznak újra, mert az eredmény



16. ábra. Lépcsőzetesen felállított puskásvonal.

róvására igen könnyen megtörténhetik, hogy két-három rossz puskás folyton egymás mellett áll, és egyik sem tudja a másik hibáit javítani. És mily könnyen megeshetik, hogy éppen ezen a szerencsétlen ponton tör ki minden nyúl és a következmény, hogy ép bőrrel menekül is.

Ezen visszásságon feltűnés nélkül úgy lehet segíteni, hogy a rendező két rossz puskás közé egy jobbat állít, ki ezeknek hibáit egyensúlyozni képes. Ott természetesen, hol az egész társaság kitűnő lövőkől áll, — mi ugyancsak vajmi ritkán szokott összekerülni, mert ma a vadászatot igen sokan csak divatból gyakorolják — a helyeket ki is lehet sorsolni, mi természetesen minden pártoskodást kizár.

Ha a helyi viszonyok engedik, igen ajánlatos a lépcsőzetes felállítás is, mely lehet úgy, hogy a középső puskás áll leghátrább s a két sarokpuskás elől (*a a¹*), vagy egyoldalú, azaz az egyik sarok felé halad a lépcsőzet Ennél a felállításnál a puskások fokozatosan egymástól hátrább állanak (16. ábra *b b¹*).

7. A puskások vonala mögé 700—1000 lépésnyire egy pár megbízható embert kell állítani, s ha lehetséges, melléjük egy pár vizslát adni, melyek

azonban pórázon tartandók. Ezen embereknek feladata a meglőtt nyulakra vigyázni s azokat, melyek elesnek, a hajtás után összeszedni azokat pedig, melyek közelükbe jönnek, az ebekkel elfogatni; arra azonban ügyelni kell, hogy két ebet egyszerre ugyanazon nyúlra ne eresszenek el, egyrészt azért, hogy az ebek marakodását és a nyúl széttépését elkerüljék, másrészt azért, hogyha közvetlen az első után ismét egy sebzett nyúl jönne, legyen mit utána küldeni. Ezen módon sok oly nyúl megkerül, melyek különben elvesznének, vagy melyeket a nagyobb vadászatok alkalmával mindenféle ólálkodó parasz-tok lopkodnának el. Ha a puskások 40—50 lépésre állanak egymástól; tulaj-donképpen egyetlen nyúlnak sem volna szabad menekülnie; pedig mégis sok elmegy ilyen vadászatoknál, habár az ember azt hihetné, hogy ilyen távol-ságból a nyúl vagy *tűzben marad, vagy egészen el van hibázva*. *Nordenflycht* báró említi, hogy *Schönborn Ervin* grófnál Gaibachban a puskásokat képes-ségük szerint mindig oly helyesen osztották fel az állásaikra, hogy csak a legritkább esetben menekült el egy-egy nyúl anélkül, hogy halálos lövést ne kapott volna s az utána küldött ebek kisebb-nagyobb távolságból meg ne hozták volna.

A felsorolt rendszabályok alkalmazandók akkor is, ha a hajtóvadászatot nem kizárólag nagyurak, hanem más vadásztársaság részére rendezik; ez utóbbi esetben azonban mindig számot kell vetni a hajtók kisebb számával. A pus-kások ebeiket magukkal vezetik és a hajtások megfelelően kisebbre veendőek.

Nordenflycht báró írja, hogy *Schönborn* gróf egyik mezei hajtóvadászatán, midőn egy nagyon hosszú, de meglehetősen keskeny hegyoldalt hajtottak, az összes nyúl — 11 darab — mind hegynek szaladt, hol F. báró az egyenkint, kellő időközben jövő nyulakat egytől-egyig hiba nélkül ellőtte, anélkül hogy a többi puskás lövést tehetett volna.

Szintén ugyanott a nevezett puskás 184 nyútból 54 darabot lőtt és ebből egy álláson 18-at; megjegyzendő, hogy mindig sarokállása volt. Kezdetben az említett hajtásban semmi sem ment feléje, de amint a hajtók közeledtek, egyszerre feléje vették az irányt. Az ú. n. fegyverhordozója, egy tapasztaltabb hajtó s ki akárhány livrés vadásznak példaképe lehetett volna, hátat fordít-tott a hajtóknak, szenvedélyes vadász lévén, nehogy a nyulak látása zavarja s így végezte a legnagyobb nyugalommal a töltést. Feladatának oly mesterien felelt meg, hogy dacára a gyorsan egymásután jövő nyulaknak, legalább egy cső mindig töltve volt, mi azonban csakis úgy volt lehetséges, hogy egyetlen nyúlra sem esett egynél több lövés. F. báró minden nyulat legfeljebb 15—20 lépésnyire eresztett s tűzben összelőtte, úgy hogy két előtte keresztben húzódó barázdában 17 darab volt majdnem egymáson s csak hármat lőtt hátulról, mert abban a pillanatban, amint jöttek, egy csöve sem volt töltve.*

Miután a nyulak az utolsó pillanatban és gyorsan egymásután jöttek, minden tapasztalt vadász megengedi, hogy dacára a puskás és segédje válto-zatlan nyugalmanak, higgadtságának és biztonságának, egy-két darab lövés

* Természetesen ez még az elültöltő puskák idejében történt.

nélkül elmegetett volna, azonban mindketten oly jól végezték feladatukat, hogy egyetlen egy sem menekült.

A mezei hajtóvadászatnak második neve az ú. n. *körítő vadászat*, vagy röviden *körvadászat*.

Ennél az eljárás a következő: Ha a puskások és hajtók a megjelölt helyen összegyűltek, a rendező legelőször kijelöli a *jobbra* és *balra* menő hajtókat, mi rendetlenségek elkerülése céljából egész napra érvényes. Célszerű, ha ugyanezt teszi a puskásokkal is, úgy hogy ezek mindenikének meglegyen a határozott helye, mit legjobban oly módon tehetni, hogy minden puskás számot kap. Ennek azon előnye is van, hogy a rosszabb puskások szándékos vagy véletlen összerolódását mindjárt kezdetben meg lehet gátolni.

A jó és rossz puskások egyenletes elosztásának akkor van értelme és helye, ha a talaj puha s az időjárás enyhe, mert ilyenkor a nyulak jól kitarának és mindenfelé kitornek. Ha ellenben a talaj *fagyos*, vagy a hó meg van fagyva és ropog, midőn a nyulak nagyon mozgékonyak s előre szaladnak, akkor célszerűbb a jobb és megbízhatóbb puskásokat *egy vonalba* állítani és az egész hajtást abba az irányba terelni oly módon, hogy ez az oldal csak lassan mozog előre, a középrész és a másik két oldal pedig megállás nélkül nyomul előre.

Ezen esetben magától értetődik, hogy a lehető legtapintatosabban kell eljárni s az illetők képességét tekintetbe venni, mert ismeretes, hogy éppen a legmegbízhatatlanabb puskások a legérzékenyebbek és a legarrogansabbak, ha itt-ott kivételesen némileg *hajtó* szerepük jut. Ezek a vadászat eredményével és a vadászattulajdonos aránylag nagy kiadásával nem szoktak törődni, hanem csak *lőni* s első szerepet játszani akarnak.

A rendező tehát jól teszi, ha már vadászat kezdetén lelkére köti az összes puskásoknak, hogy kezdetben senkinek sem szabad megállani, hanem előre kell minden oldalon menni s csak akkor menjenek lassabban vagy álljanak meg, ha a kör összeszorult. Rendesen a kezdők és dilettánsok hibája, hogy mihelyt egy nyulat messziről meglátnak, mindjárt megállítják a mellettük levő hajtókat, sőt *le is térdelnek*, azt képzelve, hogy *ezen kicsinyített kiadásban a nyúl nem veszi észre*.

Hogy az ilyen eljárás, kivált ha többen és többször ismétlik, mennyire megakasztja a hajtást s mily káros hatással van az egész vadászat eredményére, minden szakértő tudja.

A körvadászatoknál előforduló egyik gyakori visszaélés a *kapucsinálás*: visszaélés s udvariatlanság szemben a többi puskásokkal, kivált ha idő előtt történik s oly puskás teszi, ki a mellette kiözönlő nyulakat azután el is hibázza.

Pár év előtt a süttöri béruradalom egyik körvadászatán az összes puskások multságát elrontotta egy arrogans úri ember folytonos kapucsinálásával. *Egyik körben harminc nyulat eresztett ki maga mellett és a hajtás végén egyetlen egy nyúllal tudott beszámolni*. Ketten ellenőriztük a jó urat s ráértünk olvasni a kitoró és elhibázott nyulakat, mert felénk nem jött egyetlen egy sem.

A körvadászatoknak valóságos *enfant terrible*-jei az ú. n. *zsákcsinálók*, kik szándékosan folyton lassabban és lassabban haladnak előre mint szomszédjaik; ennek folytán a körnek öble támad, mit a nyulak kapunak néznek s arra felé kezdenek menekülni, míg a zsákcsináló szomszédjainak csak a nézés marad, hacsak a rendetlenkedőt a körből — egészen helyesen — ki nem zárják.

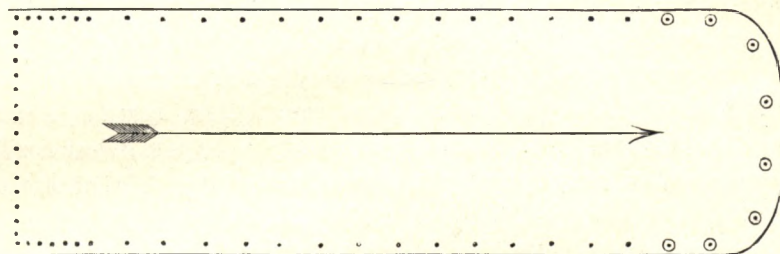
Igen jellemző, hogy egyes zsákcsinálók milyen hirhedtségnek örvidenek messze vidéken. A tavaszon Sopronból Győrbe utaztam; a közbeeső egyik első állomáson több ismerős szállott be s a beszéd tárgyát csakhamar a kilátásban lévő kedvező vadászatok képezték. Az e . . . i határon keresztülhaladva azt a megjegyzést tettem, hogy itt a télen *pompás* vadászataink lesznek s mindennap eshetik 300 darab nyúl a körvadászatokon; erre az egyik utitársam egyszerűen azt felelte, hogy biz' ő nem is képzelhet ott pompás vadászatot, hol B. N. és Sz. urak rendes vendégek, kikről mindenki tudja, hogy milyen megrögzött zsákcsinálók.

Általában mindég és mindenütt azt tapasztaltam, hogy ha a körvadászat nem jól üt ki s ízetlenségek vannak, annak mindig a vadászok az okozói; úgyszintén annak is, hogy néha roppant sok nyúl megy ki megsebesítve a körből anélkül, hogy terítékre kerülne. Ez utóbbi körülmény a messzepufogatásnak tudható be. Azt, aki megszokta, hogy bármiféle vadra kellő távolságból lő, a legtöbb körvadászaton a bámulat fogja el, midőn egyesek 80—90, sőt 100 lépésre is lőnek. Azonban ezen bámulat csakhamar eltűnik, ha a közelebbi körülményeket megismeri, melyek között ez történik. Ily távolságból a körben lévő nyulakra lőnek s csak ritkán olyanokra, melyek kitörtek. Ezen szokás azonban így is helytelenítendő, kivált ha erre a rendező nem adott engedélyt és ennek nemtetszésével találkozik; ha ellenben nincs kifogása, sőt ha ő jár elől jó példával (?), nem lehet csodálkozni s rossz néven venni, ha szívesen és hálásan kihasználják az engedélyt. Azt sem lehet tagadni, hogy a legtöbb puskás emellett igen jól mulat, kivált ha két vagy több puskát is visz magával s szomszédjainak puskái kitűnő hordképességét produkálhatja. Mindennek dacára ez nem helyeselhető, mert sok ilyen nyúl, melyre messziről lövöldöznek és látszólag a legjobb egészségben menekül, a halál csiráját viszi testében, rövidebb s hosszabb idő múltán belevész. Hogy is lehetne másképen? Aki nagy távolságból lő, bármennyire előre és fölfelé is tartsa a puskát, a göbecs mégis a legtöbb esetben inkább a nyúl combját s a hasát találja s nem hatol be a *nemesebb részekbe*; de azért az az egyetlen szem sörét, mely talált, ha nem is hatolt elég mélyre, lassankint megteszi hatását, mint a lassan ölő méreg. Azt lehet mondani, hogy ha még olyan nagy távolságból történt is a lövés, ritkán megy el egy nyúl, melyre egyik-másik biztoskezü puskás egy elismert jó puskából, hozzá még erős tölténnyel, oldalról dupláz.

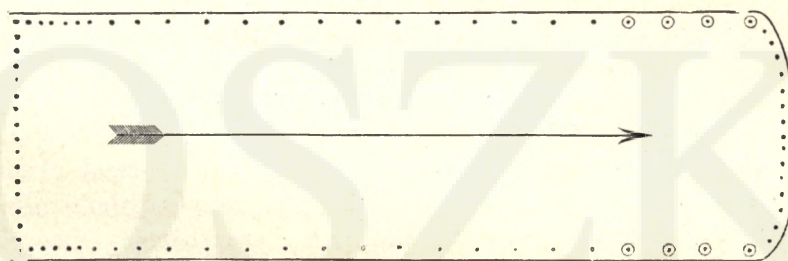
Ezen pufogatásnak meglehet a kellemes oldala, de hogy nem hasznos, az bizonyos. — A körvadászatot a legtöbb helyen különösen azon okból gyakorolják, mert az előbb leírt hajtóvadászatnál a helyek, illetve a puskások állásai nem egyenlő jók s tényleg a sarokpuskások vannak előnyben, míg a

többinek csak morzsák jutnak. Ez azután különböző kellemetlenségeknek a forrása s a mellőzött puskások az ily vadászatoknál rendszeren elmaradoznak.

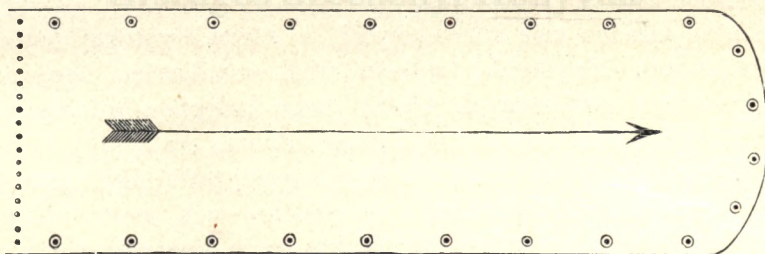
Ha a puskások száma tíznél nem több, akkor ezen is lehet segíteni azáltal, hogy a különböző hajtásokban mindig más két puskást állít a rendező a sarokra, de hol a puskások száma nagyobb, ez kivihetetlen, mert télen 4–5 hajtásnál többet egy nap nem igen lehet rendezni.



Mezei hajtóvadászat kevés puskással.



Mezei hajtóvadászat helyben álló puskákkal.



Mezei hajtóvadászat álló puskákkal, régi módra.

○ puskások állása, . . . hajtók.

Nagy előnye a körvadászatnak a rendező szempontjából az is, hogy, míg a hajtóvadászatoknál előre állított puskákkal, a rendezőnek legfeljebb az a szerepe jut, hogy két megbízhatatlanabb puskás közé állva azoknak hibás lövéseit javíthatja, mi ugyancsak nem a legkellemesebb foglalkozás: addig a körvadászatnál, anélkül hogy az udvariasság ellen vétene, felhasználhatja helyismeretét s ismerve a nyulak menekülési irányát, oly helyre állhat, hol annyit, vagy még többet löhet, mint bármelyik más puskás.

Tagadhatatlan, hogy úgy a hajtóadászatnál előre állított puskásokkal, mint a körvadászatoknál a vadászat sikere első sorban a puskások képességétől, ügyességétől függ; de viszont azt sem lehet tagadni, hogy a hajtók ügyetlensége, közömbössége s akárhányszor rosszakarata nemcsak a puskásoknak okoz temérdek bosszúságot, hanem a vadászat eredményét is jelentékenyen csökkenti. A legtöbb helyen pénzügyi tekinteteből vagy kevés számú hajtót rendelnek, vagy apró gyermekeket fogadnak fel. Az első esetben, mielőtt a kör záródna vagy kellőleg összeszorulna, a legtöbb nyúl kitör, anélkül hogy lőni lehetne, a második esetben pedig, nem lévén az apró gyermekek képesek irányt tartani, kivált ha egyik-másik két-három nyulat is kell hogy cipeljen, a hajtók között nyilások, kapuk képződnek, biztos menekülést nyújtva a nyulaknak. Csak a legkritkább esetekben tapasztaltam, hogy a hajtók némi érzékkel bírnának és érdeklődést mutatnának a vadászat iránt, vagy feladatukat ismernék. Itt Sopronmegyében egy körvadászatot 10—12 suhanc tökéletesen elrontott azzal, hogy ólmos végű botjaikkal ők maguk vadásztak; a hajtásban mindig úgy intézték a dolgot, hogy a nyulak közöttük törjenek ki s többé-kevésbé egyes botdobásaikkal bosszantották a puskásokat s mulattatták magukat és hajtótársaikat.

Tapasztalás szerint *enyhe időben, puha talajon* a nőstény nyúl jobban kitart mint a kan, s így ilyen időben tartott körvadászatoknál sokkal több is esik, mint ilyen. Ha ellenben a körvadászatot nagy hidegben tartjuk, midőn a talaj keményre van fagyva, mikor a nyulak nem képesek friss vackot kaparni, hanem a régieket foglalják el, darabos szántásokban s más hasonló mélyedésekben kénytelenek meghuzódni, akkor ezen hátrány kiegyenlítődik, mert ilyenkor az összes nyulak lőtávolon kívül kelnek fel, tehát a tulajdonosnak módjában áll a kedvező napot úgy választani, hogy vadállománya tenyészési szempontból kárt ne szenvedjen.

Eltekintve minden más körülménytől, a körvadászatokat fagyos időben tartani határozottan előnyösebb; tapasztalásból mondhatom, hogy ugyanazon helyen s ugyanazon körülmények között nagy hidegben mindig jobb eredményt mutathatunk fel, mint enyhe, lucskos időben.

Igen fontos, hogy a rendező a segédszemélyzetét úgy ossza be a hajtásba, hogy azok mindent láthassanak és észlelhessenek, mert eltekintve attól, hogy csakis így tarthatni rendben a hajtókat, az is ismeretes, hogy egyes hajtóknak csak a szemtelensége hasonlítható össze ravaszágával és ügyességével, mellyel hajtás közben, de különösen vége felé a talált nyulakat elrejtteni képesek. Különösen azokra kell jól ügyelni, kik bő köpenyekben vagy szűrben jelennek meg. Ezek rendszeren már célzatosan öltöznek így s még azzal az előrelátással is élnek, hogy csakis oly nyulakat vesznek fel, melyek nem nagyon véresek, nehogy a netalán csepegő vér árulójuk legyen. Egyesek arra szorítkoznak, és ezt a leggyakrabban észlelhetni, hogy a talált nyulat valami árokba vagy mélyedésbe ejtik, vagy a hóba beletapossák, az erdőben lomb közé, faoduba stb. dugják, egyszóval minden alkalmat felhasználnak egy-két nyúl eltüntetésére. Még a legszigorubb ellenőrzés mellett sem lehet a lopást,

különösen erdőben, teljesen megakadályozni, de kellő elővigyázattal mégis a legkisebb mértékre szállítható le.

Ezen alkalommal azt hiszem nem lesz felesleges említést tenni arról is, hogy egyes helyeken mily kevés gondot fordítanak az elejtett nyulak kezelésére. Még azt is tapasztalhatni, hogy a hajtás után az egyes nyulakat a sárban kupacokba dobálják össze, ahelyett hogy rendszeres terítéket csinálnának. Hogy néznek ki aztán az ilyen nyulak, kivált ha előzőleg a hajtók lábuknál fogva vonszolták maguk után az egész hajtásban? Az ilyen eljárás homlokegyenest ellenkezik a vadászat anyagi érdekeivel, mert vagy a vevő van károsítva, vagy a tulajdonos. A vevő, ha a vadászatban lőtt vad átvételére magát megszorítások nélkül kötelezte; a tulajdonos, ha a ronda kinézésű nyulait olcsóbban kénytelen eladni. A vevőnek érdekében áll, hogy a vadat lehető tisztán kapja, s ha nem lehet jelen a vadászatban, joggal kívánhatja és várhatja, hogy a vadászszemélyzet gondoskodjék érdekeinek megvédéséről.

Ezen okból tehát méltányos, szemben a tulajdonossal és vevővel, a vadászatban mindenkinek a következőket szem előtt tartani:

1. Hogy ne lőjjön senki túlságos közletről egy nyúlra se.
2. Nem szabad a lőtt nyulat sárba dobni, vagy megengedni, hogy az ebek tépjék, szakgassák.
3. Az elesett nyulat ne hozassa el senki ok nélkül ebével csak azért, hogy ebének elhozási ügyességét fitogtassa, vagy a szomszéd puskások által lőtt nyulakat összehordatva, idegen tollakkal ékesítse magát. A tűzben összeesett nyulat fölösleges a vizslával elhozatni. Az olyan eb, mely az első nyulat felkapja s viszi, igen ritka; a legtöbb, kivált ha a nyúl még mozog, egy párszor jól megrázza, minek folytán, különösen enyhe időben, a bőr veszít értékéből.

4. Különös tekintettel kell lenni arra, hogy a rudakra, kosarakba helyezett nyulak között az erősen vérzőket úgy helyezték el, hogy a többit ne rondítsák össze.

Ezen szabály tartandó szem előtt a szekérre rakás alkalmával is. A vadászszekérnek nagyobb vadászatoknál nem szabad hiányoznia s erre kell minden hajtás után a nyulakat keresztbe fektetett rudakra, egymástól kellő távolságban felrakni.

Miután egyes helyeken az eredmény nem áll arányban azon tetemes költséggel, mibe a hajtók kerülnek, különféle módokat eszeltek ki arra, hogy szabad mezőn a nyulakat kevés hajtóval is biztosan felzavarhassák és hajtathassák.

Lipce környékén egy időben minden hajtó egy rövid nyelvű nehéz ostort, milyenek nálunk a csikósok és kanászok ostorai, kapott a kezébe s ezzel csatogtatott, más helyen a hajtók szalmából készült rémcafátokat vonszolnak maguk között, más helyen kis színes zászlócskákat lobogtatnak stb. stb. A legegyszerűbb módszer az, hogyha a hajtók a hajtóvadászatnál elől álló puskásokkal kezdetben nagy zajt ütnek; azonban ezen eljárás szintén nem vezet eredményre, ha az időjárás enyhe s a talaj puha, tehát a nyulak jól kitartanak.

Aki tehát kellő számú hajtóval nem rendelkezik, csakis *erős fagyos időben* rendezzen hajtóvadászatot, mert ilyen időben akár zajjal, akár csendesen mennek a hajtók, a nyulak már messziről felkelnek.

Hol kevés hajtó áll rendelkezésre, a következők veendőik figyelembe:

Először is nem szabad vadászatot rendezni, ha magas hó borítja a földet és a nyulak jól kitartanak; másodsor lehetőleg kis hajtásokat kell csinálni, mert különben igen sok nyúl lövés nélkül kitör; harmadsor cselet kell használni, hogy a nyulak biztosan cső elé kerüljenek. Ennél a következő eljárás követendő:

15—20 hajtót méter hosszú nyelű fehér szövetből készült zászlócskával szerelünk fel. Ezeket a hajtóvonal központjával szemben oda állítjuk fel, hol a puskásoknak kellene állniok; a puskások azon szárnyon állják el a helyeket, mely felé tapasztalás szerint leginkább szeretnek kitörni.

Midőn a felzavart nyulak 200—300 lépésnyire megközelítik azt a vonalat, melyet a zászlós hajtók képeznek, a hajtók elkezdik a zászlókat ide-oda lóbálni, mit a nyulak látva, s hátuk mögött a hajtók lármáját hallva, eszeveszetten megfordulnak s oda iramodnak, a hová éppen akartuk, a puskások felé. A zászlók helyett olyan rémcafatokat is lehet használni, melyen szalmakötegek s közbe-közbe zindelydarabok vannak párosával erősítve.

Az eddig felsorolt nemei a hajtóvadászatoknak oly területeken, hol igen sok nyúl van, nem felelnek meg teljesen a célnak, még pedig a következő okból. Úgy a hajtóvadászatnál előálló puskásokkal, mint a körvadászatnál a nyulak nem szaladnak a puskások felé egyenletesen; az utóbbinál különösen oly napokon, midőn a nyulak jól bevárják az embert, a legtöbb akkor kerül lövésre, midőn a kör szorulni kezd, az elsőnél pedig, ha a hajtóvonal egy pár puskalövésnyire közeledett a puskások vonalához. Habár ez az időjárás szerint változik, s derült, hideg időben a nyulak hamarabb kezdenek a puskások felé szaladni, mégis állandó hátránya, hogy a puskások jó hosszú ideig tétlenségre vannak kárhóztatva, később ellenben a nyulak együtt és egymástán oly gyorsan jönnek, hogy még két puskával sem képesek azokat kellőképpen fogadni, kivált ha az illető puskás többé-kevésbé izgatott is lesz, mi ilyen körülmények között még a legnyugodtabb puskással is megtörténhetik. Ha a megvadászandó terület nagy, akkor a hajtók és puskások felállításával is igen sok idő telik el.

A hajtóvadászatnak harmadik neménél ezen visszasságok és kellemetlenségek nem fordulnak elő. Ez az ú. n. *cseh-* vagy *páasztázó vadászat*, mely a vadnak azon ismert szokásán alapul, hogy ha felriasztják, egy darabig előre szalad s azután mindenképpen igyekszik visszatérni oda, a honnan elindult. És ez főképpen a nyulakra áll, melyek kezdetben a legnagyobb gyorsasággal menekülnek a közelgő ellenség elől és egyenesen előre szaladnak, de 600—800 lépésnyire megállanak, neszelnak, ide-oda futkosnak és azután, dacára hogy a puskások vonala feltartóztathatlanul közeledik, a puskások között igyekeznek visszatörni, hogy tanyájukra visszajussanak.

Ennek megfelelőleg a vadászok és hajtók felállítása úgy történik, hogy a puskások számának megfelelő hosszú arcvonaltan ezek szakadatlanul előre

nyomulnak; a két hajtóvonal ezzel derékszöveget képez s szintén egyenletesen mozog egyenesen előre. (17. ábra.)

A puskások vonala ($a-b$) előtt felugró nyulak a mozgó oldalak a d vagy c b -felé rohannak. Itt azonban a hajtók között rémcafatok vannak és ha ezeket közel a föld színéhez tartják és folyton rázzák, a nyulak kitörését biztossággal megakadályozzák. Így világos, hogy az összes nyulak egyenesen előre terelődnek, míg egyesekben a honvágy annyira erős lesz, hogy az ellenkező irányba, a puskások vonala, azaz biztos romlása felé kezd visszazaladni. Az elmondottakból kitűnik, hogy mihelyt a puskások vonala 300—400 lépésnyire haladt — addig csakis az előttük felugró és menekülő nyulak tették a puskások türelmét próbára — végre beáll a pillanat, melyben az első visszatérő nyulak megérkeznek; ettől kezdve a puskások folyton el vannak foglalva, míg a hajtás végén a visszatérő nyulak száma nagyobbodik. Mihelyt ugyanis az oldalvonalak c és d csúcsai a vadászterület végét elérik, a határon egymás felé kanyarodnak, míg a fal záródik. Ezen pillanatban a csúcson levő



17. ábra. × puskások, . . . hajtók.

két vezető megáll, az utánjövő hajtók tömörülnek s végre egészen közel jutva egymáshoz, a nyulak egészen összetorlódnak, mert az utoljára kipattanók már nem szaladhatnak oly messzire, mint azok, melyek elébb keltek ki a vacokból.

De nemcsak a hajtás vége felé, hanem a közepén is vannak pillanatok, melyek a puskásoktól megerőltető, de mindenesetre nem kellemetlen tevékenységet tételeznek fel, midőn ugyanis az egészen kopasz szántások között egy-egy csiratábla vagy hasonló van, melyekben a nyulak jó fedezetet találnak. A megijedt nyulak, azon reményben, hogy itt meghúzódva minden veszélytől védve vannak, ide menekülnek. Hiábavaló reménykedés. Mert ilyen helyen a puskások vonala lassan halad és gyakrabban megáll; a puskások közé beosztott hajtók nem hagynak egyet sem el, ki kell ugraniok, hogy a halálthozó ólom közvetlen közelről érje.

A pásztázó vadászatnak ezen általános jellemzéséből kitűnik, hogy ennél a vadászatnál azon kellemetlenségek, melyeket elébb tárgyalt nemeinél felhoztunk, pl. a sok oknélküli járás, a folytonos egymásra való várakozás, a sok álldogálás akárhányszor dermedtő hidegben stb. jórészt mind elesnek. De miként áll a dolog azon pontot illetőleg, mely az irigy puffogatók előtt a

legfőbb szerepet játsza? Nincs-e egyik vagy másiknak előnyösebb helye s mi van a közös lövésekkel? Az utóbbin igen könnyen lehet segíteni, ha a háziúr nem hí többet, mint a hánynak 120 m hosszú vonalon elég helye van, de az előnyösebb helyekkel, elsősorban a két sarokállással, másképp áll a dolog, mert a visszatörő nyulak folyton a rémcafatok hosszában vonulnak, hacsak a kivételes terepviszonyok folytán más irányba nem terelődnek. Ha a sarokpuskások olyan széles kaput hagynak maguk és az utolsó hajtó között, hogy azt uralni képesek, akkor könnyen kétszer annyit lőhetnek mint a többi puskások. Hogy az ilyen állásokra csakis megbízható puskások állítandók, fölösleges is mondani; a rendező tehát ezek közül választja ki azokat, kik erre bármi okból igényt tarthatnak.

De mit tehet a rendező, ha a teljes egyenlőség modern áramlatával számot kell hogy vessen, mikép járhat el a lehető legtapintatosabban? Volna erre is egy mód, ha t. i. a puskások vonalát hátrafelé kiöblösítené, tehát a puskásokat vagy ívalakban vagy lépcsőzetesen állítaná. A felállítás nem is okozna nagy nehézségeket, de menet közben meg is tartani még teljesen sík terepen is alig, egyenetlen terepen pedig éppen nem lehetséges. Még az egyenes vonal irányát is nehéz betartani, mert a legtöbb tapasztalt puskásban megvan a hajlandóság hátramaradozni, tudva azt, hogy a nyulak leginkább oda igyekeznek, hol az a félt akadály a legmesszebbre látszik s később aztán nem térnek vissza. A rendezőnek tehát segédjeivel együtt nem könnyű feladat a zsákcsinálást megakadályozni, még ha lóháton vannak is. Hogy a kiigazodás lehetséges legyen, vagy egyes e célból megjelölt helyeken, vagy a hajtás irányára merőleges utakon megállanak, míg a puskások vonala kiegyenesedik. Ez még más okból is szükséges, hogy t. i. a vadhordozók, kik a puskások mellé kettésével, hármásával be vannak osztva, a vadat lerakhassák, mert a vadhordók, még ha hátikosarakkal vannak is ellátva, a puha vagy fagyott rögös talajon 10-nél több nyulat alig képesek hosszabb ideig cipelni. A megállóhelyeken minden puskás terítéket csináltat s a vezetőnek egyik segéde a vadaskocsival végig menve a soron az összes vadat felszedi s a puskások neve mellé a vad számát bejegyzi. Erre ismét megindul a menet, míg vagy az elejtett vad mennyisége, vagy az elromlott egyenes irány kiigazítása a megállást nem igényli. Ebből látható, hogy a puskásoknak ívalakban való felállítására egy rendező sem határozza el könnyen magát. A két sarokpuskás tehát továbbra is előnyben van s ezt az ilyen vadászatnál mint szükséges rosszat kell tekinteni.

Minthogy napjában rendszeren két ilyen pásztázó hajtást szoktak rendezni, melyek közé az ebéd esik, a sarokpuskásokat a második hajtásban két más puskás válthatja fel.

Majdnem fölösleges annak felemlítése, hogy az ilyen vadászathoz a lehető leggondosabb előkészület szükséges. A rendező a vadászat tervét a térképen pontosan fel kell hogy rajzolja és a helyszínén számozott póznákkal, illetve zászlókkal, az egész irányt, de főképp a puskások helyeit, meg kell hogy jelölje. A hajtás iránya egész hosszában megjelölendő oly módon, hogy ne csak a

hajtók elején menő vezetőknek az iránya, hanem a puskások egyrészeé is, de a középső puskásé okvetlen jelezve legyen.

Ily módon, az egy nap alatt levadászandó terület nagyságát illetőleg a következő számítást vehetjük alapul. Feltéve, hogy 20 puskás vesz részt s ezek egymástól 100 méternyire vannak, akkor a két oldal távolsága egymástól 2100 méter. A folyton tevékenységben lévő s itt-ott kiigazodó puskás-vonal oly lassan haladhat előre, hogy 25—30 percenkint 1000 méternél hosszabb utat nem tehet meg. Ha tehát a vadászat d. e. $1\frac{1}{2}$ 10 órakor kezdődik s 12 óráig tart, akkor 5000—6000 méternél hosszirányban többet nem számíthatunk; a délutáni hajtásra nagyobb területet számítani már azért sem szabad, mert a hajtókat megindítani csak akkor lehet, ha már pihentek és valamit ettek; erre a pihenőre és erősítésre, étel, ital alakjában, a puskásoknak is szüksége van. Egy nap alatt tehát 10—12 ezer méter hosszú és 2100 méter széles terület volna megvadászható, mi az ilyenmű vadászat módját és sajátosságát tekintve, nem mindenkinek áll rendelkezésére.

Még nagyobb kiterjedésű vadászterületeken is akárhányszor, a terepviszonyok sajátos alakulása miatt, milyenek a hegyek, a szakadások, közbeeső helységek, folyóvizek stb., a csehajtás nem alkalmazható. A terület egyenlőtlen szélessége, ha feltűnő különbözetet nem mutat, kevésbé képez akadályt, legfeljebb a puskásoknak kell a közöttük lévő közöket a viszonyok szerint nagyobbítani vagy kisebbíteni; ha a középvonal megtörik, akkor ennek megfelelőleg a hajtásnak is kanyarodnia kell. Patakok, vizek pl., melyeknek befagyására hiába számítottak, nagy nehézséget okozhatnak. Kisebb erdőterületek, ha állaguk nem szerfölött sűrű, a hajtásba befoglalhatók, nagyobb összefüggő erdőségek, eltekintve más körülményektől, azonban ily módon már azért sem vadászhatók, mert a főfeltétel, a kellő számú nyúl, hiányzik.

A rendes vadászat keretén kívül esnek azon vadászati módozatok, melyeknek feladata az összes vadat egyetlen puskás fegyvere elé terelni; ez a *száku-utcába való hajtás*, mely kétféleképp rendezhető. A hajtók vonala ugyanis vagy V alakú s a főszemély a szögletben hagyott 80—100 lépésnyi nyilásnál foglal helyet, vagy egy módosult körhajtás, melynél, ha a kör záródik, a puskás megáll s a hajtók a közójük beosztott puskásokkal feléje nyomulva tömörülnek, azaz az álló helyhez közelebb lévő hajtók és puskások a legrövidebb utat teszik meg és lehető lassan mozognak, míg a távolabbiak nagyobb utat tesznek és gyorsabban is haladnak. Mindenki tehát az ú. n. gyúpont felé igyekszik, melytől balra oly nyilás van hagyva, hogy a rajta kitörő nyulakat kényelmesen lehessen löni s két oldalt a lehető sűrűn álló hajtók a menekülés útját teljesen elzárják. A folyton tömörülő és lassan előre haladó lánc elől természetesen minden nyúl a nyilás felé fog menekülni, hol többé-kevésbé biztos halál vár reá, mert csak akkor menekülhetnek egyesek, ha nagyobb mennyiségben egyszerre szaladva a nyilás felé, dacára a 2—3 puskának, a puskás elég gyorsan löni nem képes. Ha ilyen pillanat áll be, akkor a rendezőnek a kör tömörülését lassítania kell, hogy a nyulak nagyobb mérvű torlódását a nyilásnál megakadályozza.

Ily módon elérhető, hogy egyetlen puskás is roppant mennyiségű vadat képes terítékre hozni. A régi időkben, midőn az ilyenmű multságokra többet áldoztak, de főképp a kellő számú hajtót könnyebb szerrel rendelhették hozzá, nagy területről napokon át egy meghatározott helyre hajtatták össze az összes vadat, különösen a fővadat. Ma már leginkább csak nyulakra vadásznak ilyen módon s oly helyeken, hol aránylag kisebb területen is elég nyúl van. Ilyen helyen egyetlen puskás részére a hajtást a következő módon rendezik. A meghajtandó területet sodronyhálókkal körtealakulag elzárják s a hajtók a szélesebb résztől ívalakban, tömött sorban a keskeny rész felé indulnak. A puskás, kinek tiszteletére, illetve mulattatására a vadászatot rendezik, a keskeny rész által képezett szűk utcában áll, közel azon helyhez, hol szélesedni kezd s itt folyton löve várja a hajtóvonal közeledését.

Ily módon egyetlen puskás egy pár óra alatt 400—500, sőt 800 nyulat is hozhat terítékre.

Hajtóvadászat az erdőben. Az ízlések különfélesége, a helyi viszonyok, illetve a terület minősége okozza, hogy a vadászat ezen módjának nagyszámú híve van. És valóban, az erdei hajtóvadászatokat a legkellemesebbek közé számíthatjuk. Bármennyire ellentmondónak látszik is, az erdei hajtóvadászatnál úgy a legjobb lövő, mint a legrosszabb, kielégítést talál; az első azért, mert mindenki tudja, hogy mily ügyességet kíván a legsűrűbb bozót között megvillanó rókát vagy nyulat ügyesen ellőni, a másik pedig azért, mert a lest kivéve, sehol sincs oly jó alkalmá a lassan bandukoló vagy éppen ülő nyulat a lehető legkényelmesebben lepuffantani.

Az erdei hajtóvadászatnak legfőbb ingere azonban az egyikre úgy, mint a másikra, változatosságának sokféleségében nyilvánul s ez az, mi minden más vadászat fölé helyezi. Itt a folytonos egyformaság nem fárasztja, nem untatja a vadászt, mint a mezei vadászaton, hol *csak* nyúl, legfeljebb fogoly kerül elébe, mert minden egyes hajtással új és új remény mosolyog feléje.

Mihelyt a jelző-kürt hangja elhangzik s a hajtók zaja hallható lesz, megdobban a vadász szíve s megpezsduľ a vér ereiben. A csapongó képzelet megkezdí játékát, majd egy róka kullog elötte, majd egy őzbak szökdél feléje, majd szalonka, majd fácán húz el fölötte; minden lehulló levél, a fű között neszező egér vagy pele, a galyak közt bogarászó királyka, feszült figyelemre késztetí s fokozottabb várakozásra ingerli! Egész lelke az érzekeibe megy át, az egész ember szem és fül! De minek ezt hosszasan leírni? tudja és érzi s átélte számtalanszor minden vadász.

Az erdei hajtóvadászatnál tekintetbe veendő főbb elvek a következők:

Csakis nagyúri vadászatoknál veendő sok hajtó, még pedig annyi, hogy mintegy élő falat képezve, a vad visszatörését lehetőleg megakadályozzák. Különbén nem szabad azt hinni, hogy a sok hajtóval mindent el lehet érní; akárhányszor inkább árt mint használ. Azonban ezt az állítást nem szabad félremagyarázni. Ha főképp *nyulakat* hajtatunk, több hajtóra van szükség, mintha a hajtás pl. őzre vagy rókára tereltetészerűen történik. 10 puskásra 30—40 hajtó mindig kell, kiknek jóakarátán fordul meg a legtöbb. Nyúlban

igen gazdag területeken két, három vadász a hajtók közé osztandó be, nem annyira a hajtók rendbentartása miatt, hanem az eredményre való tekintetből, mert ha ezek jó és biztos lövők, enyhe időjárás esetén — ilyen időben azonban nem volna szabad hajtatni — *nem ritkán több nyulat ejtenek el, mint az előálló puskások együttvéve.*

A hajtók közé beosztott puskásoknak a következő tulajdonságokkal kell bírniok:

1. tudjanak *gyorsan kapásból löni*, hogy minden kis rést felhasználjanak, mert a nyúl a sűrűben csak itt-ott megvillan s hosszú célozgatásra nem igen van idő;

2. legyenek nagyon *óvatosak és higgadtak*, nehogy hajtót lőjenek és a vadat közvetlen közléről ne lőjék szét;

3. *ismerjék a helyet pontosan*, hogy a legnagyobb sűrűségben is tájékoz-hassák magukat.

Azoknak, kik nem annyira a hajtók rendbentartása végett, mint inkább saját multságuk kedvéért mennek a hajtókkal, a következőket ajánlhatni:

Először is igyekezzenek a hajtókkal, amennyire csak lehetséges, *egy vonalban maradni; ne menjenek soha előre*, mert ebből az a hátrány származik, hogy ha valami a hajtók és a puskások között visszatör, arra a hajtók veszélyeztetése nélkül nem lőhetnek. Csakis az lőhet előre és hátra veszély nélkül, ki a hajtókkal egy vonalban halad.

Második szabály, hogy az egyik csőbe mindig apróbb göbecset tegyenek, pl. 8-as, 10-es számút; részint azért, mert ezzel közeli lövés esetén a vadat nem ronszolják annyira össze, de főképpen azért, mert az apróbb söréttel a lövés jobban borít, tehát dacára hogy a sörét jórésze az ágakon, bokrokon szétverődik, a vadnak is jut, mi durvább göbecsnél kevésbé valószínű.

Az ilyenmű erdei vadászatoknál, mint előbb is említettem, sok, azt lehet mondani *majdnem minden, a hajtók jóakarától függ.* Ha ezek feladatukat csakis szükségből végzik, azaz a szó legszigorúbb értelmében munkának tekintik, akkor biztos, hogy rosszul hajtanak, fecsegnek, de a visszatérő vaddal nem törődnek, minden sűrűbb helyet elkerülnek, mindig a legkényelmesebb utakat, tisztásokat keresik és csoportokba verődve, néha egymás mögött mennek át a hajtáson. És egyik legnagyobb hibájuk, hogy sohasem mennek egyenesen a bokroknak, hanem oldalt kerülve akkor ütnek rá s zörgetik meg, mikor már majdnem egészen elkerülték; ennek aztán az a következménye, hogy a nyulaknak 60 százaléka már úgy ugrik ki, hogy hátrafelé veszi a menekülési irányát. Mennyire más az olyan hajtás, hol a hajtók kedvvel, passzióval végzik teendőjüket. Az ilyen hajtónak nem sűrű a bozót, irányt tart szomszédaival, egy szóval úgy végzi dolgát, mintha *saját érdeke* függne a vadászat eredményétől.

Ilyen hajtókkal vadászni valódi élvezet!

Ha a hajtókkal egy vezető van, menjen ez a hajtóvonal közepén, ha kettő van, akkor mindegyik egy-egy szárnyat vezet, az egyik mindig a jobb, a másik a bal szárny közepén haladva; de ha három van, mint ahogy mindig lenni kellene, akkor kettő oldalt és egy a közepén foglal helyet. Mihelyt a rendező

a jelt az indulásra megadta, minden hajtónak egyszerre kiáltani kell, hogy a puskások készen legyenek, azaz főképpen azok, kik állásaikban kedélyesen falatozni, pipálni, no meg szomszédaikkal társalogni is szoktak.

A hajtókat időközönként meg kell állítani, hogy az arcvonalat ki lehessen igazítani.

A túlságos zajos, lármás hajtással a nyúlvadászatnál éppen az ellenkezőjét érjük el, mint amit elérni *akarunk*; ahelyett hogy *előre* mennének, a legtöbb megfordul s vakon rohan azon irányba, ahol legjobban ordítanak. Célszerűbb tehát ezen vadászatnál is, ha a hajtók az éktelen láрма helyett, füttyörészve, itt-ott a bokrokat botjaikkal megzörgetve mennek előre. Igen jó szolgálatot tesznek az ú. n. kerepek, csak hogy nem szabad folytonosan zörgetni, mert a nagy zaj annyira elkábítja a puskásokat, hogy a vad közeledését, kivált hol a talaj puha, füves és hol néha a puskásnak alig van 15—20 lépésnyire kilátása, nem veszik észre.

A nagy láрма, kiabálás rendesen még akkor is eredménytelen, mikor ezzel a visszatörő nyulat ebben megakadályozni akarják, mert a teljes iramban levő nyulat ez nem ejti tévedésbe s inkább a hajtók lába között szalad ki, mintsem megtérjen.

A sebzett és visszafelé menekülő nyulakat lehet és kell is keresni, de ennek úgy kell történnie, hogy azért az egész hajtás menetében oknélküli idővesztegetés ne álljon be.

Ezek azon intézkedések, melyek a hajtók felállítására és vezetésére vonatkoznak és most áttérünk arra, mi a puskásokra vonatkozik.

A puskások megválasztásánál még szigorúbban kellene eljárni mint a mezei hajtóvadászatoknál, és pedig azon egyszerű okból, mert az erdőben a rosszul lőtt nyúl hamarabb veszendőbe megy mint nyílt mezőn, és mert az erdőben nem a puskások mennyiségére fektetendő a főszűly, hanem a jóságára és megbízhatóságára. Mit használ, ha még oly sűrűn állanak is? A gyorsan tovairamodó, a legtöbbször csak egy pillanatra látható nyulat a gyakorlatlan puskás ritkán vagy éppen nem találja el. A főelv itt az legyen: kevés, de jó puskás!

Ezen nézet ellen azt hozhatnák fel, hogy kevés puskással nem lehet minden helyet elfoglalni, és ebben van is némi igazság; csak hogy az eredmény nem attól függ, vajjon az összes helyek *el vannak foglalva*, hanem attól, *hogyan* vannak elfoglalva. Kevés számú, de válogatott és megbízható puskással rendesen kétszer annyi vad kerül terítékre, mint hasonlíthatlanul nagyobb számú *közepessel* vagy *rosszal*.

De ha meg is engedjük, hogy a zsákmány kevesebb, ez csak látszólagos veszteség, mert a puskások között elmenekült nyulak épek, egészségesek s a területnek megmaradnak, míg a számostagú vadásztársaság között nem igen megy lövés nélkül keresztül egy se és így akárhányat megsöréteznek anélkül, hogy azt maga az illető puskás is gyanítaná vagy tudná. Pedig nincsen boszszantóbb és a vadállományra károsabb, mint a hasznos vadnak döggé lövése. Hogy ezen baj, amennyire lehetséges — tudvalevőleg teljesen nem kerül

hető el — kevesbithető legyen, a következő elővigyázati rendszabályok alkalmazandók:

1. kérje meg a rendező a puskásokat, hogy 50 lépésen túl nyúlra semmi esetre se lőjenek, mert nagyobb távolságra a göbecsnek a hatása rendszeren nem elég erős. Az erdőben pedig — és ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni — a megsebzett nyúl hamarabb elveszhet mint a nyílt mezőn, főképpen azért, mert az ebet nem lehet mindjárt utánaküldeni.

És miért nem lehet, kérdezhetnék csodálkozva sokan, kik talán akárhányszor már akkor eresztik és uszítják hangosan kiabálva, apporte! apporte! vezényszóval a Dandit vagy Lordot az *elhibázott* nyúl után, midőn még az ujjuk a ravaszon van s a füst még ott lebeg előttük, csakhogy szomszédai-
kal elhitessék, hogy találtak. A felelet ezen kérdésre az, hogy azért, mert ez többet árt mint használ. Három eset lehet ugyanis. A meglőtt nyúl vagy visszaszalad ismét a hajtásba, vagy keresztül megy a következő hajtásba, vagy oldalt a puskások arcvonala előtt fut tovább.

Az első esetben, a vizsla utánküldésével, rontaná a maga és szomszédja mulatságát, a második esetben zavarná a vadat a meghajtandó területen, kivált ha az eb csaholva hajtja a meglőtt nyulat, mit a véres csapán olyan ebek is meg szoktak tenni, melyek különben *némán* hajtanak; végre harmadszor a vizslát utánküldeni nem is szükséges, mert a nyúl úgysis okvetlen valamelyik puskás felé szalad, ki azt vagy végleg meglövi; vagy megmondhatja, hogy hajtás után hol keressék.

Azon körülményből, hogy hátrány nélkül a vizslát nem lehet azonnal a sebzett nyúl után küldeni és így a könnyen sebesült nyulak egyike-másika elveszhet, következik a *második* szabály, mely szerint:

2. a vadászterület közepén, hol a jó vadállomány fenntartásáról gondoskodni kell,* míg *a hó le nem esik*, nem szabadna hajtadni, mert a hó a meglőtt vad keresését szerfölött megkönnyíti.

Hóban a véres csapáról, ha azt csak *rövid ideig* követjük is, már látni lehet, vajjon a nyúl betegébbé vált, vagy a vérzés kevesbedik; még azt is meghatározhatjuk, hogy esetleg *melyik lába* van eltörve.

Mindezen előnyök a *fehér véreb* nélkül, amint a német vadászok igen jellegzően a havat nevezik, mind elesnek.

3. Ha a hajtás a mező, rét, vagy valamely erdei tisztás, vagy szélesebb út, egyszóval nyílt terület felé történik, akkor a puskásokat nem az erdő szélire, hanem az erdő szélétől befelé 30—40 lépésnyire kell felállítani, mert a tapasztalás azt mutatja, hogy a nyulak az ilyen szabad tereken nem szeretnek keresztülfutni még akkor se, ha a vadászt nem vették észre, hanem a szélén levő sűrűben addig csúszkálnak ide-oda, míg a hajtók egészen közel

* A vadászterület közepe alatt azonban nem szabad összefüggő nagy erdőállományokat érteni, hol valamirevaló nyúlállományt lehetetlen teremteni. Ilyen helyeken minden — úgy is ritkán előforduló — alkalmat fel kell használni a nyüllövésre; az ilyen helyeken lőtt nyúl kerestetése a vizslával igen jó gyakorlat s ha a vizsla meghozza, több örömet okoz, mint más helyen három.

jönnek s akkor egy percre csendesen meghuzódnak és végre a hajtók között hirtelen visszamennek.

Ezen csellel különösen az öreg nyulak szoktak élni s minden vadász, ki erdőben sokat szokott vadászni, eleget tapasztalhatta, hogy a szélen álló vadász előtt a sűrűben akárhányszor 4—5 nyúl is futkos anélkül, hogy lövésre kerülnének. Ha azonban a fenti szabályt követjük és egy puska lövésnyire *beljebb állunk*, a legjobb eredményt érhetjük el.

Lomblevelű vágásokban, hol a nyulak tudvalevően nehezen hajthatók előre, azok a puskások lőnek legtöbbet, kik lemondva azon kecsegtető reményről, hogy elől esetleg rókát is lőhetnek, *a hajtók mögött* a sűrűben alkalmas helyeken, pl. utak és ösvények keresztezésénél, állanak fel.

Az ilyen hely előnye nemcsak abban van, hogy többször akad alkalom a lövésre, hanem abban is, hogy aki a vadászatot nem nézi egyoldalulag, az *örökös gyűlkolás* szempontjából, hanem egyszersmind az állatélet tanulmányozására, a természet titkainak a megismerésére is felhasználja, annak az észlelésre éppen olyan jó alkalmat nyújt, mint a reggeli és esti les. Ha túlzás nélkül nem is lehet azt állítani, hogy a nyulak minden mozdulatáról le lehet olvasni az örömet és meglepedést, hogy sikerült a hajtók között visszatörniök, annyi bizonyos, hogy a hajtásból visszatörő nyulakon azt a halálos ijedtséget, mellyel kevéssel előbb a hajtók elől tovairamodtak s mely minden mozdulatukon észrevehető volt, mihelyt biztosságban kezdik érezni magukat, többé nem vehetjük észre. Az előbbi ijedt szaladás lassankint a nyugodt, gond nélküli baktatásba megy át. Közbe-közbe még neszelenek, ha a hajtók lármáját hallják, egy pár lépésnyire megint odább baktatnak, itt-ott meg is bújnak, vagy legelni kezdenek, nem *éhségből*, hanem inkább játszásból; egyszóval egész lényükön látszik, hogy *többé nem félnek*, sőt inkább azt hiszik, hogy az előbbi fenyegető veszélytől szerencsésen megmenekültek. Aki természetesen a lövés szenvedélyét nem tudja leküzdeni, annak ilyen észleletekre ideje nincsen: a feléje közeledő vadat biztos áldozatnak tekinti, mely önként ajánlkozik a lövésre. De akinek érzéke van a természet tüneményeinek észleléséhez, az akárhányszor, elmerülve a szemlélődésbe, elfelejtkezik a lövésről, sőt néha önkénytelenül részvétet érez a szegény párával, melynek éppen akkor kellene életét kioltania, midőn ez a legnagyobb biztosságban érzi magát!

Az erdei hajtóvadászat eredményére, mint már fentebb is említettük, nagy befolyással van, ha a hajtók közé is van beosztva egy pár gyakorlott, ügyes vadász és ha egy-kettőt a hajtásba is beállítunk; ezen utóbbiak kevésbé gyakorlottak is lehetnek, mert a legtöbb nyúl lassan, gondtalanul megy feljűk, közbe-közbe le is ül és így könnyen lőhető. Ezen vadászatnál szabályként tekinthető, hogy a *sűrűben állva* hamarább lehet hármat lőni, mint a tisztás helyeken egyet, mert a nyulak a világos helyeket szeretik kikerülni.

Ha valaki nyulat lőtt, nem szabad a helyéről megmozdulnia, hogy azt elhozza. Ez éppen oly szükségtelen, mint veszélyes is; szükségtelen, mert ha a nyúl agyon van löve, úgy is ott marad, ha pedig csak sebesítve van, akkor eb nélkül úgy sem igen foghatja el; káros és veszélyes, mert nemcsak a feléje

közeledő vadat riasztja el, hanem a szomszédja elől is elzavarja, továbbá igen könnyen ki van téve annak is, hogy szomszédjainak egyike vagy másika véletlenül meglőheti.

Végül talán nem lesz fölösleges fölemlíteni azt, hogy sűrű vágások vagy fenyőültetvények hajtása alkalmával, mihelyt a hajtók közelednek, senkinek sem szabad befelé löni, hanem minden puskás álljon közel a hajtás széléhez és mint az üregi-nyúl vadászatnál csak az *egyik*, még pedig a bal oldalra lőjön, mikor már a vad a puskások között keresztülment. Ez a mód a legbiztosabb óvőszabály, hogy puskásnak vagy hajtónak baja ne essék.

Az olyan nyulakra, melyek halálosan sebesítve még egy darabig tovább vonszolják magukat s aztán fekvé maradnak, különösen jól kell vigyázni, ha a hajtók közelednek, mert ezek közül akárhányban meg van a hajlandóság az ilyen pecsenyét gazdátlanul tekinteni s elrejtteni. Minden hajtás után össze kell hordani az elejtett nyulakat, össze kell számítani s vagy mindjárt rendeltetési helyére küldeni, vagy felügyelet mellett, addig míg elszállíthatók lesznek, visszahagyni.

Úgy a mezei, mint az erdei hajtó vadászatoknál a hiányos és szakszerűtlen rendezés a legnagyobb kellemetlenségeket és legrosszabb eredményt idézheti elő. Ha pl. mezei hajtásnál a puskások fedetlenül s hozzá még egymástól távol, 90—100 lépésnyire állanak, megtörténik, hogy az összes nyulak a puskások között oly pontosan törnek ki, mintha kimérték volna, tehát mindkét puskásnak messziről kell lőnie.

Ha a rendező nem ismeri a puskások képességeit, az is előfordul, hogy nem ritkán két, három, sőt még több *rossz* lövő kerülhet egymás mellé s ha még hozzá a nyulak mind feléjük is igyekeznek, mi csodálatosképpen igen gyakran meg szokott történni, a vadászat a legsilányabb eredménnyel végződik, mert az ilyen puskások már az első lövéssel is rendesen elkésnek, tehát a másodiknál a nyúl már oly távolságban van, hogy csakis a leggyengébb sebesülést idézheti elő. De azért akárhány olyan nyúl, mely látszólag elhibázva, egészségesen szalad tovább, a halál csiráját viszi magával s előbb-utóbb ennek következtében a varjaknak és rókáknak kerül az asztalára.

Most még csak az hiányzik, hogy az egyik vagy másik puskás nyugtalan vizsláját valamelyik háromlábú nyúl után eressze. Ekkor rendesen kész a vége-hossza nélküli bosszuság, mert az apportot hozó legtöbb vizsla, mihelyt egy másik nyulat lát szaladni, a már szájában levő zsákmányt leteszi s megkezdődik — dacára minden hívás és füttyölésnek — a végnélküli hajsza.

És ilyen vadászatot nem egyszer láthatni, mert a legtöbb puskás nem szeret engedelmeskedni, kivált oly helyeken, hol a rendező nem tud parancsolni, vagy éppen maga szokott *rossz példával* elől-



járni. Hogy mily káros az ilyen rendszertelen vadászat a vadállományra, fölösleges is tárgyalni.

Záradékkul felemlítendő még röviden a sebzett nyúlnak a »jelzése«. A felületes vadászok és egyes vadászkedvelők előtt ez szőrszálhasogatásnak látszhatik; de a korrekt vadászok részéről ilyesmitől tartani nem lehet, mert ezek előtt minden fontos és mindennek van értéke; ezeknek még olyan csekélység sem kerüli el a figyelmét, ha a vadászatról és a vadról van szó.

Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy a talált nyúl — habár kivételek itt is vannak — majdnem mindig többé-kevésbé összerándul, vagy a lövés helyén, vagy ennek közelében a göbcecsek által kiszakított szőr található. Hogy az eltalált nyúl és általában minden más vadnak a »jelzését« azonban valaki megláthassa, az első feltétel, hogy a tűzben lásson, más szóval le kell szokni azon gyakran előforduló hibáról, hogy lövés alkalmával a szemét behunyja, mert csakis így lehetséges a vad »jelzését« észlelni.

Fejlövéseknél a nyúl rendesen helyben marad; nem ritkán egy párszor feldobja magát a levegőbe, bukfencet vet és vége van.

Más halálos lövéseknél, milyenek a szív- és tüdőlövések, a nyúl a tűzben összeesik s heves rángatózás között igen gyorsan kimúlik; csak ritka esetekben fut egy kis darabot, mire szintén hirtelen vége van.

Haslövéseknél a nyúl feltűnő hevesen összerándul s a legtöbbször még sokáig szalad. A lövés helyén a kilőtt szőrön kívül gyakran még béltartalmat is találhatni, amit a lövés szakított ki.

A láblövéseknél a nyúl azon oldalára rogy össze, melyik felén a lába el van löve. Ha csak egy lába van ellöve, még rendesen igen sokáig csonton szalad; futás közben az ellőtt lába ide-oda kalimpál. Amelyiknek két lába van ellöve, az a földön csúszva jó messzire menekülhet.

Gerinchorzslövéseknél a nyúl jelzése azonos más vadéval, mert a tűzben összeesik, leginkább hanyatt fekszik, de hamar magához jön és tovairamodik.

Egyszerű horzslövésnél a lövés helyén sok szőr található; a szőrszálak egészben, néha még a bőrrel együtt vannak kiszakítva.

A nyúl gondozását és óvását tárgyaló fejezete ezen munkának már azért is több gondosságot és figyelmet igényel, mert az előzőkben a nyulak kevesbbítésére szolgáló, oly sokféle módszert ismertettünk, hogy azok segítségével, ha valaki még a legkorrektebben jár is el, tehát nem vét a vadászat törvényei és szabályai ellen, a nyulak számát annyira apaszthatja, miszerint joggal mondhatjuk, hogy a sok a jóból is megárt.

Az első kérdés tehát: miképen lehet a jó nyúlállományt megtartani s a tönkretett, kipusztított vadászterületet javítani?

1. Az első teendő az ivarok között igen gyakran észlelhető kedvezőtlen arányt kiegyenlíteni, azaz a kanok fölös számát kisebbiteni. Ez kétféle módon érhető el.



Igyekezzünk azon képességet, hogy az ivarokat egymástól meg tudjuk különböztetni, lehetőleg magunk is elsajátítani, mert ezt igen sok esetben célszerűen érvényesíthetjük, pl. oly alkalommal, midőn vagy a konyhai szükségletre, vagy a vizsla bevezetésekor gyakorlat kedvéért egy-két nyulat akarunk lőni. De ezen képesség elsajátítását a vadászszemélyzettől is megkivánhatjuk, ha a nyúlállomány elég gazdag s van alkalma tapasztalatokat szerezni. Természetesen oly vadászterületeken, hol a vadásznak csak minden szökőévben van alkalma egy-egy nyulat közelebről láthatni, ott ilyen gyakorlottságra nem lehet szert tenni.

Ezen tekintetben nagyon fontos, hogyan, mi módon gyakoroljuk a vadászatot, mennyiben az ú. n. keresővadászatnál a vadászt jobban beváró nőstények közül sokkal több kerül terítékre, mint kan; azonban még ebben is van különbség, mert minél korábban kezdődik a keresővadászat, annál nagyobb a valószínűség, hogy több nőstény esik, melyek közül tudvalevőleg legjobban azok várják be a vadászt, melyek pocosak vagy melyeknek fiai vannak, melyeket még szoptatnak. Az ilyen nyulak lelövése még sajnálatosabb s minden igaz vadászban utálatot kelt. Aki tehát egy pár nyulat mégis ilyen módon akar lőni, mit akárhány helyen nem is lehet elkerülni, mert csakis keresve lehet célt érni, az legjobban teszi, ha október közepe előtt nem is kezdi meg a nyúl vadászatot.

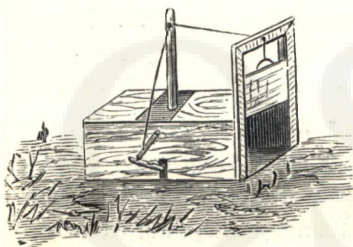
A fiatal és anyanyulakra a legveszedelmesebb időszak különben a foglyászás ideje. Nemcsak azért, mert manapság a végtelen számra felszaporodott kocapuskások és puffogatók ezt az alkalmat használják fel, hogy minden kiugró nyúlra, legyen az közel vagy távol, a vadászregula ellenére, fogolygöbeccsel odadurrantsanak, s tekintet nélkül azok korára és nemére, egy jó csomót megsörétezve, dögge löjjenek, hanem főképp azért, mert ezen félelmetes Nimródok — kiknek jórésze csak a vadászok paródiája — nagyrészen a legkülönösebb fajtájú kuvaszokkal vonulnak ki, melyek természetesen kivétel nélkül páratlan jóságuk. Ezek azonban a leggyakrabban a fiatal nyulaknak a legmegátalkodottabb ellenségei s még hozzá nem egy pocos nyúl esik ezeknek a csélcsapoknak és kuvaszoknak zsákmányául. Minden jó vadász tudja, hogy az ilyen nyúlhajszoló és nyúlfogdosó vizslák milyen jelentékeny kárt képesek

a pocos nyulak és süldők között okozni; pedig a foglyászás idején, midőn a kalászos növényeket már letakarították, a pocos nyulak és a fiatal süldők rendszeren a burgonya-, répa- és más zöld takarmánnyal bevetett földeken tartózkodnak, melyeket a foglyászás alkalmával a leggyakrabban kerestetnek le.

Fiatal, szeles vizslákat, melyek még nem állanak biztosan, vagy nem hívhatók azonnal vissza, már azért sem tanácsos ilyenkor kivezetni, mert éppen ezen alkalommal van legtöbb alkalmuk a nyúlfogdosás és fojtogatás utálatos megszokását elsajátítani, miről aztán később sem lehet leszoktatni.

Még akkor is elég baj, ha az eb már eléggé engedelmes és gazdájának első szavára elereszti prédáját, mert a legtöbb süldő, melyet az eb megfogott, dacára hogy semmi sérülés sem látható rajta, a szorítás következtében előbb-utóbb elpusztul.

A pocos nyúl lesen, az erdő szélén szintén könnyebben ejthető el, mert gondtalanabban, korábban és kevesebb elővigyázattal vonul ki mint a kan, s éppen ezért a lesvadászatot csakis az olyan határok közelében ajánlatos gyakorolni, hol a rossz szomszéd úgyis ellőne mindent. Aki azonban képes a nyulak ivarát megkülönböztetni s akarja is ezt tenni, az bárhol gyakorolhatja, anélkül hogy a nyulállományt károsítaná.



18. ábra. Egyajtó csapóláda.

Gondozott vadászterületeken a kopózásról csakis kivételesen lehet szó; a nyulállomány óvása tekintetében legkevésbé káros a hajtóvadászat, mert a nőstény nyulak rendszeren a hajtók között visszamaradnak; a vadovás szempontjából tehát nem is kívánatos, hogy a hajtók közé puskások legyenek beosztva. A fagyos hideg időben rendezett hajtóvadászatoknál úgyis elég nyúl tör előre s így a nagyobb teríték rovására bátran nélkülözhető az a pár darab, mi a hajtók között elmaradt vagy visszatört.

Végre még felemlíthető, hogy az ivarkülönbözetet mesterséges úton is javíthatni azáltal, hogy a fölösleges kanokat ellőjük vagy összefogdossuk és az elfogott nőstényeket megjelezve szabadon bocsátjuk.

A kanoknak számbavehető eredménnyel való lelövése csakis enyhe tél alkalmával lehetséges, mikor ugyanis a nyulak a tilalmi idő előtt elkezdenek bakzani. Hol csak félig-meddig kielégítő nyulállomány van, enyhe napos időben a vadászszemélyzet fáradság nélkül sok kant ellőhet. Miután azonban a bakzási idő beálltával a vad húsa veszít értékéből, a lelövést gyakran emiatt kell korlátozni vagy egészen abban hagyni.

A nőstény nyulak befogása és jelzése fáradságos és sok bajjal járó levén, csakis nagy kiterjedésű vadászterületeken vagy ott alkalmazható, hol a szomszédok is hasonló értelemben járnak el, azaz a nőstény nyulakat kimélik.

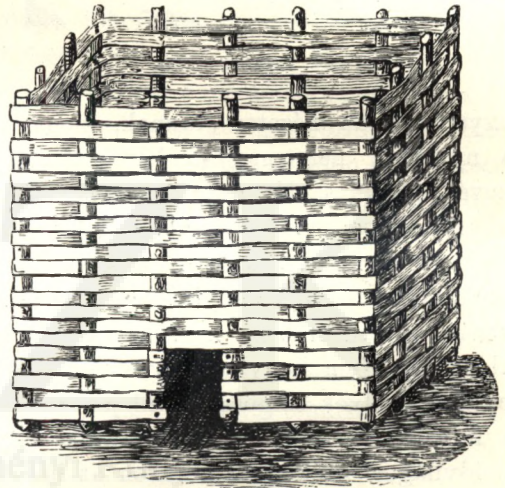
Dacára, hogy ezen módszert igen ritkán szokták alkalmazni s Magyarországon p. o. csak egy ilyen területet ismerek, azt hiszem nem fölösleges ezen eljárásnak ismertetése. A nyulak befogását a legegyszerűbben és legcélszerűbben

a nyest fogására használt, fából készült egyajtós csapóládával (18. ábra) lehet végezni, melyet a káposztáskertek kerítéseinek nyiladékaiban lehet elhelyezni. A befogott nőtény nyulak füleinek felét levágják s a sebet, hogy a vérzés elálljon vagy kátránnyal vagy arnikával szokták bekenni. A nyulak befogására *Hartung* braunschweigi pagonyerdész által ajánlott fonsövény (19. ábra), mely 2—2,5 m² területű cseleketőt zár körül, kényelmetlen; az oldalain levő egérfogó-szerű nyílásokon ugyanis több nyúl is bemehet egymásután, de a kis területű és magas, legalább 2 m. magas oldalfallal bíró helyről a nyulakat nehezen lehet kiszedni.

2. Rossz nyülesztendőkben a nyulak lelövését többé-kevésbé meg kell szorítani, általában más években is a nyúlállománynak megfelelőleg mértéket kell tartani. Természetesen az ilyen kisebbfajta vadnál az észlelés, különösen erdős területen, igen nehéz s az egyes egyedek megismerése épen a lehetetlenséggel határos levén, a vadállomány becslése csakis megközelítőleg lehetséges. A becslés eredménye alapján aztán félanynyi nyúl hagyandó meg, mint amennyi a jövő évben lelövésre előirányozva van.

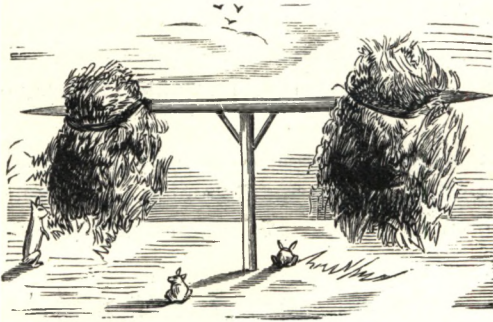
Az ilyen számításnál azonban más körülmények is tekintetbe veendők; erdei vadászterületek tulajdonosai, illetve bérlői, ha a szomszédos mezőkön nem vadászhatnak, az erdőben konstatálható nyulaknak csak felét tekinthetik mint tulajdonukat s örvendhetnek, ha ősszel félanynyi nyulat lőnek, mint amennyi tavasszal volt; a szaporulat többi része a mezei vadászattulajdonosok javára esik, kik rendszeren lesen és keresve a legkitartóbban szokták tizedelni az erdőből kiváltó nyulakat. Ellenben kétséget nem szenved, hogy termékeny területeken, hol a kártékonyt pusztítják, a vadat rendszeresen etetik, legalább is háromszor annyit lehet lelőni, mint amennyi mult évről visszamaradt. Mindezen számításokat azonban a kedvezőtlen időjárás halomra döntheti és ha valaki látja, hogy a váratlan szigorú utótél, vagy az enyhe idő után hirtelen hidegre fordult s a havazásokkal járó időjárás úgy az öreg, mint a fiatal nyulak között minő pusztítást végez, az vagy képzelgő vagy szenvedélyes puffogató, ha a következő évben a lelövésről nem mondana le s így magát a jövő reményétől megfosztaná. És optimisták mégis vannak, kik a természet teremtő erejétől hihetlent kívánnak s a hajtóvadászat rossz eredményét a csalódott vendégeknek azzal mentegetik, hogy máskor mennyivel több nyúl volt!

3. A nyúlállomány fenntartásának egyik legfontosabb tényezője a nyulak etetése szigorú tél idején. A szigorú telet azért kell hangsúlyozni, mert vannak



19. ábra. Nyúlfogásra használt sövény.

vidékek, hol az etetés szükségessége éveken keresztül alig áll be s ha hazánk középső és déli részeiben esik is néha nagy hó, felülete nem igen szokott annyira megfagyni, hogy a nyulak az alatta levő táplálékhoz ne bírnának hozzájutni. Másképen áll a dolog a hegyes vidékeken, hol az állandó nagy hó s a tél



20. ábra. Takarmánycölöp.

szigora az etetést szükségessé teszi s ez csakis rendkívüli enyhe időjárás mellett mellőzhető.

Sok vadászattulajdonos elégségesnek tartja, ha csak akkor gondoskodik vadjának etetéséről, midőn a nagy hó felülete rövid olvadás vagy eső következtében megkérgesedik. Habár ezen gondoskodás is dicséretet és elismerést érdemel, szigoruan véve, még korántsem elégséges. Az ilyen jóhiszemű vadászattulajdonosok

ugyanis azon nézetten vannak, hogy a magas hó, ha nincs megkérgesedve, a nyulakra nem nagyon káros, mert a nyúl természeténél fogva nagyon kevés igényű s elég szívós természetű is, hogy fakéreggel, galyakkal, a hóból kilátszó fűvel, mohával stb. életét fentarthassa. Ebben van is némi igazság; csak az a kérdés, hogyan tengődnek? A hosszas ideig tartó nyomoruságos táplálkozás mellett annyira leromlanak, hogy tavasszal, éppen a rossz táplálkozás következtében, nem ritkán járványosan fellépő betegségeknek esnek áldozatul. Nem hagyható figyelmen kívül azon körülmény sem, hogy azok a nyulak, melyek szigorú tél idején rendszeren kapnak táplálékot, nem keresik fel a falusiak kertjeit, hol a parasztok nagy részét törökkel fogdossák össze vagy holdvilágos estéken az ablakon át lövöldözik el. Ezért tanácsos is az etetőket a nyulcsapásokhoz közel, p. o. az erdőszéleken, készíteni s a csalétket úgy szórni ki, hogy éjjel a falu felé tartó nyulak a részükre kitett eledelt útközben megtalálják. A táplálék legyen úgy minőségileg, mint mennyiségileg olyan, hogy azt a nyulak ne kerüljék el; tehát legalább részben kedvenc eledelükből álljon. Ne akkor nyújtsuk a segítséget, midőn már a biztos éhhalál fenyegeti, hanem mielőtt a szükség és nélkülözés kezdetét venné!

Fenyves erdőkben a korai etetés különösen fontos, mert ha a nyulak kényszerítve vannak kérgek, ágak és tülevelekkel táplálkozni, ez annyira elgyengíti, hogy tavasszal, átmenve a zöld táplálékra, nagyrészt elhullanak.

Az etetőkre vonatkozólag *Gödde* »Die Jagd und ihr Betrieb in Deutschland« c. munkájában a következőket mondja: »Az etető három méter átmérőjű, két méter magas, karókból készült s fenyőgalyakkal vagy zsuppal födött kunyhó, melynek lapos födele szélével majdnem a földet éri, mert különben a ragadozó madarak, különösen a varjak szintén alája mennének s kárt okoznának. Más nyílása az ilyen félszernek nincsen s az eledelt a fedélt képező galyak vagy szalma félretolása által képezett nyíláson át kell berakni. Ezenkívül a félszer körül félméter szélességben eledel hintendő, hogy a vadat odacsaljuk és a félszer

alatt levő takarmányra figyelmeztessük. Ezen félszerek egymástól 800—1000 méternyi távolságban állítandók fel, körülöttük a hó eltisztítandó s legalább minden másodnap takarmánnyal látandók el.

Ilyen etetőik helyéül nagyobb erdei tisztások, a síksági bokros fás területek tisztásai és az erdők széléi a legajánlatosabbak, mert itt a legelni vonuló nyulak könnyen észreveszik; végre az etetőket a mezei bozótokban, csenderekben s oly földeken is célszerű készíteni, melyeken sok trágyakupac van, mert a nyulak az ilyen helyeket szeretik felkeresni. Etetőhelyekül a nagyobb erdei tisztások azért ajánlatosak, mert kisebb kiterjedésűeken az etetőnél levő nyulakat a kártékony ragadozók és a vadorzók könnyen belophatják.

A leírt etetőfélszeren kívül, még más módon is lehet a nyulaknak az eledelt úgy adni, hogy az száraz és élvezhető maradjon. Egyes helyeken ugyanis az erdőben vagy mezőn magánosan álló fákra, vagy e célból a földbe vert cölöpökre zabkévét, borsószalmát, bükkönyt, lóhert kis kötegekben sodronnyal úgy kötnek fel, hogy a nyulak kényelmesen elérhessék; 20—25 cm.-nyire a föld színétől épen elégséges. A szalmakötél használata e célra azért nem célszerű, mert a nyulak könnyen elrághatják s akkor az egész köteg szétesik s a hóban és nedves talajon megromlik. Kevésbé ajánlhatók a mezőn szabadon elhelyezett takarmány saroglyák; ezeket a hó könnyen eltemetheti s a takarmány a saroglyában egészen szabadon levén azt a szél könnyen széthordja. Jobbnak bizonyultak a következő etetési módok.

Egy m. hosszú s körülbelül 3—4 cm vastag cölöpöket megfelelő helyeken úgy kell a földbe beverni, hogy azok 50—60 cm.-re a földből kiálljanak. Minden ilyen cölöpre egy, mind a két végén kihegyezett, 1 m. hosszú lécet kell jó erősen rászégezni és ennek kihegyezett végeinél a két takarmánycsomót úgy kell ráhúzni, hogy a földet ne ériék, de a nyulak kényelmesen elérhessék (20. ábra).

Az etetőhelyeket változtatni nem szabad; ha a nyulak megszokták a már egyszer kijelölt helyet, állandóan meg kell tartani. Nem ajánlatos az etetőket magas, széljárta helyeken készíteni, hanem a mező mélyebb fekvésű részeiben, mert itt a takarmányt a szél nem egykönnyen fúhatja szét s a nyulak is tudvalevőleg inkább kedvelik a szélmentes területeket. A nagyon mély helyek azért nem alkalmasak etetőhelyek készítésére, mert a hófúvás könnyen eltemetheti és ezáltal hozzáférhetetlenek lesznek.

Három-négy darab, másfél méter hosszú 3 cm vastag karót egymástól 50 cm.-nyire, rézsutosan úgy verünk a földbe, hogy szabad végeik összehajolva



21. ábra. Takarmányfedél.

sodronnyal összeköthetők legyenek. A jól összekötözött takarmánycsomót, mely a karók közét kitölti, az állvány közé ismét sodronyon úgy kötjük fel, hogy az a földtől 20—25 cm.-nyire legyen s azután az állvány felső részét zsupszalmával jól beföldjük, hogy az alatta levő takarmányt a hó vagy eső ne érje (21. ábra). A nyulak ugyanis a nedves takarmányt, különösen a nedves lóherszénát, nem bírják megemészteni s elhullanak. Az természetesen igen fontos, hogy a hó az etető mellől gondosan el legyen takarítva, miért is egy hóhányó lapát és egy nyirág-seprű az etetők környékén kéznél tartandó.

A harmadik etetési módszer abban áll, hogy megfelelő számú, mindkét végükön kihegyezett pálcikákra takarmányrúpát szúrunk s ezeket a pagony megfelelő helyein a szabad végükkel úgy szúrjuk le a földbe, hogy a répa a hóból 26—30 cm.-nyire kiálljon. A répatakarmányt általában nem szabad mellőzni, mert a nyulaknak a száraztakarmány mellett a nyers táplálékra nagy szükségök van.

A leírt etetési módok mindenike igen egyszerű, nagy fáradságot és sok kiadást egyik sem igényel s az aránylag drága takarmány nem pocskékolódik el. Épen ez okból nagy hiba, ha a vadászattulajdonos, idegenkedve ezen csekély fáradságtól, a takarmányt egyszerűen a bokrok alá vagy a cserje közé dobhatja, mert így igen sok kárba vesz, ha pedig havaz, akkor a vad épen úgy éhezik mintha egyáltalában nem etetnék.

A takarmány minőségét illetőleg itt is ugyanaz áll, mit az őzek etetésénél részletesen elmondottunk. Mint száraztakarmány igen jó a csillagfürt, a borsószalma, lóherszéna, úgyszintén a zab- és búzakéve; erdei takarmányul ajánlatos a nyárfák, kökény, akác és fűzfélék galya. Nyerstakarmányul különösen a sárgarépa és minden káposztafaj, továbbá a tarlórépa, a fehércékla ajánlatos, de a nyulak nagyon szeretik az ezen célra termelt seprőjeneszt is.

Wallenfels erdőmester a nyulak etetését illetőleg a következő igen érdekes adatokat közli: »Mi a *Löwenstein* hercegi uradalmakban, amíg csak kapható, addig mást mint lóherszénát nem etetünk és vadászaink más pótyagról tudni sem akarnak, mert tapasztalásból tudják, hogy ez a legkitünőbb takarmány. Ha már este némi bizonyossággal gyanítható, hogy éjjel havazni vagy esni fog, akkor csak annyi lóherszénát raknak ki, mennyit a vad éjjel elfogyaszthat, sőt célszerűbb kevesebbet tenni ki, mint amennyivel a vad egészen jóllakik, mint nagy mennyiségű takarmányt pazarolni. Ha ugyanis több takarmány van kitéve, mint amennyit a vad elfogyaszthat, akkor egy része megmarad, meg nedvesedik s a takarmány kirakásával megbízott személy, látva a megmaradt takarmányt, azon hitben, hogy úgy is van elég, nem dob hozzá szárazat, mi a vad pusztulását vonja maga után, mert az éhség reá kényszeríti a nedves takarmány megevésére, mit megemészteni nem képes. Az elhullott vadat a halál okának kipuhatólása céljából felbontva, annak gyomrában összecsomósodott, meg nem emésztett szénát találtak.«

»Az etetés ezen módját azonban nem alkalmazzuk mindjárt a jelentékenyebb fagy vagy hóesés utáni napokban; az őzek és nyulak a határ- és védárkok melletti földhányásokon, továbbá az erdőszéleken termesztett spartium

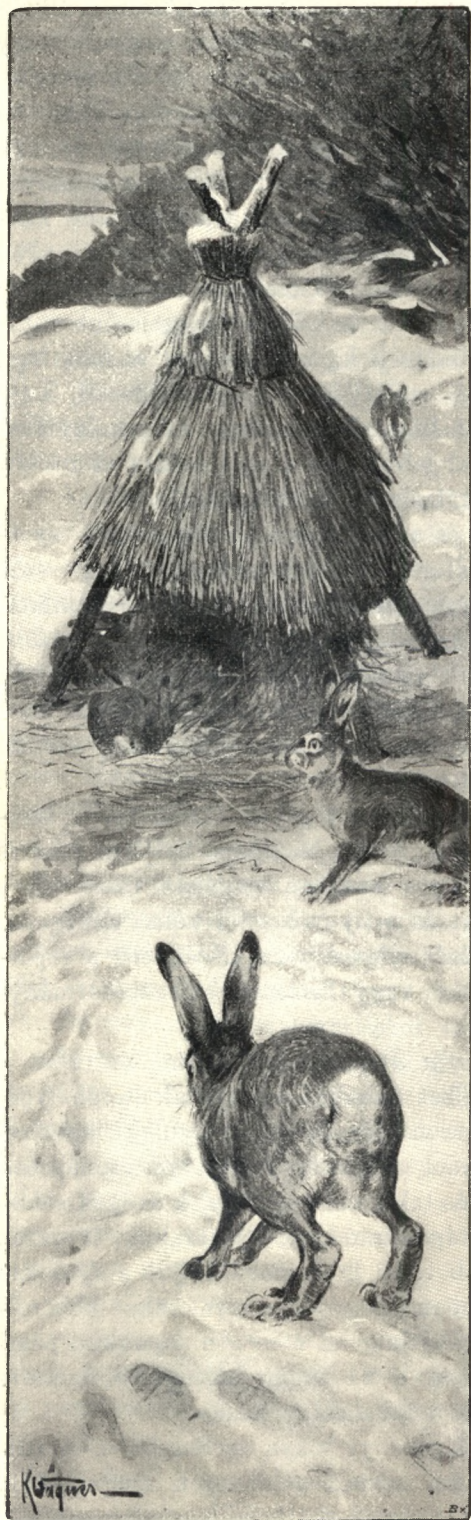
scoparium-mal legalább egy hétig megérik. Csakhogy a spartiumnak elbokrosodásához legalább három év szükséges, mert igen gyakran megesik, hogy az elvetett mag az első évben egyáltalában nem csirázik s csak a második évben kel ki. A spartiumot különösen a csenderesekben szeretem alkalmazni s igyekszem ebből egész csendereseket készíteni, mert ezzel kettős célt érek el. A nyulak ezekben a beálló szükség idején azonnal eledelt találnak s azonkívül oltalmat is nyújt a kártékony ragadozók ellen, még pedig fokozottabb mértékben mint a visszanyesett fenyőfélék vagy lomblevelű cserjék. Sokkal kitünőbb és táplálóbb, de drágább vadtaplálék a csépeletlen zab, melynek szalmája között a nyulak több-kevesebb kedvelt száraz fűféléket is találnak. Legolcsóbb volna a szemes zab etetése, ha csak annyit hintenének ki, mennyire a vadnak egy napra épen elég. Az egerektől és varjaktól azáltal lehet megvédelmezni, hogy a zab közé apró, mérgezett húsdarabkákat hintünk. A száraz takarmányfélék között a borsó- és bükkönyszalma sokkal jobb mint a réti széna; ez utóbbi határozottan nem ér semmit, a velejáró költség és fáradság hiábavaló.«

Megjegyzendő azonban, hogy a zab és a különböző hüvelyesekből nyert széna mellett nedvdús takarmányról is kell gondoskodni, ha tartós hideg esetén a vad pusztulását meg akarjuk akadályozni. Ezt az utóbbi évek tapasztalatai eléggé igazolják. Ha valaki választhat a nedvdús és száraz takarmány között, azaz módjában áll ebből vagy amabból többet adni, akkor válassza az elsőt, azaz a nedvdús takarmányt. Ami az utolsó időben hangoztatni kezdett azon állítást illeti, hogy a nedvdús takarmány mellett a száraztakarmány etetése ártalmas, még eddig kellőleg igazolva nincsen.

Ismeretes, hogy a nyulak, őzek, fácánok és a foglyok a zöldrepcét szerfölött kedvelik és ezen igen jól kitelelnek; tehát ha ilyen helyben nem is termelnek, más vidékről szállítható. A repce azonban magában veszedelmes táplálék, mert könnyen hasmenést okozhat és a nyulak ettől néha tömegesen hullnak el. Hogy a repce ezen káros hatását ellensúlyozzuk, célszerű a repce-táblákon vagy azok közelében lóherszénát vagy hasonló száraztakarmányt helyezni el.

Dietrich a. d. Winkell »Handbuch für Jäger« című kitűnő művében a nyulak etetésére vonatkozólag a következőket mondja: »A nyulak etetőhelyeül olyan területet kell kiválasztani, melyen ezen időszakban a nyulak legszívesebben tartózkodnak. A legkitűnőbb eledel a zab és a búza kis csomókban elhintve, vegyesen répával és más nedvdús takarmánnyal. Kinek ez igen sokba kerülne, az adjon a széna helyett inkább káposztatorzsát, borsószalmát és száraz lóhert. Ezen eljárás mellett a legszigorúbb télen is megmenthetjük a nyulakat az éhhaláltól és megakadályozhatjuk abban, hogy más területekre kóboroljanak el; a kivándorlást biztosan meggátolhatjuk, ha a mezőn naponkint némi főtt kelt és az erdőben pedig frissen vágott s 24 óráig héringlébe áztatott nyír, nyár vagy kőkény galyakat hintünk a takarmány közé.«

Az újabb időben mint kitűnő vadtakarmányt sokan a *Secale c. multicaule*-t ajánlják, mely növény trágyázatlan s csak felületesen megmunkált földben is jól megterem. Az endersdorfi (Osztrák-Szilézia) jóságigazgatóság



erre vonatkozólag a következőt jelenti: Az u. n. *Secale c. multicaule*-t az itteni vadaskertben több mint húsz éve termesztik. Főelőnye abban van, hogy kora tavasszal ez az első eledele a vadnak, mert kétévi növény lévén, tavasszal, mihelyt a hó elolvadt, azonnal kihajt s nedvdús zöld hajtásait a vad szerfölött kedveli. A vad egész nap azokon a helyeken található, hol a *Secale m. terem* s habár meglehetősen össze-visszarongálja, ezzel kárt nem okoz, mert mihelyt a vad másféleeledelt talál s a *S. multicaule*-t nyugton hagyja, annyira kiújul, hogy még kellő termést is nyerhetni róla. Ezen növénynek a termelése semmi nehézséggel sem jár s igen egyszerű, mert a legsoványabb köves talajon is megél, csak némi kis humus-réteg legyen rajta. A *S. multicaule* termelését tehát minden vadaskerttulajdonosnak ajánlhatom, mivel előnye éppen a vadaskertekben tűnik ki; különösen ott, hol mezőrészetek a vadásban hiányzanak s általában a vadtáplálék kevés.

Miután a *csenderesek* készítése a vadetetéssel szoros összefüggésben van és a vadállomány fenntartására nagy befolyással vannak, ezekről is fel kell egyet-mást említeni.

A legelső és a legfőbb, amivel minden vadászattulajdonosnak, aki mesterséges vagy természetes csendereseket akar készíteni, számot kell vetnie, vajjon akarja-e és képes-e ezeket mindenféle ragadozótól, vadorzóktól és törözőktől minden módon védelmezni és óvni, mert különben a csenderesek a vadállomáynak csak kárára vannak. A csenderesek terített asztalként kínálkoznak a kétlábú és négy-lábú ragadozók minden fájának, hisz igen természetes, hogy ezek ott ólál-

kodnak a zsákmányra, hol bőviben van. A ragadozók közül csak az emlősök lehetnek kártékonyak, míg ellenben a ragadozó madaraktól kevésbé kell tartani.

Legelőszőr arról kell szólnunk, mely helyek a legalkalmasabbak csenderesek készítésére, továbbá mi módon és minő anyagból készíthetők.

A legkedvezőbb hely mindig a pagony közepe; a határ közelében csakis akkor szabad csendereseket készíteni, ha valaki azon szerencsés helyzetben van, hogy szomszédja is óvja és gondozza a vadat. A csenderesek készítésénél tekintetbe kell azt is venni, hogy általuk a gazdasági üzem zavart ne szenvedjen, tehát állandóan ugyanazon helyen maradhassanak. Nagyobb vadászterületeken mindig akadnak kopár, puszta helyek, melyek gazdasági művelésre nem érdemesek, tehát csenderesekül a legelőnyösebben felhasználhatók. Továbbá ajánlatosak azon helyek, melyek közelében víz is van, s ha még ehhez valami melegebb forrás is járul, úgy hogy a víz partján, hol a forrás vize, ha beleömlik, jég nem képződik, a csenderes szerfölött értékesé válik. Végre tekintettel kell lenni arra is, hogy az illető hely ne legyen gyakori nyugtalanításnak kitéve; tehát a járt utak, telepek és tanyák szomszédságát mellőzni kell.

A csenderesek nagysága, kiterjedése attól függ, vajjon csakis az apróvadnak vagy az őzeknek is szolgálnak menedékhelyül, továbbá akarunk-e benne foglászni vagy sem, mert a foglyok különösen szeretnek ezekben tartózkodni s mihelyt zavarják, azonnal ide menekülnek. Az első esetben 1000—2000 m² elégséges, sőt egy pár száz négyzetméter kiterjedésű kopár homokos terület átalakítása is csenderesnek igen nagy fontossággal bír; minél nagyobb a csenderesek száma, ha ezek még oly csekély kiterjedésűek volnának is, annál jobb. Ha azonban azt akarjuk, hogy a csenderesekben az őzek is oltalmat találjanak, illetve azokban tartózkodjanak, akkor nagyobb, $\frac{1}{2}$ —1 hold kiterjedéssel is kell bírniok. A csenderes helyeül kiszemelt területet köröskörül mélyen és szélesen körül kell árkolni. Az árokból kihányt földből a csenderes felőli oldalon hányassunk sáncot s vettessük be sűrűn Spartiummal; ezáltal megakadályozzuk, hogy a marha behatoljon s egyszersmind a nyulaknak és őzeknek kedvelt táplálékról gondoskodtunk. A csenderesekben egyes magas fákat nem szabad megtűrni, mert, amint tudjuk, a ragadozó madarak az ilyen magános fákat szeretik felkeresni; tehát az ilyenek által odacsábítanók. A csenderest képező bokrok csúcsa jól lenyesendő, hogy minél jobban elbokrosodjanak. Ahol fű nincsen, ott magról kell nevelni; mert épen a magas fű nyújt az apróvadnak, különösen a fiataloknak kellő oltalmat és ilyen füves helyeken szeretnek költeni, illetve fiadzani.

A vadorzókat és törözőket a csenderesektől legegyszerűbben úgy tart-hatni távol, ha a csenderes közepén egy kis leskunyhót készítettünk, melyet a vadőrök gyakran használnak. Az ilyen leskunyhó már azért is igen cél-szerű, mert a vadtolvajok sohasem tudhatják, hogy nincs-e valaki benne.

Azon kérdést illetőleg, vajjon a csenderesek beültetésére melyik fanem a legalkalmasabb, a felelet az, hogy a célnak a túlevelűek legjobban felelnek meg. A lomblevelű fák télen, mikor a vadnak épen a legtöbb oltalomra van szüksége, kopaszok lesznek, tehát kevésbé alkalmasak buvóhelyül. A lomb-

levelű cserjék közül a kökény, galagonya és a földi szeder szintén jól értékesíthetők, mert töviseik által némileg oltalmat nyújtanak; ezeket azonban túlevelűekkel vegyesen kell ültetni s nem szabad, hogy az egész csenderes ilyenekből álljon. A beültetésre legalkalmasabbak az erdei fenyő, a lucfenyő, a jegenyefenyő és a boróka, csakhogy ezeket másfél méternél magasabbra növeszteni nem szabad. Újabb időben a csenderesek készítésénél igen jó eredménnyel kezdték használni a kukoricát, a topinamburt és a csicsókát is.

Gödde főerdész a csenderesek készítéséről a következőleg nyilatkozik: »Ha a talaj nagyon homokos és terméketlen, akkor nagyon mély és széles gödröket kell ásni az ültetendő cserjék részére, ezekbe jobbfajta földet kell hordatni s a cserjéket sok földdel kell elültetni. Ha az ültetést tavasszal vagy épen a nyár elején eszközöljük, akkor, nehogy a fáradság és munka hiábavaló legyen, nemcsak hogy jó nedvesen kell a fácskákat elültetni, hanem továbbra is, legalább a négy első héten, meleg és száraz időjárás esetén, többször erősen öntözendők. Két év múlva az ily módon kezelt ültetvény visszanyesethető, minek következtében jól elbokrosodik s ezzel a fásítás be van fejezve. A csenderes bokrai továbbra is visszanyesendők, mihelyt azok másfél méternél magasabb hajtásokat hajtanak, mert a csenderes csakis ily módon felelhet meg a célnak.«

Pannewitz főerdőmester a csicsókáról (*Helianthus tuberosus*) a következőket írja: »A csicsóka gumós növény, sovány földben is jól tenyészik, évelő és 1·20—1·80 m magas szárát hajt, mely a napraforgóéhoz nagyon hasonlít. A csenderesek készítésére az alkalmas hely pl. víz közelében, távol az utaktól és lakott helyektől, hol a gazdasági üzemet legkevésbé zavarja, keresendő ki. Miután a csicsóka oly talajjal is beéri, melyben más gazdasági növény termesztése nem járna haszonnal, a talajban nem szükség nagyon válogatni, de azért mégis oly helyek keresendők ki, hol a csenderes állandóan vagy legalább évekig megmaradhat: részint azért, mert a növény évelő, részint mert a vadat oda kell szoktatni. Ha a hellyel tisztában vagyunk, akkor a csicsóka gumóit 45—90 cm távolságú közökben egészen úgy ültetjük el, mint a burgonyát. A sertéseket ilyen helyre eresztetni természetesen nem szabad. A beültetendő terület nagysága a helyi viszonyoktól és a szükségétől függ és 1200—2400 m² között változhatik; 600 m²-nél kisebb terület a célnak alig felelne meg. Ha a csicsóka kikelt és nőni kezd, többé nincs dolog vele s magas szára már a nyár folytán annyira meglombosodik, hogy árnyékában a vad elég jól hűsölhet. Mihelyt ősszel az utolsó zab-, hajdina-, burgonya-, kukorica-, répatábláról is le van takarítva a termés és a vadnak nincs többé buvóhelye, akkor a csenderesek megnépesednek s különösen a foglyok keresik fel ezen helyeket.

A tél beálltával a szél és hó a csicsóka szárait megtördeli és lekonyítja, de ritkán dönti le egészen, csak össze-vissza dülnek egymásra, úgy hogy sátozott képezve, alattuk a földön több-kevesebb szabad tér marad, hol a vad jól meghúzhatja magát. Az etetőket is célszerű a csicsóka-csenderesek közelében készíteni, hogy ha a vad jóllakott, azonnal a közeli buvóhelyére juthasson. Tavasszal a csenderesből a csicsóka szárai már idejében eltávolíthatók s a

fölösleges gumó is kiszedhető, mit vagy új ültetvény készítésére, vagy takarmányul lehet felhasználni. Akárhányszor oly bőséges volt a termés, hogy a gumóknak $\frac{4}{5}$ -ét, sőt $\frac{5}{6}$ -át is ki lehetett szedni s mégis maradt elég a továbbtenyésztésre. A kiszedett gumók épen tavasszal, midőn más takarmány fogytán van, a sertések és a szarvasmarha etetésére igen jól használhatók. A kitisztított csenderessel tovább semmi dolog sincsen, mert a földben hagyott gumók ismét hajtanak s így a telep éveken keresztül megmarad.«

Megemlítendőek még az ú. n. »ideiglenes csenderesek«, melyeket aránylag sűrűbben ültetett kukoricából lehet csinálni oly módon, hogy a kukoricát ősszel nem törjük le, hanem a csöveket is a száron hagyjuk. Ily módon a nyúl, fácán és fogoly télen a kukoricában az oltalom mellett táplálékot is talál s a ragadozók sem igen háborgatják, mert a zörgő kukoricalevelek alkalmatlanabbak a zsákmány belopásánál mint az állandó csenderesek bokrai között lévő magas fű. Nagy előnye ezen ideiglenes csendereseknek az is, hogy tetszés szerint ott készíthetők, hová vadászati vagy más szempontból a vadat tömöríteni akarjuk.

4. A nyulak téli etetése mellett a nyúlállomány jó állapotban való tartására nem kevésbé fontos a vadorzók és a különböző ragadozók ellen folytatott kitartó küzdelem.

A vadorzók garázdálkodását csakis folytonos éberséggel s tettenérés alkalmával erélyes s irgalmat nem ismerő eljárással lehet megakadályozni. A nyúlállománynak legnagyobb veszedelme az orozva működő gyalázatos törözés, mely mindenütt el van terjedve, hol csak valamire való nyúlállomány van és sokkal nehezebben védekezhetünk ellene, mint a lőfegyverrel dolgozó vadorzók ellen, mert a töröző, hasonlóan a csúszkáló ragadozóhoz, este, éjjel és hajnalban űzi gyalázatos mesterségét. Az esti és hajnali les szorgalmas gyakorlásával, a nyúlcsapások gyakori megvizsgálása által, ha nem is irthatjuk ki egészen a vadászat ezen rákfenéjét, mindenesetre megakadályozhatjuk, hogy nagyobb s érezhető mértékben lábrakapjon. Ha valahol tört találunk, hozzunk áldozatot, löjjünk egy nyulat, tegyük bele a hurokba, fektessük oly helyzetbe, mintha a hurokban fogódott volna meg s lessük meg a törözőt, hogy tetten érhessük. A hurokban talált nyulat nem szabad kivenni, hanem jól elrejtőzve várjuk meg, míg a vadtolvaj eljön, hogy töreinek utána nézzen. Télen nagy hó idején, midőn a vadnak nincs elég eledele s be-belátogat a mezővel határos kertekbe, figyelmesen megvizsgálandók a kerítések, mert a kerítések hézagai a legalkalmasabb helyek a hurkok kirakására. Szemmel tartandók a mezővel határos vagy egyenkint a mezőben elszórtan fekvő szőlők is, mert ezeket szintén szeretik a törözők hurkokkal megrakni. A rosszul őrzött vadászterületeken vagy olyanokon, hol a vadászat bérlője csak a vadászat idején fordul meg, sohasem tud a nyúl annyira elszaporodni, mint azt szigorú felügyelet mellett várni lehetne; mert csak az ilyen területeken virágzik a vadász és törözés igazában. Akinek nincs módjában, hogy bérlétén rendes vadórt tartson, az igen helyesen teszi, ha kellő díjazás mellett vagy a mezőört, vagy valaki más megbízható egyént fogad fel, hogy a vad után nézzen, vagy a vadorzók



feljelentésére díjat tűz ki. Egy pár év előtt Soprontól egy órányira fekvő K. község 800 holdnyi vadászterületét bírtam bérben, hol külön vadórt különböző okokból nem volt érdemes tartani, de főképen azért nem, mert a községben lakó egyik hercegi vadász, kinek útja pagonyába az én területemen vezetett keresztül, a felügyeletet percentre elvállalta, azaz díjazásának nagysága a lelőtt vad mennyiségétől függött. Minden lőtt vadért bizonyos összeget kapott, rókaért és más kártékonyért szintén, s mondhatom, a vadászévad zártával mindketten meg voltunk elégedve.

Tapasztalás szerint a legveszedelmesebb vadorzók, dacára jámbor kinézésüknek, a pásztorok, kik tavasztól késő őszig a határban vannak. Ezek azonban nem igen szeretnek törözni, ebbe könnyebben beletörnek a késük, mintha a nyulakat hang nélkül hajtó ebeikkel fogatják el vagy a vackában fekvő nyulat ölmosvégű botjukkal bámulatraméltó ügyességgel dobják agyon.

A vadorzókkal és törözőkkel szemben a törvény is úgy ahogy megvédelmez s azt is remélhetjük, hogy a vadászati törvény revideálása alkalmával még szigorúbb intézkedéseket fognak életbeléptetni; az országos vadászati védegyelet ellen sem lehet kifogásunk, habár nem hallgathatom el, hogy e téren még többet tehetne. A négy lábú és tollas ragadozók ellen azonban a törvény nem nyújt oltalmat, ezek ellen nincs paragrafus a törvénykönyvben. Itt áll: »Segíts magadon s az Isten is megsegít!« Vas és ólom, fáradhatatlan kitartás, csüggedetlen fáradozás segít csak és szerzi meg a végtelen örömet, hogy vadállományunkat évről-évre gyarapodni látjuk. De hogy ezt elérjük, a kártékonyt nemcsak télen, — mint akárhányan teszik — hanem mindig és mindenütt pusztítani és kevesbbíteni kell.

A nyúlnak légió ellensége van s »mind, mind meg akarja enni«. Nemcsak a szó szoros értelmében vett négy lábú és repülő ragadozók, hanem a holló, varju, sőt még bizonyos gyöngéd óhajtásoknak a szimbolizálója, az álszenteskedő gólya is adáz ellenségei közé tartozik. Minden vadász tudja, hogy a gólya nagyon veszedelmes és gonosz rabló, és semmivel sem érdemel több kiméletet és semmivel sem jobb, mint a pagonyok lézengő rablólovagja, a róka vagy bármelyik ragadozó madár, mert amellet, hogy a fölötté hasznos és roppant mennyiségű kártékony rovar elpusztító békákat és kigyókat irtja, jelentékeny számú nyúlfiat és fogolycsibét is rabol; tehát a vadászatra nagyon is kártékony. Ezt ugyan sokan tagadásba veszik, de azért igaz marad. Aki nem sajnálja a fáradságot s a hosszulábú gyermekbarátot figyelemmel kíséri, kivált mikor fiai vannak, ezen állítást nem fogja túlzottnak találni.

A kártékony pusztítását a vadászok nagyrésze csak immel-ámmal végzi, pedig ez a vadóvásnak egyik legfőbb tényezője. Míg fontosságát kevésre, addig a velejáró fáradságot és nehézségeket túlbecsülik. Aki a kártékony vad fogásában némi gyakorlatra tett szert, — és jó eszközökkel ez hamar is megy — az csakhamar élvezetet fog benne találni; de ami a legfőbb, hasznos vadjának szemellátható gyarapodása még fokozottabb buzgóságra fogja sarkalni.

Igen nagy baj, hogy a vadász- és erdészszemélyzet jórésze alig, vagy keveset tud a fogókészülékkel bánni, sőt vannak szakemberek is, kik egyáltalában nem tudják azokat kezelni. Azok pedig, kik a fogás csinját-binját ismerik, ezt elsősorban többnyire kenyérkeresetnek tekintik s előttük a vad jóléte másodrendű kérdéssé válik. Ezek tehát akkor fogják a különböző kártékonyt, mikor gereznáját a legjobb haszonnal értékesíthetik; így főképen télen buzgólkodnak s azzal nem törődnek, hogy a kártékony, főképen pedig róka koma az év többi szakában maga és porontyai számára halomszámra pusztítja az apróvadat. Minden vadásztulajdonos tehát erre a pontra fektessen nagy súlyt, ha vadállományát javítani akarja. Pedig hányan és hányan hibáznak

azzal, hogy ezzel semmit sem törődnek! A kártékony irtását mellékjövedelem gyanánt vagy egészen a személyzetre bizzák, vagy a beszállított kártékonyért, melyet nekik beszállítanak, szerződésileg megállapított lődíjat fizetnek, még pedig télen, midőn a gerezna értékeesebb, többet, tavasszal, nyáron és ősszel pedig kevesebbet. Mindkét módszer hibás és a vadállományra káros; mert azt mindenki megbocsáthatónak tartja, hogy a legtöbb szerény fizetésű vadőr majdnem kizárólag téli gereznát szolgáltat be, nyáron pedig a kártékonyt gonddal óvja, hogy télen minél jobban jövedelmezzen. És nem is a vadőr hibáztatandó, hanem az úr, mert azt kellene mondania és eszerint eljárnia, hogy a kártékony az enyém s jó lőpénz jár érte, akár nyáron, akár télen szolgáltatja be azt a vadőr; akár az anyaméhből van kivágva, akár kinőtt, a lődíj ugyanaz, *de mit a vadászattulajdonos vagy vendégei a vadászaton lőnek, azért lődíj nem jár.* Ha az ily módon kifizetett lőpénz kezdetben soknak is látszik, azt a vadászat eredménye és a velejáró kétszeres élvezet bőségesen visszafizeti. Bárcsak ezen nézet helyessége általános elismerésre és követésre találna.

És most záradékul a vadkárrol is szólva, mely egyes helyeken, pl. Kecskeméten, annak idején oly sok vitára adott alkalmat, felemlithető néhány óvintézkedés is, melyekkel a fiatal gyümölcsfákat a nyulak hántása ellen megvédhetni, továbbá a káposzta- és répafélék megrágásának elejét vehetni.

Hogy a fiatal gyümölcsfák ellopását megakadályozzák, oly keverékkel kenték be, illetve jelezték meg, mely az időjárás viszontagságainak ellentáll és a fának nem ártalmas. Ezt Anhalt-Köthen hercegségben, hol a hasznos fa kevés, az utak melletti kőrisfákra is alkalmazták s ekkor kitűnt, hogy a bekent fácskákat a nyulak nem rágták meg.

Az e célra használt keverék 0,5 kg kocsikenő-kátrányból, 0,3–0,5 kg bolusból áll, mellyel a fácskák ecset segítségével a föld színe fölött 1–1,5 m magasságig bekenendők. Tavasszal és nyáron a kenőcs egy pár nap alatt megszárad, de ősszel és télen 3–4 hétig sem szárad meg. Azon ültetett kőrisfákat, melyek nem voltak bekenve, a nyulak megrágták, míg azokat, melyeket bekentek, nem.

Ezen bekenést a gyümölcsfákra is alkalmazták. Éhségtől kényszerítve a nyulak beleharaptak ugyan a kéregbe, de ezzel meg is elégedtek s fölthagytak a nem ízlő koszttal. A tapasztalás azt mutatja, hogy a kenőcs a fának nem árt semmit és oly tartós, hogy nyomai még 10–15 év múlva is láthatók a fa kérgén.

Ez különösen a kecskeméti esetből hangsúlyozandó és különösen azért, mert akárhány gyümölcsfatenyésztő panaszkodik és kártérítést követel, ha fiatal fáit a nyulak nagy hó alkalmával megrágnak, holott elég mód állana rendelkezésére, hogy fáit megvédje, ha komolyan szándékában volna a vadat azoktól távoltartani.

Agyagot és forrázott szecskát vagy pelyvát sűrűn összekeverve szintén célszerűen lehet a fák bekenésére használni, annál is inkább, mert e kenőcs jó vastagon felkenve a fagy ellen is védi a növényt.

Célravezetőnek bizonyult továbbá a következő eljárás is: hasított fűz- vagy nyirfavesszőket megromlott és porrá dörzsölt puskapor és zsír vagy faggyú egyenlő mennyiségű keverékével kell bekenni s ezeket meghajlítva, mindkét végükkel a fák, illetve a faiskola körül le kell szurkálni. Ezen módon a nyulak biztosan távol tarthatók. A bekenés minden 4—6 hétben ismétlendő.

Szintén jónak bizonyult 3 rész mésznek és 2 rész kéménykoromnak a keveréke is. Ezzel a fákat bekenve, biztosan megvédhetjük. Még biztosabb és tartósabbá válik ezen módszer, ha a fenti keverékhez kevés asa foetidát adunk.

A fák bekenése már októberben eszközendő s időnkint megújítandó. Mindazonáltal a legbiztosabb módszer marad a fácskáknak tövisgalyakkal való bekötözése, mert ha ezek jól oda vannak a fákhöz erősítve, évekig eltart s legfennebb ősszel kell a meglazult kötéseket itt-ott megigazítani. Kevésbé biztos a szalma- vagy nádkötés, mert ezt a nyulak könnyen átrágnak s így feltétlen védelmet nem nyújtanak.

D. a. d. Winkell azt ajánlja, hogy a gyümölcsfák körül 20—30 lépésnyire olyan rudakat kell a földbe szúrni, melyeken húst füstöltek. Ez célszerűen alkalmazható a mezőn a káposzta és más palánták védelmére is. Általában azon módok, melyeknek hatása a szagban nyilvánul, a palánták védelmére is előnyösen használhatók.

A palánták védelmére a következő eljárást is ajánlják: megfelelő számú s 30—40 cm hosszú bodzafapálcikákat hosszában kettéhasítva, belétől meg kell tisztítani, ezekben egy rész megromlott puskapor és két rész szénpor keverékét kell tenni s így egymástól bizonyos közökben az ágyás azon szélére helyezve, honnan a légáramlat jön, meg kell gyujtani. Az ebből keletkező sűrű füst csakhamar átjárja az egész ágyást s a palántáknak oly erős szagot kölcsönöz, hogy a nyulak elkerülik. Ezen eljárás 6—8 napban ismétlendő.

A használatos különféle madárijesztőknek nem sok értelme van, mert a vad idővel megszokja s nem törődik velük.

A nyulak által okozott kárt az erdőgazdaságban csekélynek mondhatjuk s csakis egyes fanemekre szorítkozik, mint pl. a bükkfára; ez is azonban csak akkor észrevehető, ha a nyulak túlszaporodását okszerű lelövélssel nem akadályozzák meg. Ha a nyúlállomány nem túlságosan nagy, akkor ez az erdőtalaj termékenységével arányban áll s ha az erdész megteszi kötelességét és a palántáit s faiskoláit sűrű tövises kerítéssel megvédi, továbbá a vadat éhezni nem engedi, hanem szükség esetén annak etetéséről gondoskodik, akkor a nyulak által okozott kár csekély, alig észrevehető leend. Aki, ha erdész is, az ellenkezőt állítja, abban nincs egy csepp vadászvér se és ellenkező állítását számbavehető érvekkel nehezen is tudná igazolni. Teljes megnyugvással kell azonban kijelentnem, hogy hazai erdészetünk mintaszerű nivójával lépést tart a vadászat emelkedése is; erdészeinkből nem halt ki a magyar emberrel veleszületett vadászérzék s a legtöbb még ma is egyformán szíven hordozza erdejének s vadjának óvását, gondozását.

Ahol minden óvintézkedés meg van téve, lehetetlen, hogy a nyulak a fiatal erdőben kárt tehetnének, illetve az erdő jóvedelmezőségét észrevehetőleg

csökkentenék. A természet oly bőségesen termel és semmisít, hogy nagyságával és hatalmával szemben az ember mérőszalagjával és tabelláival egészen eltörpül. Még kevesebb kár észlelhető a mezei terményekben, ha a nyulak még oly nagy számban volnának is. Hazánk azon részeiben, hol a legtöbb nyúl van, ott a mezőgazdaság is virágzó s a föld oly gazdagon fizet, mint sehol az ország többi részeiben.

A nyúlnak kiváló hasznát, mint tápanyagnak, az ember háztartásában, senki sem vitathatja el; kártékonyasága, szemben a nagy haszonnal, oly csekély, hogy zérusra szállana le, ha az erdőtulajdonosok, illetve vadászati bérlők szigorú tél idején, midőn kárt okozhatnak, eledelt adnának nekik. Kinek érző szíve van, az nem is feledkezik meg az erdő és mező sinlődő állatairól. A vadásznak és vadászattulajdonosnak épenséggel kötelessége; és csakis aki vadját védi, gondozza, az az igazi korrekt vadász, kinek szívből mondhatjuk: »vadász-üdvözet!«

Mely szívet hidegen hagynak az állatok:
Részvétet, emberek, attól ne várjatok!





AZ ÜREGINYÚL.

Lepus cuniculus L.



Legyen áldott s fényugárzó
Szép hazája a magyarnak,
Hol százféle vadászatra
Mindenféle vadak vannak.



Az üreginyúl hazánkban csak szórványosan, egyes vidékeken fordul elő. Nagyobb számban a dunántúli rész egyes területein, Gödöllőn, a monostori szigeten stb. található, de tekintettel gyors szaporaságára, feltehető, hogy előfordulási vidéke folytonosan nagyobbodik. Oly vidékeken, hol túlságosan el van szaporodva, nem minden ok nélkül, valódi csapásnak tekintik, de ha mérsékelt számban egyenletesen eloszolva volna, nemcsak hogy nem lehetne ilyennek tekinteni, hanem a vadászatkedvelőknek az élvezetek kifogyhatatlan forrásául szolgálhatna. Azonban, sajnos, nem így van! Az arany középút nem is képzelhető, mert ahol egyszer meghonosodott, roppant szaporaságánál fogva rövid idő alatt annyira elszaporodik, hogy gyakran a legradikálisabb irtóeszközökkel is alig lehet annyira apasztani, mint ez a mezei és erdőgazdasági szempontokból kívánatos volna. *Pennaut* ismert természetudós állítása szerint egyetlen pár négy év lefolyása alatt 1.274,840 darabra szaporodhatik.

Az üreginyúl vadászatilag az apróvadhoz, természetrajzilag a rágcsálók (glires) rendjébe s a nyúlhoz való nagy hasonlóságánál fogva a nyúl-génusba tartozik. Az üreginyúl, dacára annak, hogy hazánkban nincs valami különös nagy mértékben elterjedve, több elnevezéssel dicsekedhetik mint jobban ismert rokona, a közönséges nyúl; így a dunántúli elnevezések közül felemlíthetem a következőket: tengerinyúl, bosnyáknyúl, patkánynyúl, rusznyúl és a német-séggel szomszédos vidékeken kinigli.

Az üreginyulak »kotorékok«-ban laknak, melyeknek ki- és bejárait »folyosó«-nak nevezik. Kotorékaikat roppant ügyességgel és gyorsasággal maguk ássák, oly módon, hogy első lábaikkal a földet kikaparják s a hátsókkal hátrafelé továbbítják. Az ily módon készített kotorékok gyakran igen terjedelmesek s bámulatos az a kitartás, az az ügyesség és a nem csekély erő, mely ily nagy földalatti üreg elkészítésére szükséges. Néha azonban elhagyott róka- és borzkotorékokat is használnak lakásul.

Az üreginyúl *színe* a sárgásbarna, fekete, szürke és rozsdasárgának a keveréke. Az egész testet igen sűrűn borító gypju sötétszürke és kékesszürke; a háta a lapockáktól a combig a rozsdasárga, feketésszürke elegye, a combok hátsó fele kékesszürke; a nyak oldalt, az oldalai, a vékonyai és a combok külső fele fent sötét fakósárgák, lefelé pedig valamivel világosabbak; lábainak külső és mellső oldala rozsdaszínű. A test alsó része fehéresszürke, a lábak belső fele a térdig szintén, de azon alul megint rozsdabarna. A szügye sötét-fakósárga fehérrel keverve; a nyakon, a fülektől kezdve, egy keskeny rozsdavörös csik húzódik végig s a lapockák között széles foltban végződik, tarkója a csiktól jobbra és balra fakósárga.

Szemcsillaga fekete, a fiatalok szeme fehéres, az öregeké sárgás szegélylyel van körülvéve, mely keskeny sáv alakjában egészen a bajuszig húzódik s fölfelé a fülekig folytatódik. A bajuszt 5—6 cm hosszú serteszzerű szőrök képezik. Fülein a szerfölött rövid szőr szürkésfehér s a fülek hegyének külső felén feketebarna folt van. Bokrétájának alsó fele és vége hófehér, felső részén sötétfekete s szélein egy kissé fakósínű.

Különben az üreginyulak *színe* a korral jelentékenyen változik: így pl. az öregek színezete jelentékenyen élénkebb és sötétebb mint a fiataloké. A színváltozatok épen nem tartoznak a ritkaságok közé; így vannak egészen kékek, kékesszürkék, fakósárgák, kékesfeketék és sötétfeketék is, minden más jel nélkül.

Lábujjain a karmok hosszúak, élesek, fehéres színűek és lefelé görbültek.

A kinőtt üreginyúl 2—2,5 kg nehéz s testének hossza körülbelül 40—45 cm, magassága 16—18 cm; a kanok mindig nagyobbak mint a nőstények. Fülei a testéhez viszonyítva rövidebbek mint a közönséges nyúléi s körülbelül 7 cm hosszúak.

Az üreginyúl nem oly kitartóan gyors, de menekülésének első pillanatában jóval fürgébb, különösen a cselugrásban sokkal ügyesebb mint a nyúl és ennél jóval ravaszabb is. Észrevevőképessége kitűnő s emellett rendkívül óvatos; annyira óvatos, hogy ha csak a legkisebb veszélyt sejti, ugróinak dobantásával azonnal figyelmezteti a család tagjait. A megfogott vagy megsebesített üreginyúl félelmében és fájdalmában éles, füttyülő hangot hallat. Életmódja rendes, társas és a családi élet pátriarkális, mert a legidősebb kan, mint a család törzsapja, ugyanazon tiszteletet élvezi, mint a szelid házi-nyulaknál.

Eddig azt tartották, hogy az üreginyúl eredeti hazája Spanyolország és Görögország, de ez csak gyanítás és a közelebbi bizonyítékok hiányzanak. Az é. sz. 53—55-ik fokától északra sehol sem található; általában a mérsékelt éghajlatot kedveli, de azért Ázsia és Afrika magasabb vidékein elég gyakran található.

Kedvenc tartózkodási helye a homokos vidék, mert ilyen helyen legkönnyebben áshat kotorékot. Az oly vidék, hol a termőföld, víz, csalitosak, különösen fenyvesek és borókások váltakoznak, a legkedvesebb tartózkodási helyük. Különben eléggé körültekintők és kisebb vizek mentén, melyeknek vize gyakran

kiárad, kotorékaikat mindig oly magasságban készítik, hogy az áradás ne veszélyeztesse. Nagyobb folyók árterületén azonban az áradás könnyen végromlásukat idézheti elő. Az ilyen helyek buja növényzete odacsábítja az üreginyulákat és elősegíti szaporaságukat; a parti homok-lerakódások megkönnyítik a kotorék készítését, egyszóval jól érzik magukat. Ha az áradás egy-két egymásutáni esztendőben kimarad, a ligeti erdők hemzsegnak az üreginyulaktól. De az öröm és boldogság nem tart sokáig, mert az első hirtelen áradás az egész virágzó gyarmatot megsemmisíti. Így a Saale balpartján, hol ez az Elbába torkollik, a két folyó közötti keskeny földszalagon, mely rétségekből, kevés szántóföldből és egy pár kis erdőcskéből áll, miután 1892/3 és 1893/4 telén a rendes áradás kimaradt, az üreginyulak annyira elszaporodtak, hogy 1894-ben karácsony táján aránylag kevéstagú vadásztársaság 400 darabot hozott terítékre. Azonban még jóval több is eshetett volna, ha a töltények elfogyása miatt hosszabb szünet nem szakította volna meg a vadászatot. És az ilyen körülménynek még egyik árnyoldala az is, hogy, ha a töltények fogyni kezdenek, a puskások sokkal óvatosabbak a lövéssel. Ámde aki ezen vadat ismeri, az előtt az is világos, hogy ha ilyen körülmények között 400 darab esett, akkor aligha több mint fele került az állománynak lövésre. Az 1894/5-iki tél vége felé hirtelen jövő és hosszasan tartó áradás elöntötte ezen vidéket. Midőn a rákövetkező őszen ugyanott fácánra és nyulakra vadásztak, a háziúrnak a vendégekhez intézett azon kérése, hogy az áradás által megdézsmált üreginyulákat kiméeljék, meglehetősen fölösleges volt, mert azon a területen, hol a mult évben 400 darabot lőttek, ez alkalommal épen csak *kettőt láttak*. Az üreginyulak csak ritkán ütnek tanyát az erdők mélyében; rendszeren a széleken, előerdőkben és sűrű csalitosokban tartózkodnak.

Az üreginyúl bakzási ideje februártól késő őszig tart. A nőstény majdnem minden 5 hétben fiadzik s minden alkalommal 6—10 fiat hoz a világra; a fiatalok, épen úgy mint az összes rágsálók, a nyulat kivéve, egy pár napig vakok. A pocosság 30 napig tart s mihelyt megfiadzott, ismét képes a termékenyítésre, sőt a pocosság ideje alatt is engedékeny a kannal szemben.

Fészket a fiadzáshoz vagy frissen kapart kotorékban, vagy más meglevő kotorék katlanjában készíti, puha hasgyapjuval és gyenge füvel párnázza ki, a kotorék folyosóját földdel elzárja és végre ezt a torlaszt vizelletével megnedvesíti. Vajjon ezt azért teszi-e, hogy a kant vagy általában ellenségeit távoltartsa, nem bizonyos, de mindenesetre lehetséges. A bölcs természet talán a kannyúlba azért oltotta a vágyat saját fiait felfalni vagy legalább megölni, hogy ezen állatok szerfölött nagy szaporaságának némileg gátat vessen.

Az üreginyúl fiait tovább szoptatja mint a nyúl, gyaníthatólag addig, míg ismét fiadzik; ekkor nagy gondossággal és gyöngédséggel legelőre vezeti. A fiatalok nyolc hónapos korukban, melegebb vidékeken még hamarább, szaporodásképesek, habár teljes nagyságukat csak egy éves korukban érik el. Korai szaporodásképeségükből könnyen megmagyarázható, hogy oly helyeken, pl. szigeteken, hol sem róka, sem más hasonló ragadozó vagy ragadozómadár nagy számban nincsen, egy pár év alatt hihetetlen mennyiségre képesek elszaporodni

s hogy már nem egyizben különös óvintézkedésekhez kellett nyulni, hogy tőlük szabaduljanak. Sem az általános irtóháború, sem díjak kitűzése nem használ s pl. Ausztráliában, Új-Dél-Wales-ben, a legnagyobb díj kitűzésével sem voltak képesek alkalmas irtószerhez jutni.

Az üreginyulak által a mezei és kerti veteményekben okozott károkat csak hozzávetőleg lehet megbecsülni, mert az egyik vidék termékenyebb mint a másik s a művelés módjától is sok függ. Jól művelt vidékeken az egyetlen üreginyúl által okozott kárt 20 koronára becsülik, ez az egység azonban nagyon túlzott, mert ha ezt az üreginyulak számával sokszorozzuk, esetleg sokkal nagyobb összeget kapunk mint amennyit a terület összesen jövedelmezhet. Ezzel is úgy van, mint általában vadkárok kiszámításával szokott lenni; rendszeren tele szájjal beszélnek. Hol azonban az üreginyulak túlságos nagy számban vannak, az erdőnek az által árthatnak, hogy a talajt össze-visszaturkálva, nemcsak a fiatal fák gyökereit rágják át, hanem a talajt is annyira meglazítják, hogy a fák elszáradnak vagy az első vihar halomra dönti.

Nordenflycht szerint a sűrű fenyőültetvények különösen kedvező befolyást gyakorolnak az üreginyulak elszaporodására s ennek magyarázatát abban véli, hogy a nagyon érzékeny állatok a fagy és hideg ellen több oltalmat találnak, mint olyan erdőben, hol az aljafa teljesen hiányzik.

Az üreginyulak az esthomály beálltával, nyáron még korábban, a legnagyobb elővigyázattal jönnek ki a kotorékból, hogy lefelé vonuljanak. A folyosó nyílásánál leülve, egy darabig neszelenek s aztán lassan bandukolnak az erdő széléhez; itt ismét óvatosan körülnéznek s ha meggyőződtek, hogy a levegő tiszta, csak akkor mennek ki a mezőre. De hacsak a legkisebb veszélyt sejtik, villámgyorsan illannak vissza a védő-kotorékba s csakis hosszabb idő múltán hagyják el azt ismét.

Mihelyt virradni kezd, csendesen visszavonulnak a kotorékba, hol egész nap megmaradnak; ha azonban a kotorékjuk sűrűben van és napközben keveset nyugtalanítják, akkor nyáron és télen szeretnek a bokrok alatt, az avarfüben, a borókabokrok tövében vagy a gabonában, de mindig a kotorékhoz közel meghúzódni.

A kotorékok néha szerfölött terjedelmesek és elágazódtak; minél jobban gyarapodik számuk, annál nagyobb lesz a kotorék, vagy közel hozzá újakat készítenek. Mindenik folyosó katlanban végződik, melyeknek egy részében a pocsos nőstények tartózkodnak s a többiben a gyarmat többi tagjai tanyáznak. A legtöbbet használt folyosók nyílása a folytonos használat folytán nagyon tág szokott lenni, a menedékágak azonban nagyon szűkek és a katlanok felé annyira összeszorulnak, hogy lakói épen csak becsúszhatnak. A róka tehát nem férhet hozzájuk és még a nagyon nyulánk és hajlékony nyest is alig képes beférkőzni, minek folytán a megijedt lakóknak rendszeren elég idejük van menekülni.

Az üreginyúlnak ugyanazon növények képezik *eledelét*, mint a közönséges nyúlnak; az előbbi azonban ezenkívül a boróka fiatal hajtásait és tüleveleit is szereti és a répatól a földet igen ügyesen tudja eltakarítani, hogy megrág-

hassa. Az erős, szigorú telet jobban kibirja mint a közönséges nyúl, mert könnyebben tudja a táplálékot a hó alól kikaparni; de ha a hó erősen megkérgesedik, akkor a tartós nagy hideg és az éhség az összes üreginyulakat kiirthatja.

Az üreginyúl fehér, édeskés ízű, de száraz húsa kellőleg elkészítve, ha t. i. a zsirt nem sajnálják, jó eledel s a fiatalok húsa, paprikásnak elkészítve, sőt kirántva is kitűnőnek mondható. Oly helyeken, hol sok a boróka, a húsa sajátságos pikáns ízt nyer.

Szőrét és gyapuját kalapkészítésre használják, téli bőre kabátbéllésnek igen jól használható prémet ad, mit vadászoknak különösen azért ajánlhatni, mert olcsó és könnyű.

Az üreginyúl csapája alakra és állásra nézve tökéletesen hasonlít a nyúléhoz, csak aránylag kisebb és a félig kinőtt süldőével egyenlő nagyságú. Helyváltoztatása is ugyanaz; habár az üreginyulnak ugrói aránylag rövidebbek s tehát teste nem annyira előredülő mint a közönséges nyúlé, mindazonáltal gyorsaságban és ügyességben nem marad messze mögötte; csakhogy az üreginyúl rövid ideig s kis távolságra tud nagyon gyorsan szaladni; hamar elfárad, veszít sebességéből és sík, tiszta területen a közepes gyors vizsla is hamar elfoghatja.

Az üreginyulnak lőfegyverrel való elejtéséről különös sokat nem mondhatni.

Lőhetni hajtók előtt vagy keresve, lesen vagy végre vadászmenyét segítségével a kotorékoknál.

Semmiféle vadászatnál sem olyan fontos annak megszokása, hogy a vadat fejbe, vagy legalább mellső részén találjuk, mint ennél, mert ha az üreginyúl a lövésre nem marad helyben, akkor igen gyakran még a gyors vizsla elől is a legközelebbi kotorékba menekül s kárba vesz. A test nemesebb részeire való célzást már azért is szükséges megszokni, mert az üreginyúl vadászatánál tudvalevőleg nagyon apró göbecset szokás használni, melynek a test közepén és hátsó részén nincs meg a kellő átütő ereje; de ilyen használni célszerű is, mert jobban borít mint a durva göbecs s a cél az, miszerint a fejet és mellet minél több szem érje, hogy a lövés halálos legyen, mi annál szükségesebb, mert ezen vad, amilyen gyenge testre, oly szívós az élete és nehezen vesz el. Míg más vadnál a durvább göbecs azért használatos, hogy a megsörétezés és a döggé lövés el legyen kerülve, addig az üreginyúlnál az ilyen tekintetek mellékeseek; hol az üreginyúl nagymértékben van elterjedve s hol a kártékonyul egy kategóriába számítják, nem sokat határoz, ha egyik-másik rosszul is van löve.

A hajtóvadászatot csakis derült, tiszta, napos időben tarthatni, mert különben az üreginyulak nagy része a kotorékban van. A puskásokat, eltérőleg más vadászatoktól, fiatal sűrű bokrosokban vagy fenyővágásokban, nem az erdőszélétől távolabb kell felállítani, hogy beláthassanak, hanem *közvetlen az erdő szélén*

olyformán, hogy minden puskás *balra forduljon* s csakis arra lőjjön, mi előtte kijön és ami *a háta mögött* menekül ki, azzal ne törődjék, mert az már a szomszédja területén van. Ez kétféle okból szükséges, egyrészt azért, mert így a puskások egymást kevésbé lőhetik meg, másrészt az üreginyulak, míg még a bokrok között vannak, minden legkisebb mozdulatot azonnal észrevesznek s megfordulnak; de ezen mód azért is helyes, mert tekintetbe véve ezen apróságok gyors mozgását, azon puskás, ki jobbra és balra is vigyáz, vagy későn vagy egyáltalában nem veszi észre a mellette menekülő vadat, és helyes főképen azért, mert ily módon eleje van véve annak, hogy a széles puskások a már közel levő hajtókkal szembe lőjjenek s egyiket-másikat esetleg megsebesítsék.

Magától értetődik, hogy ilyen felállítás mellett a távolság az egyes puskások között 25—30 lépésnél nem lehet több. Azon esetben, ha a puskás előtt tisztás van, ez a találást lényegesen megkönnyíti, de *sűrű erdőben* vagy bokros helyeken is a teljes iramban levő üreginyúl biztos elejtése nem kis feladat, mert az üreginyulakat tréfásan joggal nevezhették négylábu *sárszalonkáknak*, melyek a földön épen oly biztos célzást igényelnek, mint ezek a levegőben.

Szálas erdőben, hol az üreginyulak már messziről láthatók, ezen egyoldalú felállítástól el lehet térni, mert hol az erdő ritkás és a hajtók messze vannak, ezen elővigyázat fölösleges.

Az üreginyulak hajtatása legelőnyösebb és legsikeresebb szokott lenni akkor, ha már hó esett, mert a havon még a kevésbé gyakorlott vadász is sokkal többet talál, mint hó nélkül. Ennek oka egyszerűen az, hogy az üreginyulak már jóval messzibbről észrevehetőek, tehát idejében lőkészen lehetünk és mert a hóban kevésbé gyorsak s többször nészelve megállanak. Innen van, hogy ilyen napokon olyan közepes, sőt rossz puskásokkal is lehet némi eredményt elérni, kik máskor csak hébe-korba találnak el egy-egy üreginyulát, vagy a legtöbbre nem is lőnek, mert míg a puskát az arcukhoz emelik, a kis fürge állat már eltűnt.

Az ilyen hajtóvadászatoknál is a legjobb helyek a sarokállások, habár ezen nyugtalan természetű állatoknál inkább a véletlen a döntő, mert a biztos váltót megállapítani roppant nehéz. Miután a tisztásokon nem igen szeretnek keresztülfutni s csak a végszükségben fanyarodnak rá, a sűrűben addig a hajtók előtt eikáznak ide s tova, míg a hajtás szorulni nem kezd, akkor arra menekülnek, hol hajtó nincs, tehát a két sarkon; ilyen helyre tehát azon puskásokat állítják, kiket rangjuknál vagy ügyességüknél fogva kitüntetni akarnak, azaz azt akarják, hogy legtöbbet lőjjenek.

Megjegyzendő azonban, hogy az üreginyúlhajtóvadászatok bármilyen érdekesekek és mulattatók legyenek is, csakis úgy lehetnek eléggé sikeresek, ha a puskások között több a jó mint a közepes puskás. Az üreginyulak gyakran napközben a kotorékban vannak, a hajtásban levők, mihelyt a hajtók zavarni kezdik, igen gyakran oldalt, vagy visszatörnek; igen sok a kotorékba menekül és végre csak igen ritka helyen vannak az erdőben olyan széles nyiladékok, hogy a kevésbé gyakorlott puskás képes volna az árnyékként átsurranó üreginyulát célba venni és meg is lőni. Természetesen, hol igen nagy mennyiségben

vannak, ott kedvezőbb eredményre mindig lehet számítani, mert ha a puskások nem is, de a hajtók értenek hozzá, s eleget hoznak terítékre. Sz. és H. soproni vadászokat R. főerdész üreginyúl vadászatra hívta meg. Mindkettő szeret puffogatni, a puskaort nem sajnálja, de azért a rossz nyelvek szerint a vadat roppantul kimélik s így többet lőnek melléje mint beléje. Az első, második hajtásban, dacára, hogy szólott a puska, a két Nimród, bármennyire igyekeztek is, egyetlen üreginyulnak sem volt képes kioltani az életét. Hogy a vadászbecsületet megmentsék, cselhez folyamodtak. Sz. ugyanis észrevette, hogy a hajtók botjaikkal igen ügyesen tudják az üreginyulakat, amint előttük elszaladnak, lebunkózni, tehát ezekkel szövetkeztek; ígértek minden üreginyulért 10 krt, s ime, a következő hajtásokban annyi üreginyúl volt a rúdjukon, hogy a rendező teljesen meg lehetett elégedve az eredménnyel.

A melegebb vidékeken, p. o. Spanyolországban és Franciaországban, hol a közönséges nyúl sokkal ritkább és az üreginyúl kell hogy pótolja, ott ennek tenyésztésére és óvására sokkal több gondot és anyagi áldozatot fordítanak, mint Németországban vagy nálunk. Ott azt tartják, hogy az üreginyúl-telepre roppant káros, ha a megsebzett üreginyúl a kotorékba menekülve, ott pusztul és rothad el, mert azt hiszik, hogy az ebből származó bűz a telep összes lakóit kivándorlásra készíti. Ez azonban téves; mennyiben áll ugyan, hogy azt a folyosót, melyben ilyen dög rothad, a többiek egy darabig kerülnek, de ez nem tart mindég s még kevésbé áll, hogy a többi, távolabb levő kotorékok lakóit ez kivándorlásra készítené. Száz és száz esetben előfordult már, mert el sem kerülhet, hogy a vadászat alkalmával megsebzett üreginyúl a kotorékba menekül és ott válik döggé, de azért még egyetlen vadász sem panaszkodhatott, hogy ezen gyakori körülmény a vadászatra általában káros befolyással lett volna.

De nem is lehetséges; a szag a 20—30 lépésnyire levő kotorék lakóit sem zavarja, még kevésbé azokat, melyeknek kotoréka 80 vagy 100 lépésnyire van! Hogy azonban azon vidékeken, hol az üreginyulnak a vadászható hasznos vad között első szerepe van, erre a körülményre nagy súlyt fektetnek, világosan kitűnik abból, hogy mesterséges üreginyúlkerteket készítenek, melyek minden oldalról gondosan el vannak kerítve s a vadászat előtti éjjelen a csapóajtócskákat, melyeken keresztül az üreginyulak legelőre vonulnak, gondosan elzárják és ily módon kirekesztve a mezőre, hajtókkal és ebekkel vadásszák és ejtik el.

A kertekben sohasem lövik, hanem vadászmenyéttel hajtattják és borzszakokban fogdossák össze.

De még így is megtörténik, hogy a vadászmenyét egyiket vagy másikat megfojtja és a folyosóban hagyja. Vajjon ez *kevésbé büzlök* mint a meglőtt? Ezen kérdés, azt hiszem, elégségesen megcáfolja amaz állítást.

Ha *vizsla* előtt akarunk üreginyulat löni, akkor a vizslát épen oly röviden kell kerestetni, mint a szalonka, illetve sárszalonka vadászatánál. A vizsla álljon biztosan, legyen feltétlen engedelmes s a kiugró üreginyulat egyetlen lépésnyire se kövesse, mert a beugrással vagy a puskást akadályozza a lövésben, vagy a meglövetés veszélyének van kitéve.

Bámulatos azon értelem, mellyel a vizslák rövid idő alatt az üreginyulat, melynek szimatja előttük kellemes, a közönséges nyúltól meg tudják különböztetni s mennyire tudnak a viszonyokhoz alkalmazkodni, ha felváltva majd üreginyúlra, majd közönséges nyúlra vadásznak.

Dacára a csekély színbeli és alaki eltérésnek, a legtöbb jónevelésű vizsla rövid idő alatt megtanulja a kettőt egymástól megkülönböztetni s eszerint viselkedni. Míg ugyanis látva, hogy gazdája a közönséges nyulakat az egész tavaszon és nyáron háborítatlanul hagyja, nem törődik velük, addig az üreginyulat, ha a szeme elé kerül, a legnagyobb buzgósággal üldözi s ha szerét teheti elfogja, anélkül hogy a nyulkergetésből származó büntetéstől félne. Ebből tisztán látható, hogy a vizsla is, épen úgy mint gazdája, az üreginyulat kártékonynak tekinti s ennek megfelelőleg jár el.

Az üreginyulat, akár az erdő szélén, akár a kotorék előtt, *lesen* löni, különösen este, nem igen érdemes; tekintve ezen vad rendkívüli nagy elővigyázatát, annyira kell vigyázni a cseljására, oly mozdulatlanul kell ülni, hogy mindez *nincs arányban* az esetleges zsákmány értékével.

Hawker, angol vadászati író, az üreginyulakra a magaslest ajánlja. Ez is sok nehézséggel jár, de ha ilyen leshelyek a megfelelő helyeken már készen vannak, akkor mindenesetre több eredményre számíthatni mint a földön lesve.

Egyszerűen szabad helyen ülni el a lesre egészen hiábavaló, mert az öregek, midőn a kotorékból kijönnek, nagyon óvatosan neszelnék mindenféle s rendkívül finom érzékeikkel a legkisebb gyanus dolgot is észreveszik és veszélyt sejtve, ugróik dobantásával figyelmeztetik a folyosóban levőket, úgy hogy ezek legalább egy negyedóraig nem jönnek elő. Szabad, nyílt helyeken *Hawker* a hordozható sövény használatát ajánlja, mely mögé a puskás elrejtőzhetik; de ennek is csak úgy van értelme, ha ezt már egy pár nappal a használat előtt felállítjuk, hogy az üreginyulak az idegen tárgyat megszokhassák.

Némelyek azt tartják, hogy egyetlen lövésnél többet ugyanazon helyen egy alkalommal tenni nem igen lehet, mert az üreginyulakat ez az egész környéken elijeszti és a kotorékból nem mernek kijönni. Ez azonban csak ott lehetséges, hol sok üldözésnek és nyugtalanításnak vannak kitéve, vagy egyáltalában kevés van, tehát amúgy is kevés a remény még egyet is lőhetni. Gazdag állományú területeken azonban a lövés után nem szükséges helyet változtatni, mert ha különben a hely jól van megválasztva, négy-öttször is lőhetni.

Az esti lesnél jóval sikeresebb szokott lenni a reggeli les, mert ha a vadász a helyén csendesesen marad, a mezőről visszatérő üreginyulakból könnyen ejthet egynehányat zsákmányul.

A vadászmenyéttel való vadászatnál a puskások szintén egyoldalulag állítandók el a kotorék kijárási körül. A vadászmenyéttel való vadászat nagy hátránya s emiatt kevésbé is mulattató, hogy a vadász nem ura sem akaratának, sem idejének, hanem folyton a vadászmenyét szeszélyétől függ s néha órákig is várhatni, míg a kotorékból kijön.

De ez még nem elég. Még más kellemetlenségei is vannak. A drága pénzen vett vadászmenyét nagyon kényes és veszendő jószág, a legnagyobb gondozás dacára könnyen elpusztul s tartása sok fáradsággal és vesződéssel jár, úgy hogy az élvezet sehogysincs arányban a fáradsággal. Az ízlések azonban különbözők s így akárhány vadász van, ki a vadászmenyéttel való vadászatot minden más fölé helyezi.

A vadászmenyéttel való vadászatnál a következő szabályok tartandók szem előtt:

1. A vadászmenyéttel való vadászat ideje október kezdetétől február végéig tart. Ezen megszorítás oka abban van, hogy a nyári időszakban a vadászmenyét gyakran fiatal üreginyulat fog, ennek vérének kiszívja s jóllakva, vadászkedve megcsappan, minek folytán a további vadászatot megghusítja.

2. Némely írók azt ajánlják, hogy a vadászmenyéttel való vadászat előtt az erdőt lármás hajtókkal meg kell hajtatni és az összes üreginyulakat ilyen módon a kotorékba kell szorítani. Ezen eljárásból azt lehet következtetni, hogy a cél nem annyira az üreginyulak elejtése, mint az élvezet a vadászmenyét előtt lőhetni; mert ha már úgyis elég hajtó van, akkor a hajtóvadászat mindenesetre több multságot okoz, mint a vadászmenyéttel való vadászat, mely akárhányszor sokkal unalmasabb s a megghusult hajtás után még mindig igénybe vehető.

3. A hajtóvadászathoz napos, derült, száraz idő alkalmas; ezzel ellenkezőleg a vadászmenyéttel való vadászatot borus napokon szokták gyakorolni, mert ilyenkor a legtöbb üreginyul a kotorékban van s így kedvezőbb eredményre lehet számítani. Nedves, viharos időjárás azért nem alkalmas, mert az üreginyulak nehezebben hajthatók ki s így a vadászmenyét könnyebben megközelítheti, pedig ezt, az ismert okból, épen kerülni kell; de fontos azon körülmény is, hogy nedves időjárás esetén a vadászmenyét szívesebben marad a száraz, meleg kotorékban s ott elalszik. A délelőtti órák azért alkalmasabbak, mert ha a vadászmenyét a kotorékban el is alszik, még legalább napvilágnál lehet megvárni a kijövetelét.

Nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy a vadászmenyét a hideg- és nedvességgel szemben nagyon érzékeny és hogy kétes időjárás esetén nem szabad használni, mert könnyen elpusztulhat.

4. Mielőtt a vadászmenyétet a kotorékba eresztjük, csak épen annyit kaphat enni, hogy nagyon éhes ne legyen, mert így nem üzi túlságosan az üreginyulakat, de nem is restül meg s nem fekszik el. Hogy az üreginyulak megfojtását megakadályozzuk, két mód lehetséges; mindkettőnek vannak úgyelőnyei, mint hátrányai. Vagy bőrből készült szájkosarat kap, vagy zablaszerűen szájpecket alkalmazunk s úgy az első, mint az utóbbit a nyakához erősitjük. Ezek mindenesetre megakadályozzák a gyilkolásban, de egyszersmind vadászszenvedélyét is elnyomják, mivel a zsákmány megfojtását lehetetlenné teszik; tehát a kotorékban rendszeren elalszik, épúgy mintha vérrel jóllakott volna. Egyesek kis nyakravalót erősitnek a nyakára, melyre apró csengetyűk vagy csörgők vannak aggatva. Ennek nagy előnye, hogy az üreginyulak már

jóelőre nesztét veszik s így egyik-másiknak megfojtása még kevésbé történhetik s a vadászmenyét vadászkedvét sem bénítja. Hátrányos azonban azért, mert a nyakravalónál fogva a gyökerekben igen könnyen fennakadhat s ha kiásni nem lehet, odaveszhet. A legbiztosabb és a legkevésbé ártalmas mód, ha agyarait lereszelik vagy csipőfogóval lecsipik.

5. A vadászmenyét mohával, szénával, apró szalmával vagy kóccal jól kibélelt ládikában viendő ki a kotorékhoz.

6. Az idő legjobb kihasználása céljából minden előkészület már az előző napon megejtendő.

7. Némely vadászok azon folyosónyilásokat, melyekhez puskás bármi okból nem jut, galyköteggel szokták eldugni, csakhogy ennek az a hátránya, hogy ha valamelyik üreginyúl épen ilyen eltorlaszolt folyosóba menekül, azt az üldöző vadászmenyét okvetlen elfogja, miáltal a megfojtást és vérszívást, ahelyett hogy megakadályoznák, épen előmozdítják s így a hasznavehetetlenné vált vadászmenyét a további vadászatot meghiúsítja.

8. A puskások felállításánál nagy elővigyázat szükséges, nehogy az egyik-másik vérmesebb temperamentumu vadász oly helyre jusson, hol vadásztársai-
ban kárt tehetne.

9. Ha a vadászmenyét a kotorékból maga jószántából kijön, feltehető, hogy több üreginyúl nincs benne, meg kell tehát azonnal fogni, nehogy visszatérve, valamelyik katlanban elaludjék, mert akkor órákig várhatni előjövete-
lére. Ha azonban menekülő üreginyúl után szaladt ki s gyorsan visszatér, akkor biztosra vehetjük, hogy a kotorék még nem ürült ki, tehát minden tétovázás nélkül maradhatni a kotoréknál. Ha a vadászmenyét valamelyik folyosóban elaludt és látható, hol fekszik, azon esetben, ha a hívásra és füttyre nem jönne, egy élő vagy lőtt üreginyulat kell egy póznára kötni s ezt a csalétket neki betartani; ebbe rendszeren oly görcsösen beleharap, hogy ennélfogva kihúzható. Ha valamelyik katlanban aludt el s nem lehet reá várni, akkor az összes menedékágakat el kell torlaszolni, a főfolyosók nyílásán belül pedig mohából kényelmes fészket kell készíteni s azután ezek elé borzszákokat helyezve, ha 2—3 óránként utána nézünk, valamelyik vacokban meg fogjuk találni.

10. Egyes vidékeken a vadászmenyét kicsalására állítólag igen jó eredménnyel használják a pörkölt üreginyúlmáját, melyet a folyosó nyílásába helyeznek, hogy kellemes szaga által kijövetelre csábítsák.

11. Ezen célra a füstölést is szokták használni. A szél irányában valamelyik folyosó előtt a kéznél levő gyúanyagokból, milyenek száraz lomb, ágak, galyak, gyökerek, száraz fű stb., tüzet élesztenek s a füstöt a folyosóba hajtják. A füst a vadászmenyétet menekülésre készíti, csakhogy ezen módszer nem épen veszély nélküli, mert könnyen meg is fulladhat.

12. Habár ezen könyvbén eredetileg a fogási módok nem volnának tárgyalandók, ezen szakasznál azért kell kivételt tenni, mert ahol az üreginyulak túlságosan el vannak szaporodva, ezen módszer nélkül kevesebbiteni nem igen lehet. E célból mielőtt a vadászmenyétet beeresztenők, az összes folyosók

nyílásaihoz borzszakokat kell erősíteni és megfelelő távolságban az egész kotorékot nyúlfogó hálóval kell körülvenni s miután a puska is kéznél van, a menekülő üreginyulakat háromféle alakban várja a halál. Igen gyakran előfordul, hogy míg egy üreginyulat a borzszakból kivesznek, addig ugyanazon folyosóból két-három más szalad ki, melyek a külső háló nélkül elmenekülnének.

Csak az a kár, hogy az ilyen eljárás mindig sok teketóriával jár és sokba is kerül; pedig a túlságosan elszaporodott üreginyulak számának apasztására ezen vadászati mód a legalkalmasabb, kivált ha a főfolyosó is a kerítésen belül esik. Ha az üreginyulak elterjedése csak bizonyos kisebb területre szorítkozik, akkor a naponkinti szorgalmas lelövással a túlságos elszaporodásnak gátat lehet vetni; de ha már nagyon elszaporodtak, akkor még azon eshetőség is beállhat, hogy a panaszok megszüntetése céljából minden eszközt fel kell használni s pl. rókák hiányában házimacskákat eresztetni ki az üreginyulak által pusztított területre.

Az üreginyulak irtására hathatós, de mindenesetre kegyetlen eszköznek bizonyult a kotoréknak fával, kövekkel való teljes elzárása is; úgyszintén ha vizet öntenek a kotorékba. Ezen eljárás azonban feltételezi, hogy a közelben kellő mennyiségű víz álljon rendelkezésre és a talaj ne eressze könnyen át a vizet. Az üreginyulak tenyésztése csakis oly helyen ajánlatos, hol nincs semmi remény és kilátás arra, hogy a közönséges nyúl kellőleg elszaporodjék, mert az üreginyúl tényleg kevés hasznot hajt, de vadkárból származó bosszúságot annál többet okoz. Nem lehet említés nélkül hagyni azon körülményt sem, hogy ott, hol *igen nagy számban* vannak, ott folytonos ide-odafutkosásukkal a közönséges nyulakat addig nyugtalanítják, míg azok odábbvándorolnak. Azonban azt, hogy a vadásztulajdonosok által gyakran hangoztatott ezen állítás mennyiben jogosult, ma még eldönteni igen nehéz, mert nem mindenütt tapasztalták, legalább nem panaszkodnak, hogy az üreginyulak elszaporodása a közönséges nyúl észrevehető fogyását idézte volna elő.

Tekintve azt, hogy ezen állatok, túlságos szaporaságuk folytán, nemcsak a mezei terményekben okoznak károkat, hanem az erdei vágásokat is nagyon rongálják, oly helyekre, hol még üreginyúl nincsen, ilyen telepíteni nemcsak nem ajánlatos, de lelkiismeretlenség. A jó nyúlállománnyal bíró pagonyokban teljesen fölöslegeseek, mert a legjobb esetben csakis szórakoztató multságul szolgálnak a tilalmi időben. Tehát csakis azon esetben menthető az üreginyúl tenyésztése, midőn ez oly magánbirtokon történik, hol másnak kárt nem okoznak s az illető tulajdonos oly szenvedélyes vadász, kinek a mindennapi lövöldözés életszükséglet, tehát vadászszenvédélyének még a tilalmi időben is kielégítést keres vagy a lövésben akarja gyakorolni magát, mire ezen időben más hasonló kellemes alkalom nem kínálkozik.

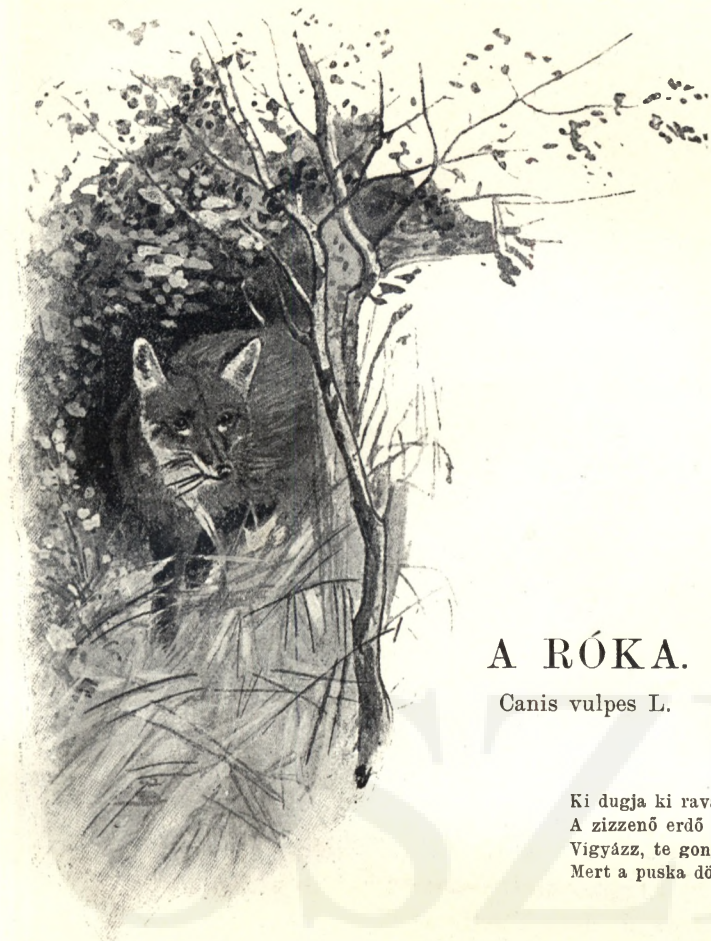
Miután az üreginyulak földönfutókként a törvény oltalma alól ki vannak véve, oly egyéneknek, kiknek a lövöldözés sohasem elég, kitünő és célszerű anyagot szolgáltatnak lövéskedvük kielégítésére. A vadászati élvezet fokozásához szintén nem kis mértékben járulnak, midőn az őszi vadászatok alkalmával foglyokra, nyulakra és szalonkára történik a hajtás, mert, mint száz

más dologban, úgy a vadászatban is *kellemes a változatosság*. Ezt még fokozza azon körülmény, hogy, eltérőleg más hasznos vadtól, nem kell a szaporításáról és óvásáról gondoskodni, hanem néha inkább az elszaporodását kell minden lehető eszközzel megakadályozni.

Bármennyire is kívánatos azonban az üreginyúl elszaporodásának a megakadályozása, azért más körülmények is tekintetbe veendőek. Eltekintve attól hogy az élelmiszerek évről-évre drágulnak, egyes években egyes helyeken oly rendkívüli drágaság áll be, hogy az alsóbb néposztály még a kenyérben is szükségét szenved, nemhogy a húsrá még gondolhatna is: ilyenkor az üreginyulak, olcsóságuknál fogva, valóságos jótéteményszámba mennek; ha pedig a tulajdonos ingyen is juttat belőlük a szükségét szenvedőknek, akkor a jótékonyság nemes eszközévé válnak.

Függő kérdés még egyes országokban, hol a törvény erről különösen nem intézkedik, vajjon az üreginyulak által okozott kárért a vadásztulajdonos tartozik-e kártérítést fizetni? Nálunk ezen kérdés annyiban nyert megoldást, hogy a törvény nem veszi oltalmába s a tulajdonos a birtokán, épen úgy mint más kártékony vadat, az üreginyulat is elpusztíthatja, így tehát a vadászat bérlője sem tartozik kártérítést fizetni.





A RÓKA.

Canis vulpes L.

Ki dugja ki ravasz rőt fejét ott távol,
A zizzenő erdő hűs lombátorából?
Vigyázz, te gonosz esont, ne közelíts jobban,
Mert a puska dördül — élted végsőt lobban.

Országos Széchényi Könyvtár



Ezen munka egyetlen fejezetének megírásához sem fogtam annyi buzgósággal, mint épen ennek, mondja Diezel, mert a rókának, ezen meg-

rögzött rablónak, mindig kimondott ellensége voltam; tehát ha arról van szó, hogy minden kigondolható módon irtsuk: rám nézve mindegy, vajjon toll, puska vagy csapóvas van-e a kezemben.

Midőn ezeket a sorokat írtam, hogy mélyen gyökerező gyűlöletemet ezen rablóval szemben elég nyomatékosan fejezzem ki, más idők is voltak mint most!

Azóta sok minden megváltozott! Érzelmem is szemben ezen rosszcsonntal jelentékenyen enyhült és békülékenyebbé vált; a szegény ördög az újabb időben csak lopásból tengetheti életét s így némileg részvétre kezd szorulni, mert a drágaság, a nyomor és szükség nemcsak az emberek között ütötte fel tanyáját, hanem a rókák között is.

Ha a régi időben a nyári eledel elfogyott, ha sem csigát, sem békát, sem sünt, sem gyikot, sem hörcsögöt, sem vakondokat, sem kóbor macskát vagy más reggelit nem kapott, ha már fészket nem rabolhatott ki, sem a kotló foglyot nem csiphette el: akkor, különösen nagy hó idején, még mindenütt volt őz és nyúl elég, melyek annyira el voltak csigázva, hogy a jól táplált, erőteljes ellenség elől nem tudva menekülni, zsákmányul estek.

De milyen sovány kosztra kerültek 1848 farsangja óta!!! Melegebb bundában ugyan, de épen oly éhesen csatangoltak a mezőn, akárhány télen, mint

az országúton didergő vándorlegények, hisz sem közel, sem távol nem volt egyetlen nyulacska sem látható, mellyel éhségüket csillapíthatták volna!

De még ez nem minden; évszázados tapasztalatokon nyugvó jogaikban is meg vannak rövidítve, mennyiben a nagyvárosok környéletes állatbarátai és barátai az újabb időben olyasmit vitatnak el tőlük, mi eddig kizárólagos és elvitázhatatlan tulajdonuk volt s csakis a végső szükségben, valamelyik kiéheztetett erősség védői vettek igénybe: a *lőhúst*, mi most igen gyakran ragout, haché és frikasszé alakjában, inkább a pompa, mint a megevés céljából a modern emberbaráti asztalokat díszíti. A lőhús azonban a rókáknak fő téli eledele és éppen oly fontos életszükséglete, mint a sarkvidéki lakosoknak a szárított hal, a réncomb és a fókahús. Elszomorító tehát, ha a szegény párák *utolsó* falatjukat is kénytelenek a különböző *emberi* társaságokkal megosztani.

Mihelyt a rókák kiirtásáról, vagy miután ez nem képzelhető és a természetben az egyensúlyt erőszakkal megingatni nem is szabad, tehát az apasztásáról van valahol szó, a vadász a gazdával és erdőszel jön ellentétbe s a vita köztük, míg róka lesz, véget érni talán sohasem fog.

A földművelő szemében, a szó tágabb értelmében az erdészt is ideszámítva, a róka a legkártékonyabb állatok egyikének, az egereknek a pusztítója, tehát rendkívül hasznosnak tekinti, mely az emberiségnek éppen olyan jóltevője, mint a dögkeselyű Kairó utcáin, vagy Ibis a Nilus partján; tehát teljes tiszteletre, becslésre és kíméltre érdemes.

»A róka táplálékát nagyrésztben, mondhatni kizárólag, egerek képezik!« Ezt állítják a gazdák folytonosan, de csak azok, kik még nyáron nem láttak rókakotorékot s nem látták saját szemükkel a lúd-, réce- és tyúkszárnyak töméntelen mennyiségét, a számtalan fiatal és öreg nyúl, az őzgidák és szarvasborjak megmaradt vázrészeit, egyszóval kik még ilyen dőghelyet kicsinyben nem láttak. Aki a vadállat életmódját nem ismeri, ki azt nem észlelte, annak arról beszélni vagy írni nem volna szabad. A régi vadászszabály: »egy róka egy év alatt 60 nyulat fog el«, nagyon közel áll a valósághoz, feltéve, hogy nyúl van, mert ahol semmi sincs, ott természetesen nincs is mit fognia.

»A róka egerekből él!« Ezt halljuk minden alkalommal; de ezt nekünk azonban ne mondja senki, hogy *miből él*, mi azt legjobban tudjuk. Tudjuk, hogy egereket eszik, de tudjuk azt is, hogy nagy étvágyával milyen arányban vannak ezek az apró falatok és hogy ezen sovány kosztra csak akkor fanyarodik, mikor már jobbat nem talál s ha a sokkal érdekesebb és jövedelmezőbb vadászat a nyúl- és dögnyúlra, foglyokra és mindennemű majorságra kivételesen rosszul sikerült.

Feltéve, de meg nem engedve, hogy ránézve közömbös, vajjon mivel tölti meg korgó gyomrát s csakis egerész, az a dolog természetéből folyik, hogy fáradhatatlan egerészése közben este, éjjel és hajnalban más hasznos állatra is akad; és hogy ezt megvetné, azt hiszem, még a gazdák sem állítják?!

Azt sem tagadom, hogy a rókákat, ölyveket, menyétet stb. az ú. n. egeresztendőkben *nem meggyőződésből* kímélem, hanem azért, hogy ne adjak okot a lárámra, mely ezeknek pusztításáért azonnal felhangzanék. Tapasztalásom szerint

bármily nagyon kímélnők is a ragadozókat, nem volnának képesek csak némileg is hathatósan és üdvös módon fogyasztani az egerek milliőit. Csak a minden egyenetlenséget kiegyenlítő természet állíthatja vissza esővel, hóval és faggyal az egyensúlyt, míg az emberi ész által feltalált összes ellenszerek elégtelenségnek bizonyulnak. Még ha a 24 órán át fogott egerek számát a túlzásig magasra becsüljük is s azt mondjuk, hogy egy éjjel — nappal nem szokott a nyílt mezőn mutatkozni — száz darabot fog, ez még mind semmi szemben ezen állatkák szaporaságával, azon vidékeken, hol az egérkár fellépett. Oly helyeken, hol közel s távolban mértföldekre nincsen sem erdő, sem sziklás terület, nincs ciher vagy nádas, egyszóval búvóhely, hol elrejtőzhetnek, ott kevés is aránylag a róka, kevesebb, semhogy észrevehető hasznót hajthatna.

Ki hallotta vagy látta, hogy a rókák valahol az egérkárt csak némileg is csökkentették volna? Bizonyára senki! Tegyük fel pl., hogy 2000 hold mező területen, melyet az egerek pusztítanak, 8—10 róka fordul meg naponkint, — többet alig lehet számítani — vajjon ez a pár róka képes-e az egerek számát csak némileg is apasztani? Biztosan nem; az apadást észre sem lehet venni.

Különben attól nem lehet tartani, hogy a rókákat jelentékenyen apasztani vagy épen kiirtani lehetne, hacsak valami dögvészszerű járvány nem ütne közéjük, mert óvatosságukon és szaporaságukon minden irtási kísérlet hajótörést szenved mindaddig, míg erdőségek és sziklák s a földben és fákban oduk vannak, melyekben elrejtőzhetnek. A róka szaporaságára elég példát lehetne felhozni s nem egyszer találtak már egyetlen kotorékban minden kétéseget kizárólag egy alomból származó 9 drb kölyket.

De nemcsak rókakoma védi magát termékenységével és ravaszságával az irtóháboruban, hanem ebben akárhány vadász, sőt hivatásszerű vadász is segíti.

Az édes kényelem! Kint tombol a zivatar, a vadászlak szobája pedig meleg, barátságos; ki menne ki ilyen időben, hogy a csapóvasakat felállítsa? Pedig a fogásnál az ilyen idő a legjobb szövetségesünk; a róka éhes, az éhség akarva, nem akarva a vasba hajtja, ha még oly elővigyázó és kitanult volna is. Vihar és hófergeteg, eső vagy nedves hideg a fogásra a legalkalmasabb idő, mert ilyenkor a róka leg hamarabb kerül a vasba. Ha a vadászmester azonban ilyen időben otthon marad s a csapóvas és hattyunyak a kamrában rozsdáso-



dik, hogyan tanulja meg a fogást növendéke? Az eszközt megismeri, de vele bánni nem tanul meg a legtöbb!!

Sőt akárhány vadásztulajdonos szándékosan nem engedi pusztítani évközben a rókát, hanem csak a hajtó- és körvadászatokon lövik. Tagadhatatlan, hogy a körbe szorult róka nagy élvezetet okoz, de ezt a rövid élvezetet a vadászat keserűen fizeti meg s aztán nem lehet csodálkozni, ha egy-egy ilyen vadászaton több róka esik, mint hasznos vad.

A harmadik pont, mely a rókák szaporodását a felsoroltaknál még jobban elősegíti, a lődíjak célszerűtlen megállapítása, melyről a nyúlról szóló szakaszban volt szó.

Ezen hosszabb kitérés után, melyet érdekességénél fogva a magyar átdolgozásban én sem akartam megrövidíteni, áttérhetünk ezen érdekes ragadozónak természetrajzára.

A róka hímje »kan«, nősténye »szuka«, fiai »kölykek«. Fogai a »fogazatot« alkotják s szemfogai »agyarak«; farkát »vitorlának« s a végén levő fekete, illetve fehér foltot »bokrétának« nevezik. A vitorla tövén levő mirigynek, mely ibolyaszagú, zsíros nedvet választ ki, »ibolya« a neve. A hím ivarszerve »bille«, a nőstényé »hüvely«.

A róka, midőn lassan jár, »lappang«, futása »ügetés« és gyors, vágatató futással »szökik«, csalsípra »szalad«. Ugatása »kaholás«, »kammogás« s hangját, különösen nagy hidegben, időváltozáskor és a koslatás kezdetén hallatja. A fiatal rókák is »kammognak«, ha éhesek.

A párzás ideje »koslatási idő«, a róka »koslat«, a szuka »kölykezik«. Földalatti lakása »kotorék«, »rókabarlang«, »rókalyuk«, »rókaszállás«; ez sok »folyosóból«, »pitvarból« és »kamrából« áll. Megkülönböztetünk »állandó kotorékat« és »menedékszállást«. Az első néha 6—12 m. kerületű s 1—3 m. mély lehet, az utóbbi rövid folyosó; ilyent néha a mezőn a gabona között szokott kaparni. A róka a kotorékban »rejtőzik«, ekkor a kotorék »lakott«, »el van foglalva«, »becsúszik« a kotorékba s »kioson« a lyukból, ha a tacsó elől menekülni akar, »beásakozik«, az ebet harapással »visszaveri«. A róka zsákmányát nem fogja, hanem »ragadja« és nem eszi, hanem »felfalja«, midőn egerekre vadász, »egerész«. A rókafogásnál a vadász segédeszközei: a »csalételek«, a »falat«, a »vonszalék«, a »csalfalat« a csapóvasban; a róka a »falatot felveszi«.

Vadászatilag az apróvadhoz tartozik, természetrajzilag a húsevő ragadozók (Carnivora) rendjébe, az ujjonjárók (Digitigrada) családjába és, mint a farkas, a kutyafélék alcsaládjába, anélkül azonban, hogy csak eggyel is bírna a kutya jó tulajdonságaiból. Ellenben a természet minden rossz tulajdonsággal felruházta. Rablás- és gyilkolásvágy, alattomoság, tolvajlás, kiváló ravaszság mind összpontosítva vannak kis koponyájában és élénk, sanda szeméből az örökös rossz lelkiismeret tükröződik vissza. A kinőtt róka hossza a fekete és mindig nedves orrahegyétől bozontos vitorlája csúcsáig 63—68 cm, maga a vitorla körülbelül 35—42 cm, vállmagassága rendszeren 30—38 cm, koponya- és fogalkata a 22. ábrán a) és b) alatt látható.

Színe általában vörös, itt-ott sárgás és fehéresen befuttatott; gyapjuszőre hamuszürke, a hasa fehéresszürke. Szügye és torka, a málja inkább fehér mint szürke, álla, felső ajaka és pofája fehér. Füleit kívül rövid, fekete szőr fűdi, belül a szőrözet ellenben fehér. A sárgaróka bozontos vitorlája fehér, a szenesrókáé fekete csúcsban végződik. Lábujjai feketék s innen az első lábszárak mellső felén, valamivel a térden felül, fekete sáv húzódik; hasonló, de rövidebb és keskenyebb sáv van a hátsó lábszárakon is.

A róka korát nagyon nehéz meghatározni; az öreg rókák fogazata részben, a nagyon öregeké egészen el van kopva s minél öregebb, annál sárgább.

Színváltozatok a rókák között is fordulnak elő, de azért mégis ritkák; már egészen fehér és tarka példányokat is lőttek. Egészen fehér példány a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében kettő van, ezek Fehérmegyéből származnak. Ilyent lőttek 1877-ben a sachsegrundi pagonyban; a schauburgi vár gyűjteményében szintén van egy kitömött fehér példány; a Vadászlap 1896. évi 33. számában említés van téve egy Morvaországban lőtt fehér rókáról, melynek csak a füle hegyei szürkék.

A »Wild und Hund« 1896. évi 25. számában Hödike gaildorfi erdész azon közleményére, hogy cserkészés közben olyan kan rókát lőtt, melynek a hátán a fülétől a vitorlája hegyéig sűrűn egymás mellett szabályosan elosztott babszem nagyságú s a többi színezettől teljesen elütő fehér



22. ábra. A róka koponya- és fogalkata.

pettyek voltak, ugyancsak ezen lap 28-ik száma Württembergből a következőt közli: »Két év előtt Oberschwabenben egyik rokonomnál voltam vadászaton; egyik hajtásban hat róka került terítékre, melyek közül öt egészen oly módon volt pettyezve, mint azt cikkíró közli. Ugyanitt egy kép látható, mely egy, az itteni erdőségben elejtett fehér pettyes rókát ábrázol. Hasonlót láttam 20 év előtt magam is, melyet azonban, fájdalom, nem tudtam csővégre hozni. Két év előtt azonban azon a vidéken hasonló nagy fehér pettyes példányt kettőt lőttek. Végre két év előtt olyant lőttem, melynek a szőre egészen fehér volt, csak a fülei voltak feketék; ezt ki is tömettem.«

A nevezett lap 1896. évi augusztus 7-iki számában közli, hogy *Michaelis R. Rodersdorfban* két ezidei rókát lőtt, melyek közül az egyik rendes színezetű, a másik tiszta fehér volt. 20-án szintén egy tiszta fehér példányt lőtt. 1877 február 17-én a gauchsbergi erdőségben Kreutznach környékén sajátságos színezetű róka került egy hajtóvadászat alkalmával terítékre. »A hátán fejétől a vitorla végéig a hosszabb szőr egészen fehér, az alatta levő gyapju pedig világosszürke és sárgás volt; torka és hasa kékes színű, lábszárainak belső oldala pedig fekete volt. Ha tehát a róka hason feküdt, egészen fehérnek látszott, hanyatfekve pedig tökéletesen a szenesróka színezetét mutatta. Ezen róka testalkatra inkább gyengének volt mondható.«

A rókának a rendestől elütő színű változatai a következők: 1. A keresztos róka. Németország északi és középső részeiben található, azonban ritka. Orra

hegyétől vitorlája tövéig a hátán egy fekete sáv húzódik, a második sáv, mely ezt keresztezi, az egyik könyökétől a vállon át húzódik a másikig. 2. *A kék róka*. Előfordulási helye Svédország északi része és Grönland. 3. *A szürke róka*, melynek szőrméje megfizethetetlen drága, mert azt a pár darabot, mit elejtenek, az orosz császári udvar részére kell beszolgáltatni. Az összes válfajok között ez a legnagyobb és a. d. *Winkell* szerint csakis orosz Tatárországban fordul elő s ott is csak a Héetkoi-Wollock nevezetű erdőségben. Majdnem ilyen áru 4. a *fekete róka* bőre, mely Oroszország északi vidékein található. Egyetlen fekete rókabőr 200—300 rubel.

A róka életkorának terjedelmét igen nehéz megállapítani, mert a szabadban csak igen kevés pusztul el végelegyengülésben. A legtöbbnek a vas, ólom és a legkülönbözőbb betegségek időelőtt megrövidítik az életét. A fogságban tartott rókák 10—12 évig élnek, miből azt lehet következtetni, hogy szabadon nagyobb kort is érnek el.

A *betegségek* közül a majdnem mindig halálos kimenetelű sorvadás szokott legtöbb áldozatot követelni, melynek okát abban vélik, hogy gyakran esznek cickányokat; felemlítendő továbbá a veszettség, mely épen oly borzasztóan lép fel, mint fajrokonainál, a farkasnál és az ebeknél és végre a nem okvetlen halálos kimenetelű marósömör vagy kosz. Ezen utálatos és ragadós betegség többnyire tavasszal és nyáron jelentkezik, még pedig leginkább a szukáknál.

Azon esetben, ha az ásásnál használt ebek egyike vagy másika ezen betegséget megkapná, két igen jó ellenszer ajánlható. Ha a kiásott róka koszos volna, tehát valószínű, hogy az eb is meg van fertőzve, akkor a következő eljárás alkalmazandó: Mint általában minden földalatti munka után, az ebet gondosan meg kell tisztítani, langyos vízzel és kátrányos szappannal jól le kell mosni. Az ebet jól be kell takarni s midőn meglehetősen megszáradt, egy rész perubalzsam s két súlyrész borszesz keverékével mindenütt, de különösen a nyakát és hátát gondosan be kell dörzsölni. Ez 5—6 napon át minden reggel ismétlendő, de minden bedörzsölés előtt tisztára lemosandó. A perubalzsamnak borszeszes oldatát azért ajánlom, mert tapasztalásom szerint így jobban bedörzsölhető a bőrbe, mint tisztán. A második, amilyen egyszerű, épen oly biztos szer, 5 gr. salicilsavnak 1 kg. dest. vízben való oldatával az ebet egy pár napon át naponként négyszer, hatszor lemosni.

A róka élete meglehetősen egyhangú; vagy zsákmány után jár, vagy visszavonultan pihen. Tartózkodási helyei az erdő, a mező, a csalitosak, ingoványok és lápok, hol vagy önásta kotorékokban, vagy elhagyott borzlyukakban, néha a borzsal közösen, de ugyanazon kotorék más-más részében tanyáz, hacsak a borzot tisztátalanságával a lakásából ki nem űzte. A rókakotorékok, mint fentebb is említettük, vagy rendes kotorékok, vagy menedékszállások, vagy menedékfolyosók. A rendes kotorékok több hosszabb vagy rövidebb folyosóból, egy, két, vagy több pitvarból és katlanból állanak. A pitvarok a katlanok előtt vannak, 60—90 cm átmérőjűek, kerekék és vagy éléskamrául szolgálnak, vagy a kölykek tanyáznak benne. A folyosók rendszeren az első pitvarban futnak össze, a pitvarokat viszont folyosó köti össze. A második pitvarból ívalakban súlyedő

és emelkedő folyosó vezet a katlanba. A katlan tágasabb a pitvaroknál, átmérője 1 m, néha több is és rendes körülmények között alvóhelyül, üldöztetés esetén utolsó menedékhelyül szolgál. A menedékszállások egyszerű folyosók, melyeknek egy bejárata van, de külön kijárata nincsen; ilyeneket a gabona között szoktak kaparni s rendszeren, míg a gabona áll, az egész rókacsaládnak lakásul és menedékhelyül szolgálnak. A menedékfolyosók kisebb, rendszeren az erdőben levő kotorékok, melyeknek egy ki- és bejáratuk van. Ezek csak 1—1½ m mélyen fekvő folyosóból állanak, mely kezdetben egyenesirányú, a kijárat közelében felfelé hajlik; a rókák menedékfolyosót akkor kaparnak, ha a rendes kotorékot valami okból kényszerültek elhagyni.

A róka *eledelét* kizárólag az állatországból szerzi; az a kevés alma, körte, szilva vagy szőlő, mit itt-ott megeszik, nem vehető tekintetbe.

A rókák ivarszervei egészen olyanok mint az ebeké s közösülés alkalomával épen úgy összeragadnak mint ezek. A koslatás ideje február hónap, de enyhe időjárás esetén korábbra is eshetik. A koslatás kezdetét, ha hó van, arról lehet legkönnyebben konstatálni, hogy mindig több rókát lehet együtt csapázni; még pedig a legkisebb, a szuka, elől, az udvarlói pedig utána. A közösülés rendszeren a kotorékban történik s csak akkor megy végbe háborítatlanul, ha a legerősebb vetélytársait elmarta, mit gyakran erős marakodás és harc előz meg.

Hogy a rókáknál a nemi ösztön mily hevesen nyilvánul, a következő példák bizonyítják.

H. főerdész a koslatás idején friss havon két rókát körözött be s hat hajtóval hajtatta is, de sehogy sem tudta lövésre hozni, mert mindig kimentek a hajtásból, mielőtt a hajtást elállották volna. Elhatározta tehát, hogy két nagyobb erdőrészt egyszerre hajtat meg s ezen elővigyázattal célt is ért. Mindkét róka, egyik a másik sarkában az egyik puskásnál át is váltottak, de ez a hózivatar miatt későn vette észre s csak a szukanak egyik hátsó lábát lőtte el. A lövésre a rókák elváltak, a szuka hegynek, a kan az ellenkező irányban szaladt.

Alig mentek a vadászok 400—500 lépésnyire a véres csapán, már azt látták, hogy az ijedelem feledve volt s a kan nemesak visszatért, hanem tolakodását tovább folytatta, mert a havon tisztán látható volt, hogy a szuka többször visszakapkodott utána. Csapájuk végre egy megközelíthetetlen sziklabarlangban veszett el; a szukat később elejtették, de nem volt kölykező.

St. erdész a koslatás idején berlini vasat tett ki, de sürgős szolgálati elfoglaltsága miatt csak harmadnap nézhetett utána. A vasban egy szukat talált, melyen a koslatás minden jele s körülötte igen sok csapa volt észrevehető, a vitorlája pedig töből hiányzott. A csapdába került szukanak a vitorláját kétségkívül a kanok, elbódítva az erős szagtól, abbeli izgatottságukban harapták le, hogy nemi ösztönüket nem tudták kielégíteni.

Azon állítással szemben, hogy koslatáskor még a legtisztább időben is azért bujik be a szuka a kotorékba, hogy vagy még nem eléggé tüzel, vagy már túl van rajta, tehát a kanok tolakodása elől keres menedéket, melyeknek fekvéseit a folyosók előtt a hóban gyakran láthatni, valószínűbbnek tartható

azon nézet, hogy ezen fekvések az elmart vetélytársaktól származnak, melyek, épen úgy mint az elvert gyengébb szarvasok, kénytelenek illő távolságban maradni, míg esetleg rájuk kerül a sor.

Azt hozzák fel, hogy a közösülés oly szűk helyen, mint a kotorék katlanja, tekintettel az összeragadásra, lehetetlen. Feltéve, hogy így volna, habár a katlan rendesen elég tágas szokott lenni, hisz a sarokba szorított róka hányszor ugorja át a tacsót, ezen érv ellen azt a kérdést lehet felvetni, hogyan van az, hogy száz és száz vadász közül alig akad egy, ki állíthatja, hogy látta a rókák közösülését. Erre ugyan azt lehetne válaszolni, hogy ez éjjel, vagy járhatatlan sűrűségben megy végbe, de ezt be is kellene bizonyítani. Talán már odáig lehet menni, hogy a rókáról az okosságon kívül még azt is feltételezzük, hogy csupa szemérmetségből választja ki a legtitkosabb lakodalmi helyeket!

De tréfán kívül, kérdezhetni azt is, vajjon ki látta, hogy az ebek éjjel közösülnek, pedig a róka is a kutyafélékhez tartozik, vagy talán feltételezhető, hogy azon állat, melynél a nemi ösztön rendkívül hevesen lép föl, annak kielégítésénél tekintettel lenne a napszakára s nem követné ösztönét, mikor az alkalom kínálkozik? És ha csakugyan igaz volna, hogy a rókák nem a kotorékban s nem nappal közösülnek, hogyan van az, hogy az erdővédek vagy vadőrök, kik nemcsak este és hajnalban, hanem akárhányszor holdvilágos éjjeleken is megfordulnak egyik-másik rókakotorék közelében, sohasem látták a rókákat összeragadva?

Mindezt összevetve feltehető, hogy a rókák közösülése rendesen a kotorékban megy végbe. Mondjuk úgy: »rendesen«, mert végre megengedhető, hogy kívül is történhetik, hisz az ilyen dolgok a véletlenségtől függnék. A szaklapokban tényleg igen sok közlemény jelent meg s így a szabály alól több a kivétel, mint rendesen.*

A szuka 9 hétre 3—5, néha 6—9-et kölykezik; a rendes szám azonban 4—5. Kölykei vakon jönnek a világra s ilyen állapotban rendesen 12 napig maradnak. Az első két hétben anyjuk szoptatja, azután egerekkel és madarakkal táplálja, később már eleven állatokat hord nekik, melyeken a zsákmány megfojtását tanulják meg s addig gyakorolják, míg saját lábukon is meg tudnak élni, mire 3—4 hónap szükséges. A rókakölykek játszadozása a kotorék előtt a nézőre igen mulatságos s egészen hasonló a fiatal ebekéhez. Az öregek a kölykeiket együttesen látják el étellel s ilyenkor nappal is járnak zsákmány után.

Még el nem döntött kérdés, hogy vajjon a róka is a *hátára dobva* viszi-e p. o. a fogott nyulat, mint ezt a farkas a juhval szokta tenni.

Tényleges észleletek ezen állítást még kellőleg nem igazolják, mert oly szemtanu, ki ezt *valóban látta volna*, még eddig nem igen van.

* 1883. február havában nyugati Poroszországban *Engelhard* vadászhadnagy délelőtt egy sörétlövéllyel két rókát lőtt, melyek össze voltak ragadva. Ugyanazon vidéken a rákövetkező évben egy uradalmi erdősz egy lövéssel hármat lőtt, melyek közül kettő össze volt ragadva.

De ezen gyanítás valószínűségének látszata mellett a következő körülmények szólanak:

1. A gyengébb vizslának a kinőtt öreg nyúl elhozása, különösen télen nagy hóban, ha még oly jól tartja is egyensúlyban, nagy fáradságába kerül, pedig a legerősebb róka is nagyságra és erőre jóval mögötte áll egy ilyen vizslának;

2. a róka a száját nem táthatja ki annyira, hogy a nyulat akár a hátán, akár a hasán kellőleg meg tudná fogni s könnyen tovább vinni;

3. akárhányszor a róka a nyulat attól a helytől, hol megfogta, nagy távolságban ásta el a hóba, anélkül hogy a róka csapája mellett a *vonszolásnak* némi nyomát lehetett volna látni;

4. egészen szavahihető egyén állítja, hogy friss havon kétszer győződött meg arról, miszerint a róka a nyulat a nyakánál fogva, a hátára vetve kellett hogy vigye, mert a havon, a róka csapája mellett, egyik oldalon gyaníthatólag a nyúl orrából csepegő vér, a másik oldalon pedig a nyúl valamelyik lelógó ugrójának surlódásából származó nyom volt látható.

Azon itt-ott hallható állítással szemben, hogy a kan róka a szukának nem segít a kölykeket táplálékkal ellátni, a következő eset hozható fel. Braunschweigban *Hartig* erdőtanácsos 1840 tavaszán egy oly kotorék kiásásánál volt jelen, melyből a szukat három nappal előbb ellőtték s melyben nem kevesebb, mint 22 fiatal, egy pár hetes nyulat találtak. Ezen jelentékeny kár nem lett volna oly feltűnő, ha hosszabb idő alatt történik, de az *öreg kan* ezt három nap alatt okozta s ehhez kétség azért sem férhet, mert az összes nyúl érintetlen volt, ugyanis a fiatalok szopósak lévén, nem ehettek belőlük semmit.

Kell-e ennél hathatósbab bizonyíték a róka kártékonyságának illusztrálására? Hány nyulat és más hasznos vadat számíthatunk az *egész évre, ha egyetlen róka három nap alatt annyit volt képes fiainak összehordani?*

Egy más hasonló alkalommal *Hartig* erdőtanácsos a következőt észlelte. Míg a fiatalok kiásásával voltak elfoglalva, a közelben egy öreg róka állandó ugatását hallották, melyet az egyik vadásznak sikerült is belopni és lelőni; ez a róka is *kan* volt.

Ezen két példa eléggé igazolja, hogy a kan róka épen úgy gondoskodik fiainak táplálásáról, mint az anyjuk.

Nordenflycht ezen két esethez még a következő, legújabb keletű eseményt hozza fel:

Nem régiben egyik vadórének egy alom fiatal rókát jeleztek. A helyszínére sietve, miután látta, hogy a kotorék nagyon lapos, nem ment ebekért, hanem egy hosszú kampóval addig kotorászott benne, míg 5 fiatal rókát húzott ki, de azt is észrevette, hogy az anyjuk is bent van, tehát a vele levő munkásokat félreküldte. Alig távoztak ezek, már a róka a folyosó nyílásán kidugta a fejét, de mielőtt megugorhatott volna, agyonlőtte; a vadór azután, mint aki dolgát jól végezte, hazament.

A másik vadór, az előbbinek testvére, midőn ezt hallotta, egészen jogosan arra számítva, hogy talán a családapát megesípheti, másnap hajnalban a koto-

rékhoz ment s látta is, csakhogy nagy távolságban, a kant ólálkodni; miután még két visszamaradt fiatal is talált, a további eljárásához ezeket használta fel. Letérdelt egy mélyedésbe, a kölykeket elkezdte nyávogtatni, mire a kan azonnal közeledett, de kellő távolságban megállt s mihelyt a vadászt felismerte, vagy ami valószínűbb, észrevette, hogy a fegyverét archoz kapja, kereket oldott s a hegy túlsó felén elkezdett ugatni. A vadász, saját kárán okulva, más helyre ment, jobban elbujt s azért, hogy az egyik kölyöknek a farkára lépett, ismét nyávogni kényszerítette, mire az öreg ismét közeledett s midőn lőtávolságba került, a család utolsó tagja is beszámolt a bőrével.

Ezen teljesen hiteles adat eléggé bizonyítja, hogy az aparóka fiai iránt érzett szeretetének és gondosságának esett áldozatul.

Azonban nincsen szabály kivétel nélkül. Akárhányszor tapasztalták már, hogy a fiatal rókakölykek, melyeknek anyját ellőtték, napról-napra éhesebbek és nyomorultabbak lettek, tehát táplálásukról apjuk *nem* gondoskodott.

Nincs azonban kizárva, hogy a kant mindjárt a koslatás után vagy később ellőtték, vagy más módon elpusztították, tehát a kölykek gondozása egészen az anyjukra maradt s ha most elpusztul ez is, akkor azoknak is veszniök kell, miből azonban nem következik, *hogy az apjuk elhagyta*, hanem az, hogy nincsen.

Ha azonban, dacára a számtalan tapasztalati ténynek, valaki mégis kételkednék abban, hogy a kan fiáról, különösen ha anyjuk elpusztult, rendszerint gondoskodik, a *Nordenflycht* által nem régiben észlelt eset a kétkedés utolsó szikráját is elenyészteti.

Jelentették ugyanis, hogy egy kotorék előtt hat darab, feltűnően különböző korú rókakölyket láttak. A feltűnő nagyságbeli eltérést hasonló korú testvérek között az illető önkéntelen tévedésének kellett hogy tartsa, mert a jelentést tevő nem értett a vadászathoz s így valószínűnek látszott, hogy az öregeket a fiatalokkal látta együtt a kotorék

bejárata előtt. Ezen nézetten maradt akkor is, midőn az első les alkalmával sikerült az anyát ellőnie s erre nem-sokára a kotorékból két erősebb és egy egészen gyenge kölyket látott kibujni. A kölykek el-

kezdtek egymással játszani, azaz jobban mondva a két erősebb a gyengébbet váltakozva oly irgalmatlanul tépte és cibálta, hogy ez teljesen kimerületen és kétségbeesve visszabujt a



kotorékba. De még ez sem győzte meg arról, hogy *két alom van* a kotorékban, hanem azt hitte, a gyenge példány a család vízfordója, páriája, mely már kezdettől fogva gyengébb lévén többi testvéreinél, a növésben visszamaradt, mint ezt gyakran a fiatal macskáknál észlelhetni, ha pl. egyiket vagy másikat az ebek játszásból napról-napra kínozzák, minek következtében egészen elnyomódik. Ha még egy második gyenge példány került volna szeme elé, akkor tisztába jött volna, de így csak másnap jött reá a valóságra, midőn jelentették, hogy a magas lesről *hat* fiatal rókát láttak, melyek nyilván két alomból származnak.

Minden további kételye eloszlott végre, midőn a következő nap a *második* szukát is beszoigáltatták, mely minden valószínűséggel, a kiszivott emlő bimbói után ítélve, a *későbbi* alomnak volt az anyja. Kétséget tehát nem szenvedett, hogy egy kotorékban két család élt együtt békességben, de hátra volt még azon szintén fontos kérdés megoldása, vajjon mindkét családnak külön apja volt-e, vagy egy férj két feleséggel lakott együtt. Ez azonban egészen új és hallatlan eset lett volna, mert a róka természetrajzában a kétnejűsége nem volt eset. A kotorékat tehát továbbra is megfigyeltette s így megtudta, hogy a fiatalok eledelben nem szenvednek hiányt, mivel vidámak és frissek. Az öreg kan azonban a kotorék közelében nem volt többé látható; tehát elrendelte, hogy a leshelyet valamivel távolabbra kell elfoglalni, minek az lett az eredménye, hogy már a második reggel az öreg kant beszoigáltatták. De még ekkor sem lehetett észrevenni, hogy a fiatalok gyengültek volna, hanem rendszeren messze elmentek a kotoréktól és sokáig elmaradtak. Ebből azt lehet következtetni, hogy talán a még életben maradt apa látta el őket eledellel, miután az alig hihető, hogy, különösen a későbbi alom, a ragadozóknak épen nem ízű békákkal, bogarakkal, csigákkal, egerekkel stb. tengette volna életét.

1822 május havában *Keller J.* vadőr Sodenben Aschaffenburg közelében nyolc rókakölyket talált egy alomban. A kotoréknál másnap reggel lesbe ült s alig kelt fel a nap, amidőn anyjuk kibujva a kotorékból, utoljára látta a felkelő napot. Miután az elejtett rókát félrehúzta, leshelyét ismét elfoglalta; félóra mulva már jött a családapa a kotorék felé, hogy az előbbinek sorsában osztozzon. Most már biztosan hitte, hogy másnap a visszamaradt árvákat minden nehézség nélkül megkaparíthatja s így szép lőpénzhez juthat, de várákozásában egyelőre csalódott, mert a fészek üres volt. A kivándorlókat később egy távolabbi kotorékban találták meg.

A legközelebbi estén a harmadik öreg rókát épen akkor lőtték el, midőn szájában egy vakondokkal a kotorékba igyekezett, mire az összes fiatalokat is elejthették.

A harmadik róka valószínűleg, hallva a kölykek rivását, megkönyörült rajtuk s dacára, hogy *kan* volt, magára vállalta gondozásukat. Ez ismét bizonyíték szemben azokkal, kik azt állítják, hogy a kan a kölykekkel nem törődik. Ha a kan róka, mint ezen eset világosan mutatja, idegen kölykeket gondozásába vesz, miért ne tenné ezt sajátjaival? Még ha azt vesszük is fel, mi nem igen valószínű, hogy a második róka volt az idegen s csak véletlenül került oda, az eset lényegében nem veszít bizonyító erejéből.

A felhozott esetek eléggé világosan igazolják, hogy a kan róka is gondoskodik a fiatal nemzedék táplálásáról.

A könnyebb megélhetés céljából néha az egész család átvándorol valamelyik szomszédos rozs- vagy buzatáblába s jaj akkor minden nyúlnak és szárnyasnak, melynek ezen rablónép közelében van a tanyája. Csak az aratás zavarja el innen, de azért a család őszig együtt marad s csak azután kezd minden tagja a saját kezére dolgozni. Az Alföld egyes helyein valóságos rémei a magányos tanyáknak a gabonátáblákban tanyázó róka családok és a baromfitenyésztést a szó teljes értelmében lehetetlenné teszik. Boldogult sógoromnál Szabolcs megyében olyan években, mikor a tanya közvetlen közelében őszi vetés volt, dacára annak, hogy az udvaron 3—4 komondor és egy-két vizsla lézengett, a ház melletti kertben fényes nappal fogdosták el a baromfiakat s nem egyszer fordult elő, hogy egyetlen napon 20—30 csirke esett áldozatul a rablóknak.

A róka megszelidítésével sokan tettek már kísérletet s kétségkívül most is tesznek, de dacára annak, hogy kora fiatalságától kezdve az emberek között nő fel, dacára minden gondosságnak eledele megválasztásában, hogy ezáltal veleszületett gyilkolási vágyát elnyomják, teljesen megszelidíteni még sem sikerült és a legtöbben, kik ebben fáradoztak, a fáradságért és idővesztéséért csakis hálátlanságot arattak.

Kempf nordheimi lelkész egy saját nevelésű rókáról a következőket jegyezte fel: A róka a templomkerítés fala mellett levő ólban tartózkodott; mihelyt a toronyban a harangot meghúzták, a róka abban a helyzetben, amelyben épen volt, megdermedt s addig maradt ezen, néha igen sajátságos helyzetben, míg a harang szólott. Az utolsó harangszó után ismét visszanyerte előbbi életvidorságát. Megdermedése és mozdulatlansága annyira feltűnő volt, hogy akárhányan, kik a harangozás ideje alatt látták, kitömött példánynak nézték, mely tréfából lett volna odahelyezve, mert még a szemeivel is oly meredten nézett egy bizonyos pontra, hogy a legnagyobb figyelemmel sem lehetett valami mozgást észrevenni.

Senki sem közeledhetett ápolóján kívül feléje, mert azonnal mérgesen feléje harapott, míg gazdájától mindent eltűrt. Ha az óltól eloldották és a mezőre hosszú zsinóron kivezették, ebbeli örömét élénken, kutyamódon mutatta.

Gazdája egy alkalommal a róka szemeláttára pisztollyal egy kis madarat lőtt. A róka a lövésre nagyon megijedt, visszaugrott, de hamar megnyugodott s a lőtt madarat mohón felfalta. Midőn másnap ismét lőtt egyet közvetlen előtte, a félelemnek legkisebb jelét sem mutatta, hanem a még vergődő madárhoz gyorsan odaszaladt, felkapta és felfalta.

Egy uszkártól, mely a séták alkalmával állandó játszótársa volt, sok mindent eltűrt. Nem törődött semmit vele, nem is látszott észrevenni, ha séta közben folyton körülötte ugrált vagy gazdája parancsára megtámadta. Néha azonban ügyesen visszafordult, az uszkárt megkapta s anélkül hogy komolyan bántotta volna, jól megrázta. Midőn gazdája egy alkalommal néhány csibét tett eléje, melyek alighogy a tojásból kikeltek, elpusztultak; nem egyet vett

ki közülük, hanem felhabzsolta az összest, beszaladt az óljába s ott kihányva, elkezdte egyenkint kényelmesen felfalni.

Schwab vasúti tiszt egy fiatal rókát nevelt fel; ez annyira megszelidült, hogy nemcsak a család tagjaihoz ragaszkodott feltünő barátságosan, hanem az állomásnál megforduló egyénnel szemben sem mutatta a félnkség azon fokát, mit egy megszelidített ragadozó állattól várni lehetett volna. Körülbelül három hónapi tartás után gazdája elhatározta, hogy szabadon ereszti s az állomás kerítésének egy nyílásán kieresztette; a róka a szabadban még egy darabig megszokott játszótársával, egy kis ebbel, játszott és azután továbbállott. A szabadságolás után negyednapra *Schwab* két fiával délután sétálni ment, az állomástól mintegy negyedóránnyira meglátták a rókát, mely, amint őket észrevette, kört írva le, feléjük sompolygott, elkezdett a fiukra felugrálni, az egyiket fel is döntötte, kezüket és arcukat nyalta, egyszóval a viszontlátás fölötti örömét minden módon mutatni igyekezett. Azután minden ellentállás nélkül engedte, hogy megfogják és ölbe véve, visszavigyék a fogságba, hol épen oly jól érzi magát, mint érezte annakelőtte. A ragaszkodásnak ezen foka a különben a vadság és gonoszság hírében álló állat részéről mindenesetre megérdemli, hogy itt felemlítsük.

Bámulatos a fiatal rókák ösztöne, amennyiben az öregek ugatása által figyelmeztetve, néha egész nap, sőt olykor tovább is, a kotorékban maradnak s inkább nélkülözik az annyira kedvelt napfényt, mintsem egy percre is kitegyék magukat a veszélynek. Kérdezhetnők, honnan tudják, hogy az ugatás mit jelent?

Ha az öreg róka a nyúl rivását, a madár hangját vagy az egér cincogását hallva, odasiet, ebben semmi különös nincs, mert ebben az esetben a tapasztalata után indul; ilyesmit fogott már s ezeknek hangját hallotta is, tehát az illető hangot hallva, zsákmány reményében siet feléje. De ki tanította a még tapasztalatlan kölykeket arra, hogy szüleik intó hangja mit jelent?

A vadászat veszélyeinek még nem voltak kitéve, lövést sem hallottak, se a különböző cselvetéseket nem ismerik, mondhatjuk, hogy azt sem tudják, van-e ellenség a világon és mégis csupa óvatosságból naphosszat a kotorékban maradnak. Mi vezeti erre? Titok, milyen még igen sok van a természetben.

A rókának gyilkolási kedve és vérszomja már kora ifjúságában jelentkezik. Erre vonatkozólag a következő eseteket hozhatni fel. *Wittgenstein* herceg *Müller* nevű főerdésze, midőn egy rókakotorék közelében lesen egy szarvast akart ellőni, észrevette, hogy a kotorékból hat darab rókakölyök bujt ki s amint elkezdtek egymással játszani, összemarakodtak, miközben az egyik fején erősen vérző harapást kapott. Amint a többi észrevette, hogy vérzik, nekiestek, megfojtották s egy pár pillanat alatt egészen felfalták. A lakoma után, mintegy tudatában hibájuknak, öten ötfelé sompolyogtak, a kotorékba egy se ment vissza s *Müller* többet nem is látta őket, valószínűleg nem azért, hogy talán a lelkiismeret furdalta őket, hanem mert már eléggé ki voltak növe, hogy a kotorékot elhagyhassák.

Euler zelli vadászmester Darmstadtban egy szoptató rókát lőtt, melyet a kotorék egyik folyosója előtt ásott mély gödörbe dobott s a kotorék többi nyílásait jól betömte. Már aznap este két kölyket talált a gödörben, melyek az anyjuk tőgyét véresre szopták; másnap reggel a többi öt kölyök is a gödörben volt és anyjukat szőröstől-bőröstől felfalták.

Saarbrücken közelében, Bliesranschbachban egy *Mink* nevű úr rókát ásatott. A tacsó által erősen szorított szuka egyszerre csak kiugrott az egyik kijáráson s, szájában az egyik kölykével, el akart menekülni. A lövés mintegy 30 lépésnyiről találta, mire összeesett, azonban ismét lábrakapott, a kölykét szájából kiejtette s tovább iramodott, de csakhamar visszafordult, azt még egyszer felkapta és összerogyva kimult.

Vajjon a halálra sebzett anya még az utolsó pillanatban is biztonságba akarta hozni a kölykét?

Ez a tény a rókavadászat terén eddig ismert események között a legnagyobb ritkaságszámba megy; azért mondjuk az ismertek között, mert nagyon sok történik e téren, mi nyilvánosságra nem kerül.

Lehetőnek, legalább is valószínűnek kell tartani, hogy az anyaróka haláltusájában magánkívül, akaratlanul fordult vissza oda, ahol a kölyke feküdt s azt valóban vagy látszólag szájába véve mult ki. Ilyesmit a halálosan megsebesített rókánál akárhányszor tapasztalni; a lövésre összeesik, azután ide-oda futkos, nekimegy az előtte levő fáknak s végre egy követ vagy más tárgyat, mi épen elébe kerül, szájába kapva kimúlik. Ha az elébb felhozott eset, mi alig hihető, csakugyan *erre* lenne visszavezethető, akkor nem a róka eljárása, hanem a véletlen volna feltűnő.

A bátorság és elszántság szintén a róka jellegző tulajdonságaihoz tartoznak; a legerősebb ebbel szemben is nemcsak vitézül védi magát, hanem a csapóvasba került vagy ellőtt mellső lábát, mely fogva tartja vagy a menekülésben akadályozza, minden habozás nélkül leharapja.

A róka vakmerősége, ha zsákmányt vesz észre, mindig nagy szokott lenni, de azért főképen két időszak van, midőn esztét látszik veszíteni: télen nagy hidegben és midőn nagyétvágyú és nagyszámú családját kell eledellel ellátnia. Mindkét esetben feltűnő merészséggel közeledik az emberi lakásokhoz, hogy baromfit, macskát, házinyulat stb. raboljon, sőt állítják azt is, hogy még fiatal kutyakölyket is fogott és vitt el, mi azonban alig hihető. A koslatás idején sohasem oly félénk, mint rendesen.

Talán helyén lesz itt egy pár példát felemlíteni, melyek a rókának feltűnő merészségét — úgy a fentemlített két időszakban, mint néha máskor is — mutatják.

Őszi kopózás alkalmával, midőn a kopók a legjavában hajtottak s a puskás már lőkészen állott helyén, egy császármadár húzott el előtte és lövésére, alig negyven lépésre, leesett. A leesés helyén azonban legnagyobb bámulatára egy pár tollon kívül semmit sem talált s a vele levő vizsla sem volt képes a madarat, dacára minden keresésnek, megtalálni. Körülbelül egy félórával később a hajtás egy másik puskás felé fordult; midőn közel hozzá a

kopók nyomot veszettek, látja, hogy tőle mintegy 100 lépésnyire valami nagyfejű állat ugrott fel egy tuskóra s ott aggódva néz körül. Minden további gondolkodás nélkül odalött s mikor tovább iramodott, akkor látta, hogy róka volt.

Kiváncsiságból a lövés helyét megnézte és legnagyobb bámulatára a tuskón egy egészen friss császármadarat talált, mely minden kétséget kizárólag ugyanaz volt, mit társa előbb nem talált meg. A sóvár róka tehát valószínűleg az orra előtt leeső madarat közvetlen a lövés után felkapta, de a csapáját követő kopóktól félve, nem volt ideje lopott zsákmányát a szükséges kényelemmel felfalni.

A kreuzwertheimi határban, a Majna mellett, midőn téli hajtóvadászat alkalmával egy sűrű nyirvágást hajtottak, az egyik puskás akkor lőtt egy nyulat, midőn a hajtók még ugyan messze voltak, de lármájukat hallani lehetett. Nemsokára a lövés után egy róka kocogott feléje; a meglőtt nyúlnál megállt, azt gyorsan felkapta s épen vissza akart indulni a hajtásba, midőn ezen szándékában egy jól irányzott lövés megakadályozta.

Kétséget sem szenved, hogy a róka a hajtók által okozott zajt épen oly jól hallotta, mint a puskások hallották s ennek dacára rabló ösztöne és étvágya legyőzte félelmét; miből ismét csak az következik, hogy a róka félénsége nem mindig oly nagy, mint azt általában hiszik.

A friedrichau uradalom mezei hajtóvadászatán, mindjárt amint a hajtók megindultak, egy repcetáblából egy róka ugrott fel s egyenesen a puskások felé sompolygott. Lőtávolon kívül megállott s a tömegesen futkosó nyulakat nézte. Egyszerre mit gondolt, mit nem, az első nyulat — dacára a folytonos lövöldözésnek — megcsipte, megfojtotta, a puskások szemelättára elásta s csak akkor iramodott tovább, midőn ezen munkáját elvégezte.

A Spessartban egyszer éjnek idején egy vadászlegény arra ébredt fel, hogy az erdészlak udvarán a vadászebek különös módon ugatnak. Az ablakhoz lépve, látta, hogy az ebek a ház lépcsőjén állva, az udvar ellenkező oldalán levő düledező takarmánypajta felé ugatnak. Az ebek a vadászlegény biztatására odarohantak, de épen oly gyorsan vissza is tértek, követve egy, a sötétben fel nem ismerhető állattól, mely a támadásra többé nem hajlandó ebek mellett elhaladva, az udvar kerítésének egy nyílásán át eltűnt. Alig feküdt le ismét, már megint hallotta az előbbi ugatást; hogy bizonyosat tudjon, a mellette levő szobában alvó szolgát felkeltette, lámpát gyújtatott vele s így mentek ki az ugatás okának kipuhatólására. A takarmányólba a szolga nem mert bemenni, valószínűleg a kísértettől félt, tehát a vadászlegény az egyik kezében a lámpát, a másikkal a puskáját tartva, belépett és az egyik sarokban, a már nagyrészt felfalt tyúk mellett, egy rókát látott meglapulva. A lövésre az ebek is bátorságot nyertek s a már meglőtt rókát megfogták.

Hogy a róka a kutyáktól nem félt s habár zsákmányát ott hagyta, midőn a kutyákat ráuszították, de azért mégis visszatért, ritkaság; de feltűnőbb az, hogy a vadászebeket a róka jelenléte annyira megzavarta, hogy gazdájuk udvarán s hangjának hallatára sem volt bátorságuk a rókát megfogni, holott az erdőben nem egyszer volt alkalmuk erre és ezt kifogástalanul meg is tették.

Königshofen közelében 1842 tavaszán a Dörfles-major bérlőjének egyik szolgálja, amint egy rég nem használt csürbe bement, a sarokban leülő szalmakötél-csomóból egy rókát ugratott ki, mely a csür oldalán levő rüdlyukon elmenekült. A szalmakötél-csomó megvizsgálásánál kitűnt, hogy a megmenekült róka ott kölykezett meg s négy darab, körülbelül négyhetes kölyke mellett néhány nyúl maradványa is volt található. Mi bírhatta arra a rókát, hogy a védő erdő vagy gabonaföld helyett ilyen veszélyes helyet választott gyermekágyul?

Ugyanezen év őszén reggeli lestről visszatérő vadászok ültek a breitenseei koresmában, midőn egyik helységi lakos azzal a hírrel lépett be, hogy egy körtefán, melynek közelében teheneit legeltette, egy rókát látott s az nyugodtan ott is maradt. A vadászok nem hitték a paraszt elbeszélését s még kevésbé, midőn körülményesen elbeszélte, hogy a rókát akkor látta meg, midőn a fától gyermekeket kergetett el, kik arról ágakat akartak letördelni. Vörös macska van a fán, mondták a vadászok, de mert a paraszt váltig erősítette, hogy róka, mégis elhatározták, hogy megnézik. Csakugyan úgy is volt; az egyik faágon nem macska, hanem róka lapult meg s le is lőtték.

Ezen esetről két körülmény feltűnő; először, hogy az illető fa törzse, melyről a rókát lelőtték, 40 cm átmérőjű és két méter magasságig teljesen sima volt; másodsor, hogy a szuka róka sem az ágat tördelő gyerekek, sem a gyerekeket lármásan elkergető paraszt elől nem menekült el, sőt akkor sem mozdult helyéről, midőn a vadászok ebeikkel a fához közeledtek.

Különös nyúltemetés cím alatt a következő elbeszélés volt annak idején olvasható. Pár év előtt, egy késő őszi reggelen K. uradalmi erdész egyik vadásztársával kiment az erdőbe. A les ideje eltelt, anélkül hogy a két vadász valamit látott volna — jele, hogy vad, őz és nyúl, kevés volt — és már el akarták hagyni helyüket, midőn lőtávolon kívül egy nyúl az erdőből kiszaladt, melyet egy róka éppen oly gyorsan követett. K.-tól mintegy 100 lépésnyire lehettek, midőn a nyúl elkezdett makogni s erre a róka egy pár ugrással elérte és megfojtotta. Alig végzett a róka áldozatával, midőn K. észreveszi, hogy az előbbieknél nyomán az elsőnél erősebb róka kocogva követi társának a csapáját s midőn odaért, hol a társa zsákmányát kezdte szétépíteni, ez a váratlan meglepetéstől félreugrott s mérgesen nézett a jövevényre, mit ez hasonló módon viszonozott. Egy darabig felborzolt szőrrel és fogaikat mutatva farkaszemet néztek egymással, míg az erősebb nekiugrott a nyúl jogos tulajdonosának; mire ez, valószínűleg gyengesége tudatában, félreugrott s kis távolságban leülve, csendesen várta a történendőket. A győztes a zsákmányt felvette s el akarta vinni, de vagy nehéznek tartotta, vagy mást gondolt, mert ismét letette. Egy darabig, mintha gondolkozott volna, hogy mitévő legyen, mozdulatlanul állott rablott zsákmánya mellett, azután gyorsan lyukat kezdett kaparni és a nyulat beletette. Erre — közbe-közbe pihenőt tartva és vetélytársát szemmel kísérve — a földet a hátsó lábával a nyúlra visszakaparta, mialatt társa nyugodtan ült a helyén s étvágyát elveszítve, nézte a sírásó munkáját. Midőn ez munkájával elkészült, K.-nak nem csekély bámulatára, azon az úton, amelyen jött, visszasietett az erdőbe. Éppen így látszott ezen a

nyúl fogó is csodálkozni, nyújtott nyakkal nézett megrablója után, míg ez az erdőben el nem tűnt s azután a nyúl sírjához sompolyogva —

A sírt háromszor megkerülve,
A tetején majd meggömbülve
Leült s ó, szörnyű, amit ott hagyott:
— A nyúlkomának emlékoszlopot!

Ezután követte a sűrűbe vonult társát, de az erdő szélén leülve mást gondolt, oldalt fordulva egyenesen K. felé tartott, kitől, bizonyára nem első rablásáért, megérdemlett jutalmát megkapta.

De mindez, mit az előbbieken a róka merészségére és szemtelenségére vonatkozólag felsoroltunk, semminek látszik szemben azon adatokkal, melyeket dr. *Steller*, a behringi szigetek leírásában, az ottani kövirókák szemtelenségéről elbeszél. »Ezek — írja *Steller* — éjjel úgy mint nappal, behatoltak lakásainkba, elloptak mindent, amit elvihettek, még olyan dolgot is, melyeket nem ehettek meg, pl. késeket, botokat, zsákokat, cipőket, harisnyákat, sapkákat s hasonló más tárgyakat. Éjjel lehúzták fejünkről a hálósapkát s kezünkről a kesztyűt, sőt a hódbőröket alólunk is kiráncigálták. Ha az agyonvert hódát a fejünk alá tettük, hogy el ne lopják, azt fejünk alatt kikezdették, minek következtében kénytelenek voltunk bottal a kezünkben aludni, hogy ha felébredünk, legyen kéznél, amivel a tolakodókat elűzhessük vagy agyonverhessük. Ha útközben leültünk, azonnal ott voltak, addig ugráltak körülöttünk, míg egészen közel jöttek s ha csendesen, mozdulatlanul maradtunk, magunk készítette cipőinken a szíjat, sőt magát a cipőt is elkezdték rágni. Ha valaki lefeküdt és alvást színlelt, megszimatozták az orrát, hogy megtudják, vajjon él-e vagy halott; ha az illető lélekzetét visszatartotta, mindjárt ki akarták kezdeni. Első megérkezésünk alkalmával, míg a halottjainknak a sírt megástuk, addig a halott orrát és ujjait mind lerágták, sőt a gyengéket és betegeket is ki akarták kezdeni, úgy hogy alig tudtuk őket elzavarni. Midőn egyik matróz éjjel térdelő helyzetben az ajtónyíláson át akart vizelni, egy róka azt a bizonyos testrészt bekapta s dacára a nagy óbégatásnak, nem akarta kiereszteni. Csakis úgy tudtuk szükségünket végezni, hogy bottal kezünkben folyton hadonáztunk. A hulladékokat, miként az éhes kutyák vagy disznók, azonnal mohón felfalták. Reggelenként látni lehetett, amint a szemtelen fickók a parton heverő fókák között le s fel sétáltak, mindeniket megszagolták, vajjon nincs-e hullott közöttük. Ha ilyent találtak, mindjárt széttépték s darabokban széthurcolták. Reggel, midőn felkeltünk, mindig volt egy pár agyonvert róka mellettünk. Én magam, míg ezen szigetekben tartózkodtam, éjjelenként két-három darabot vertem agyon s emellett még 200-nál több rókát pusztítottam el. Megérkezésem után harmadnapra három óra lefolyása alatt egy baltával 70 darabot vertem agyon s ezeknek bőréből készítettük kunyhónk fedelét.«

Ezeket mondja dr. *Steller* s habár az egész leírás látszólag közelebb áll *Münchhausen* elbeszéléseihez mint a valósághoz, bámulnunk kell ezen állatoknak nemcsak töméntelen mennyiségén, hanem példátlan tolakodásán is.

Ha a felhozott példákból és más hasonló esetekből eléggé ki is világlik a róka merészsége és rablásvágya, azért nem lehet említés nélkül hagyni, hogy az ilyen jelenségek akárhányszor kevésbé tűnnek fel, ha a velejáró körülmények teljesen ismeretesek volnának.

Miként rokona, az eb, a róka is sokféle betegségnek van kitéve, melyek gyakran, hasonlóan az öregséghez, érzékszerveit gyengítik s néha egészen érzéketlenné is teszik; merészsége tehát sok esetben erre a körülményre vezethető vissza. Ha tudjuk pl., hogy a betegség következtében a rablásra képtelen és így az éhségtől kínozva az emberi lakásokhoz közeledik, hogy valami harapnivalóra tegyen szert, úgyszintén ha süketség következtében az ember hangját, az ebek ugatását vagy a puska durranását stb., melyektől addig, mint a veszély előjeleitől, annyira félt, nem látszik észrevenni; ha látása meggyengülvén, nem kerüli ki azon tárgyakat, melyektől ravaszul óvakodott, és ha szaglása, mely előbb látását és hallását oly hiven segítette, eltompult: eljárása nem fog különösnek tetszeni. Ezért oly nehéz az állatélet megismerése; csakis fáradságos észleletek és kísérletek útján juthatunk azon tapasztalatra, mely a mélyen rejlő igazsághoz közelebb vezérel.

Egy igen különös eset a következő.

Egy házitanító, ki melleleg nagy vadászkedvelő volt, növendékeivel sétálva, a friss szántáson egy rókát vett észre, mely, a jelek után ítélve, mély álomba volt merülve. Miután puska, de még bot se volt nála, nem tudta, mihez kezdjen. Végre arra határozta magát, hogy megpróbálja fegyver nélkül a rókát hatalmába keríteni; az alvó rókához lopózott, jobbkezével a vitorláját, a ballal a tarkóját megkapva, hogy elszédítse, elkezdett vele körben forogni, mi annyira sikerült, hogy a róka, egy párszor erősen a földhöz vágva, kimult.

Ezen esetben azon kérdés merül fel, vajjon a róka milyen állapotban lehetett. Hogy *csakis* aludt volna, az nem lehet, mert ez esetben a feléje közeledőt nemcsak idejében észreveszi, hanem a pihenéshez is alkalmasabb helyet választott volna. Tehát másra nem lehet gondolni, mint hogy a róka vagy az öregség, vagy valami lösebb következtében teljesen megsüketült; különben bőrének lefejtése alkalmával semmiféle betegség jeleit nem lehetett rajta észlelni. Ezen eset megerősíti azon nézetet, hogy bizonyos jelenségeknek okai, melyeket nem lehet megérteni, az állat *vénségében* keresendők. Épen úgy, mint az ember utolsó éveiben igen gyakran érzéketlenné válik, ilyenekké válnak a vadállatok is ha a véletlen folytán ellenségeik üldözését szerencsésen kikerülve, a kor végső határához értek.

Hátra van még a rókának utolsó, de érdekességénél fogva az egész földön közmondásossá vált tulajdonságáról, ravaszságáról és furfangosságáról, szólni.

Inkább fájdalmasan, mint örömmel gondolok vissza, mondja *Diezel*, azon régelmult időre, midőn a fiatalkor vidám bámulatával hallgattam vagy olvastam azon sokféle történeteket, melyeket rókakoma *Raff*nak ismert természetrajzában, született gaszkonyi módjára, a gyermekeknek magáról elmesél!

Ha érett ésszel és megfontolással az olyan históriák, milyen p. o. midőn a róka, szájában egy csomó mohával lassan hátrafelé beereszkedik a vízbe,

hogy alkalmatlan vendégeitől, melyekről azt állítják, hogy azért feketék, mert a szépnem részéről szenvedett folytonos üldöztetés következtében mindig családi gyászuk van, megszabaduljon, vagy midőn vitorláját rákfogásra használja, mosolyt csal is ajkunkra, azért, részint saját tapasztalataink, részint megbízható források alapján, nem tagadhatjuk, hogy okosságának akárhányszor olyan tanujelét adta, mely különösség és valószínűtlenség tekintetében közel áll a fenti bolha-históriához.

Egy pár ilyen közleményt *Wildungen* főerdőmesternek köszönhetünk.

Egy vadász ugyanis látta volna, hogy egy róka egy rövid, de vastag fadarabbal a szájában többször felugrott egy közepes magasságú fatuskóra, azután azon lehasalt s végre, midőn egy emse malacaival mellette elhaladt, a malacok egyikét felkapta s felugrott vele a tuskóra; miután védett helyén a feldühödött emse nem árthatott neki semmit, zsákmányát a legnagyobb nyugalommal felfalta.

Ezen elbeszélés nemcsak megjelenésekor okozott nagy feltűnést a vadászok között, hanem később is különféle véleménynyilvánításokra, pro és contra adott alkalmat; de azért, anélkül hogy *Wildungent* sérteni akarnók, hisz ő csak, második elbeszélő, tehát nem állhat jót a valódiságért, bátran elmondhatjuk, hogy a kétkedők épen oly nagy számban vannak, mint a hívők. De nem is lehet rossz néven venni, ha valaki nem is hiszi el feltétlenül; bármily nagyfokú ravaszsgot tételezünk is fel róka komáról, a megfontolás ily nagy fokát, ily tervszerű, a szó teljes értelmében *átgondolt* és minden eshetőséggel számotvető eljárásra nehezen tartjuk képesnek. A tuskón való leselkedés és a malaccal való felugrás még megjárja, még az emse váltójának az ismerése és az előgyakorlat az ugrásban is megengedhető; de az, hogy előbb egy, a malacot helyettesítő fadarabot vett volna a szájába s a *támadásra* oly éles elmével készült volna elő, mely akárhány *embernek* becsületére válnék: a körülményeknek oly körültekintő és okos kiszámítását tételezi fel, hogy nem tudjuk magunkat egykönnyen elhatározni, higyjük-e vagy se.

A második esetben, mit *Wildungen* elbeszél: egy szelidített róka éjjel kihúzta fejét a nyakraalójából s miután egy pár tyúkot megfojtott, hogy a gyanut magáról elhárítsa, *abba ismét visszabujt* és ezt a csínyet nem egyszer ismételte. Ennek lehetőségében egyszerűen kételkedem. A láncon tartott róka esetleg kihúzhatja fejét a nyakraalóból, de hogy abba ismét visszabujjon, azt nem értem. — Észbeli képesség dolgában az északvidéki lakók még többet tartanak a rókákról. Igy p. o. Islandban általánosan beszélnek, hogy ha a dunnaludak — lehet pinguinek vagy hasonló ostoba madarak — a parton üldögélnek, a róka rákmódjára, hátrafelé, feltartott vitorlával s a libák ödöngő járását utánözva lassan közéjük megy s a legközelebbit egy ugrással elcsípi.

Nem lehet tagadni, hogy akárhány vadász, ki szeret föllenteni, sok bolondos históriát gondol ki s inter pocula el is mondja, de végre ami ily módon szóval történik, azt nem is kell a kritika éles szemüvegével vizsgálni. Hanem ha egyes írók ilyenekkel a nyilvánosság elé lépnek s találmányaikat útleírásokban, nyomtatásban adják világá, ez más dolog s csodálkozni lehet, hogy olyan mesékkal

traktálják a nagyközönséget, milyenek a Raff-féle természetrajzban sem igen fordulnak elő.

De nincs is szükség ilyen kétes, vagy éppen hihetetlen elbeszélésekre, annak bizonyítására, mit ezekkel elérni akarnak; elég igaz és tagadhatatlan tény van, úgy hogy a figyelmes észlelő teljes bizonyosságot szerezhethet. Mindazt, mit a vadász úgyszólván naponkint láthat, p. o. hogy a róka alig dugja ki fejét a bokorból, a vadászt megfoghatatlan gyorsan meglátja, ide-oda fordulását a leggyorsabb iramodása közben, hogy a vasba került vagy összetört lábát, mely a futásban akadályozza, leharapja; továbbá, hogy mily óvatosan kerüli meg a kotorékát mielőtt becsúsznék, hacsak legkisebb gyanus dolgot vesz is észre stb., hallgatással mellőzöm s csakis kevésbé ismert tények előadására szorítkozom.

A Harzhegységben történt, hogy egy szukaróka a kölykével, amint egy nem túlságos széles, száraz, de meredek árokhoz ért, az alkalmas helyet kikeresve a fia előtt többször ide-oda ugrott, hogy ezzel az árok átugrását mintegy jelezze, azután az árkon egy párszor át és vissza is ugrott. A fiatal azonban nem kísérlette meg az átugrást; ugyanis midőn anyja ismét átugrott, és nyugodtan tovább ment, hogy egy bokor mögül lesse vajjon fia fogja-e követni, ez az árkot jól szemügyre véve a szélén lefeküdt s mint az eb nyüszölni kezdett. Erre anyja gyorsan visszatért, a tarkójánál megérintte s jól megrázta, úgy hogy

még jobban elkezdett nyüszölni. Most ismét átugrott és leskelődött. A kis róka több buzgóságot mutatott ugyan mint előbb, de elhatározás és bátorság hiányában az ugrást nem kísérlette meg, hanem ismét lefeküdt. Midőn erre anyja az előbbi módon, azonban valamivel erősebben rázta meg, már az anyjával egyszerre ugrott és a sűrűben mindketten eltűntek.

Ehhez egészen hasonló észleletet tett *a. d. Winkellnek* egyik jó barátja.

Ez ugyanis jól fedett helyről végignézte, hogyan oktatja az anyaróka egy fogott egéren fiait. Legtöbbet foglalkozott a legostobább és legügyetlenebb magzatával; midőn az egeret többször hiába eresztette el s mindig maga kellett hogy ismét megfogja, az egeret a többinek adta és a nehézfejt többször



fellökve alaposan megtépázta. Ha ezen hitre érdemes esetet az előbbivel összehasonlítjuk, kitünik, miszerint az öreg róka eléggé okos arra, hogy fiai tanításában bizonyos vigyázattal járjon el és adott esetben az engedetlenséget vagy makacskodást még büntetéssel is megtörölja. Ha ezen állítás igaz, akkor minő következtetések merülnek fel önkénytelenül képzeletünkben!

Klopf irmelshauseni vadór 1842. késő őszén olyan lármát hallott, milyent a szarkák rendszeren akkor csapnak, ha négylábú ragadozót látnak és követnek. A sűrüből csakugyan ki is sompolygott a tarlóra egy róka s ott egész hosszában elnyújtózott. A szarkák mind nagyobb és nagyobb lármát csaptak s a látszólag döglött róka körül zsbongva mind bátrabbak lettek, míg a legkötnyesebb annyira közeledett, hogy a róka elesiphette. A csel remekül sikerült s a vörös ravaszdi sokkal gyorsabban kocogott zsákmányával vissza az erdőbe, mint a hogy kijött.

Ezen esetben igen fontos kérdés, vajjon a róka véletlenül feküdt-e mozdulatlanul, vagy szándékosan tette, hogy a szarkákat tévedésbe ejtse és közelebb csalja, mert ha az utóbbi eset áll, akkor ebből igen érdekes és meglepő következtetések vonhatók le. Ha ezen róka csak színlelésből feküdt látszólag élettelenül a földre, hogy zsákmányát odacsalja, akkor ezt már előtte száz és száz róka megtette s a ravaszsnak és okosságnak ily nagy foka méltán meglephet.

Az indiai *Herpestes Mangosról*, melyet indiai *Ichneumon*nak is neveznek, tudjuk, hogy a földön kinyújtózva, mozdulatlanul fekvé várja, míg valamely madár elég közel megy hozzá, hogy elfoghassa. Ha a *Herpestes* ilyen csellel élhet, nincs okunk a rókának ezen képességét se kétségbe vonni.

Egyike volt a legszerencsésebb rókavadászatoknak a következő. Egy körvadászatnál, a kör közepén egy igen kicsiny fenyőerdőske volt; amint a hajtók kiindultak, a vezető a szabad mezőn, az országúttól alig egy pár száz lépésnyire, két rókát látott összeragadva. Hogy a legközelebbi puskást odaszólítsa, gyorsan visszatért, de már későn jöttek, mert a rókák eközben elváltak s beiramodtak a csalitosba. A kört lehető gyorsan zárták; az erdőcskében levő kotorékot az eshetőségre, de nem a valószínűségre számítva, hogy esetleg róka is lehet a hajtásban, már előre eltorlaszolták volt.

A rendező ezen, kétségtelenül legjobb helyre, t. i. a kotorékhoz, a legmegbizhatóbb puskást állította. Alig indult meg a hajtás, már az első róka neki ment. Előbb ugyan megpróbált kitörni, de mindenütt ellentállásra találva, a kotorékban akart menedéket keresni, hol végzete el is érte.

Alig volt a töltéssel készen, már jött a második is, melyet szintén meglőtt; már azt hitte, hogy ezzel — a szuka volt — a környéken levő összes rókával végzett, midőn nemsokára megjelent a harmadik ravaszdi is, mely valószínűleg mint mellőzött és elvert vetélytárs ezen sűrűben keresett buvóhelyet s azon a helyen vérzett szintén el, hol elődeit elérte végzetük.

Nem érdektelen, hogyan vélekedik a róka szellemi képességéről dr. *Pfeil* főerdőtanácsos, neves vadászati író, ki mint igen figyelmes észlelő és tapasztalt vadász ismeretes.

Dr. Pfeil »Die Klugheit der Jagdthiere« c. értekezésében a róka szellemi képességeiről a következőket mondja:

»De mit szól hozzá az olvasó, ha a ravaszságáról híres rókát, a csalfaság jelképét, egyenesen nagyon ostoba állatnak nyilvánítjuk, mely okosság dolgában a szarvas, sőt sok tekintetben az ostoba nyúl mögött áll? A fiatal rókák butaságát minden vadász ismeri; mindenki tudja, hogy a kotoréknál egyenkint agyon lehet löni, amint a lövés után csakhamar kibujnak, hogy meglőtt testvérüket megszaglálják, vagy épen felfalják; milyen könnyű a fiatal rókát belopni, hányszor történt már meg, hogy jó széllel majdnem a lába közé szaladt a nyugodtan álló vadásznak. Az öreg róka, igaz, nem ennyire ostoba, de, hacsak a róla szóló ezer mesét nem vesszük igaznak, ostobaságának bizonyítékai számosabbak mint azok, melyek furfangját igazolják.

»Az első, hogy egyetlen állatot sem lehet oly könnyen a puskacső elé kapni, mint épen a rókát. Mihelyt valami neszt hall, azonnal előre megy, megtartja rendes váltóját, úgy hogy mindig ugyanazon helyen vált keresztül (az u. n. rókaálláson), hol már esetleg egypárszor el is hibázták. Ha a puskás jó széllel nyugodtan áll, akkor biztosan egészen közelébe jön, ha t. i. a puskás állása útjában van és a vigyázatlan vadászt észrevéve, ahelyett hogy a hajtók felé törne vissza, az egész puskásvonal előtt végigfut. Minden más állat, még a nyúl is, hamarabb kieszi, hogy épen azok az emberek ártnak legkevesebbet, kik a legnagyobb zajt ütik.

»Az okosság hiányát akkor is észrevehetjük rajta, ha az egércincogással csaljuk. Még ha gyanus is előtte, mégis mind jobban közeledik, ha a vadász a hívót jól kezeli és csendesen marad a helyén. Mennyivel nehezebben lehet az őzbakot csalsípval elbolondítani, vagy a szarvast a kagylóval közeledésre birni.

»Olvasóim közül nem egy tapasztalhatta, hogy ha a vadász nyugodtan marad a helyén, a hajtásban ügöző róka bármi más vadnál könnyebben közeledik. Sőt még ha szelet is kap, akkor sem mindig törődik vele.

»Összevetve mindent, kimondhatjuk, hogy a róka félnék állat, szaglása és hallása kitűnő, míg látásáról nem mondhatjuk ugyanezt.«

Ha meggondoljuk, hogy az épen elmondottak mindazzal, mit a rókáról hittek, tehát elbeszéltek és írtak, majdnem éles ellentétben állanak, az ember végre nem tudja, hogy mit higgyen.

A legvalószínűbb, hogy ilyenmű észleleteknél a véletlen igen nagy szerepet játszik. Azt nemcsak *Diezel*, hanem igen sok más vadással magam is tapasztaltam, hogy egyik-másik róka vakon ügét a puskásnak, anélkül hogy azt felismerné, sőt előfordult az is, hogy a szeles puskás mozdulatai dacára sem tért el irányától. De az ilyesmit nem annyira a róka butaságának lehet betudni, mint inkább azon véletlennek, hogy a kritikus pillanatban figyelmét más valami kötötte le, mert tagadhatatlanul gyakoribb eset az, hogy fejét a sűrűből alig dugja ki, már a puskást észrevette és villámgyorsan megfordul; pedig ez sem mozdulatával, sem feltűnő ruházatával nem árulta el magát. Általában azt kell hinnünk, hogy a gondatlanul ügöző s elővigyázatlan rókák *fiatalok*, melyek életükben először vannak hajtásban.

Azt sem lehet feltétlenül elhinni, hogy az ugyanazon álláson többször elhibázott róka a következő hajtás alkalmával megint betartja váltóját. Ezen állítás valódisága egész terjedelmében csak akkor állítható fel, ha az illető rókát valami jelről, pl. színéről, testalkatáról, valami testi fogyatkozásról biztosan fel lehetne ismerni, mert különben a tévedés nincs kizárva s esetleg más, ugyanazon csapáson járó rókával tévesztjük össze.

Az eb, a rókának legközelebbi rokona, tudvalevőleg igen jó emlékezőtehetséggel bír. Miért ne lehetne hasonló emlékezőtehetsége ennek is, mikor természetük különben annyira egyezik? Ha tehát megvan benne ez a képesség, miért nem kerüli azt a helyet, vagy miért nem megy óvatosabban keresztül ott, hol már puskaporszagot érzett és a sörét pattogott körülötte, hisz kevésbé óvatos állatok, pl. a madarak is gondosan kerülnek azt a helyet, hol többször rájuk lövöldöztek?

Azon körülményt, hogy a róka inkább fél a hajtóktól mint más vad, szintén nehéz butaságának rovására írni. Inkább talán a csüggedés, félelem és az elővigyázat az oka s a nyúl és a róka között felállított párhuzam szintén erőltetettnek látszik. Igen nehéz lenne bebizonyítani, hogy a visszatörni szerető állatok ezt *okosságból* teszik, ennek épen úgy lehet a meglepetés, az aggály és ijedség is az oka. Miért szalad vissza a lármázó hajtók felé a fiatal nyúl is, mely még soha lövést nem hallott, tehát az előtte levő veszélyről nincs fogalma, s miért lapul meg a hajtók előtt, mint az öreg nyúl, mely már saját kárán tanult? Hogyan van, hogy egyes napokon majdnem minden nyúl egyenesen előre szalad, míg máskor 90% visszatör?

A félénk állatoknak már vérében van azon hiedelem, hogy ha csendesen meglapulnak, kivált, ha fedezet is van, észrevétlenek maradnak. Azért látjuk, hogy sűrű vágásokban nehezen kelnek fel, a legtöbb megvárja a hajtókat s csak akkor ugrik ki és szalad, természetesen visszafelé, ha azok már elhaladtak. De azért azt, mi ösztönszerű, vagy ami aggályból és félelemből történik, *ravaszágnak* vagy *csalfaságnak* tekintsük s ez okból a nyulat okosabbnak tartjuk mint a rókát?

Ha a rőt vadnál a vezérsuta a hajtásban megfordul és a hajtók között visszatör, ezt óvatosságnak és szemességnak lehet tekinteni, mert az öreg tehén életében nem egyszer hallhatta a golyó füttyölését, tehát végre félénk lesz s inkább megy hátra, mint előre, minek oka abban is kereshető, mert a csapat élén állva többször van a lövésnek kitéve, míg az özeknél az elől haladó sutának menlevele van s a cső az utána haladó bakra irányul.

Épen midőn ezen szemlélődésemet végezni akartam, mondja a szerző, egy vadásszal ismerkedtem meg, ki egyik fejedelmi pagonyban növekedve fel, hol vadat csakis a konyha részére lőttek, kora fiatalságától fogva a *róka-vadászatot* a legnagyobb szorgalommal gyakorolta. Jogosan tételeztem fel tehát róla, hogy ezen téren bőséges tapasztalatai vannak s miután felszólításomra szíves volt azokat velem közölni, folytatólagosan ideiktatom.

1. Hogy a róka a vonszalékot nagyon gyorsan követné, habár a róka-fogást 28 év óta szorgalmasan űzöm, nem tapasztaltam; inkább azt vettem

észre, hogy a róka télen rendszeren este kilenc óra tájt keresi fel a csaldög-helyet s ettől az időtől követi is a vonzalékot. A rókákat a dög-helyeken és dögkunyhókból rendszeren 9 és 11 óra között löttem és ha még oly hideg is volt, ezen idő előtt ritkán láttam, míg reggel még 9 óráig is mozgásban vannak.

2. A csaldög-helyen a dögöt egy kissé mindig be kell ásni, mert a rókák így hamarabb kezdik ki, mint ha szabadon feküdnék. Ha valamelyik helyen nem volna mindig elegendő csaldög és ezt oda kell vitetni, akkor a dög beleit vetessük ki s hagyjuk szabadon a helyszínén, hogy a bűze szétterjedhessen. Kezdetben az ilyen helyeken magas lest készítettem, de később abbahagytam, mert a magasban, hideg szélben nem lehet sokáig megmaradni s inkább a kényelmesebb lesgödörben ültem lesre. Ebbe szénát raktam, a tetejébe 1 m. magasságban fából és gyepből födelet készítettem s a lönyilást úgy készítettem, hogy a puska csövét nem kellett kidugni. Ez sokkal fontosabb mint hinnők, mert ezen elővigyázat nélkül akárhány róka megmenekül.

Az ily módon készült lesgödör ajtaja zárjon lehetőleg légmentesen, nehogy a közelben járó róka szimatot kapjon. Nagy hidegben és zimankós időben megtörtént, hogy a szél ellen felém jövő róka, ha a magas lesen ültem is, már 80 lépésnyiről bizalmatlan lett és ugatni kezdett. A rókalesen a nemezcsizmak vagy cipők kitünő szolgálatot tesznek s, mi a fő, a róka, bármilyen finom a szaglása, a nemezcsizma nyomát már egynegyed óra múlva sem érzi.

3. Hogy a róka a vonzalékot hóban nem követi oly szívesen mint ha hó nincsen, azt az én tapasztalataim is igazolják és egyszersmind megerősítik *a. d. Winkell*-nek erre vonatkozó nézetét. Kérdezzük csak meg azokat a vadászokat, kik a rókafogással sokat foglalkoztak, vajjon mikor fogtak legtöbb rókát, bizonyára azok is ezt fogják mondani.

Erős fagy idején, midőn a lehullott lomb minden lépésnél zörög, a róka semmit sem foghat az erdőben, tehát a mezőre vonul ki, hol rendszeren a berlini vas fekszik. Ha nagy hó és erős hideg van, a bokros helyeken talál itt-ott döglött madarat, néha sikerül fognia is valami harapnivalót. Ilyenkor a favágók tűzhelyei körül gyakran találjuk a csapáját, hol a hulladékokat szedte fel. Ha az ember hóban, nagy hidegben egy darab vadat meglő s egy óra múlva a vérebbel utánkeres, még ha a vért 10 lépésről lehet is látni s az eb még olyan jó is, néha ez mégis megfoghatatlan módon ügyetlenkedik, a vércsapát nem tartja, minek oka az lehet, hogy a szimat kifagyott.

Azt tapasztaltam, hogy, midőn nem volt hó és este egy darab vadat meglöttem s már késő volt, hogy a vérebbel keressem, az ilyen darabot reggelre a rókák rendszeren kikezdettek; holott hóban és nagy hidegben szintén lehetett látni, hogy a nyomon voltak, de úgy látszik, hamar el is veszítették és a vad rendszeren sértetlen maradt.

4. Arra nézve, hogy a róka a szőrmés vadat miképen viszi, csak egyszer volt alkalmam észleletet tenni.

1842 május vége felé cserkészés közben láttam, hogy egy róka valamit szájában tartva, mit a távolból nem ismerhettem fel, felém üget.

A rókát egy jól irányzott golyólövessel leterítve, amint odamentem, kitűnt, hogy zsákmánya egy őzgida volt, melyet, mint az eb, a háta közepén fogva, minden látható nehézség nélkül vitt.

Arra, hogy a kotorékba zárt róka inkább napokig túri a legkeservesebb éhséget, mintsem a csapóvasba lépjen, akárhány példa ismeretes; midőn így



23. ábra. Az ügető róka csapája.

a veszély tudatában képes egy hétig is túrni az éhséget, bámulnunk kell úgy szívósságát, mint önmegetgadását.

A róka *csapája* kisebb eb, pl. a tacsó *csapájához* hasonlít, csak hogy a talp domborodása sokkal kisebb mint az ebé; az eb *csapája* kerekded, a rókáé ellenben hosszúkás, mert a két középső lábujja nagyon előre áll.



24. ábra. A lépésben járó, lappangó róka csapája.

A róka rendes járása az ügetés, »kullogás«. Lábnyomai ilyenkor egyenes vonalban vannak egymás mögött (23. ábra).

Lépésben »lappang« (24. ábra). Lábnyomai nem egyenesen egymasmögött, hanem rézsútosan vannak egymás mellett és vitorla-vonszolási nyoma is itt-ott látható a laza havon, vagy a homokos puha talajon.



25. ábra. A szökő róka csapája.

Ha a róka vágdat, azaz »szökik«, akkor a nyomok állása hasonlít az ebéhez (25. ábra).

A kinőtt róka *csapájának* szélessége körülbelül $3\frac{1}{2}$ cm., hossza kb. $4\frac{1}{2}$ cm., a karmok bevágódását nem számítva. A lépés hossza kb. 42 cm.

Ezen fejezetet végezve, mindazt, ami rókakomának ravaszságáról és ragadozó vágyáról mondható, *Bürger* két rövid sorával fejezhető ki:

»Elsorolni a lator fogásit,
Vaj ki győzné szóval és tődövel?!«

A róka vadászata. Mint minden más vad vadászatánál, úgy a *rókalesnél* is első feltétel a jó szél és a jó rejtékhely; más szóval a szél a puskás felé fujjon s legyen előtte vagy bokor vagy árok, mely a melléig eltakarja. Ha ilyen hely nem volna, akkor egy fa mellé kell állnunk. Az esetleg velünk levő eb legyen

feltétlen nyugodt és engedelmes s bármilyen színű lenne is, kössük mögénk, mert ha mellettünk van, akaratonkívüli mozgásával elárulhatna az erdőből nagyon vigyázatosan kivonuló rókának. Ezen okból feltűnő színű világos ruhát se viseljünk s minden fehéret mellőzzünk.

A róka este rendszeren régi utakon, nyúlcsapásokon és kisebb tisztásokon lopózik ki a szabadba s jövetelét nem ritkán már jóelőre észrevehetjük, mert különböző előfutárjai és hírnökei, milyenek a rigók, szajkók vagy vörösbegyek, lármájukkal jelzik jövetelét s így fogadására készen lehetünk.

Várakozásunkban azonban gyakran csalódhatunk, mert egyik-másik madár s épen a mindig jókedvű, csacsogó és nyugtalan feketerigó, mindig lármáz, mihelyt bármi élőlényt vesz észre közelében.

Vajjon este (reggeli lesnél ez a kérdés eszik) arccal, avagy háttal álljunk az erdő felé, vita tárgyát képezi s a vadászok nézete efölött eltérő. Előnyösebbnek tartom az előbbit, ha az erdőtől lőtávolban fa vagy bokor van, mely mögé jól el lehet rejtőzni; ha ilyen nem volna, akkor nincs más mód, mint háttal szorosán az erdő széléhez állani. Ennek azonban többféle hátránya van:

1. A vadász kénytelen jobbra és balra vigyázni, emiatt fejét hol erre, hol arra kell hogy fordítsa, mit az óvatosan kilépő róka könnyen észrevehet.

2. Hogy a *jobb oldalra* is lőhessen, kénytelen nagy mozdulatot tenni, mert különben nem esik kezeügyébe. Igen célravezető, ha az, aki a lest sokat gyakorolja, megtanul balról is lőni; végre 3. a róka egyenesen a vadásznak is tarthat s észreveszi mielőtt ez megpillanthatná.

Mindezt összevetve tehát a legcélszerűbbnek látszik, amennyiben kivihető, *arccal* állani az erdő felé.

A reggeli lesnek egyik előnye az esti les fölött, hogy reggel rendszeren hűvösebb levén, nem vagyunk annyira kitéve a szúnyogok csipésének; továbbá a leshely megválasztásánál sem szükséges annyira elővigyázónak lennünk, mert pitymalatkor a rabló róka, ha a szélirány *kedvező*, a nyugodtan álló vadászt még akkor is csak ritkán veszi észre, ha nincs bokor előtte. Sajnos azonban, hogy a hajnali sötétség a rókának is kedvez. Akárhányszor a vadász is csak későn pillantja meg és a villámgyorsan megforduló s eliramodó rókát siet-



ségében vagy elhibázza, vagy hátulról levén kénytelen löni, nem találja halálosan.

Legtöbb kilátással kecsegtet a reggeli les, ha az erdőt az éj folyamán rémcafatokkal elkerítettük, mert a róka a legtöbb esetben, ezek mellett végig szaladva, cső elé kerül.

Ennyit az esti és reggeli lesről. Hátra van még egyet-mást a kotoréknál és dőghelynél való lesre vonatkozólag elmondani.

Az első a rókák irtása szempontjából igen fontos, mert módot nyújt, nemcsak egyes példányok elejtésére, hanem képesek vagyunk egész családokat rövid úton kiirtani.

Ezen célból tehát minden kotoréknál magas les készítendő, hogy bármilyen legyen a szél járása, a róka a vadászt észre ne vegye. Ha a kotorék közelében nagyobb fák vannak, akkor az ilyen leshely aránylag kevés fáradsággal készíthető, kivált ha az illető fa ágai létrául is használhatók; különben a törzshe körülbelül 3 cm. vastag fogakat kell beilleszteni, hogy ezeken veszély nélkül fel- és lemászni lehessen.

Az ülöhely készítésénél tekintettel kell lenni arra, hogy a hátat a törzshöz lehessen támasztani, a karoknak és fejnek mozgását pedig ne akadályozza semmi, mert a magas lesen a mozdulatok mindig nehezkesebbek. Nem szabad megfélekedezni arról sem, hogy nyáron, a nagy melegben könnyen el lehet szundítani, tehát a leesés veszélye lehetőleg legyen kizárva s ha máskép ez nem lehetséges, a magas lesen ülő csatolja a derekát szij segítségével a törzshöz.

A rókakotorékok közelében a szúnyogok rendszeren nagyobb számban vannak mint másutt, minek oka talán abban van, hogy a bűzhödő zsákmánymaradványok szaga odacsábítja; ezek ellen a védekezés a legnehezebb, mert még a ruhán át is megérezzük szúrásukat. Még a legjobb ellenszer a dohányzás: a *magas lesen* ugyanis nem szükség attól tartani, hogy a rókát vele elijesztjük.

Egyes vadászati kézikönyvekben olvashatni azt a szigorú utasítást, hogy a leshelyhez *csakis falábakon*, gamókon szabad menni, nehogy a kotorékot megkerülő öreg róka a csizma szagát megérezze. Ártani nem árt, jó is lehet, ha valaki nem restelli a fáradságot; de nem okvetlen szükséges, mert

1. a róka *nem mindig* kerüli meg a kotorékot, hanem zsákmányát igen gyakran a legegyszerűbb úton viszi oda;
2. az emberi nyom szaga hamar elillan, tehát csakis akkor érezhetné meg, ha közvetlen a friss nyomra akad;
3. végre a legtöbb vadász, ki a lesen igen szép eredményt ért el, nem használt ilyen segédeszközöket; tehát a cél enélkül is elérhető.

Egy igen tapasztalt vadász állítása szerint a róka az ember nyomát még három óra múlva is képes megérezni és nem sikerült neki lesen olyan rókára lőhetni, mely véletlenül a nyomát keresztezte. A rókának ezen túlságos óvatosságát és elővigyázatát az általános tapasztalás nem igazolja. Sőt akárhány vadász, valamint ezen soroknak majdnem valamennyi olvasója tapasztalhatta, hogy erdei hajtóvadászatok alkalmával nem egy róka váltott egész *nyugodtan*, a félelem és ijedség legkisebb jele nélkül, oly úton keresztül, hol kevéssel, néha

egy pár perccel elébb húsz-harminc hajtó, illetve puskás ment végig s kiknek lábnyomai még egészen melegek kellettek hogy legyenek.

Lehetséges volna-e ez, ha a róka az ember nyomától oly feltűnő módon félne? Alig hihető, de azért tagadni nem lehet, hogy a rókalesnél mindig jobb a *kelleténél valamivel több óvatosság, mint könnyelműség és vigyázatlanság.*

A kényelmetlen és sok ügyel-bajjal járó falábak használata ellen még akkor is sok körülményt lehet felhozni, ha feltesszük — mi alig hihető — hogy minden vadász tud falábakon járni. De van könnyebben alkalmazható, egyszerűbb módszer is; ilyen pl. a cipőtalpaknak héringlében áztatott heringfejjel való bedörzsölése. Ez az ember szagát nemcsak megsemmisíti s a nyomot a róka előtt gyanutlanná teszi, hanem inkább arra csábítja, hogy a kellemes szimatot követve, lövésre jöjjön.

Fölöslegesnek tartható azon óvintézkedés is, hogy ha sikerült a kotorék közelében, lesen, az egyik öreg rókát ellőni, ahhoz csakis *falábakon* szabad közeledni s így felvenni. Szélcsendes időben a *lövés füstje* a bokrok között tovább érezhető, úgyszintén a *meglőtt róka vérenek a szimatja is tovább* marad meg mint az ember nyomáé, mely — kivált meleg nyári napokon — ugyis gyorsan elillan.

Különben *mindkét* öreg rókának elejtése gyorsan egymásután, még ha a fiatalok oly kicsinyek volnának is, a legritkább szerencsés esetek közé számítható, mert a lövés hangja a nem messze levő második rókát eleve figyelmezteti, hogy a kotorékhoz csakis a legnagyobb óvatossággal közeledjen.

Sokkal célszerűbb, ha két megbízható puskás ül el *egyszerre* olyformán, hogy a második a kotoréktól 80—100 lépésnyire foglaljon állást, honnan a lövés után a kotorékot kerülgető második rókát sokkal biztosabban kaphatja lövésre. Ha azonban meggondoljuk, hogy egyetlen róka már magában mennyi kárt képes okozni a vadban bővelkedő pagonyban, kénytelenek vagyunk elismerni azt is, hogy a felemlített óvintézkedések *egyike sem fölösleges* és hogy D. Winkell-nek igaza van, midőn vadászati könyvében a lehető legnagyobb vigyázatot ajánlja; mert szemben a hasznos vadnak ezen esküdt ellenségével, soha sem lehetünk *eléggé* óvatosak.

Némely vadász azt állítja, hogy ott, ahol ásní lehet, nem tanácsos az öregek ellövése céljából a magas lest használni, mert ha sikerülne is az egyiket ellőni, a második vagy nincs távol és a lövés elijeszti, vagy midőn visszatérve, észreveszi mi történt, még azon éjjel kivándorol fiaival együtt a kotorékból. Ezen nézet azonban nem fogadható el feltétlenül. Feltéve, hogy a fiatalok még egészen kicsinyek, addig nem ajánlatos az ásás, míg legalább *egyike* az öregeknek be nem számolt bundájával. Később, ha a fiatalok már nagyobbak, a kivándorlás veszélye nem tagadható. Ha az egyszerű ásással, illetve a fiatalok elpusztításával megelégednénk, az anyát pedig, *melynek elpusztítására a legnagyobb súlyt kellene fektetni*, vagy épen a szülők mindkettőjét sorsára hagynók, a célt félig sem érjük el; pedig az ásásnál épen nem mindig sikerült az anyát is kézrekeríteni, mert rendszeren ilyenkor zsákmány után jár. A reggeli les az esti lesnél mindig előnyösebb. Ha *este* sikerül is az öregek egyikét meglőnünk, a



siker még akkor sem biztos, ha az összes folyosókat eltöröljük is, mert dacára az ilyen óvintézkedésnek, másnap reggel a fészket akárhány esetben üresen találhatjuk.

Ha ellenben reggel vagy délelőtt sikerült eredményes lövést tennünk, akkor igen sokszor azonnal hozzá lehet látni az ásáshoz. De még így is hányféle akadályba ütközünk! Az olyan kotorékba, melyet mélysége, vagy sziklás talaja stb. miatt nem lehet kiásni, csakis olyan tacsót lenne szabad eresztetni, melyről biztosan tudjuk, hogy az összes fiatal rókákat megfojtja. A hibázástól vagy rossz lövéstől soha jobban nem kell óvakodni, mint épen ilyen alkalommal; mert a hibát ritkán, vagy soha nem lehet többé helyrehozni.

Arra számítani, hogy az anyát az ásásnál úgyis *meztaláljuk*, nem mindig lehet. Még a kölykezés utáni két hét alatt is igen könnyen csalódhatunk, pedig ezen időben úgyis nehéz az alomról tudomást szerezni, mert jelenlétét a folyosó előtt heverő zsákmánymaradványok, tollak, csontok, a dögbüz és a letaposott föld a kotorék körül, még nem árulják el. Tehát minden törekvésnek oda kell irányulnia, hogy *az anyát* eltegyük láb alól, mert különben jövő évben sikerülhet valahol a kölykeket felnevelni s a vidéket a fiatal nemzedékkel újra benépesíteni.

Az ásásnál igen gyakran azt a hibát követik el, hogy addig késlekednek vele, míg a fiatalok már a kotorékon kívül is mutatkoznak. Ezen késedelemből kétféle hátrány származhatik. Először ezen időig az okozott kár szerfölött tetemes, másodsor, midőn a kölykek már ilyen nagyok, az anyjuk — és ez a fő — ritkán tartózkodik a kotorékban.

Tehát sokkal ajánlatosabb, minden *elfoglalt és lakott kotorékot* lehetőség szerint a magas lestről, vagy valamely fáról, általában úgy észleltetni, hogy az öregek gyanuja ne ébredjen fel és mihelyt meg van állapítva, hogy egy öreg róka bebújt, a további szükséges lépéseket meg kell azonnal tenni. Ily módon a legtöbb esetben az anya kézrekerül, míg a rendes eljárás mellett majdnem mindig elillan.

Ha azon kellemetlen eset állana be, hogy a lesen az öreg rókát elhibáztuk, akkor, ha valami okból, pl. jó ebek hiánya miatt, nem lehet ásni, nem marad más mód, mint a fiatalokat a kotorék előtt ellődözni. Arra azonban jól kell vigyázni, hogy az *első* lövésre legalább kettő vagy három essék, hogy hamarabb lehessen velök végezni, mert végre a megmaradtak, kivált ha már nagyobbak, megfélemlítve, óvatosabbak lesznek. A legalkalmasabb idő a fiatalok lelövésére a déli óra, mert ilyenkor szeretnek a napon sütkérezni.

Ha az öreg rókák egyike *gyanakodni kezd*, vagy a vadászt észrevette, akkor alig van remény arra, hogy a kotorék közelében cső elé kerüljön; mert mielőtt közelednék, egy párszor nagy ívben mindig körüljárja, hogy meggyőződjön, vajjon nincs-e valami veszély. Ilyen esetben a kotoréktól 80—100 lépésnyi távolságban kell valamely fán lesre ülni. Ha még ez sem válna be, mi szintén megtörténhetik, akkor a kotorék közelében el kell egy pár biztos kezű puskást állítani s az egész erdőt a kotorék körül hajtó ebekkel meg kell hajtatni; a róka az ebektől üldöztetve levetkőzi előbbi óvatosságát s részint védelmet keresve, részint fiai iránti gondosságból a kotorékba fog igyekezni.

Ezen eljárás beválik akkor is, ha a fiatalok már elhagyták a kotoréket és a közeli sűrűségben vagy a gabonaföldeken tanyáznak, hol nehezen lehet hozzájuk férni. Mihelyt egyik vagy másik eb a sarkukban van, azonnal az elhagyott, de *el nem feledett* szülői házba menekülnek.

A vadászat második neme a les, az u. n. *döghelynél*, mely egyes vidékeken, különösen szigorú télen, igen kiadó szokott lenni, mert a rókák, az éhségtől kényszerítve, az ilyen helyeket szorgalmasan látogatják.

Erdei malmok és magános házak ezen vadászatot rendkívül megkönnyítik, mert ilyen helyeken, anélkül hogy a hidegnek ki volnánk téve, egész éjen át maradhatunk. Egyes esetekben magából a szobából is lehetséges az ablakon át lövést tenni s ha nem, akkor valamely más melléképület nyújt a hideg ellen kellő oltalmat. Sokkal körülményesebb, habár ez sem költséges, a döghely közelében készített leskunyhó.

Az ilyen leskunyhót lehetőleg úgy kell készíteni, hogy a kunyhó és dög között olyan patakocska folyjon, mely ritkán, vagy épen nem szokott befagyni. A róka ugyanis télen előszeretettel keresgél a patakok mentén s különösen előszeretettel látogatja ezek jégmentes helyeit és a meleg forrásokat; de célszerű azért is ilyen helyen készíteni a leskunyhót, mert a patak csörgedezése folytán kevésbé veszi észre a vadász esetleges mozdulatát a kunyhóban. A lesvadászatra legkedvezőbbek a holdvilágos tiszta éjszakák, de miután ezek a leghidegebbek is, a megfelelő ruházatról nem szabad megfeledkezni. Kezeinket a megdermedéstől a muff eléggé megvédi s testünk legkényesebb része, a lábak, a nemez- vagy halina csizmákban sokáig ellentállnak a hidegnek, sőt, ha lábszák is áll rendelkezésünkre, reggelig se érezzük meg a hideget.

Aki nem resteli a fáradságot és a rókák főváltói irányában a döghelytől jó nagy távolságban vonszalékat készít, több reménye lehet arra, hogy egyik-másik róka hamarabb közeledik feléje. Azonban ez nem okvetlenül szükséges, mert a róka kitünő szaglással bír; folytonos nyugtalansága hideg éjjeleken

nagy területek bekóborlására készíti s így a kitett csalétek nem sokáig marad felfedezetlenül, anélkül hogy rendkívüli segédeszközökhöz kellene folyamodni.

Némelyek azt állítják, hogy legjobb vonszalék az egészen friss és véres zsiger. Nyáron és ősszel igen jónak bizonyult, de télen, midőn ez pár pillanat alatt csonttá fagy, nem válhat be, mert a rókát sem a vér színe, sem a bél szaga nem ingerelheti. A vér színe azért nem, mert csak a havon és csakis a vonszolás kezdetén egy pár lépésnyi távolságban látható, azután teljesen el vesz; a szaga még kevésbé jöhet tekintetbe, mert ha a vonszalék megfagy, szaga elveszíti intenzitását. A legjobb vonszaléknak bizonyult a nyáron *megpörkölt* macska.

Azonban több eset ismeretes, midőn a róka a vonszaléket rendkívül gyorsan követte. Így pl. egy vadászattulajdonos a kertjében készített dög-helyet s már több rókát lőtt is, midőn egy alkalommal a róka a vonszalékkal visszatérő szolgáját oly gyorsan követte, mondhatni ennek annyira sarkában volt, hogy alig tette a lábát a ház küszöbére, már hallotta is gazdája lövését, mellyel az éhes rókát az ablakon keresztül leterítette.

Ha a róka elég közel van és *szabadon* áll, nem szabad a lövéssel sokat késlekedni, mert akárhányszor váratlanul eltűnik a dög belsejében és csak akkor kerül ki belőle, ha már jóllakott s akkor is oly váratlanul és észrevétlenül csuszik ki, hogy csak a nyomát ütheti a késlekedő vadász.

Hartig tanácsos »Lehrbuch für Jäger« c. munkájában ezen okból a következőt ajánlja: »A dögöt úgy kell elhelyezni, hogy annak hátulja a vadász felé legyen fordulva.« Ez nem is helytelen, de sokkal jobb, ha nyitott hasi oldalával van a kunyhó felé fordítva, mert akkor érthető volna Hartignak azon megjegyzése is, »hogy ha a róka a dög testüregében van, bele kell lőni«; különben ez nehezen érthető, mert

1. ha a dög a farával van a vadász felé fordítva, akkor a comboktól a rókát egyáltalában nem löheti, vagy

2. ha a róka csak testének mellső részével van a dög hasában, akkor a lövés csakis a hátulját érheti s így a lövés alig ér többet a hibázásnál, mert a combján lőtt róka előbb-utóbb kiheveri a bajt, s ahelyett hogy ártalmatlanná lett volna, óvatosabbá lett.

Különben mindezen aggodalom egészen fölösleges, mert a róka a döghez csak lassan közeledik; többször neszel, mielőtt lakmározáshoz kezdene, óvatosan meg is kerüli, tehát a nyugodt, biztos lövésre az éber vadásznak *elég ideje van*; ha pedig a kedvező alkalmat elmulasztotta, akkor várja meg nyugodtan, míg kijön s lőjjön akkor. Ha az az eset fordulna, elő — mi azonban ritka és a róka szokásaival ellenkezik — hogy egyszerre több róka volna együtt a dögön, akkor azt a pillanatot kell kilesni, midőn közvetlen egymásmellett vannak s akkor kell lehetőleg durva göbeccsel közéjük duplázni.

Hogy a róka a dög belsejébe be ne bújhasson, igen egyszerű módon lehet megakadályozni. Vagy a bordáit töretjük be, vagy az egész dögöt annyira beasatjuk a földbe, hogy csak egyharmada, vagy még kevesebb álljon szabadon. Ily módon a róka egész szabadon van és jól löhető.

A meglőtt róka a dögötől azonnal eltávolítandó s a vért hóval vagy lombbal el kell tüntetni; a tapasztalás azonban azt mutatja, hogy dacára minden elővigyázatnak, csak a legnagyobb hidegben lehet kilátás egy második lövésre, mert a füst szaga hosszú ideig távol tartja a később érkező vendégeket. És a kényelmet szerető, fiatal vadásznemzedéknek ez elég ok arra, hogy hideg őrhelyét a meleg ágygyal cserélje fel, míg a szenvedélyes vadász, ki semmi nehézségtől sem riad vissza, helyt marad, míg az utolsó csillaggal reménysége is el nem tűnik.

A les néha a koslatási időben is sikerrel üzhető, ha pl. azt észleljük, hogy korán reggel a kotorékba rókák csusztak be és a körülmények nem engedik napközben tacsokokkal kiugratni. Ezek este szürkületkor okvetlen előbújnak s így megleshetők. A folyosó nyílásánál először megjelenő rókára löni, habár ez rendesen a szuka, nem tanácsos, mert a lövésre a második azonnal visszafordulna; ki kell tehát az elsőt eresztetni, a második úgyis sarkában van s így lehetséges, ha a hely különben alkalmas, előbb a szukát, utána rögtön a kant ellőni. Ha ez azonban akár a helyi viszonyok, akár a beálló sötétség miatt nem volna egészen biztos, akkor magától értetődő, hogy a sokkal kártékonyabb szukára kell löni.

Egy 1837-ből kelt értesítés szerint, szelid rókával csalták a rókákat lövésre. A szelid rókával való vadásztól általánosságban nem sok eredmény várható, de a *koslatási időben a szelidített szuka-rókát* eredményesen lehet csalogatónál használni.

Az ilyent, mihelyt koslatós lesz, a magas lestől kellő lőtávolságban ki kell kötni. A megkötött róka részint ugatásával, részint szagával a közelben levő kanokat magához csalja s a vadász a magas lestről kényelmesen lőheti. Ezt különösen hóban és holdvilágos éjjelen lehet gyakorolni.

Egyetlen hátrány, mit ez ellen felhozhatni, hogy csakis *kanok* esnek áldozatul, mi azonban ilyen kártékony vadnál szintén számít és azonkívül igen sokan súlyt fektetnek arra is, hogy a róka gereznája* épen ebben az időben a legértékesebb.

Aki tehát nem resteli a rókafelneveléssel járó igen sokféle vesződéséget, az válasszon erre a célra egy szukát, mert ez talán némileg kárpótolja a számtalan megfojtott és még megfojtandó** baromfiért, melyek mind a növedék-róka lelkét terhelik.

A rókalesnél egyik elengedhetlen feltétel, mégha kedvtelésből űzi is azt az illető, hogy madarak, nyúl, egér, réce stb. hangjának utánzásával a rókát csalogatni tudja. E célra igen különböző eszközök állnak ugyan rendelkezésre, de azért a legjobb, ha valaki ilyenre nem szorulva szájával, vagy szájával és kezével képes az illető hangot utánozni. Ha a róka nincs messze, akkor legjobb a kisebb madaraknak vagy az egérnek a hangját utánozni.

* A régi rómaiak a róka zsirját anyaméhdaganatok gyógyítására használták s a nyelvét karperecbe hordva a könnyező szemek ellenszerének tartották.

** *Vulpes pellem mutat, non mores. Suet. Vesp.*

A rabló nemcsak fiatal tapasztalatlanságában, hanem idősebb korában is, midőn szigorú télen a táplálék szűkülni kezd, a zsákmány utáni vágytól sarkalva igen gyakran enged a csábításnak és a csalóka hang hívását bizalmasan követi. Főkövetelmény azonban itt is, hogy a vadász jól fedve legyen, mert a róka a legkisebb gyanús jelre, még a leggyorsabb közeledése közben is, megfordul és elpárolog.

Legsikeresebbnek tartják a csalogatást, ha ecélra élő ludat, récét vagy malacot lehet felhasználni oly módon, hogy a segítő személy az illető állatot hangadásra készíti s a vadász pedig lőkészen várja a főszemélyt, a rókát.

Ezen módszer azonban körülményességénél fogva háttérbe szorul szemben azon eljárásokkal, melyek sokkal egyszerűbb úton vezetnek célhoz.

Ilyen pl. az utóbbi időben nagyon elterjedt és bevált módszer az Uhlenhut-féle nyúlsírást utánzó csalsíppal való csalogatás, mely a rókának falánkságán alapul. Télen nagy hóban, vagy ha jól fagy, olyan csendes erdőben, hol rókák tartózkodnak, a vadász a nap bármely szakában, szél ellen, egyik sűrüből lassan a másikba megy; alkalmas helyekre érve, hol 40—50 lépésnyire mindenfelé jó kilátása van, fődött helyen lőkészen megáll, egy pár percnyi szünetet tartva, a sípon három-négyszer a nyúl sírását utánozza. Ha a hívásra a róka közeledik, ugyanazon szabályok tartandók szem előtt, mint a lesen. Nevezetesen kerülendő minden feltűnő mozdulat, mert a rókának egész figyelme a vadász felé irányul, honnan a csábító hangot hallotta. Ez okból nem tanácsos, hogy a vadász vizsláját magával vigye, még ha az különben a legnyugodtabb volna is. Azon esetben, ha a vizsla vele volna, kellő távolban fektesse le vagy kösse meg. Nem célszerű az sem, mit egyesek ajánlanak, t. i. annak a pufogásnak utánzása, mely hallható, ha a róka a nyulat földhöz veri. Az illetők ezt úgy vélik utánozni, hogy jobb kezük tenyerével a balkarjukra ütnek. Ha ugyanis a róka oly közel van, hogy ezt meghallhatja, akkor az ezzel járó mozgást is könnyen megláthatja s így annak veszélye áll be, hogy a rókának nemcsak étvágya megy el, hanem maga is elillan.

A csalogatásra vonatkozólag G. W. tapasztalatait a következőkben adja elő:

»A rókacsalogatásra a legalkalmasabb idő a késő őszi és kora tavasz, napos, szélcsendes dél, kora reggel és holdvilágos est. Olyan állásban, hol rókák vannak (gyalogutakon, mezei utakon, mesgyéken, hol hangyabolyokra, határkövekre stb. szokta látogatni, jegyét letenni, ürülékéről vagy friss havon csapajáról, jelenléte könnyen konstatálható), már előre készítsünk kellő fedezetet és szabad kilátást nyújtó leshelyet, amelyhez óvatosan odacserkelve, mielőtt a csalogatáshoz kezdenénk, maradjunk egy negyedóráig nyugodtan. Hogy ruházatunk ne üssön el feltűnően a friss hó színétől, ajánlatos a kabát fölé inget venni vagy lepedőt teríteni. Mielőtt a csalogatáshoz kezdenénk, nézzünk figyelmesen körül s kezdetben halkán, később hangosabban, de mindig hosszabb szüneteket tartva fújjunk a csalsípra. A csalogatást otthon — de soha sem a pagonyban — kevés gyakorlással hamar el lehet sajátítani. Ha a hely alkalmas és a róka biztonságban hiszi magát, akkor néha, mint az őzbak, a csalsípra, villámgyorsan szalad a puskás

felé; máskor folyton neszelve megkerüli a helyet, ahonnan a hangot hallotta, s ha semmi gyanusát sem vett észre, lopva közeledik a vadászhoz.

Arról sem szabad megfélekedni, hogy mihelyt a róka neszelni kezd, hagyjunk fel a hívogatással s csak akkor hallassunk egy pár elhaló, markunkkal tompított hangot, ha nem látszik érdeklődni s tovább akar osonni. A rókának mozdulataiból látni lehet, vajjon közelebb fog-e jönni, vagy kénytelenítve vagyunk nagyobb távolságból löni reá, miért is ajánlatos ilyen kirándulásra vegyescsővű puskával menni, hogy a golyós csőből, a rókát nagyobb távolságból is biztosan üdvözölhessük. Szabály az, hogy helyünket ne hagyjuk el nagyon hamar és tovább csalogassunk, mint az őzbak csalogatásánál. Este, azon időben, midőn a róka el akarja hagyni vagy elhagyja kotorékát, illetve az erdőt, hol rókát gyanítunk, bárhol lehet csalogatni; sűrű karóerdőben s napos lejtőkön legtöbb eredményt várhatunk. Mi az *Uhlenhut* által ajánlott *Berger*-féle nyúlcsalogató sípot illeti, mondhatom, hogy miután otthon begyakoroltam magamat a csalogatásba, mindig jó eredménnyel használtam. Vadászterületemen, hol annak idejében rókában hiány nem volt, öt nap alatt hét darabot lőttem s ebből hármát két óra lefolyása alatt. A *Berger*-féle nyúlsírást utánzó csalsípot ennél fogva nagyon ajánlhatom; ki ezen eszközt ügyesen és kellő módon használja, az a vadászat ezen módjában élvezetet fog találni.«

Még jobb siker kecsegtet, ha a holdvilágos éjjeleken, hóban, a mezőn csalogatunk; ennek még az is az előnye, hogy nem is kell az emberi lakásoktól nagyon messzire menni. Legjobb, ha két vadász együttesen végzi a csalhívást, mert a róka nyílt mezőn azt a helyet, honnan a csalhangot hallja, jó széllel szereti megközelíteni. Jó széllel menve a két vadász valamely sövény, fa stb. mögött úgy foglal állást, hogy egymástól a szél vonalában körülbelül 100 lépésnyire legyenek, ily módon az, aki nem csalogat, hamarabb jut lövéshez,

mint a csalogató, mert mielőtt az ódalgó róka a puskások szélvonalát metszené, amannak lőtávolaiba jut. Oly vidékeken, hol sok róka van, két vadász ily módon egy éjjel többször juthat lövéshez s ez azért ajánlatos, mert sem nagy fáradságba, sem költségbe nem kerül; csakhogy azért az ilyen éjjeli vadászat sem biztos, dacára a szép holdvilágnak és hócsillogásnak, a rókának akárhányszor az *ijedtségén kívül* más baja nem esik.

És most áttérhetünk a rókának *kopókkal való vadászatára*.

Ha a vadászat ezen módját csakis mulatságnak tekintjük, akkor fölösleges ajánlására sok szót vesztegetni, mert amily sok



türelmet, épen oly sok időt is igényel; de ha mint a rókaírtásnak egyik legbiztosabb módját tekintjük, akkor egészen más színben tűnik fel s megérdemli, hogy úgy a vadászattulajdonosok, mint a vadászok figyelmét ezen helyen is rátereljük.

A fiatal ebeket a rókahajtásra legjobban a következő módon lehet bevezetni. Mihelyt a fiatal kopó egy évet betöltött, — korábban kezdeni nem tanácsos — füzérre szoktatjuk oly módon, hogy nevéen szólítva a füzért, mellyel megkötni szándékozunk, megmutatjuk. Társul oly tapasztalt, idősebb ebet adunk, mely se nem marakodó, se nem türelmetlenkedő.

A két ebet naponkint egy-egy órára összekötjük, kezdetben a kennelben vagy az udvaron magukban hagyjuk, később kivezetjük, csak arra ügyeljünk, hogy a fiatal ebet az első időben nagyon ki ne fárasztuk. Később, edzés céljából, mind nagyobb és nagyobb utat tehetni velük. Végre a vadász lóháton végzi ezen előgyakorlatokat s kezdetben lépésben, később ügetésben, végre vágatásban tüzeli a gyors futásra.

A füzérre vevés alkalmával mindig ugyanazon hívó vezényszót, p. o. »*Te, ide te*« használjuk s hogy az ebek erre feltétlenül engedelmessé legyenek, minden alkalommal adjunk nekik egy-egy kedvenc falatot és a simogatást, kedvezést ne sajnáljuk tőlük. A feltétlen engedelmesség a hajtóebeknél is szükséges követelmény, mert az olyan eb, melyik a hívásra nem jön s a maga esze szerint csatangol, az hasznavehetetlen. Mihelyt a fiatal ebek megszokták füzéren járni és a már jelzett előgyakorlatokat eleget ismételtük, mihelyt minden rossz szokástól, pl. az akadozás, visszamaradás, szimatolás, fokozott büntetéssel leszoktattuk, mihelyt a szabadban előforduló tárgyak látását megszokták, kivezetjük az erdőbe.

Az első kivezetésnél arra ügyeljünk, hogy a talaj ne legyen túlságos száraz, tehát tanácsos a reggeli időt választani, midőn a harmat a csapa megtalálását igen megkönnyíti.

Ilyen gyakorló vadászatnál elengedhetetlen követelmény, hogy jó vezérbet vigyünk ki, mely csakis biztosan friss csapát vesz fel és a régi, az elmúlt éjjelről származókkal nem törődik; tehát nem egykönnyen hajt hamis nyomon. A fiatal ebek begyakorlásánál igen sok függ a vezérkopó jóságától és megbízhatóságától, mert ettől tanulják el úgy a jó, mint rossz szokásokat. Rendesen közelében maradnak s mihelyt hangot ad, azonnal csatlakoznak hozzá s lassankint megszoknak együttesen hajtani.

Kezdetben csak akkor vadászunk velük, ha a föld harmatos, azaz míg *szimat* van, mert ismeretes, hogy száraz talajon még a tapasztalt eb sem veszi fel oly jól a csapát, mint ha még nedves.

A füzért *ott, ott, keresd!* vezényszóval kell szabadon bocsátani s az első időben a vezetőjük lehetőleg legyen lóháton, mi azonban nem elengedhetetlen követelmény, mert már akárhány jó füzért gyakoroltak be anélkül, hogy mesterük csizmáján sarkantyú pengett volna.

Mihelyt valamelyik eb szimatolni kezd, kétszeresen kell biztatni, a vidékek szerint változó vezényszóval. Mihelyt a kopó friss csapát érez, egészen úgy

viselkedik mint a vizsla, farkát élénkebben csóválja, sóváran szimatol, úgy hogy hallani lehet s általában több kedvet, buzgóságot mutat mint annakelőtte. Ha *régi csapát* vett fel, vagy madarat vert fel, vagy mókust riasztott meg, »fúj, ide!« vezényszóval utasítandó rendre. Egyes írók, pl. *Jester* szerint, mihelyt a vezérkopó friss rókacsapát vesz fel, a vezető siessen a váltóra, azaz vesse magát a róka elé, hogy azt ott lehetőleg ellője. Célszerűbb azonban, ha a vezető *csakis kizárólag az ebekkel foglalkozik*, s a róka váltóját más helyismerő és megbízható vadász állja el, ki a rókát ne agyon, hanem combon lölje.

Ugyanis roppant nagy és továbbra döntő előny, ha a fiatal kopóknak már a gyakorlatok kezdetén megszerezhetjük azt az örömet, hogy a vérző róka csapáját követhessék és végre közös erővel megfojthatják. Ezáltal, mintegy varázsütésre, kész rókakopókká lettek s ettől a perctől a legnagyobb buzgóságot mutatják. Mihelyt az első rókacsapára akadnak, az első diadal emlékezete és a velejáró élvezet a legnagyobb tevékenységre sarkalják, s határtalan vágyat mutatnak, hogy ezen ellenséget is üldözhessek és elfoghassák. Ami egynek lehetetlen volna, az összevetett erővel könnyen sikerül; a bátor és fogas pajtások példája által ösztökélve még a félénkebbek is bátrakká lesznek.

Egyes türelmetlen vadászok igen gyakran azt a nagy hibát követik el, hogy a kopókat, ha nyomot vesztek, *igen hamar* visszahívják s fűzérre véve tovább mennek. Pedig ennek nem volna szabad megtörténnie; míg csak némi remény mutatkozik, mindent meg kell próbálnunk, hogy az ebeket a helyes nyomra vezessük, mert ha ezen elővigyázatot szem elől tévesztjük, a kopók hamar megszokják a csatangolást, hanyagok, közömbösek lesznek, és bátortalanná válnak; más szóval, elveszítik önbizalmukat.

A rókának kopókkal való vadászatáról még sokkal körülményesebben lehetett volna szólni, de miután a vadászat ezen neme ma már csak a magasabb hegyvidékekre szorítkozik, hol a hajtókkal a helyi viszonyok miatt boldogulni nem lehet, nem is bír általános érdekel. Ezenkívül, bármily magasra becsüljük is egyes vadászatkedvelők a velejáró élvezetet, sok idő s még több türelem kell ahhoz, hogy valaki órákon át ugyanazon helyen várja, míg a messze, egyenesen előre menekülő rókát a kopók vissza és lövésre hozzák.

A legkellemesebb, a legkevesebb fáradságot igénylő, és ha gyakran ismétljük, a legbiztosabb vadászati mód a rókák elszaporodásának meggátolására a *hajtás*. Akárhány vadász van, ki, ha a késő őszi vagy téli vadászaton egy rókát lőhet, ebben nagyobb élvezetet talál, mintha egy szarvast vagy őzbakot lőtt volna.

Feltételesen hozzájárulok ezen nézethez, de csakis feltételesen, ha t. i. nem a lölévezetről, hanem a pagony *jóvoltáról* van szó; saját vadászterületemen vagy a szomszédos pagonyban az első lövés *mindenesetre* ezt a vörös ártatlanságot illeti meg; de azért egy szépen kicirkalmazott lövés a sebes iramban futó fővad vállapjára — csakis golyó lövésről lehet szó — mégis több örömet okoz, mint egy nyugodtan kullogó róka elejtése, melyet bármelyik vasárnapi műkedvelő is *eltalál* tizenkettes sörét-fecskendőjével. A róka-hajtóvadászatnál mellékes a hajtók száma s még mellékesebb a puskásoké. Minél zajosabb, lármásabb az

ilyen vadászat, annál kevesebb eredményre számíthatni. 6–8 jó helyismerő és dolgát kedvvel végző hajtó, sőt ha a meghajtandó területek nem nagyok, négy-öt is teljesen elegendő. A rókavadászatnál a lármás hajtás hátrányos, mert ez a szomszédos hajtásokat is felzavarja. A hajtók ne kiabálva szólítsák egymást, kivéve ha a hajtóvonalat kell kiigazítani.

Sokan a rókavadászatnál főképp a fakereplőket alkalmazzák; fiatal, sűrű vágásokban jók is, úgyszintén azon esetben, ha nagy területeket hajtának meg. Rendes körülmények között azonban jobb, ha a hajtók botjaikkal zörgetnek, illetve kopogtatják a fák törzseit s közbe-közbe köhintve és füttyentve haladnak előre, mert az ilyen hangok a rókát zavarják ugyan, de nem kergetik sebes menekülésre.

Ha az eddig elmondottakból kitűnik, hogy a rókavadászatnál a sok hajtó nem hasznos, vagy legalább is fölösleges, úgy ezen állítás a puskásokra vonatkoztatva még inkább érvényes és igazolt, mert a nyugtalan, szórakozott és figyelmetlen vadász ilyen helyen nemcsak nem használható, hanem majdnem rosszabb mint a rossz puskás, ki, ha csendesen marad, legalább szomszédjainak nem rontja el a multságát, hanem a feléje közeledő rókát észreveszi s ha elég lassan sompolyog vagy üget, még talán sikerült lövést is tehet.

Akinek gondolatai folyton a nyelve hegyén ülnek, az inkább maradjon el az ilyen vadászatról, mert ennek egyik főfeltétele az osztatlan figyelem, melynek nem szabad lankadni az első pillanattól kezdve, amint a vadász állását elfoglalja. Az olyan vadászok, kik nem képesek öt percig csendesen maradni, hanem unalmukban hol ide, hol oda tipegnek, szomszédjuknál látogatást tesznek s azzal a szőnyegen forgó és nem forgó eseményeket kedélyesen megbeszélik, a feléjük lopódzó vadat biztosan visszariasztják. De azok sem jobbak, kik, mihelyt állásukra érnek, első teendőjüknek tartják a tarisznnyából az elemózsiát kipakolni, s ha aztán a róka jön, mindenre a világon el vannak készülve, csak a lövésre nem és míg az enni- és innivalók tömegéből kibontakoznak, a ravaszdi már régesrégén biztonságba hozta bundáját. Egyes vidékeken az ilyen zsenifogások, p. o. egymásnak hangos figyelmeztetése: »jön a róka« oly gyakoriak, hogy közmondássá váltak. Talán a legjobb ilyenemű ötlet, midőn a plébános szomszédját *latinul* (Cave amice, venit vulpes) figyelmeztette a közelgő rókára, azon hiszemben, hogy különben ez is meg találná érteni...

Olyant is lehet látni, — vaddisznóvadászaton is láttam — ki *ujságot* olvas és fegyverhordozójának kell minden egyes közeledő vadra figyelmeztetnie.

Az ilyen vendégek a társaságnak, de legfőképpen a vadászattulajdonosnak több bosszúságot okoznak mint örömet. Még az a szerencse, hogy a róka váltóját szereti betartani, tehát több valószínűséggel tudható előre, mint bármely más vadnál, hogy merre fog menekülni, így tehát *legjobb* helyekre a legmegbízhatóbb puskások állíthatók, míg a lődühöncöket és azokat, kik a vadászatot étvágygerjesztő foglalkozásnak tekintik, oda állíthatni, hol az egyszeri főerdész az ilyen puskást a következő megjegyzéssel állította: »jöhet itt szarvas is, őz is, jöhet nyúl is, de ha nem, akkor a levélhordó biztosan erre jön, kérem neki ezt a levelet átadni«, és egy levelet nyomott a jóhiszemű puskás kezébe.

A fontosabb váltóknál az állásokat úgy kell elkészíteni, hogy a puskás melléig földve legyen, anélkül hogy puskájának használatában akadályozva lenne. Legjobb, ha a rendező maga készíti el az egyes helyeket oly módon, hogy a legalkalmasabb bokor tetejét visszavágja s a bokor előtti sűrűben három keskeny nyiladékat vágat, egyet jobbra, egyet balra és a harmadikat *egyenesen a bokor előtt*; ily módon a bokor mögött álló puskás, ha a róka jövetelét a szél, havazás vagy eső miatt nem hallhatná és a sűrű bokrok, magas avarfű s más dudvák miatt előre nem láthatná, midőn az első nyiladékokskánál átsurranni látja, készen lehet, hogy midőn a másodikon keresztülvált, a ravaszt elnyomhassa.

A puskások felállítására vonatkozólag, ha sűrű állabokat hajtának meg, szerző a következőkben fejti ki az általános szokástól eltérő nézetét:

Akárhány vidéken a vadászatrendezők erdei vadászatoknál megdöntetlen szabály gyanúant tekintik, hogy a puskások *szorosan* a meghajtandó rész *széléhez arccal fordulva* állítandók fel, még akkor is, ha a nyiladék másik oldalán a fák vagy bokrok mögött *elég fedezet* kínálkozik. Ha előlött bámulatomnak kifejezést adva azt kérdeztem, hogy ez miért történik, mindig ugyanazon feleletet hallottam: vagy azt felelték, hogy általában úgy a fővad stb., mint főkép az éleslátású róka könnyen észreveszi az átellenben álló puskást, vagy ha ez nem történne is meg, a puska felemelése vagy a puskás más mozdulata, önkéntelen megrázkódása által a vad figyelmessé lesz s gyorsan visszafordulva, nem lőhető; végre azzal az állítással is előhozakodtak, hogy minden mód kerülendő, mely alkalmat adhatna arra, hogy a puskások egymásban kárt tehessenek, sőt odáig mentek, hogy egyik jó barátom, midőn ezen tárgy fölött vitatkozva, a két első okot nem fogadtam el, végre azt a kérdést vetette fel feleletképpen: *Talán a puskásaimnak térdkalácsát roncsol-tassam össze?* »Ments isten«, válaszoltam jóízűen nevetve, »ha olyan puskásaid vannak, kik ilyen hebehurgyaságra és szelességre képesek, akkor csakugyan helyesen jársz el, ha ártalmatlanná teszed őket!«

Mindenekelőtt kijelentem, hogy ezen esetben oly vadászatot értek, melynél a *főtekintet* a rókára van irányítva, melynek gondos irtása az apróvad vadászatának alapfeltétele. Míg más szörmés vaddal, részint lesen és cserkelve, részben vizslával *idegen segítség nélkül* készen lehetünk, a rókavadászat puskások nélkül lehetetlen, mert a legtöbb hajtásban legalább *két-három egyformán jó váltó* van, melyekre, ha nem is igen kitűnő, de mindenesetre nyugodt puskást kell állítani. Ha a róka szaladva jön, akkor a puska felemelését vagy nem, vagy csak későn veszi észre s így gyors fordulattal sem képes sorsát elkerülni; ha ellenben lassan, *lappangva* jön előre, akkor a puskás maradjon addig mozdulatlanul, míg a kedvező pillanat elérkezik s akkor a puskát a körülmények szerint lassan, észrevétlenül vagy gyorsan kaphatja arcához.

Ezzel tehát a két *első* pont eléggé meg volna cáfolva, mert

1. a sűrűből kilépő róka a jól fedett puskást nem láthatja meg;
2. ha a puskás mozdulatlanul, nyugodtan marad, a róka tovább üget vagy lappang és így

3. mielőtt a nyiladék közepére érne, *tehát a szomszéd puskás veszélyeztetése nélkül*, lelőhető vagy akkor ejthető el, hátulról rézsutosan löve, ha már a nyiladékot és a puskások vonalát elhagyta. Ebben semmi veszély nincsen, kivált ha a rendező az egész társaságot kötelességszerűen figyelmezteti, hogy óvatosak legyenek és gondoskodott arról is, miszerint minden puskás tudja, hol állanak szomszédjai. Hogy aztán mit érdemel az, ki minden elővigyázat dacára, elragadtatva a lödültől, vaktában a szomszédja felé lő, azt úgy is minden korrekt vadász tudja.

A puskásoknak közvetlen a hajtás széléhez való állítása csakis kivételesen és a következő esetekben helyeselhető:

1. ha a hajtással szemben fekvő rész szintén nagyon sűrű s nincsenek benne lönyiladékok, úgy hogy *csakis azon a nyiladékon, úton* lőhet, ahol áll;

2. ha a puskások előtt természetes vagy mesterséges nyiladékok vannak, melyeken át a menekülő vadat láthatja és a lövésre elkészülhet;

3. ha a kemény fagyban és teljes szélcsendben lomblevelű fiatal vágásokat hajtának, úgy hogy a mozgó vad zörgését tisztán hallhatni;

4. ha a repülő vad, p. o. szalonka, fácán stb. lövése ki van zárva, tehát tisztán szőrmés vadra van vadászat;

5. ha az állab a puskás előtt oly gyér, hogy a vadat minden irányban látja jönni, vagy a puskás mögött a tér oly tiszta, hogy mihelyt a róka a fejét kidugja, a puskást már az első pillanatban szükségképen meglátja;

6. végre és legfőbbképpen akkor, midőn elég puskás van s ezek oly közel állíthatók, hogy csakis egyirányban, jobbról balra kell hogy lőjjenek, mint az üreginyúl vadászatánál, tehát a puskás a kilépő vadat azonnal észreveheti s minden különösebb ügyesség és gyakorlottság nélkül is készen lehet, mielőtt az a másik oldalon eltűnne. Ezen felállítási mód volna egyedül a teljesen megfelelő, ha nem volna két jelentékeny hiánya, hogy ritkán lehet annyi puskást összehozni, mennyi az ilyen sűrű felállításnál szükséges és másodsor a gyengébb lövő *magára van hagyatva*, mert hibáját a jobban hozzáértő szomszédja nem javíthatja ki, mert »a hátán nincs szeme«; tehát a háta mögött átváltó vadat nem is láthatja.

A puskásoknak szorosan a hajtás széléhez való felállítása tehát az adott esetekben megengedhető, sőt néha — különösen ha *nagyon vegyes* a társaság — szükséges is; de most az a kérdés, vajjon hasznos és kellemes-e? — Soha! Még pedig a következő fontos és megszívlelendő okokból:

1. A puskás arccal a hajtók felé fordulva akár egy sötét fal előtt állana, a róka egy pár lépésnyire közeledhetik, anélkül hogy a puskásnak sejtelve is volna róla; fiatal fenyvesben nem zördül semmi, mint egy árnyék surran keresztül a fácskák között; hogy lehetne tehát még a legnagyobb szélcsendben is észrevenni? Arról, hogy *meglássa*, szó sem lehet.

2. Miféle szerepe lehet ezen álláson a puskásnak, melyet jogosabban lehet *elveszett állásnak* nevezni, mint bármelyiket a rosszak között, hol mégis csak láthat és lőhet az ember valami vadat? Az ilyen álláson vagy a róka neveti ki a puskást, vagy a szomszédai, hogy a keskeny nyiladékon a vadat észre-

vétlenül és egészségesen eresztette keresztül; vagy az átrepülő szalonkát nem veszi észre, pedig a szárnyával majdnem a kalapját surolta; de ha előre nem láthat semmit, még a legnagyobb figyelem mellett se!

3. Ha a jobb cső csütörtököt mond, még reménye sem lehet, hogy a másik csővel lőhessen, mert csakis akkor lőhetett volna először is, midőn a vad a mögötte levő sűrűségben éppen beugrani készült.

Ezen okból duplázásról szó sem lehet és akárhány őzbakot a leggyakorlottabb szemű puskás is akkor ismer meg, midőn már a lövéstől elkésett, vagy oly gyorsan kellene lőnie, amilyen gyorsan minden tizedik sem képes. Így azután megtörténik, hogy vagy a vad mögé lőnek, vagy rövidre lövik, azaz combon, mi akárhánszor sokkal rosszab a hibázásnál, mert nincs idejük a célzásra és a vad is az ilyen szabad tereken kétszeres sebességgel vált keresztül.

4. A repülő vadat teljes lehetetlen észrevenni, tehát nem is lehet lőni; ennek folytán az őszi vadászatok elvesztik érdekességüket és ingerüket, melyet különösen a hajtásban levő egyik-másik szalonka okoz.

5. Egyes vadászok háttal állnak a vágás felé; mindenesetre tagadhatatlan, hogyha már a sűrűhöz közel kell állani, ezen mód a két rossz között a *kisebbnek* tetszik, mert ezen állásban legalább a négylábuakat nem nézi el, de természetesen annál biztosabban mindazt, mi *repül*. Valóban nem utolsó látvány, amint egy egész hosszú sor puskás odaszorulva a bokrok tövéhez, részint elülről, részint hátulról várja a szerencsét s akárháynak az arcáról le lehet olvasni a kétségbeesést, vajjon előre vagy hátra forduljon-e, hallgaton bevallva, hogy sem az egyik, sem a másik állás nem egészen célszerű.

Vége megpróbálták itt-ott két-két puskást háttal egymásmellé állítani. Ennek a módszernek az a fontos előnye van a többi fölött, hogy a vadászat rendezője ily módon a puskásai között mutatkozó képességbeli különbségeket képes kiegyenlíteni azáltal, hogy a gyengébb puskás mellé egy mestert ad segítségül s így az egyensúlyt helyreállítja. Ez volna az egyetlen előnye, mellyel szemben azonban sok mindent lehet felhozni, így p. o. akárhány puskás van, kik nem igen képesek jobbra lőni, azaz ha a vad mellettük balról jobbra vált keresztül; továbbá ha a puskások nem eléggé higgadtak, igen könnyen egymás elé lövöldöznek, minek folytán a *közös* vad fölött vitatkozások, hogy ne mondjam, civódások származnak, mert mindenik magának szeretné a találás dicsőségét kiküzdeni, s rendesen annak van *legnagyobb szája*, aki mellett a valószínűség legkevésbé sem látszik bizonyítani. Ezek az okok mind hozzájárultak ahhoz, hogy azon hajtóvadászatoknál, melyeket rendeztem s melyeknek száma kevésnek éppen nem mondható, a puskások felállításánál mindig ugyanazon módszert alkalmaztam, azaz a hajtással átellenben a nyiladék ellenkező szélén állítottam fel. E célból, ha nem is minden állásnál, legalább is a főbb rókaváltóknál megvolt a fent leírt három nyiladék: egy rézsut jobbra, egy balra és egy egyenesen előre. Ezen nyiladékok csak két-három láb szélesek s nem annyira a lövés végett, mint inkább azért vannak, hogy a puskás a vadat idejében észrevehesse és elkészülhessen, mire a lövonalra kiér és már az első két-három ugrása közben lelőhesse, ha az elválasztó nyiladéokra kilépett.

Ha bármiféle okból az első lövés nem sikerülne, akkor a második lövésre még akkor is van ideje, ha a róka visszafordul a hajtásba, ha pedig tovább-szalad, akkor még valamelyik mögötte levő nyiladékon át még másodszor is rálőhet. A rókát azonban rendesen, amint lassan csúszva kijön, eléri a halálos lövés, mert nem a *hátsó*, hanem a *mellső*, *nemesebb testrészeit* éri, hol a sörétlövés gyorsan végez vele.

Tudvalevőleg a gyors, gyakorlott és határozott puskások száma jóval kevesebb mint a lassú és közepeseké, nem is szólva a rosszakról, mert ezt a jelzőt úgyse veszi senki magára, tehát már ez okból is jobbnak tartom ezen felállítást a többinél, mert így a puskás a rókát idejében észreveszi s van ideje összeszedni magát és a lövéshez előkészülni, mi kétségkívül még a kevésbé gyakorlottnál is rendkívül megkönnyíti a találást, mert nincs kitéve *a róka váratlan megjelenése által az ijedtséggel határos meglepetésnek*, minek rendesen hibás lövés az eredménye.

Magától értetődik, hogy a puskásokat nem szabad annyira fedezetlenül hagyni, hogy a róka még akkor is észrevegye, ha mozdulatlanul állnak és ruházatuk sem feltűnő.

Ezen eljárás nálam, mondja tovább *Nordenflycht*, már régóta bevált s szabályul tűztem ki, hogy a tulajdonképpeni rókavadászatokra csakis kis társaságot hívok, de ez megbízható puskásokból álljon, kik, viszonyítva más vadásztársaságokhoz, keveset hibáznak vagy kevés rókát néznek el.

Végre — és ezt az érvet, miután legfontosabbnak tartom, utoljára hagytam — az a felállítási mód, melyet elleneseim éppen azért ajánlanak, mert minden szerencsétlenségnek elejét veszi, adott körülmények között *éppen oly veszélyes lehet*, mint bármely más.

Ugyanis folyton hallhatni, hogy a szenvedélyes puskásokat, kiknek löhevét nem lehet fékezni, ártalmatlanná kell tenni. És most kérдем, mi történik, vagy mi *történhetik*, ha a jól begyakorolt és kevés zajt ütő hajtók által felzavart róka, mint ez igen gyakran előfordul, lassan, neszelve lép ki a sűrüből?

Vajjon a szeles puskás nem-e jön kísértetbe, hogy a sűrüből kilépő és neszelő rókára, kivált ha nemcsak megvan benne a hajlandóság, hanem jobban is tudja az álló vadat lőni, oda ne lőjön, és vajjon ha csakugyan megteszi, nincs-e szomszédja a legnagyobb veszélynek kitéve, kivált ha alacsony vadászszéken ül, azáltal hogy a lövés esetleg mellét vagy fejét érheti?

Természetesen, ha a szomszéd puskás a kritikus pillanatban éppen áll és hasig érő bagaria-csizmái vannak, akkor nagy baja nem eshetik, mert erről esetleg a durvább sörét is, melyet egy bizonyos városban »nefelejts számunak« neveznek, úgy lepattog, mint a magasan húzó vadlúd rugalmas melltollairól.

Összevetve tehát mindent, elmondhatom, hogy ha még egyszer vadászpályámat elülről kezdhetném, akkor sem járnék el másképpen mint eddig, dacára hogy módszeremnek többen vannak ellene, mint mellette.

A legfontosabb körülményre vonatkozólag elleneseim megnyugtatóására kijelenthetem, hogy a vadászvonalban egyetlen vadászatomon sem fordult elő sebesülés, tehát *a térdkalácsait senkinek sem zúzta össze lövés*.

Arra nézve, hogy a vadász ilyen álláson miként viselkedjék, a következőt ajánlhatni:

1. Mihelyt állását elfoglalja, azonnal húzza fel a fegyver kakasát, mert a rókát már esetleg a hajtók felállításánál okozott zaj is megindíthatta.

2. Győződjék meg arról, vajjon fegyvere teljesen rendben van-e; talán erről fölösleges is szólni, mert a rókavadászatnál minden egyes lövésnek, tekintve annak sikerültét, nagy befolyása van a vadászterület apróvadállományára.

3. Ha ezzel készen van, nézzen körül, hogy előre tudja, mennyire lőhet s miként célozzon, ha a róka éppen közte és szomszédja között a középén jönne ki.

4. Ha a lövés irányában ágak volnának, tördelje le azokat, de zajt vele ne csináljon és sokáig se babráljon, mert különben megeshetik, hogy *míg a puskás a vadáskésével egész rözseköteget szabad le*, addig a róka régen ajánlotta magát s más irányban próbál szerencsét.

5. A puskásnak az állásán sem köhécselni, sem dohányozni, sem falatozni nem szabad; ilyesmi és hasonlók rendszeren rossz eredménnyel végződnek. Habár a szórakozottság és a figyelmetlenség a legtöbb vadászatnál hátrányos, annyira sehol sem az, mint éppen ennél. A lomb legkisebb zörrenése sem szabad hogy elkerülje figyelmét s szemének egy pillanatra sem szabad pihennie; *de ne a feje mozogjon*, hanem a szeme legyen ébren, hogy a tovalebbenő árnyékot is meglássa; mert csak akkor lehet nyert ügye, ha a két ellenfél közül nem a róka látja meg előbb a vadászt, hanem megfordítva.

A sűrűségeket metsző erdei utakon a hely megválasztásánál nem szükséges valami különös elővigyázat, mert ilyen helyeken a róka rendszeren semmi veszélyt sem gyanítva, lassan és gondtalanul közeledik s kivált tiszta, csendes időben a puskás már jóelőre hallja jönni, mielőtt ez a vadászt észrevénné; olyan földet azonban nem szabad választani, melytől a puskás a róka közeledtét nem veheti észre. Szeles, nedves időben, midőn a puskás csakis a szemére támaszkodhatik, az ilyen túlságos fedett állás mit sem ér, mert a róka rendszeren éppen akkor veszi észre a készületlen puskást, midőn a fa vagy bokor mögül kikandikál s míg ez összeszedné magát, annyi előnyt nyer, hogy mitől sem tarthat.

Szeles időben velem történt meg, — mondja *Nordenflycht* — hogy két róka a fák által földve 15 lépésnyire közeledett felém, anélkül hogy valamit észrevettem volna és mindkettő oly gyorsan fordult meg ugyanazon úton, amelyen jöttek, hogy az egyikre egyáltalában nem lőhettem s a másik pedig éppen csak annyit kapott útravalóul, hogy egy kéznél levő gyorsabb vizsla még elfoghatta. Ez idő óta mindig úgy állok fel, hogy annak jöttét, mit *Diána* istennő nekem szánt, *kellőleg láthassam*.

A puskának előleges vállhoz emelését, az előzetes célozgatást már azért sem szeretem, mert gyakorlott puskáshoz nem illő; de azért, ha rókáról van szó, nem tartom szégyennek, ha a puskás, mihelyt a bokrászó rablót észreveszi, lőkészen várja az alkalmas pillanatot, mikor rálőhet; mert esetleg a puska felemelésére kedvező pillanat nem jön többet vissza, pedig itt a kellő perc

felhasználásától igen sok függ! A róka bámulatos éleslátással veszi észre a puskás minden, néha legcsekélyebb mozdulatát is, hacsak nincs úgy fődve, hogy a róka teljességgel nem láthatja. A puskát tehát mindig abban a pillanatban kell arcunkhoz emelni, melyről biztosak vagyunk, hogy a róka semmit se vesz észre; sajnos, ezen elővigyázattal akárhány kezdő nem törődik s dacára minden figyelmeztetésnek és intésnek, mihelyt a rókát megpillantják, a puskát felkapják, vagy legalább a karuk megrándul.

Ezen óvatosságot csak akkor lehet figyelmen kívül hagyni, ha a rókát sebesen hajtó ebek szorítják, vagy már valamelyik puskás megijesztette, elhibázta vagy gyengén megsörézte: tehát teljes iramban van. Ilyenkor a puska felemelését alig veszi észre, mert nincs ideje neszelni. Ha a puskás azonban egészen szabadon állana, akkor elengedhetetlen szabály, hogy az ujját a ravaszon tartva, a rókát mozdulatlanul várja be oly közelre, hogy akár megfordul, akár tovább szalad, útját vágghassa. Sokan azt a hibát követik el, hogy mihelyt a róka megáll, nem tudják türtőztetni magukat és azonnal lőnek, azon hiszemből, hogy a rókát így biztosabban és könnyebben eltalálják. Pedig mennyire téves ez a nézet! Éppen az álló rókát lehet a legkönnyebben elhibázni, hacsak nincs nagyon közel és nem oldalt áll, mert többnyire bokrok, tuskók vagy fák mögött áll meg és így testének csak egy része látható. A legbizonytalanabb lövések egyike, ha a róka a puskással egyenesen szemben áll, még ha mérsékelt távolságban lenne is; mert melyik részét találhatja a lövés? A fejét? Erre nem igen lehet számítani, mert a róka feje kicsiny s az állkapcsok és orrcsontok stb. megsebesítése következtében nemhogy nem marad a tűzben, de a lövés még el sem szédíti. Így van a legtöbb nyaklövással is és ha egy-két sörét a szügyét éri, a róka vérzik ugyan, de azért nem mindig pusztul el.

Ha pedig a lövés a mellső lábak valamelyikét éri, mi eléggé gyakori, akkor ezzel sincs sok elérve, mert hamar kigyógyul s tovább rabol és gyilkol, akár előbb. Tehát első szabály, hogy a szembejövő rókát lehető közel kell eresztetni, hogyha az első lövés esetleg nem sikerülne, még másodszor is lehessen lőni.

De mi történjék akkor, ha a róka meg találna fordulni? szokták kérdeni azok, kik nem akarják elismerni, hogy a messzelövődésnek nincs semmi értelme.

Mivel két eset lehetséges, erre sem nehéz megfelelni. Az egyik eset az, hogy ha a puskás jó széllel áll és a róka megállt s körülnézett, rendesen közelebb is jön és így biztosan elejthető. A második és sokkal kellemetlenebb eset, mit az illetők menségül szoktak felhozni, az, hogy a róka a megállás után megfordul. Azonban ezzel még nincs minden elveszve. Abban a pillanatban, mikor megfordulni látjuk, már meg kell húzni a ravaszt is, úgy hogy a sörétlövés ne a keskeny részt, hanem a szélesebb oldalát találja és így jobban is hasson. Ilyen lövésre azonban nem mindenki képes, mert ehhez nagy nyugodtság és pontosság szükséges. Különben ilyenkor a vizslát azonnal el kell eresztetni, mint minden oly esetben, midőn a nagy távolság, az apró göbecs

vagy a nemesebb részek sérthetlensége miatt, p. o. ha a puskás kénytelen volt a hátulját löni, vagy mert bokrok, fák stb. álltak a lövés útjában s így a lövés kellő hatását kétségbe lehet vonni. Még jobb, ha a vizslát úgy szoktatjuk, hogy póráz nélkül nyugodtan üljön gazdája mellett, mert bármily kevés időbe kerül is a szabadon eresztése, egyes esetekben, p. o. a fejet ért horzslövéstől elkábult rókával, hamarább boldogul, mintha ennek ideje van magához térni.

Gyenge horzslövéseknél a hosszas hajsza nem ér semmit, mert a róka az első kábultságából minden ugrás után jobban magához jön, úgy hogy a vizsla, különösen az erdőben, vagy nem éri utól vagy nem bírja elnyomni és megfojtani.

Némely vadászok és vadászati rók azt tanácsolják, hogy minden elejtett rókát azonnal fel kell venni s nehogy magához jöjjön, biztonság okáért fejét a földhöz vagy fához kell verni, esetleg a csizma sarkával rátaposni, mely utóbbival azonban már egy pár ember megjárta, ha a rókának volt ereje, hogy haraphasson. Ez azonban túlságos elővigyázat. A gyakorlott, tapasztalt vadász érzi és tudja, vajjon a lövésnek hatása milyen lehetett; megítélheti ezt a célzásából, a fegyvere, töltenye minőségéből, továbbá abból,

hogyan állott a róka a lövés előtt, s hogyan viselkedett a lövés után. A legjobb jel, ha a róka a lövésre mukkanás



nélkül összeesik. Az a róka, amelyik ily módon csendesen és mozdulatlanul összerogyott, az nem szokott többé felkelni, tehát nem is szükség felvenni vagy a vizslával elhozatni. Nem szükség, mert az ilyen okvetlen halálos jelzés kizárja azt, hogy elillanjon; nem tanácsos azért sem, mert míg a vadász vagy a vizsla az elejtett rókával bajlódik, igen könnyen jöhet a második és ezt ezzel elzavarja.

Amelyik róka a lövésre vonítani kezd, annak a lövés csontját érte, az gyorsan megfordul s a sebzett részéhez, többnyire a vékonyához, combjához vagy hátsó lábához kapkod.

De ezen régi szabály alól is van kivétel. Így p. o. megtörtént, hogy a könyv írója egy rókát hajtóvadászon vállapon lőtt, mire ez vonítani kezdett. Meggyőződése szerint a lövés halálos volt, mert igen közlelől lőtt; tehát ennek folytán nem is volt szándékában helyét elhagyni s a róka után nézni, csak midőn szomszédai aggodalmukat fejezték ki, hogy talán mégis jó lenne utánnézni, ment a lövés helyére, hol, amint hitte is, a rókát kimulva találta, pedig a vonításból *gyengén* sebesülre lehetett volna következtetni. Kétes esetekben azonban egy pillanatig sem szabad habozni a második lövéssel, vagy az ebet kell utána eresztetni.

Ha a róka a lövésre összeesik s megint gyorsan lábrakapva frissen menekül, ez annak a jele, hogy a róka mellső részén, de többnyire gyengén van megsebesítve. Igyekeznli kell tehát gyorsan a második lövéssel, mert ilyen viszonyok között az ebre biztosan számítani nem lehet.

Kevésbbé van ok aggodalomra, ha a róka jó célzás mellett, anélkül hogy vonítana vagy felbuknék, orrát a föld felé tartja, vagy a földet túrja s farkát egyenesen fölfelé tartva, minden erejét összeszedi s elillan; az ilyen rendesen még 100 lépésen belül kimulva megtalálható.

Ha ellenben a róka a lövés pillanatában a farkát egy párszor megcsóválja, akkor biztos, hogy el van hibázva. Minden rókát, mely lassan közeledett a puskás felé és a lövés után nagyon gyorsan eltűnik, majdnem biztosan elveszettnek lehet tekinteni. Ha ellenben a lövés helyén észrevehetőleg késlekedik, ez annak a jele, hogy találva van. Ez különösen figyelemre méltó oly esetekben, midőn a sötétség miatt a lövés eredménye nem állapítható meg, tehát különösen azok előtt fontos, kik az esti és hajnali lesnek kedvelői.

Az összes, nálunk előforduló állatok között talán egynek sincs meg oly nagy mértékben a képessége, nagy, sőt néha az első pillanatban halálosnak látszó sebesüléseiből kigyógyulni, mint éppen a rókának, mit példákkal igazolhatni.

1820 őszén, írja *Diezel*, kopózás alkalmával olyan helyen, hol még nyúlra sem számíhattam, annál kevésbbé várhattam valami mást, míg a kopók hajtását vártam, olvasni kezdtem. Eközben szomszédom felé egész váratlanul egy erős róka szaladt, de a fegyvere csütörtököt mondott s ebbeli zavarában egészen elfeledkezett arról, hogy engem figyelmeztessen s így én a nagy szél miatt csak akkor vettem észre, midőn tőlem alig húsz lépésnyire lehetett. Gyorsan összeszedve magamat, odalöttem s a lövésre, mely nézetem szerint a mellső részét találta, úgy összerogyott, mintha a villám érte volna és egy mély

árokba bukott, melyben, védve a második lövéstől, odább támolygott, anélkül hogy észrevehettem volna. Mily nagy volt tehát a meglepetésem, midőn az árokhoz érve, a biztosra vett rókát sehol sem találtam, sőt az, igaz egy kissé későn odavezetett, vizsla sem volt képes a már kihűlt csapat követni.

Hiábavaló volt minden fáradság; hiába kerestük az összes kotorékokban, nem bujt be egyikbe se; hiába kerestük az egész környéken, nem volt sehol található. Az egész eset talány maradt előttem, míg egy véletlen által mégis megoldást nyert.

Körülbelül egy hétre rá az egyik szomszédos pagonyban B. főerdésznek hajtás alkalmával egy róka körülbelül 15 lépésnyire szaladt s midőn puskájának egyik csöve sem sült el, a róka az ijedség minden jele nélkül tartott az egyik tisztáson álló s rendkívül rövidlátó szomszédja felé, ki a rókát akkor vette észre, midőn már csak 12 lépésnyire volt tőle, de ennek is csütörtököt mondott a fegyvere. A róka ennek dacára megállott előtte s akkor sikerült a legnagyobb halálmegvetést mutató álmodozót leterítenie. A róka ezen látszólagos közömbössége mindjárt kitünt abból, hogy majdnem teljesen vak és süket volt. Az egyik szeme hiányzott s a másik jelentékenyen meg volt sérülve. Fülkagylójában és a külső füljáratban geny rakódott le s feje erősen meg volt dagadva; egyszóval semmi kétség sem lehetett, hogy *ez az a róka, melyet meglőttem*. Melyik más állat bírta volna ki ily sérülésekkel ennyi ideig?

Ehrmann dr. Frankfurtban egy rókának, melyet a kopók előtt lőtt, a koponyáját teljesen bezúzta, legalább ezt hitte. A róka mozdulatlanul s látszólag egészen élettelenül lógott le a nyeregkápáról, amint a hegyek közül lóháton haza indult. Hazafelé közeledve a jámbor paripa egyszerre úgy elkezde ágaskodni, hogy a különben biztos, de erre teljesen készületlen lovas, ki a kantárszárat nem egyszer dobta már ezen lova nyakára, hátul lecsúszott. A közelebbi vizsgálatnál kitünt, hogy a róka *koponyáját* a kő bezúzta ugyan, de az *állkapcsai* elég épek és erősek voltak, hogy a ló szügyébe elég gorombán beleharaphasson, minek folytán ez szokása ellenére ágaskodni kezdett.

Egy más eset. Hajtás alkalmával az egyik puskás egy rókát, midőn ez a fejét a sűrüből éppen neszelve kidugta, 30 lépésről kettes számú söréttel fejbe lőtt, mire összeesett s mozdulatlanul fekve maradt. A puskás egész gondtalanul töltött s a rókát ott hagyta. A hajtás után azonban rókakoma sehol sem volt látható s a vizslával való kerestetés sem vezetett eredményre.

Ez októberben történt.

Hat hónappal később ugyanez a puskás azon helyen szalonkára bokrászott. Társa felől egyszerre egy róka szalad feléje, melyet el is ejtett.

De mennyire elbámult, midőn ebben a rókában ráismert arra, mely annakidején oly csodálatosan menekült el! Balszeme egészen hiányzott, a jobb ki volt fordulva helyéből és szemöldökcsontjai nem voltak meg. Az arcorr jobb oldala és az egész fogsora szintén teljesen hiányzott, sőt még vitorlája is közepén eltörve, majdnem derékszöget képezett. Önkéntelenül felmerül az a kérdés, hogyan volt képes az ily borzasztóan megcsönkített állat az éhhaláltól menekülni?

Ezen példák eléggé igazolják a róka életszivósságát s hogy sebész és patika nélkül mily könnyen kigyógyul. Ez okból tehát tanácsos, hogyha eb nincs kéznél, akkor kétség esetén a vadász maga végezzen vele vagy egy kegyelemnövéssel, vagy egy jó erős bottal. Utóbbi esetben az elővigyázatot nem lehet eléggé ajánlani, mert a róka harapása erős és nehezen gyógyul. A harapásnak leginkább az ember keze és lába van kitéve s a bagaria sem mindig véd biztosan.

Ha sikerült a sebzett rókát leszorítanunk s megakadályoztuk, úgy amint lehet, hogy haraphasson, kapjuk fel a vitorlájánál fogva, forgassuk meg egy párszor, hogy elszédüljön s vagy csapjuk valamelyik fatörzshöz, vagy üssünk egy párszor jó erős bottal az orra tövére.

Dacára, hogy oly sokat beszélnek arról, hogy hosszabb ideig tetszalottként fekvő róka megint magához tért s megugrott, sem a szerző, sem én ilyent nem tapasztaltunk, de még megbízható s szavahihető egyéntől sem hallottam. Azért azonban az elővigyázat nem árt s inkább valamivel többet, mint kevesebbet, mert a feléledt rókának esetleges megszökése, ha ez vigyázatlanságból történt, megbocsáthatatlan könnyelműség; nem a bőréért, mint talán egyesek hihetnék, hanem azon kárért, melyet az ily módon életben maradt róka okoz.

Annak a túlbuzgóságnak is megvan esetleg a haszna, melyet egyik-másik fiatal, tapasztalatlan és szenvedélyes puskás abbéli félelmében fejt ki, hogy diadalmas zsákmánya nehogy valamikép elmenekülhessen, a puskatussal üti fejbe: mert — ha a második cső elsüléséből nem támad szerencsétlenség — a puskaművesek jutnak keresethez.

Ha valakit a hajtásban levő kotorékhoz állítunk fel, az biztosan lövéshez jut, tehát ezen eljárás haszonnal jár, csak az a kérdés, helyes-e, mert ez oly kedvezmény, mely a többi puskások rovására történik. Hogy minden neheztelés ki legyen kerülve, célszerűbb a kotorék összes folyosóit betömni, vagy egy hajtót lehet a kotorékhoz állítani, ki megakadályozhatja, hogy egészséges vagy sebzett róka odameneküljön.

Habár tudvalevőleg a még meleg bőrt a legkönnyebben lehet lehúzni, társas vadászatoknál, a lefejtést nem szokták azonnal foganatosítani. Ha sietve fejtik le, könnyen kilyukadozik, ha pedig kellő óvatossággal teszik, akkor sok idővesztegetéssel jár s a puskások csak unnák magukat, ha emiatt várniok kellene.

De az élvezetet is rontaná s a vadászat eredményét is kisebbitené, ha a vadászat végén a rókák a teritékről hiányoznának, melyekre tudvalevőleg minden puskás nagy súlyt szokott fektetni, mert elejtését bizonyos dicsőségnek tekinti.

Midőn egyedül van a vadász, vagy csak kevesen vannak puskások együtt s esetleg maguk volnának kénytelenek cipelni a vadat, akkor természetesen a gereznának a helyszínén való lefejtése célszerű, mert ezt könnyebben tehetni a táskába vagy hátsákba, mint az egész rókát s ma már *Münchhausen* báró módszere is divatját múlta, mely szerint a rókát szeggel a farkánál fogva valamelyik fához kell lőni s bőréből *kikorbácsolni*.

Rókahajtóvadászatoknál nagyon fontosak, dacára hogy ritkán használják, a *tollas rémzsinegek*, pedig ezeknek egyetlen jól berendezett vadászfelszerelésből sem szabadna hiányozni.

A róka az erdőben annál hamarább vesz észre minden rendkívüli neszt, minél hidegebb és tisztább az idő, minél erősebb a fagy, kivált ha még hó is van. Ilyenkor vagy egyáltalában nem pihen le, vagy jobban figyel mindenre, ami körülötte történik, mint máskor. Ha tehát a hajtók kiabálása, de kiváltképpen a lövések hangja, mely kezdetben alig vehető ki, lassan mindinkább közeledik, akkor nyugtalanzkodni kezd, egyik területről a másikra bujkál s végre egészen távozik a veszély elől és az erdőt, melyben hajtanak, elhagyja. A vadászatot kellemetlenül meghiusító megszökését azonban meg lehet akadályozni, ha korán reggel, a hajtás megkezdése előtt, az erdő azon részét, melyben rókát gyanítunk, három oldalról tollas rémzsinegekkel elzárjuk. A zsinegeket nem szabad sem túlságosan magasan, sem alacsonyan aggatni. A rémzsinegekkel elkerített terület ne legyen igen nagy, sem igen kicsiny, sem nagyon tisztás; fiatal, sűrű vágások és sűrű fenyőültetvények az ilyen vadászatra a legalkalmasabbak, mert a róka ezekben a legszívesebben tartózkodik.

A hajtás a nyitott oldaltól indul meg s a rókákat lassankint mindinkább előre szorítják, hol útjokat végre a rémzsinegek egészen elzárják. Az utolsóelőtti két hajtásban többé nyúlra lőni nem szabad, nehogy a bekerített hely nagyon zavarva legyen s ekkor végre a negyedik oldalt is rémzsinegekkel elzárjuk.

Ha ez megtörtént, a puskások teljes csendben azon oldalt állják el, hol a szél legkedvezőbb, a hajtók a két oldalfalat képezik, hol le és fel járkálva lárma nélkül igyekeznek mindent a hajtásba visszaszorítani s egy pár helyismerő hajtó pedig halkán füttyörészve és köhécselve a zsákutába került rókákat lassan, zeg-zugban haladva a *puskások felé tereli*. A puskásoknak pedig a legszigorubban lelkükre kell kötni, hogy egy szem puskaport se tékozzoljanak eredmény nélkül; minden lövés legyen biztos, mint az angol boxoló csapása, mert az a róka, mely a sörétszemeket füttyölni hallotta vagy érezte is, azt többé semmi rémcafát nem tartja vissza a hajtásban.

Végre még az utolsó hajtásba az összes hajtókat be kell küldeni, mert ha a hajtásban levő rókának nem sikerült ép bőrrel menekülni, gyakran megteszi, hogy valamelyik sűrű bozótban, odvas fában vagy rézsütös fatörzsre felkúszva és meglapulva keres oltalmat és a hajtókat maga mellett elmenni engedi. Ilyenkor jó egy pár puskást is beosztani a hajtók közé és a hajtóknak is szigorúan meg kell hagyni, hogy szemesek legyenek s minden rejtekhelyet jól kikutassanak.

Oly helyeken, hol egyes kisebb erdőrészek mezővel vannak körülvéve, az ilyen vadászat különös jó eredménnyel végezhető, ha pontosan járunk el. Még eredményesebb a vadászat akkor, ha az utolsó hajtást nem tollas rémzsinegekkel, hanem nyúlhálókkal zárják el s minden beleakadt rókát vagy lelőnek vagy a hajtók bottal agyonvernek. A jól készített tollas rémzsinegek azonban majdnem ilyen jók, mert a róka ezektől rendkívül fél s ha az ebek

nem szoritják, vagy lövés által nem lett megijesztve, csak igen ritkán meri átugrani.

Németország egyes vidékein lehető könnyű szövetből készült rémcafátokat használnak, melyek könnyű állító-pálcákkal vannak ellátva és egy pár hajtó gyorsan szállíthatja egyik hajtásból a másikba és felállíthatja. Ezeknek célja azonban más, mert ezeket nemcsak a rókahajtásnál használják, hanem ezzel általában minden vadat *egy bizonyos hely felé kényszerítnek menekülni*. Rendesen akkor használják, ha három vagy kettő, sőt néha egy puskás vesz részt a vadászon. Miután azonban a vadászat ezen módja nem bír a társasvadászat jellegével, csakis ott van értelme, hol puskást nehezen, vagy épen nem lehet kapni, vagy a tulajdonos mindent maga akar lelőni.

A tollas rémzsinegek használatának legnagyobb jelentősége ott van, hol a gazdag apróvad-állomány előnyére valamely területről a rókákat egészen ki akarjuk irtani, mi azonban csakis erdőben szegény területeken lehetséges.

Ez azonban csakis akkor lehetséges, ha a vadászszemélyzet a vadóvásznak saját magánérdekeit aláveti s nem futkos minden friss havazás után, mint ez gyakran történni szokott, görényt és nyestet csapázni, hanem azon erdőterületeket járja, hol a rókák rendesen tartózkodni szoktak.

Az egyes helyek pontosan bekörözendők, s ha az ilyen mezőben fekvő erdő hosszú és keskeny, célszerű a csapázást két személlyel végeztetni. Hol a rendes vadászszemélyzet ezt nem volna képes végezni, ott erre a munkára csekély díjazás mellett más oly *megbízható* egyéneket lehet alkalmazni, kiknek télen kevés vagy épen semmi állandó elfoglaltságuk nincsen, p. o. kerülőket, mezőőröket, pásztorokat, kőműveseket, ácsokat, napszámosokat stb. Megjegyzem azonban, hogy az egyén megválasztásában nagy óvatosság ajánlatos, mert a téli rendes kereset hiányában épen ezek között akad a legtöbb töröző. Így p. o. Sopron vidékén a törözők kétharmada a kőművescéhből kerül ki.

Ha valamelyik erdőrészben rókát köröztek be, azonnal intézkedni kell, hogy a rémzsinegeket elhozzák s ezalatt a szűkebb körözés eszközölhető. Ennél azonban nagy elővigyázattal kell eljárni, mert ha a köröző ezt nem végzi elég nesztelenül, a róka figyelmessé lehet s megindul, úgy hogy a rémcafátok későn érkezhetnek. A rémcafátokat a lehető legóvatosabban, a legnagyobb csendben kell körülhúzni; ha a talaj keményre van fagyva, akkor a rendes állító-pálcák nem használhatók, mert zaj nélkül nem verhetők a földbe, tehát a rémzsineget körülbelül 45 cm magasságban a bokrok ágaira s a nyiladéktól valamivel bennebb kell felaggatni, hogy a róka idejében észrevegye.

A rémzsinegek kihuzásával egyidejűleg a puskások a biztos váltókon felállítandók, hogy ha a róka netalán korábban megmozdulna, kellő fogadtatásra találjon.

Aki még ilyen vadászon nem vett részt, annak fogalma sincs arról, hogy a róka mennyire fél a rémcafátoktól, melyek fehér, fekete, esetleg szürke tollakból vannak készítve. Csak a legritkább esetekben meri megközelíteni, tehát biztosabb, ha a puskások nem a rémzsineg mellett, hanem attól beljebb

állnak el a hajtásban. Bizonytalan lövést azonban nem szabad tenni, mert abban a pillanatban, mihelyt rálöttek, akár találva, akár csak sörétezve van, a róka átugrik az annyira félt rémzsinegen; sőt még a be nem sült töltény csettenése is akárhányszor menekülésre készíti. Általában, mihelyt valamelyik puskást észrevette, azonnal elveszti a fejét és semmi körülmény között nincs maradása a hajtásban.

A rémzsinegekkel kis hajtást zárni el mindig veszélyes, mert a róka hamar nyugtalanodni kezd s mihelyt látja, hogy szűk helyre van zárva, megijed. Ha azonban a helyi viszonyok, vagy a rémzsinegek elégtelen volta miatt mégis kis területre kellene szorítkozni, akkor kezdetben nem szabad hajtót a hajtásba beereszteni, hanem járjanak azok a puskások vonalával ellenkező oldalon le s föl és itt-ott köhintéssel, füttyöléssel igyekezzenek a rókát nyugtalanítani. Kellő nagyságú területen, ha a szél kedvező, egyetlen hajtót kell a csapán megindítani, ki feltűnő zaj nélkül kizavarja s így a róka lassan és gondtalanul fog a puskások felé kullogni.

Az összes vadászati módok közül, melyeket a róka pusztítása céljából kieszeltek, ezen módszernek elvitázhatatlan nagy előnye, hogy, ha másképp nem lehet, még egyetlen puskás is célt érhet, hacsak a lövést el nem hamarkodja, mert a róka addig futkos az elzárt hajtásban ide s tova, míg végre cső elé kerül.

Mihelyt a róka elesett, azonnal jelt kell adni, hogy a rémzsinegek felszedését több oldalon egyszerre megkezdhessék és gyorsan végezdhessenek vele; mi különösen akkor szükséges, ha második hajtás is van tervben.

Aki nem rendelkezik elegendő számú puskással, annak tekintettel kell lennie arra, hogy először is a főváltókra állítson puskásokat, másodsor állítsa a puskáit főképp a hajtásnak *arra az oldalára*, mely a már meghajtott vagy meg nem hajtandó területekkel határos; azt az oldalt pedig, mely a következő hajtással vág össze, szabadon hagyhatja. Ez a mód első tekintetre különösnek tetszhetik, pedig a miértje igen egyszerű. Ismeretes tény, hogy oly vadászterületeken, hol a vadat ritkán zavarják, nemcsak az őzek, hanem még a nyulak, sőt a róka is, már az első vagy a második, harmadik következő hajtásban, ha sűrűségben nincs hiány, ismét megállnak, kivált ha nem történt lövés és a hajtók sem ütnek túlságos nagy lármát. Tehát a legnagyobb valószínűséggel remélhetni, hogy a szabadon hagyott oldallal határos hajtásokba menekült vad, melyre lövés nem történt, ismét megtalálható lesz; míg ellenben ha *a másik oldal* maradna puskások nélkül, az arrafelé kitörő vad azon napon a legnagyobb valószínűség szerint többé lövésre nem kerül.

Ha a hajtók, kerülve minden lármát és ordítózást, még akkor is mérséklék magukat, ha a vad a hajtóvonalon tör vissza és csak pisszegve, köhécselve és füttyörészve mennek, akkor az épen leírt eljárás nagyon előnyös s mindig eredményre fog vezetni. Az igaz, hogy nyulat ily módon talán kevesebbet lőhetni, de oly erdei vadászatoknál, hol egy pár jó pajtásból álló kis társaság vadász, nem is ez a főcél, hisz ezeknek apasztására máskor is van elég idő! Az erdőben elsősorban a vörös rablóra kell tekintettel lenni, mely a nagy láрма hallatára rendszeren kereket szokott oldani; tehát minél kevesebb zajjal

kell hajtani. Nagy kiterjedésű túlevelű tilosokban, melyeket nem szelnek át nyiladékok, vagy a mezőbe benyúló részekben és az utolsó hajtásban, hol a rókát idő előtt a zaj nem zavarja, ott kiabálhatnak tetszés szerint; ilyen helyen nem rontják el rivalgásukkal a vadászatot.

Olvashatni arról is, hogyan lehet a rókát kereső vadászaton lőni. Ez csakis ott képzelhető, hol *nagyon sok* a róka és a helyi viszonyok erre kedvezők, mert különben a róka vadászatának ez volna a világon a legháládatlanabb módja.

Hogy hazánkban még nagyon, de nagyon sok oly vadászterület van, hol több a róka mint a hasznos vad, azt tagadni nem lehet; magam is több ilyen helyen fordultam meg s több rókát még képzelni sem tudok, mint p. o. a Fertő-melléki Hanságban, de azért itt sem hiszem, hogy megérdemlené rókákra keresve vadászni.

A koslatási időszakban gyakran több róka is van egy kotorékban; ide menekülnek oltalmat keresni ősszel is, ha a hulló lomb zörgése, nagy szélben az ágak és galyak recsegése és hasonlók, p. o. a hajnali nagy záporok, midőn rabló-kirándulásukról vissza-
térnek, kellemetlen; a kotorékba bújnak, ha az ember és ebek üldözése



elől másképp nem tudnak menekülni, vagy meg vannak sebesítve. A róka ugratása a kotorékból, kivált ha a kotorékok messze vannak egymástól, az által terhessé válik, hogy nedves időben ezeknek ellenőrzése sok időt vesz igénybe, pedig csakis nedves időjárásakor van kilátás eredményre; mindazonáltal a buzgó vadórnek minden alkalmat fel kell használni, hogy területén a rókákat pusztítsa. A kotorékok ellenőrzésére legalkalmasabb idő a délelőtt, mert a rókák később azt elhagyják; azonban ilyenkor ebet ne vigyen magával senki, mert ha a rókák az eb nyomát megérik, a kotorékot sokáig kerülni fogják. A figyelmes vadász különben hamar kitanulja, hogy mikor és milyen körülmények között található területén a rókák legbiztosabban a kotorékban.

Akárhányszor az ebek nem képesek a rókát a kotorékból kiugratni, miért is, ha a körülmények engedik, ásni kell. A róka *ugratásánál* a következő, gyakorlatilag jól bevált, szabályok tartandók szem előtt:

1. Zaj nélkül, a lehető csendben közeledünk a kotorékhoz, a tacskót beeresztjük s lőkészen gyorsan azon helyre állunk, ahonnan legtöbb kilátás ígérkezik eredményes lövésre. Ha a kotorék nagy és a tacsó vagy foxterrier elég fogas, akkor a róka néha rögtön ugrik s akárhányszor oly gyorsan, hogy még a legkisebb tévovázás folytán is csak a róka nyomát üthetjük.

2. Ha a róka hosszabb idő után sem ugranék s a kotorékban az eb mindig ugyanazon helyen ugatja, akkor igen célszerű, valahányszor az eb kijön, mindig más folyosón át eresztetni be, mert azáltal, hogy más oldalról támad, könnyebben kényszerítheti a kotorék elhagyására. Ha még így sem sikerül, akkor valami módon a földet kell dobogtatni azon hely fölött, hol a róka gyaníthatólag megfeküdt; erre a róka esetleg odább mozdul, mire az eb is bátrabban támad s mégis ugrásra kényszeríti. Nem fogas ebbel sokkal lassabban lehet célt érni, mert a róka csak akkor igyekszik menekülni, ha az eb a kotorékot elhagyta. Ha két róka csúszott be ugyanazon kotorékba, de nem ugyanazon folyosóban vannak, akkor rendszeren az igyekszik valami úton-módon a társát támadó eb ugatása által nyugtalanítva észrevétlenül elosonni, melyet az eb közvetlen nem zavar, míg a másik, mely az eb támadásának közvetlen ki van téve, a legnagyobb gyorsasággal ugrik ki s hátra sem nézve szalad el. Midőn a rókát semmi módon sem lehet kizavarni, meg lehet kísérteni azt is, hogy a puskás a kotorékból kibújt tacskót pórásra véve, egy darabig csendesen a kotoréknál marad. A róka, félve az újabb támadástól, iparkodni fog nyugalmasabb tanyát keresni s a csendet felhasználva előbújik, hogy irhájával beszámoljon. Ha ezen mód nem is válik be mindig, ismerve a róka szokását, nem tartható lehetetlennek. Gyakran azonban a várakozás erős próbára teszi a vadász türelmét; az est beáll s az éj sötétsége dugába döntheti az egész tervét. De még az ilyen eredménytelen kísérlet után sem szabad visszariadni; ami kétszer nem sikerült, harmadszor sikerülhet s bőségesen pótolja a türelmes, kitartó vadászt az előbbi csalódásokért.

Ha az est beállott, mielőtt végezhetünk volna s a rókát a kotorékba akarjuk zárni, hogy másnap a támadást valami más módon kísértsük meg, akkor e célból hosszú vékony karókat és ágakat kell használni, melyeket

vastagabb végükkel lehetőleg mélyre addig tömünk a folyosóba, míg ez egészen megtelik. Ennek folytán a róka nem képes kiásakozni, mert oly mélyen kellene kezdenie, hogy reggelig nem készülhetne el, tehát a menekülése így jobban meg van nehezítve, mintha köveket vagy épen földet használnánk.

Mindenki előtt ismeretes, hogy Angliában a róka-hajszavadászatot mily rendkívüli módon kedvelik; tudva azt is, hogy mily nagy a rókakopó-falkák száma, önkéntelenül felmerül a kérdés, honnan kerül az a sok róka, mely az ilyen vadászathoz szükséges. Még ha feltennők is, hogy csak 20 falka van, mi a valóságnak messze mögötte áll és naponként, vagy mondjuk hetenként csak ötször, volna hajsza, még akkor is mily nagyszámú rókára volna szükség az egész őszen és télen át.

A felelet pedig igen egyszerű: a rókák nagy száma az állandó óvásban leli magyarázatát! Angliában, dacára a régi vadászati törvényeknek, az általános szokások által támogatott hosszú tilalmi idejük van s ezenkívül a vadászati módok közül is csak egyetlen mód van gyakorlatban, t. i. *a hajsza*. Ennek az eredménye a rókák azon nagy száma, milyent a mi viszonyaink között alig lehet el is képzelni. A jó rókaállomány Angliában épen oly természetes, mint a mi vadászterületeinken a gazdag nyúlállomány. A jó nyúlállományú területekkel bíró vadászoknak nincs okuk ezen jobban esodálkozni, mint az erdélyieknek, ha hallják, hogy itt a nyugati megyékben olyan vadászatok is vannak, melyekben 5—10 puskás egy napon ezer, sőt több nyulat is lőhet és lő is.

Ismeretes, hogy következetes óvással és kiméléssel még a legnyúlmentesebb területeken is pár év alatt szép nyúlállományt nevelhetünk; miért volna ez lehetetlen hasonló módszer mellett a rókákkal is? Igaz, hogy a rókának szaporasága, mivel évenként egyszer kölykezik, a nyúlénál jóval kisebb, de viszont ha az ember és ebek üldözése ellen védve van, akkor hasonlíthatlanul kevesebb veszély fenyegeti a fiatal rókanemzedéket, mint a fiatal nyulakat. Már maga azon tény, hogy a kölykek a kotorékban jobban vannak védve mintha a szabadban volnának, oly nagy előny, mely a kisebb szaporaságot már magában majdnem ellensúlyozni képes. De a számításból a vadászat gyakorlásának módját sem szabad kihagyni; mert bármilyen nagy is Angliában a rókavadászoknak a száma, s bármilyen sok falka van is az ország egész területén, az áldozatul esett rókák száma alig teszi ki tizenötöd részét a nyulaknak, melyek nálunk ugyanoly nagy területen terítékre kerülnek. Az angol hajszavadászatnál az eredmény kizárólag a falkáktól függ s nem az ebek számától. Pedig egy falkával egy nap rendesen csakis egy rókát hajszolnak és fognak el; két hajsza már a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Az lehetséges, hogy a falka egy nap két, három fiatal, még ki nem fejlődött rókát fog, de ezt nem tekintik korrekt eljárásnak s azonkívül öreg rókákra nem is áll.

Angliában a rókahajsza kifejlődésének eredete a mult század utolsó negyedére (1780) vezethető vissza. A mult század végével és a jelen század elején Angliában körülbelül 25 rendes falka volt.

Abban az időben hetenként háromszor hajszoltak s minden falkának jóval nagyobb vadászterülete volt mint jelenleg.

Újabb időben a rendes falkák száma Angliában és Walesben közel százra emelkedett; mindeniknek megvan a szorosán meghatározott vadászterülete s ezek mindenike több négyzetmérföld kiterjedésű. A hajszát előgyakorlatul a fiatal rókákra augusztus 12-én kezdik meg, míg a rendszeres hajszák ideje novembertől márciusig terjed.

Miután az egyes előkelő uraknak száma, kik azelőtt maguk költségén saját falkát tartottak, jelentékenyen lepadt, jelenleg a legtöbb falka bizonyos területre aláírások folytán alakult. A társulat falkanagyot (master of the hounds) választ, kinek feladata a falka gondozása. Egyes falkák oly tökélyre emelkedtek, hogy velük egy héten 6 nap lehet hajszoltatni, másokkal ötször, míg fokozatosan lefelé olyanok is vannak, melyek hetenként csak kétszer hajszolnak.

A rókahajszáról a »Magyar Ujság« 1897. november 24-iki számában Sz—n aláírással a következő, a magyar viszonyokra igen érdekes cikk jelent meg:

»Változik az ízlés, változik a szokás, változik az erkölcs!

Számos régi, jó szokás megváltozott a legutóbbi félszáz esztendő alatt. Sokra rámondhatnak, hogy kár érték.

A szolgálai majmolás, mely derüre-borura ülteti át a külföld szokásait hozzánk, hibás; mert a legjobb külföldi szokást is csupán nemzeti jellegünkhöz illő alakban kell átvennünk. *Széchenyi István* gróf fáradhatatlan működését, társadalmi téren az tette áldásossá nemzetünkre nézve, hogy ő mindenkor nemzeti jellegünkhöz szabta a külföldi szokásokat, melyeket nálunk meghonosított. Vonatkozik ez a rókahajszára is, amelyet ő ültetett át hozzánk Angliából; de sohasem törekedett a rókahajszá megkedveltetésének áldozatul dojni a legjellegzetesebb magyar vadüzések egyikét: az agarászást.

Széchenyi István gróf mindenik alapítását jellemezte az, hogy ő abból a nemzeti különféle társadalmi osztályok valamelyikének tömörülését akarta előidézni; mert lángesze tudta, hogy a nemzeti alapon álló, erős, gazdag, művelt társadalom a legfüggetlenebb, a legerősebb politikai tényező.

A legelső rókafalkát úgy szállították honunkba Angliából. Nehezen sikerült a rókahajszának kellő talajt biztosítani; mert az agarászat hívei attól félték, hogy az új lovasvadászat el fogja nyomni kedvenc vadászatukat. De azért sikerült. A méltán híres csáki rókahajszák pedig évek hosszú során keresztül bizonyították, hogy a rókahajszá részére alkalmas a talaj szép hazánkban. A magyar irodalom egyik érdekes, kitünő régi tagja: *Podmaniczky Frigyes* báró érdekes társadalmi regényt irt négy kötetben (Az alföldi vadászok tanyája), amelynek háttérét a csáki vadászatok nemes társadalmi élete nyújtja.

Régi idők, régi emlékek! Ámde bizonyágai annak, hogy a nemzet társadalmi téren bámulatos eréllyel, szívós kitartással küzdött a kegyetlen politikai elnyomatás ellen, amelynek bukását kizárólag ezáltal sikerült előidézni.

A rókahajjsza eredeti honában: Nagy-Britanniában és nálunk eléggé különbözik ugyan egymástól, annak társadalmi befolyását tekintve; ámde mint vadászat merőben azonos, sőt még a legaprólékosabb külsőségek is tökéletesen hasonlók egymáshoz. Az urak vörös frakkja, az ostorászok és a hajszamesterek aransujtásos vörös bérruhája; a kopók angol szóval történő utasítása, az urak »Tally ho!« örömkialtása, mely a megpillantott róka üdvözlése gyanánt zúg keresztül a levegőn; a rókanyomok büzének neve: *scent*; a rókaelfogás neve: *kill*; a különleges szokás: az elfogott vad bozontos farkának végét a »kill«-nél jelen volt (esetleg annak közelébe lovagolt) előkelő úrhölgynek, vagy pedig úrnak adni át; a farka nagy szerepköre, jogai, hatalma és tisztiségének társadalmilag előkelő volta: egytől-egyig azonosak a nagybritániai és a honunkbeli rókahajjszáknál. Sőt az angol beszéd is csaknem ép úgy uralkodik a rókahajjszákon, mint természetesen Nagy-Britanniában; mert a hajszamesterek s az ostorászok bizony kevés kivétellel angolok nálunk is, noha eme dús jövedelmű, kellemes és vajmi kényelmes, biztos keresetmódra egészen alkalmasak volnának a magyar emberek is.

A rókahajjszak fénykorát a 60-as évek utolsó éveit és a 70-es évek képezték nálunk. Amaz időkben mind a király, mind a királyné őszkor csaknem napnap után lovagolt a káposztásmegyeri rókakopófalka után; vadászkiséretök pedig a főnemesség s a régi, gazdag köznemesség tagjaiból állott. Néha ötven, hatvan, hetven lovasnő és lovas száguldott a székesfőváros dunaparti térségein a rókát üző kopófalka után. A királyi pár gyermekei: *Gizella* és a boldogult *Rezső* trónörökös mint felserdültek szintén tagjai voltak eme vadászó társaságnak. *Széchenyi István* gróf törekvése: társadalmilag jelentőséges háttérrel adni eme vadászatoknak, teljes sikert aratott. A királyi pár emez alkalmakkor kiváltkép tanulmányozhatta a nemzeti gondolkodásmódot, erkölcsöket, jogosult kívánságokat.

A november beköszöntött hozzánk. Az időjárás kellemes: a nappalok verőfényesek, langyosak; de az éj már vendégül látja a ködöt, amely könyörtelenül forrázza le a szőlővenyige kocsányos leveleit.

Amint hajnalodik, néhány nyúl ügyetlenül, bukdácsolva tér vissza nappali fekhelyére amaz éji kirándulásból, melyet a szomszédos káposztáskertbe tettek, a megyeri patak felé húzódó keskeny homokdombláncolat koronájának egyik pontján pedig öreg róka fülel. Amit a bozontos farkú meghallott, az remegésbe hozza erős tagjait: a rókakopók ugatásának félelmetes hangját röpíti feléje a Duna felől áradozva lengő északnyugati szellő.

A rá nézve nagy veszélyt jelentő kopócsaholás hallatára óvatosan tekint körül magas kilátóján; végignyújtózkodik, hátsó lábaival felváltva egyet-kettőt rúg és azután nesztelen baktatással lohol a közeli nádas felé, amely neki a viszonylag legbiztosabb rejtekhelyet nyújtja.

Kilenc óraker a hajszamester s a két ostorász nyeregbe ülnek a káposztásmegyeri vadásztelep pompás ligetszerű tisztásain; az ottani kopók felét, 40—50 párt, kibocsátják az eből: mire azok virgonc fickándozások között üdvözlik pár órás szabadságukat. A farka megindul az »összejövetel« pontja felé; ott

azután egymással találkoznak: a falkanagy; a vadásztársaság nő- és férfi tagjai; a kopófalka említett alkalmazottjai és az ebek.

A rókakeresést gyors eredmény koronázta: a vezéreb hatalmas mély hangon jelzi, hogy a »cower«-ben (a róka szokott tartózkodási helye) a szimatolt vadat felverte, amely azonban, természetesen, csak ritkán érez, nyilvánít arra kedvet, hogy buvóhelyéből — a terjedelmes nádasból — a mezőre iramodjék. A vezéreb csaholására a vadásztársaság kissé visszavonul a terjedelmes nádasból, nehogy közelvolta is befolyásolja a fölvert rókát előbb-utóbb elhagyni buvóhelyét. Az ostorászok pedig a falkát tartják féken korbácsaikkal, mert annak nem szabad a rókát megpillantania, amikor a nádasból előbuvik.

A kopó szimat (a lábnyom büze) után hajt; míg az agár látás után űzi az előle menekülő vadat.

Végre jobbnak véli a róka az erősen sarkában tipró vezéreb elől a mezőre menekülni. Az ügyes hajszamester gyakorlott szeme rögtön felismeri a sötét-sárgás mezőn sompolyogva ügető rókát, mely bozontos farkának kissé már megkopott hegyével olykor-olykor söpri a földet. A hajszamester gyorsan int a falkanagynak, jobbjaival mutatván a menekülő róka futásának irányát. Ekkor ezután felhangzik a »tally hó« és a vadásztársaság a falkanagy jeladására a menekülő róka felé fordul, miközben az ostorászok a »nyom«-ra vezetik a már nyugtalan ebfalkát, melynek fiatalabb tagjai néhány hangos csaholással jelentik, hogy szimatolják a nyomot. Az ebek a rókanyomot követik. A hajsza, mely árkon-bokron keresztül tart, néha félóráig is megállás, pihenés nélkül, megkezdődik.

Az űzött róka igen gyakran nem bízik gyorsaságában, erejében; hanem csel által igyekszik csaholó üldözői elől menteni irháját: idegen rókalyukba buvik, sőt borzodút is felhasznál erre. Akkor kiássák a rókát, — föltéve, hogy a közelben tanya épült, vagy pedig ott munkások ásóval dolgoznak. Egérutat hagyván a kiásott és futni hagyott rókának, a hajszát folytatják s igyekeznek azt »kill«-el (vadfogással) befejezni, ami néha csak 1—1½ óras erős lovaglás után sikerül.

Nálunk mindennapi keresetre vagyoniilag *nem* szorulók közül nap-nap után százezrek rontják egészségüket bűzös levegőjű szobákban szerencsés-játékkal; de közülök aligha kerülnek 300-an, a kik az ország hét vadászó kopófalkája után testedző hatású lovaglásban részt vesznek. Amióta a királyi pár kényszerítő okok miatt felhagyott a rókahajszával, ez nagyon veszített hajdani népszerűségéből. Igazán kár.«

Én részemről azt hiszem, hogy ezen nagyszerű és költséges vadászat, jobban mondva lovagló sport, azért nem terjedhetett el hazánkban, mert egyrésztől kevesen vannak a hivatottak, kik ezt éppen költséges voltánál fogva gyakorolhatnák; más részről, mert az agarászatnak hazai viszonyaink jobban megfelelnek.

Nagyon elterjedt módja a rókavadászatnak hazánk hegyes, erdős vidékein a kopózás; úgyannyira, hogy a kopókat akárhányszor olyan helyeken

is használják, hol egészen fölösleges, sőt az eredmény tekintetében határozottan káros.

A rókavadászatoknál a kopókkal való hajszoltatás egyes különös, a helyi viszonyokból folyó eseteket kivéve, éppen nem ajánlatos.

Ezen állítás támogatására a következő indokok hozhatók fel:

1. A róka nem tarthatja be rendes váltóját; az ebek a hajtásban ide-oda csatangolva majd itt, majd amott ugratják ki, egyszóval rendszeren éppen *oda terelik, hol senki sem várja*, hová nem állítottak puskást és a fontosabb állásokon a legmegbízhatóbb puskások hiába várják jövetelét. Így azután megtörténhetett az az eset, hogy egy ilyen rókahajtásnál, melyben 8 puskás vett részt s 10 jó hajtó volt, mert kopókat eresztettek el, a legjobb helyeken *két* lövés esett, míg az ú. n. veszett állásokon *tizenegyszer* lőttek rókára.

2. A róka, midőn a kopók nagyon a sarkában vannak, nem kullog lassan és nyugodtan, mint a hajtók előtt, hanem a puskások vonalán a legsebebb iramban vált keresztül s az egymásnak útjában álló puskások vagy nem, vagy későn veszik észre és nem lőhetnek, még akkor sem, ha lőrések vannak, melyeken át jövetelét előre lehet látni.

3. Akárhányszor három-négy eb is kijön a sűrüből s folyton a puskások körül csatangolnak, anélkül hogy ezek a rókát látnák; de ez egyszerre csak megjelenik s nem, mint rendszeren, az ebek előtt, hanem *mögöttük* s mielőtt a puskás tisztába jöhetne, vajjon csakugyan róka és esetleg nem kopó, már messze vitte féltett bundáját.

4. Minél vadabbak, fékezhetetlenebbek és rakoncátlanabbak az ebek, annál biztosabban meghiusítják, a jelenlevő vadászok bosszuságára, az eredményt, mert a rókát három-négy hajtáson is keresztülúzva a szomszéd hajtásokat is ok nélkül zavarják.

5. A kopók által üzöbe vett róka nem húzódik meg a legközelebbi sűrűben, mit a hajtók által megindított s hibás lövéssel meg nem ijesztett róka akárhányszor megtesz, hanem rendszeren oly messze távozik, hogy még kilátás sincs vele egyhamar találkozhatni.

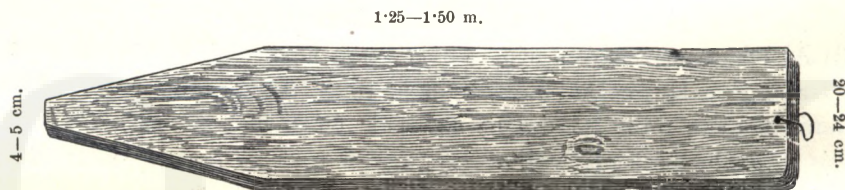
6. Ha a megsebzett róka elég erős, hogy még egy darabig képes elmenekülni, az ilyen eljárás mellett rendszeren el is vesz; mert vagy behajtják valami kotorékba, vagy ha a kopók, illetve a tacsókók, megfogják, akkor egy darabig ide-oda tépázzák s azután ott hagyják s még azt sem lehet tudni, merre kellene keresni. A később utána küldött vizslát a hajtóebek összevissza kereszteződő csapája a biztos nyomozásban zavarja, s ha különben megtenné is kötelességét, ez esetben ritkán sikerül gazdáját a rókához vezetni.

7. Hányszor hallunk a bokrok között valamit tipegni, zörögni, elkészülünk fogadására s mi jön? Egyik kopó vagy tacsókó, melynek járása egészen hasonló a rókáéhoz. Végre többszöri csalódás után a puskás közömbös lesz, hallja ugyan, hogy jön ismét valami, de az ismételt felsülés következtében nem sokat ügyel rá s nagy, de ilyen viszonyok között megbocsátható, hibát követ el, mennyiben a rókát lövés nélkül engedi menekülni. Egyszóval *a rókavadászatnál az apró és vörösés színű ebek mellözendők*, már egyszerűen

azon okból is, mert ezáltal még a legéberebb vadász figyelme is akárhányszor ellankad. Ha ellenben emberekkel hajtatunk, akkor biztosan tudjuk, hogy a nesz, mit hallunk, valami vadtól származik, tehát még a legkisebb rést is felhasználhatjuk, mert teljesen lőkészen állunk.

Mindaddig tehát, míg hajtókkal rendelkezünk, ha még oly kevés is a számuk, különösen *lomblevelű* állatokban, az ebek használata nem ajánlatos.

Kivételt csak olyan nagykiterjedésű tülevelű sűrűségek képeznek, melyek között a hajtók keresztülmenni, jobban mondva keresztülbujkálni alig, és sort tartani egyáltalában nem képesek. Még az ilyen helyeken is azonban célszerűbb vizslákkal kajtoltatni, melyek vezetőjük előtt röviden keresnek, a vadászvonalon nem mennek keresztül s ha kivételesen meg is tennék, a hajtásba visszaküldhetők. De már azért is előnyösebben használhatók mint bármely másfajta eb, mert színük, nagyságuk és a bokrosokban nagy zajt okozó keresésük miatt még a legszelekólabb puskás sem tévesztheti össze a *rókával*; legalább nem oly könnyen, mint az apró, vöröses és sárgásbarna színű hajtó ebeket.



26. ábra. Szárítódeszka róka- és vidrabőrök számára.

Öregebb koromban, mondja *Diesel*, nagy kedvelője voltam a kopózásnak, sőt minden más erdei vadászati mód fölé helyezem, mert ezt tartom, különösen hivatásos vadászokra nézve, a legolcsóbbnak, a legkényelmesebbnek, a legegyszerűbbnek és mégis a legérdekesebbnek; de azért hátrányaival szemben nem lehetek elnéző, mint azt az előzőkben ki is fejtettem.

Midőn a régi pagonyaimban az őz és nyúl bővíben volt, midőn a vadhordozóknak vadászataim alkalmával a legfontosabb szerep jutott, kiket most az egész évben nélkülözhetek, de akkor rájuk nagyobb szükségem volt mint az idegen puskásokra, akkor én is azt mondtam, hogy négy jó hajtó eb többet ér mint húsz hajtó. De mióta a növényevő négylábú vad a környékről kipusztult, mióta a négylábú, vörös anarchisták az erdő sűrűjében elszaporodtak, azóta a fenti mondásom is oda módosult, hogy négy jó hajtó többet ér húsz hajtó ebnél.

A fiatal rókák *kiásásánál* figyelembe veendő szabályokat e helyen mellőzöm s utalok a borznak, illetve a tacskónak erre vonatkozó szakaszára. A fiatal rókák kiásásánál ugyanazon eljárás követendő, mint a borznál; az esetleges eltéréseket a gyakorlatból jobban meg lehet tanulni, mint a legjobb leírásból. Ennél is a gyakorlat, a tapasztalat a legjobb mester.

A rókát egy pár erős, az orra tövére mért ütéssel, a leggyorsabban végezhetni ki. Ha kihült, a gereznáját először a lábairól kell oly módon lefejtetni, hogy a bőrt éles késsel a talptól a lábak belső oldalán, a mellső lábakon a lapoc-

káig, a hátsókon a hullatóig felmetszük. Erre az egész bőrt a lábujjakról is egészen lefejtjük, a hátsó lábakat keresztbe kapcsolva a rókát felakasztjuk. A vitorlából a farksigolyákat kibontjuk, mire a gereznát óvatosan, nem gyorsan és tépve, a mellső lábakig lefejtjük. Nem nagyon éles késsel itt-ott célszerű segíteni, különösen ott, hol gyenge húzással a bőr a testtől nem válik el; most a mellső lábokról húzzuk le a bőrt s aztán a test mellső részéről egészen a fejig. A fejbőr lefejtése már nehezebb, nagyobb elővigyázatot igényel s kés használata nélkül nem is lehetséges. A füleit egyenkint kell lefejtetni s általában a fej minden részéről egész az orr hegyéig, mely szintén lefejtendő.

Ezen módon a lehúzott bőr ki van fordítva, azaz az irha-rész van kívül és a szőrös gerezna belül. Ilyen állapotban a szárítódeszkára (26. ábra) húzzuk, mely egyik végén széles, a másikon kihegyezett. A deszka szélesebb vége 20—24 cm., a másik 4—5 cm., hossza 1'25—1'50 m. A hosszabb deszka azért célszerű, mert erre a nagyobb, illetve hosszabb vidrabőrök is felhúzhatók. A simára gyalult és puhafából, p. o. nyár- vagy jegenyefából készült deszka vastagsága körülbelül 2 cm.

Ha a bőrt a deszkára felhúztuk, akkor előbb jól kifeszítjük s csak azután erősítjük meg vékony sodronyszeggel a két hátulsó lábánál fogva; a szegeket azonban csak félig szabad a deszkába beverni. A vitorla és a lábak irhafelére olyan széles cukorsüvegpapírt ragasztunk, milyen szélesek ezek, hogy a bőr összezsugorodását megakadályozzuk. A papír ráragasztása egyszerűen azáltal eszközölhető, hogy a még nedves bőrre nyomjuk, mire az magától ráragad. Mielőtt a bőrt szárítani tennők — mire mérsékelt meleg helyiség a legjobb, meleg kályha mellé nem szabad tenni, — igen jó az irhát fahamú és konyhasó keverékével jól bedörzsölni.

Ha a bőr irharésze megszáradt, célszerű azt a deszkáról lehúzni, kifordítani, azután újra felhúzni, hogy a szőrös fele legyen kívül és a deszkára ismét kifeszítve megerősíteni. A kefélés vagy fésülés gyérfogú fésűvel a gereznának simaságát nagyban elősegíti, tehát nem szabad ezt elmulasztani.

Egy pár nap múlva a bőr a deszkáról levehető, mert ekkor már egészen száraz és kész. Az ilyen bőrt száraz helyen kell tartani, mert különben hamar megpenészesedik s megromlik.

Hogy a bőr kifordítását könnyen végezhessük, egy méter hosszú zsineg egyik végét kössük az orrára, a másik végére egy körülbelül 30 cm. hosszú erős sodronyt, melynek segítségével a zsinetet a bőrön átbujtathatjuk. Ha ez megtörtént, a sodronyt levehetjük s a zsineg végét valami horoghoz erősítjük. A bőrt a fejrésznél megfogva s a zsinetet feszítve hüvelykünkkel először az orrát tűrjük be, azután lassan a fej többi részét s ily módon az egész bőrt kifordíthatjuk anélkül, hogy a száraz bőr törnék vagy szakadna.



Országos Könyvtár